Gründlicher Bericht
Von dem
Christenthum.

Erster Theil.
Was die Christen glauben/
Und nicht glauben.

Allen Kindern Israel
Zur Erkanntnus der Wahrheit
In Jüdisch-Teutscher Sprach
vorgetragen.

NB.

Dem Christlich. Leser dienet zur
achricht: daß gegenwertiges Buch
uff Jüdische Manier am End an-
ange/ und zuruck/ das ist: von der
chten zur lincken Seithen müsse ge-
en werden.

PRAG
edruckt in der Carolo-Ferdinandeischen Buch-
druckerey in Collegio Soc. JESU bey St: Clement/
im Jahr 1739.

ד׳ גליטן אונטר פאנטסיא פילאטא
ק׳רייציגיט גשטארבן און׳ בגראבן.
ה׳ אב גשטיגן צו דר העלן אן דריטן טאג
ידרום אויף ער שטנדן פון דען טאטן.
ו׳ אויף גפארין קען הימל זיצט צור רעכטן
טש דעש אלמעכטיגן פאטרש.
ז׳ פון דאנין ער קומין ווירט צו ריכטן דיא
בנדיגן און׳ דיא טאטין.
ח׳ איך גלויב אן דעם הייליגן גייסט.
ז׳ איינה הייליגי קריסטליכי קטאלישי קירך
ינשפט דער הייליגן.
אב לאז דער זינדן.
א אויף ער שטיאונג דעש פליישים.
ב אונ איין עוויגיש לעבן אמן.

5. Abgestiegen zu der Höll / am dritten Tag wieder aufferstanden von den Todten.

6. Auffgefahren gen Himmel / sitzet zu der Rechten Gottes des allmachtigen Vatters.

7 Von dannen er kommen wird zurichten die Lebendigen und die Todten.

8. Ich glaub in den H. Geist.

9. Eine heil. Catholische Kirch. Gemeinschafft der Heiligen.

10. Ablaß der Sünden.

11. Aufferstehung des Fleisches.

12. Und ein ewiges Leben. Amen.

לזוא אויך מיר נוצרים אונ׳ יהודים ווער דיא
עכטי אמונה ניט האט אונ׳ וועלכר אב שון
ר רעכט גלויבט וואן ער קיין פרומיש לעבן
ריט דער ווירט אין דז הימלישי ארץ ישראל
נט גלנגן. ווער אבר דער רעכטי גלויב׳ זייא
אן איין אדם בר דעת אויז דיזם ספר קלאר אב
מין דאן איך האב דערן נוצרים אונ׳ דערן
הודים איהרן גלויבן׳ קיגן אננדר גשעלט.
יא מן אבר איין אן דעכטיגש אונ׳ פרומש
עבן אן שטעלן זאל וועך איך אי״ה אין
אלגענדין חלקים ווייטר ער קלעהרן.

פרק ל״ד

א צוועלף ארטיקלן דעש גלויבנש דערן
נוצרים.

אך גלויבי אין גאט דעם פאטר אלמעכטיגן
עפפיר הימלש אונ׳ דער ערדן.
ב״ אונ׳ אין יעסום קריסטום זיינם איינגן זון
נזרן הערן.
ג״ דער עמפפנגן איזט פון דען הייליגן גייסט
אהרן אויז מאריא דר יונגפרויאן.

Leben führet / der wird in das Himmlische Land Israel nicht gelangen; welcher aber der rechte Glaub sey / kan ein vernünfftiger Mensch aus diesem Büchlein klar abnehmẽ / dann ich habe den Christlichen und Jüdischen Glauben gegen einander gestellet. Wie man aber ein andächtiges und frommes Leben solle anstellen / werde ich in folgenden Theilen meines Catechismi weiter erklären.

Das 34. Capitl.

Die Zwölff Artickln des Christlichen Glaubens.

1. ICh glaub in GOtt Vatter Allmächtigen Schöpffer Himmels und der Erden.

2. Und in JEsum Christum seinen einigen Sohn / unsern Herrn.

3. Der empfangen ist von dem H. Geist / gebohren aus Maria der Jungfrauen.

4. Gelitten unter Pontio Pilato / gekreutziget / gestorben / und begraben.

שראל גוועזין וועלכש ארץ זבת חלב ודבש
וועזן איז אין וועלכן דז אויש ער וועלטי פאלק
שראל דורך דר מדבר זיין גיפיהרט ווארדן
לזא ווערדן דיא צדיקים דורך דיא מדבר דיזר
עלט אין דז הימלישי ארץ ישראל גפירט.

זבכאן האב איך צור גוטר לעצט מיינה
ינשטיגי לעזיר בספר הזה צו ער אינרין זיא
מאגין יהודים אודר נוצרים זיין דא מיט דז
עוויגי לעבן וועלכש זיא ביידי גלויבן ניכט פר
שערטצין. איך האב גימעלדט דאז דאז ארץ
שראל וואו הין דיא ישראל אויש מצרים זיין
גפירט ווארדן אין פאר בילד דעש עוויגין
לעבינש וואר. נון בטרכטיט דז פון זעקש מאל
הונדרט טויזנד יהודים גאר ווייניג דאן נאר
צווייא אויז מצרים אין ארץ ישראל קומין זיין
ד׳אנדרן אלי זיין אין דר מדבר אום קומין דיא
אורזאכן דעשן פינדי איך אינש גימיין צווייא
געמבלך ווייל עטליכי ישראליטן גאט ניכט
מאמין גוועזין האבן עטליכי אב שון זיא מאמין
כה״ האבן גוועזן האבן זיא גרושי עונות גיטאן
אלזו:

Wüsten geführet worden / also werden die Gerechte durch die Wüsten dieser Welt in das Himmlische Land Israel geführet.

7. Hier habe ich zu letzt meine günstige Leser zu erinnern / sie mögen Juden oder Christen seyn / damit was sie beyde glauben / nehmlich das ewige Leben nicht verschertzen: Ich habe gemeldet daß das gelobte Land / wohin das auserwählte Volck aus Aegypten geführet / ein Vorbild war des ewigen Lebens. Nun betrachtet / daß von 600000. Israeliten gar wenig / daß ist / nur zwey aus Aegypten dahin gelanget / die andern alle seyn desselben beraubet worden / und in der Wüsten umkommen; die Ursachen dessen finde ich generaliter zwey; nehmlich: weilen etliche Gott nicht geglaubet haben / etliche obschon sie geglaubet / grosse Sünd und Laster begangen. Also auch wir Christen und Juden / wer den rechten Glauben nicht hat / und wer / obschonn er nicht glaubet / kein tugendsames Le-

ווירט אין דיא ליבה גאטש בשעפטיגיט זיין
דער לייב ווירט אין זיך גנץ גייסטליך אונ
קלאהר רייך זיין וויא איך אין פרק כה ער
קלעהריט האב דז ער גאר ניכטש ליידין ווירט
דו ער זיך אין אלי עו שיר אהני מיא אין איינה
רגע נאך זיינם רצון בוועגין קאן דז ער אלי
לייבליכי דינג אהני הינדרנש דורך דרינגן אונ
דז ער גלאנציט וויא דיא זוני. איינה גלייכנש
איז אין איינם גליענדן אייזן וועלכש פון דעם
פייאר אלזא ענטצינדט ווירט דז מן זא צו
זאגן קיין אייזן זונדרן לויטר פייאר זיכט.
; ה׳ פון אנדרן גרושין תאות לבות של הגוף
רידט דוד המלך תהלים לו׳ וזל׳ ירוון מדשן
ביתך וגו. דז איז זיא זאלין טרונקין ווערדן פון
דענן רייכן גיטרן דיינש הויזיש אונ מיט דעם
שטראם דיינר וואל לושטן טושט זיא טרענקן.
פרייאליך ווירט קיין אבר אונ קיין כח אין גוף
זיין וועלכי ניכט איר פאלקאמניש פר גניגן
אין דעם עולם הבא העטי.
ו׳ איינה פאר בילדונג דעז עהב אין דז ארץ
ישראל

n. 3. gemeldet hab / daß er gar nichts leyden wird / daß er sich in alle Oerther ohne Mühe im Augenblick nach seinem Willen bewegen kan / daß er alle leibliche Ding durchdringe / und daß er glantzet wie die Sonn. Eine Gleichnus ist in einem glühenden Eysen / welches von dem Feuer also eingenommen wird / daß man so zu sagen kein Eysen / sondern lauter Feuer sihet.

5. Von andern grossen Wollüsten des Leibes / redet der König David Ps. 36. v. 9. **Sie werden trüncken von den reichen Güttern deines Hauses / und du tränckest sie mit Wollust als mit einem Strohm.** Freylich wird kein Krafft des Leibes seyn / welche nicht ihr vollkommenes Vergnügen in diesem ewigen Leben hätte.

6. Eine Figur des ewigen Lebens ist das gelobte Land gewesen / Welches mit Milch und Hönig geflossen / in welches das außerwählte Volck Israel durch die

Wü-

און׳ זיך מיט איהם עווינג ער פרייאן. אלדא ווירט
איהנן בילאהנט ווירדן וואש זיא גוטס גיטאן
האבן און׳ דיזר לאן ווירט ערשטנש גאט
זעלבשטן זיין וויא ער שפריכט בראשית ט״ו
וז״ל אל תירא אברם אנכי מגן לך וגו׳. דז איז
דו זאלשט דיך ניט פירכטן אברם דאן איך בין
דיין שילט און דיין זער פיל פעלטיגר לאן
נעמבלך דיין שילט אויף ערדן ווידר דיא
שונאים און׳ דיין פיל פעלטיגר לאן אין הימל.

3 ג׳ וואש אבר דיא צדיקים נעבשט גאט פר
פריידן האבן ווערדן קאן פריילך קיין צונג
אויס שפרעכן דאן עש האטש קיין אויג גיזעהן
קיין אוהר גיהערט ווערד איזט עש אין דז
הערץ איינש מענשן זקאמין וואש הקב״ה דענן
בירייטיט האט דיא איהם ליבן. אגוסטינוס
שפריכט אלדארטן ווירט גאר ניכטש ביזש
זונדרן אליש גוטס זיין. וויא ישע׳ שפריכט
סד״ד.

4 ד׳ דער פר שטנט דערן צדיקים ווירט אין
אן שויאן דר שכינה און׳ דער וויל דעש מענשן

en; allda wird ihnen belohnt werden / was sie gutes gethan haben / und dieser Lohn wird erstens Gott selbsten seyn / wie er Gen. 15. c. 1. spricht: Fürchte dich nicht Abram dann ich bin dein Schild / und dein sehr grosser Lohn / nehmlich dein Schild auff Erden wider die Feinde / und dein sehr grosser Lohn im Himmel.

3. Was aber die Gerechten nebst Gott für Freuden haben werden / kan freylich kein Zung aussprechen: Es hats kein Aug gesehen / kein Ohr gehöret / weder ist es in das Hertz eines Menschen kommen / was Gott denen bereithet hat / die ihn lieben. 1. Cor. 2. Augustinus spricht: Alldorten wird gar nichts böses / sondern alles gutes seyn.

4. Der Verstand der Gerechten wird in Anschauung / und der Will in der Lieb Gottes beschäfftiget seyn: der Leib wird in sich gantz geistlich und glorreich seyn / wie ich Cap. 25.

הער קומיטן דיא שמערצן קיגן איינם טאטין
לייב וועלכר טאטי לייב האט זיך בקלאגט דז
אים זיין פינגר וועה טוט,

ט״ בלייבט אלזא דר אמת דערן נוצרים דז
אלי בני אדם ווערן תחיית המתים אויף ער
שטין דיא צדיקים צור עוויגר פרייד דיא רשעים
צום עוויגן לייד,

פרק לג׳

פון דעם עוויגן לעבן.

א״ עש גלויבן נוצרים אונ׳ יהודים אונ׳ אויך
דיא מיינשטי גוים דז נאך דיזם לעבן איין
אנדרש אונ׳ בעשרש לעבן זייא דיזש בעשרי
לעבין נענין זיא עולם הבא דיא עוויגי
גליקזעליגקייט מלכות שמים מלכות אלהים
גן עדן בית המקש הר אלהים ירושלים של
מעלה אונ׳ דער גלייכן.

ב״ נעמבלך דיזש עוויגי לעבן איזט אין דעם
האכין הימל וואו דר כסא הכבוד איזט אלווא
דיא צדיקים הקב״ה אן שויאן דען זעלבן ליבן

woher kämen die Schmertzen gegen einen todten Leib? welcher todte Leib hat sich beklaget/ daß ihm sein Finger wehe thut?

9. Es bleibet also die Christliche Wahrheit: Alle werden aufferstehen; die Gutten zur ewigen Freud/ die Bösen zum ewigen Leyd.

Das 33. Capitl.

Von dem ewigen Leben.

1. ES glauben Christen und Juden/ und auch die meiste Heyden/ daß nach diesem Leben ein anders und besseres Leben seye; dieses bessere Leben nennen sie das ewige Leben/ die ewige Glückseeligkeit/ das Himmelreich/ das Reich Gottes das Paradeys/ die heil. Statt/ das Himmlische Jerusalem/ den H. Berg/ und dergleichen.

2. Nehmlich dieses ewige Leben ist in dem hohen Himmel / wo der Thron Gottes ist/ allwo die Gerechten Gott anschauen / denselben lieben/ und sich mit ihm ewig erfreuen;

וואן דאן איין בן אדם דר נאך זיין אמונה איין יהודי איזט איינה אונשטערבליכי נשמה האט ווארום זאל ניכט איין אנדרר בן אדם דער אים אין דער נטאור גנץ גלייך איז אויך איינה דערא גלייכן נשמה האבן. דא הערא שפריכט פוילוס מיר ווערין צוואר אלי אויף ער שטין אבר ניכט אלי ווערין פר וואנדילט ווערדין אונ׳ דיזש אור בליצליך אין איינה רגע צו צייטן דעש לעצטן שופר דאן עש ווירט דער שופר שאלין אונ׳ דיא מתים ווערין אויף ער שטין אונפר וועזליך אונ׳ מיר ווערדן פר וונדילט ווערדין.

ה׳ אונ׳ צוואר גלויבן דיא נוצרים דז איין יעקליכר בן אדם ווירט אין דיזם אורט אויף ער שטין אין וועלכן ער בגראבן וואַרדן איזט וויילן הקב״ה בייא דען נביא יחזקאל שפריכט דז ער ווירט (קברותיכם) אייערה גרעביר עפנין ניכט אבר דז ער ווירט מחילות אונ׳ מערורת אונטר ׃ דר ערדן מאכן דורך וועלכי דיא לייבר מיט צער זאלטן דורך מגולגל ווירדן אונ׳ וואו

הער

andere; wann dann ein Mensch der Religion nach ein Jud/ ein unsterbliche Seel hat/ warum soll nicht ein anderer Mensch/ der ihme in der Natur gantz gleich ist auch dergleichen Seel haben? Dahero spricht der heilige Paulus 1. Cor. 5. v. 31. **Wir werden zwar alle aufferstehen/ aber nicht alle werden verwandlet werden.** Und dieses urplätzlich in einem Augenblick zur Zeit der letzten Posaune/ dann es wird die Posaune schallen/ und die Todten werden aufferstehen/ unverweßlich/ und wir werden verwandlet werden.

8. Und zwar glauben die Christen/ daß ein jeglicher Mensch in demselben Orth wird aufferstehen/ in welchem er begraben worden/ weilen Gott bey dem Propheten Ezechiel am 37. Cap. spricht: **Daß er wird NB. euere Gräber öffnen/** nicht aber daß er wird Hölen und Gruben unter der Erden machen/ durch welche die Leiber mit Schmertzen solten gewältzet werden. Und

woher

ארץ ישראל חיים תחלה לימות המשיח אבל
מתי חוצה לארץ אינם חיים אלא על ידי צער
גלגול מחילות. דז איז דיא מתים אין ארץ
ישראל ווערין צון ערשטן תחיית המתים אויף
ערשטין אין טעגין משיח. אבר דיא מתים אין
חוצה לארץ ווערן ניכט אויף שטין תחיית
המתים עש זייא דאן דורך צער גלגול מחילות.

י״ו דיא נוצרים אבר גלויבן דז אלי בני אדם
נוצרים אונ׳ ישמעאלים יהודים אונ גוים ווערדן
אן יינגשטין טאג אויף ער שטין דאן יואב
ווערכר איין גוי וואר שפריכט בזה הלשון
קפיטל י״ט פסוק כ״ה ואני ידעתי גאלי חי וגו׳. דז
איז אונ׳ איך וויש דז מיין ער ליזר לעביט אונ׳
אן לעצטןווירט ער אויף דען שטויב שטין אונ׳
נאך דעמי זיא ווערדן דיזי מיינה הויט צער
שלאגן ווירדי איך אן מיינם פלייש גאט זעהן.

ז״י דיא נוצרים גלויבן דז דיא נשמות דערן
רשעים אונ׳ עובדי ע״ז אונשטערבליך זיין אונ
וואן זיא זיך ניכט אין דר צייט בקעהרן דז זיא
עולמית בגיהנם אין עינוים קשים לעבן ווירדן

ten aber / welche auserhalb des Lands seynd / werden anders nicht als durch den Schmertzen des Gilgul d. i. der Weltzung in den Hölen / aufferstehen.

6. Die Christen aber glauben / daß alle Menschen / Christen und Türcken / Juden und Heyden / werden am jüngsten Tag aufferstehen; dann Job c. 19. v. 25. welcher ein Heyd war / spricht: Ich weiß daß mein Erlöser lebet / und am letzten wird er auff dem Staub stehen / und nachdeme ich werde mit dieser meiner Haut umgeben werden so werde ich wiederum in meinem Fleisch Gott sehen.

7. Die Christen glauben auch / daß die Seelen der Gottlosen und Abgötterer unsterblich seyn / und wann sie sich nicht in der Zeit bekehren / daß sie ewig in Pein und Qual leben werden; dann ein Mensch ist in der Natur wie der

andere

שטין ווערדן. עיין בספר עבודת הקדש דף נ"ר
ע"ד. אנדרי לעהרן דז אויך דיא רשעי אומרת
עולם אויף ער שטין ווירדן צום גריכט אדר
ניכט לעבנדיג בלייבן. עיין פרקי ר' אליעזר
פרק ל"ד.

דיא אורזך ווארום ניט אלי בני אדם ווערדן
אויף ער שטין ברתחיית המתים גיבט דער
אבר בנאל על ישעי' דף ג"ו וז"ל כי לא תכיל אותם
הארץ. דז איז דיא ערד קענטי זיא ניכט אלי
פאסין.

ה"ה אויך שטרייטן דיא רבנן מיט נגדר וואו
דיא אויף ער שטיאונג דערן מתים גשעהן זאל
דיא מיינשטי לערין דז נירגנטץ ווירט קיין בן
אדם רתחית חמתים אויף ער שטין אלש אין
ארץ ישראל דא הערא דיא לייבר דערן יהודים
וועלכי גשטארבן אין חוצה לארץ זיין מוזין
אונטר דר ערדן דורך ליטר מערות אלש וויא
לערדני זעקי מגולגל ווערדן אונ' דורך דיזם
גלגול גרושי עינוים אויז שטין מוזין דא הערא
שפריכט רבי בחיי על התורה דף נ"ז ע"ג וז"ל מתי

den zum Gericht / aber nicht lebendig bleiben. Pircke Eliezer c. 34.

4. Die Ursach warum nicht alle Menschen solten aufferstehen / giebt Abarbanel über Isaiam fol. 3. **Weilen sie die Erde nicht fassen könnte.**

5. Auch streitten die Rabbiner mit einander / wo die Aufferstehung der Todten geschehen soll. Die meiste lehren: daß nirgents kein Mensch wird von Todten aufferstehen / als im Land Israel; dahero die Leiber der Juden / welche auser dem gelobten Land gestorben / müssen unter der Erden durch lauter Hölen als wie die lederne Säck geweltzet werden / nicht ohne grossen Schmertzen. Dahero spricht R. Bechai in Tora fol. 57. col. 3. **Die Todten des Lands Israel werden zur Zeit des Meßiä am ersten aufferstehen / die Todten**

אנחנו בני שם. דז איז קיין אומה ווירט ניט אויף
שטין תחית חמתים עש זייא דאן מיר ישראל
בני שם.

יכ״א זא גאר לעזי איך אין מדרש ציוני פרשת
קרח וז״ל גוף מן הגוי שעובד עבודה זרה בחייו
טמא ובמותו טהור למה בשביל שרתת אבר
נשמתו דיליה והגוף ישוב אל העפר כשהית.
דז איז דער גוף פון איינם גוי דער דא דינט ע״ז
ב״א זיינם לעבן איז ער טמא אבר אין זיינם
טוט איז ער טהור. ווארום וויל זיין נשמה ווירט
פר גין אונ׳ דער לייב ווירט ווידר רומב וצו אשין
ווערדן וויא ער גוועזין איז. אונ׳ דר רבי בחיי
שפריכט דף לג ע״ד וז״ל והם מתים כמירתת
הבהמות וחיות ונשמתם אובדת כאבדן גופם.
דז איז אונ׳ זיא דיא רשעים שטערבן אלז וויא דז
פיך אונ׳ דיא טירי אונ׳ אירה נשמה פר גיט אלש
וויא איר לייב פר געהט.

יג״ אנדרי לערהרן דז אויך נעבן דען כנ׳
ישראל אויך חסידי אומת עולם ווע״לכי שבע
מצות בני נח גהלטן האבן תחיית מתים אויף

שטין

(Juden) die wir des Sems Kinder seyn.

2. Ja so gar lese ich im Buch Zioni in der Paraſcha Korach: Der Leib eines Abgöttischen Goi, welcher Abgötterey treibet / ist bey seinen Lebzeiten unrein / und nach seinem Tod rein / warum? dieweil seine Seel vergehet / und der Leib wieder zu Staub wird / wie er gewesen ist. Und R. Bechai fol. 33. col. 4. spricht: Sie (Reſchoim) sterben wie das Vieh und die Thiere / Ihr Seele vergehet / wie ihr Leib vergehet.

4. Andere lehren / daß nebst den Israeliten auch die fromme Heyden welche die Geboth Noe gehalten / aufferstehen werden. Mann sehe das Buch Avodas hakkodeſch fol. 54. col. 4. Andere lehren / daß auch die böse Gojim aufferstehen werden

פירציג אודר צעהן יאר העטי מוזין אויז שטין
נאך גילאזן ווירט. וואן דאן איין נוצרי זיינה
עבירות בייכטיט אונ׳ דעם אבלאז ערלנגיט
ווערדן אימי דורך דיא פר דינשטן דעש ישוע
משיחא דיא זינדן פר ציהן אונ׳ דיא צייטליכי
שטראף נאך גלאזן.

פרק לב״

פון תחיית המתים.

י״ב פון תחיית המתים גלויבן דיא נוצרים
אונ׳ יהודים וואז דער נביא יחזקאל ל״ז שפריכט
וז״ל כה אמר אדני יהוה הנני אני פותח את
קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם וגו׳.
דז איז אזו זאגט גאט איך וויל עפנין אייערי
גרעבר אונ׳ ווער אייך אויף ברענגן פון אייערי
גרעביר מיין פאלק. אבר וואו אונ ווער דא ווירט
אויף שטין תחיתה מתים איז איין מחלוקת
אונטר דענן יהודים זעלבשטן אייניגי זאגן
מיט רעם רבי בחיי על התורה וזל״ דף כ״א ע״א
אין שום אומה זוכה לתחיית המתים כי אם
אנדזנו

oder 40. oder 10. Jahr / gemäß der alten Buß-Satzungen hätte müssen ausstehen / nachgelassen wird. Wann dann ein Christ seine Sünden beichtet / und den Ablaß erlanget / werden ihme durch die Verdiensten Christi die Sünden verziehen / und die zeitliche Straff nachgelassen.

Das 32. Capitl.

Von Aufferstehung der Todten.

I. Von der Aufferstehung der Todten glauben die Christen und Juden was der Prophet Ezechiel 37. v. 12. spricht: Also spricht der Herr Gott / ich eröffne euere Gräber / und werde euch mein Volck machen aus den Gräbern auffzustehen. Aber wo / und wer da wird aufferstehen / streitten die Juden selbsten untereinander ; Einige sagen mit R. Bechai in Torah fol. 21. col. 1. Es ist kein Volck / welches der Aufferstehung theilhafftig wird / als wir, (Ju

האט בייכטיט אוּנ איין רעכטי בוס ווירקן וויל עיין. יוחנן י״ מתי כ״ח.

י״ט נאך צו דיזם פרק קעהריט דער אב לאז אודר פר געבונג דר צייטליכן שטראף וועלכי דער מענש זאלטי אויף דיזר וועלט אודר אין דער אנדרן אין פעג פייאר אויש שטין וועגין בגנגנין אבר דאך שון נאך גלאזנין זינדן. דיזר אב לאז בשטיט אין דעם דז דיא פר דינשטן דעשמשיה אוּנ דערן הייליגן אויסר דעם סאקרמענט דעם מענשן דורך דעם גיוואלט דער קירכן צו גיאייגניט ווערדן און דיא צייטליכי שטראף נאך גלאזין.

10 י״ עש איזט אבר דר אב לאז אונטר שידלן עש איזט איין פאלקמניר אב לאז דורך וועלכן דיא שטראף אלי וועלכי צייטליך זיין נאך גלאזין ווערדן. עש איזט אויך איין אב לאז פון הונדרט יאר איין אנדרר פון פירציג יאר איין אנדרר פון צעהן יאר אוּנ דער גלייכן דורך וועלכן דיא שטראף וועלכי דער מענש גימעס דערן זאלטן בוס זאטצונגין הונדרט אודר

Mund beichtet / und eine rechte Buß würcken will. Johann. 10. Matth. 8.

9. Noch zu diesem Capitl gehöret der Ablaß oder Vergebung der zeitlichen Straff / welche der Mensch auff dieser Welt oder auff der andern im Fegfeuer ausstehen solte / wegen begangenen / aber doch schon nachgelassenen Sünden. Dieser Ablaß bestehet in dem: daß die Verdiensten Christi und deren Heiligen auser dem Sacrament dem Menschen durch den Gewalt der Kirchen zugeeygnet / und die zeitliche Straff nachgelassen werde.

10. Es ist aber der Ablaß unterschiedlich. Es ist ein vollkommener Ablaß / krafft welchen alle zeitliche Straff nachgelassen wird. Es ist auch ein Ablaß von 100. Jahren / ein anderer von 40. Jahren / ein anderer von 10. Jahren und dergleichen / krafft welchen die Straff so der Mensch hundert / oder

מיט זיינה פר דינשטן אונש נוטצטין זיינן צווייא נעמבלך דיא טויף אונ׳ בוס אדר וויא מן איינש גימיין רידט דיא בייכט. דיזי ביידי אייסרליכי צייכן וועלכי מיר נוצרים סאקרמענטא נענין ווערדי איך אין חלקרביעי אפ זונדרליך ער קלעהרן.

ז״ זׄ אונטר דעסן איזט צו ווישן דז דיא טויף זייא דז ערשטי אונ׳ נוטווינדיגשטי סקראמענט דארינן דער מענש דורך דז וואשיר אונ׳ דורך דז ווארט גאטש פון דער ערב זינד אונ׳ פון אנדרן אלין וירקליכן זינדין גירייניגט ווירד אונ׳ אין דעם משיח אלש איינה נייאי בריה צום עוויגן לעבן ווידר גבאהרן אונ׳ גיהייליגט ווירד. עיין מתי כ״ח ויוחנן ג׳.

ח״ חׄ דיא בוס אודר בייכט איז איין סקר אמענט אודר אייסרליכש צייכן דא דורך איין אורדנטליכר כהן אן שטאט גאטיש דיא עבירות נאך לאזט אונ׳ פר צייאיט וואן דער חוטא אין לב חרטה האט אויף זיינה עבירות אונ׳ מיט זיינם מונד דיא עבירות וואש ער גטאן

nehmlich die Tauff / und die Buß / oder (wie man ins gemein redet) die Beicht / diese beyde euserliche Zeichen / welche wir Christen Sacramenta nennen / / werde ich im vierten Theil absonderlich erklären.

7. Unter dessen ist zu wissen / daß die Tauff seye das erste und nothwendigste Sacrament / darin der Mensch durch das Wasser und Wort Gottes von der Erbsünd und von allen andern würcklichen Sünden gereiniget / und in Christo als eine neue Creatur / zum ewigen Leben wiederum gebohren und geheiliget wird. Matth. 28. Joann. 3.

8. Die Buß oder Beicht ist ein Sacrament oder euserliches Zeichen / da durch ein ordentlicher Prister an statt Gottes die Sünde nachläst und verzeyhet / wann der Sünder im Hertzen Reu und Leyd hat / seine Sünd mit dem

Mund

בידייטיט דז דיא עכו״ם מיט דבר גשלאגן זאלן ,
ווירדן אונ׳ זאלן כפרה של ישראל זיין .

ה״ אבר דיא נוצרים בגעהרן ניכט דז פר
איהרה עבירות דיא ישראל זאלין איר כפרה
זיין זונדרן זיא לעהרן אונ׳ גלויבן דז דר ישוע
משיחא פר אלי חטאים של כל בני אדם פר
דיא ערב זינד פר אלי שוועהרי טאט זינדן אונ׳
פר אלי גרינגי זינדן האט גינוק גיטאן וויא צו
זעהן איזט ישעי׳ נ״ג וז״ל והוא מחלל מפשעינו
דז איז אונ׳ ער איז פר וואונדיט פון וועגן אונזרי
מיסיטאטן. אבר דאך מיט דיזם בדינג דא מיט
איין יעקליכר מענש דיא פר דינשטן אונ׳ גינוק
טאן דעש ישוע משיחא דורך אייסרליכי צייכן
אונ׳ מיט ווירקונגין אימי פרייא וויליג
אייגנטומליך מאכי וועלכי צייכן אונ׳ ווירקונגן
האט ישוע משיחא בשטימיט אונ׳ פון איינם
יעקליכן מענשן ער פאדרט זונשטן זיין זיינה
פר דינשטן אונש אויף קיינה וייש נוטצליך .

ו״ דיא אייסרליכי צייכן וועלכי ישוע משיחא
צו דער פר צייאונג דערן זינדן בשטימיט דא

5. Aber die Christen begehren nicht/daß für ihre Sündē die Judē sollen Cappora seyn/ sondern lehren und glauben/ daß JEsus Christus für alle Sünden aller Menschen/ für die Erbsünd / für alle schwere Todsünden/ und für alle läßliche Sünden genug gethan hat. Er ist wegen unseren Müssethaten verwundet worden. Isaiæ 53. v. 5. Aber doch mit diesem Beding: damit ein jeglicher Mensch die Verdienste und Genugthuung Christi durch äuserliche Zeichē und Mitwürckungē ihme freywillig eygenthümlich mache/ welche Zeichen und Mitwürckungen Christus bestimmet hat/ und von einem jeglichen Menschen erfordert/ sonsten seyn ihme seine Verdiensten auf keine Weis nutzlich.

6. Die aüserliche Zeichen welche Christus zur Verzeyhung der Sünden bestimmet/ damit seine Verdiensten uns nutzten/ seyn zwey:

nehm=

ישראל ביסין ווי״א אין ספר צרור המור דף צ״ב
ע״ב גשריבן איזט וז״ל כשהקב״ה הופך הגזרה
מעל איש פרטי הוא מזמין למדת הדין במקום
הזה איש החוטא איש אחר בא מאדום ובו
מתקיימת הגזירה באופן שיהיה זה תחת זה. דז
איז וואן הקב״ה מבטל איין גזירה איז פון איין
אפ זונדרליכן מענשן טוט ער צו ביר״יטין
למדת הדין אן שטאט דעם זינדיגן מענשן איין
אנדרן מענשן דער דא הער קומט ממשפחת
אדום אונ׳ אן אים ווירט דיא זעלבי גזירת מקוים
אין דיזס גשטאלט אבר דז זאל זיין דיזר אן
שטאטש דעם אנדרן. דיא יהודים וואלן אויך
דורך דעם שעיר פר שטין דען עשו דז איזט דיא
נוצרים. עיין רבי בחיי על התורה דף לו׳ ע״ב.
דא הערא אין ספר שכחת לקט שטיט גשריבן
וז״ל קבה״ה נוטל כל עוונותיהם של ישראל
ונותנם על עשו הרשע. דז איז הקב״ה נעמט
אלי עונות של ישראל אונ׳ גיבט זיא אויף עשו
הרשע. אונ׳. אין פירש דעש אלטן מחזור שטיט
גשריבן בחלק שני דף ד״ ע״ב כפרם להדבר

בידייטיט

derlichen Menschen abwendet / so bereithet er zur Eigenschafft des Gerichts anstatt des sündigen Menschen einen andern Menschen / der da herkommet von dem Geschlecht Edom / und an ihm wird das Urtheil erfüllet dieser Gestalt: daß dieser soll seyn anstatt des andern. Die Juden wollen auch durch den Bock verstehē den Esau. Wie R. Bechai fol. 36. col. 2. meldet; Dahero im Büchlein Schechechas leket ist zu lesen: Der Gebenedeyte Gott nimmt alle Sünden Israel / und leget sie auff den Gottlosen Esau. Durch welchen Esau sie die Christen verstehen / wie ich im 1. Cap. gemeldt. Und in Commentario des alten Machsor part. 2. fol. 4. col. 2. stehet: Ihre (der Israeliten) Versöhnung mit der Pest zu tödten / bedeuten; daß die Akom mit der Pest geschlagen werden / und der Israeliten Cappora / das ist: Versöhnung seyn sollen.

5. Aber

אין נאמין דעש פאלקש גיאפפרט ווערדן אלזוא דז איינר גישחט וואורדי דער אנדרי למדבר גשיקט ווארדן איבר ועלכן צו פאר דר כהן גדול אלי עונות ישראל גשפראכן אונ׳ אזוא צו זאגין אימי אלש איינה משא דיא זינדן אויף גליגט אונ דר נאך דורך איינם מענשן הינויש פירן לאזין.

ג״ דיא יהודים בזמן הזה וויא אונש נוצרים ביקאנט איז הלטן נאך ביז דאטידען יוםכיפור פר איין יום מחילה סליחת עונות אונ׳ אן שטאט דעש באקס נעמין זיא דר מאן איינם תרנגול אונ׳ דיא אשה איינה תרנגולת אונ׳ שפרעכן אירה זינדן איבר דיא זעלבי שלאגן זיא דריא מאל אום דעם קאפף הירום אונ׳ שפרעכן זה כפרתי זה תרנגולת תלכי למיתה ואני אלך לחיים טובים ולשלום. עיין בספר מנהגים דף לז׳ עב״.

4 ד״ נאך דר צו לעהרן דיא יעציגי יהודים דז דיא אומות עולם אונ׳ עקספרעסי דיא נוצרים מוזין אירה כפרות זיין אונ׳ דיא זינדן דערן

vor der hohe Prister alle Sünden des Volcks Israel gesprochen / und so zu sagen ihme auffgebürdet / und hernach durch einen Menschen hinaus führen lassen.

3. Die jetzige Juden / wie uns Christen bekannt / celebriren annoch den Versöhnungs- das ist den langen-Tag / und anstatt des Bocks nehmen sie / der Mann einen Haan / das Weib eine Hänne / und sprechen ihre Sünden über dieselbe / schlagen sie dreymal über den Kopff / und sagen: dieser ist mein Cappora oder Versöhnung / dieser Haan wird in den Tod / ich aber mit dem gantzen Volck Israel zum gutten Leben gehen. Vide Sepher Mirchak in fol. 37. col. 2.

4. Noch darzu lehren die jetzige Juden / daß die Völcker der Welt / und expresse die Christen müssen Capporos seyn / und die Sünden der Israelitten büssen. Wie im Buch Zeror hammor fol. 92. col. 2. zulesen: Wann der gebenedeyte Gott ein Urtheil von einem abson-

derli-

הטאים מוחל איז. עיין בסליחות ליום ראשון.
קומן אלזא דיא יהודים מיט דענן נוצרים וועגן
דיא גימיינשפט דערן הייליגן אין שורש איבר
איינש.

פרק לא

פון דער פר געבונג דערן זינדן.

א׳ דז דער ברמהערציגי גאט אויך דיא אליר
גרעשטין זינדן פר צייאט גלויבן דיא נוצרים
ווידרום מיט דענן יהודים וויא דוד המלך אין
תהלים קפיטל ק״ל שפריכט כי עם ה׳ החסד וגו׳
דז איז דאן מיט גאט איז בארמהערציקייט אונ׳
מיט אים איז פיל ערולזין. אבר וויא אודר אויש
וואש פר איינם פונטימענט דיא פר געבונג
דערן זינדן גשעהן קומן זיא אין אירן לימוד גאר
ניכט איבר איינש.

ב׳ דענן יהודים וועלכי בדורו של משה
געוועזין זיין האט אירנן הקב״ה גיבאטן יום
כיפור. אן זעלביגן טאג אירה עבירות מוחל
צו וועזין עש מוזטן אן יום כיפור שני שעירים
אין

Sünden verzeyhe. (Vide Selichos lejom Rischon) Kommen also die Juden wegen der Gemeinschafft der Heiligen in der Substantz mit den Christen übereins

Das 31. Capitl.

Von Ablaß oder Vergebung der Sünden.

1. DAß der barmhertzige GOtt auch die allergröste Sünden verzeyhet / glauben die Christen wiederum mit den Juden; Dann mit Gott ist Barmhertzigkeit / und mit ihm ist viel Erlösung. Ps. 130. v. 7. Aber wie / und aus was für einem Fundament die Nachlassung der Sünden geschehe / stimmen sie in der Lehr gar nicht übereins.

2. Den alten Juden hat GOtt einen jährlichen Versöhnungs-Tag gebothen / in welchem zwey Böcke im Nahmen des Volcks musten geopffert werden; also daß einer geschlachtet wurde / der andere in die Wüsten geschicket / über welchen zu-

vor

בווייזן. אויך הלטן זיא יעניגי פר מינים וועלכי ניכט ביידי תורת שבכתב ושבע"פ הלטן. אונ' זיא טוהן אויך אונטר גנדר לייטן אין חרם אונ' איזט בייא איהנן דרייא ערלייא חרם דער ערשטי הייסט נידוי דא דער מענש אויש גשלאסן ווירט פון דעם קהל אונ' אויך פון זיין ווייב אונ' לאחר שלשים יום וואן ער ניט הוזר בתשובה איזט זא פאלט ער אין דען אנדרן חרם דיזיר חרם גשיכט פון קהל מיט קללות. דער דריטי חרם הייסט שמתא דא איינר אלזא אין חרם גיטאן ווירט דז שון קיין תקוה צו אים איזט אין קהל ווידרום אן גנומן צו ווערדן. עיין בספר התשבי.

ט' אויך זיין דיא יהודים מתפלל פר דיא נשמות של מתים אונ' גיבן פר זיא צדקה. עיין מחזור שמחת תורה. אירה אבות אברהם יצחק יעקב משה אונ' נביאים הלטן זיא הייליג. אונ' וואן זיא פר זיך זעלבשטן בעטן שטעלין זיא הקב"ה דיא פר דינשטן דערן אבות פאר דא מיט ער. וועגן איהרן זכות דענן יהודים דיא

חטאים

nicht zugleich zulassen. Sie excommuniciren auch/ und ist die Excommunication dreyfach. Die erste Niddui, krafft welcher der Mensch ausgeschlossen wird von der Gemeinschafft auch seines Weibs/ und wann er nicht innerhalb 30. Tägen sich bessert/ nach 60. oder auch 90. Tägen fallet er in den andern Bann Cherem, welcher von der Gemeinde mit Fluchen und bösen Wünschen geschiehet. Der dritte Bann ist Schamta, da einer also verbanet /wird / daß er keine Hoffnuug mehr hat wieder zur Gemeinde angenommen zu werden. Man sehe des R. Eliæ Buch Tisbi.

9. Auch bethen die Juden für die Seelen der Abgestorbenen / und geben für sie Allmosen. (Vide Machsor in Simchas Tora) ihre Vätter Abraham, Isaac, Jacob, Moyses, und andere Propheten halten sie für heilig/ und wann sie für sich selbsten bethen/stellen sie Gott die Verdienste derselben vor / damit er wegen ihrer Verdiensten den Juden die

Sün=

שני מכבעיר. דיא אונ ווירט דיא תפלה פר אב
גשטארבני אונש נוצרים גאר זער אן כפולין
דא מיט מיר דיא נשמות אויש דעם פעג פייאר
העלפין דא מיט זיא פון אלי עינוים בפרייאט
זיין אונ ווידרום אצל הקב״ה בשמים פאר
אונש לעבנדיגי בעה״ז ביטן.

ז׳ עש איזט אויך איינה גימיינשאפט דערן
לעבנדיגן בעה״ז מיט דענן הייליגן גאטש אין
הימל אונ׳ רופן דיא נוצרים דיא זעלביגי הייליגי
אן אלש פאר שפרעכר אונ׳ פריינדי גאטש
וועלכי בשמים פר אונש מתפלל זיין גלייך
וויא ירמיה דא ער שון בעה״ב פר דז פאלק
ישראל אונ׳ פר דיא שטאט ירושלים מתפלל
גוועזין. עיין בספר שני מביר.

8 ח״ ווידר דיא גימיינשאפט דערן נוצרים קענן
דיא יהודים וויניג אודר גאר ניכטש איין ווענדן
ווילן זיא זעלבשטן דיא גימיינשאפט דערן
גיפרליכן זאכן הלטן אונ׳ דז בייא הקב״ה קיין
הפרש דערן פרשאנן זייא זיא בעטין אויך
פר דיא אנשי חטאים וויא אירה תפלות

בווייזן

gestorbene uns Christglaubigen sehr anbefohlen/ daß wir den Seelen im Fegfeuer helffen/ damit sie von aller Pein befreyet werden/ und wiederum bey Gott im Himmel für uns Lebendige bitten.

7. Es ist auch eine Gemeinschafft der Lebendigen mit den Heiligen Gottes im Himmel/ und ruffen die Christen dieselbe an/ als Fürsprecher und Freunde Gottes/ welche für uns im Himmel bitten/ gleich wie Jeremias/ da er schon in der andern Welt gewesen/ für das Volck Israel/ und für die Statt Jerusalem gebethen hat. 2. Mach. 15. v. 14.

8. Wider diese Christliche Gemeinschafft können die Juden wenig oder nichts einwinden/ weilen sie selbsten die Gemeinschafft der geistlichen Sachen halten/ und daß bey Gott kein Unterschied der Personen seye. Sie bethen untereinander für Frome und Sünder/ wie die Gebeth-Bücher genugsam zeigen/ auch halten sie die jenige für Ketzer/ welche die Schrifft und Traditiones

nicht

די עקצקאמוניצירט ידז איזט וועלכי אין איין
גייסטליכן חרם גיטאן זיין. עש איזט אבר ביי
דענן נוצרים דער חרם צוויא ארלייא איינר
חרם קטן דא איין נוצרי דיא הייליגי סקרמענטי
צו ברויכן פר באטן ווירט. דער אנדרי איזט
חרם גדול וועלכר דעם מענשן אליר
גייסליכן גיטר ברוירט אונ׳ קאן ניכט עהנדיר
לאז גשפראכן ווערדן ביז ער זיך דער קירכן
אונטר ווערפט אונ׳ גינוק טוט יעדאך פאר אלי
אינשגימיין זא וואל פר דיא מינים אלש פר דיא
וועלכי אין חרם זיין בעטיט דיא קירך דא מיט
זיא אין אירה שאס ווידר קערין.

י׳ אויך בעטיט אונ׳ אפפירט דער קהל
הנוצרים פר נשמות המתים וועלכי נאך איינה
צייטליכי שטראף אויז צו שטין האבן נאך דען
עקסעמפל יודא מכבי וועלכר צוועלף טויזנר
זווא גיזאמלט אונ׳ נאך ירושלים גשיקט האט
דא מיט אלדארט פר דיא ישראליטר וועלכי
אין דר מלחמה זיין גהרגת ווארן איין קרבן
סליחה זאלטי פאל בראכט ווירדן. עיין בספר

welche in Geistlichen Bann gethan. Es ist aber bey den Christen der Bann zweyfach: Einer der kleinere/ da einem Christen die heil. Sacramenta zu brauchen verbothen seyn. Der andere ist die grössere Excomunicati/ welche den Menschen aller geistlicher Gütter beraubet/ und kan nicht ehender loß gesprochen werden/ bis er sich der Kirchen unterwirffet und genug thut. Doch für alle insgemein so wohl Ketzer als Excomunicirte bethet die Kirch/ damit sie in ihre Schooß wiederkehren.

6. Auch bethet und opffert die Kirch für die Seelen der Abgestorbenen/ welche noch ein zeitliche Straff auszustehen haben; nach dem Exempl Judä des Machabäers/ welcher 12000. Drachmas Silber gesammlet/ und nacher Jerusalem geschicket/ damit aldorten für die in der Schlacht getödten Israeliten ein Versöhnungs-Opffer vollbracht wurde. 2. Mach. 12. v. 46. Und wird das Gebeth für die Abgestor-

ששיין לו לבר. מיט דער צייט אבר דא דיא נוצרים אין אלין ארצות פר מעהרט ווארדן האט דיזי גימיינשאפט דערין צייטליכן גיטרן ניכט קענין בשטין זונדרן מוזטי אויש גטיילט ווערדן אונ׳ קאן איין יעקליכר נוצרי זיין אייגני גיטר האבן אונ׳ בהלטן. הערנקיגן דיא איברנאטירליכי אונ׳ גייסטליכי גיטר בייא דען נוצרים זיין אל צייט אלגימיין פר בליבן.

ד״ אונ׳ ווערדן אויך דערן גייסטליכן גיטרן טיילהפטיג דיא רשעים אונ׳ בעל עבירות דאן דער קהל הנוצרים איזט מתפלל אונ׳ אופפרין פר זיא דא מיט זיא זאלן חוזר בתשובה זיין אונ זיינן זיא אלש וויא פוילי גלידר אין איינם לעבנדיגן לייב אונ קענן ווידרום גיזונד גימאכט ווערדן. הערנקיגן דיא מינים זיין אלש מורדים פון דער קירכן גאטש אב גיזענדרט גלייך וויא איין אבר פון לעבנדיגן לייב אב גהויאט ווירט וויילין זיא דורך איהר מינות דעז ואהרן גלויבן פר ליהרן.

ה״ איך זיין אב גיזענדרט פון דער קירכן

 דיא

Zeit aber/ da die Christglaubige in allen Ländern vermehret wurden/ hat diese Gemeinschafft der zeitlichen Gütter nicht können bestehen/ sondern muste ausgetheilet werden / und kan ein jeglicher Christ sein eygenes haben/ und behalten. Herentgegen die übernatürliche und geistliche Gütter bey den Christen seyn allzeit allgemein verblieben.

4. Und werden auch derselben theilhafftig die böse nnd sündige Menschen ; dann die Christliche Kirch bethet und opffert für sie/ damit sie sich bekehren. Sie seyn als wie faule Glieder in einem lebendigen Leib / und können zurecht gebracht werden. Herentgegen die Ketzer seyn als Rebellen von der Kirchen Gottes abgesöndert ; gleich wie ein Glied von dem lebendigen Leib abgehauen wird / weilen sie durch die Ketzerey den Glanben verliehren.

5. Auch seyn abgesöndert von der Kirchen die Excommunicirte / d. ist welche

ארי׳ אורתות דער הייליג: מאכנדען גנאר
עלכי מיר סאקראמענטא נענין און׳ דז
דבן נאך דר אורדונג מלכי צדק און׳ דזווארט
אטש און׳ דז אלגמייני גבעט און׳ דיא
ונענדליכין פר דינשטן דעש ישוע משיחא.
ין דיזם איז קיין הפרש קיסר און׳ קיניג בורגר
ונפויאר הער און׳ קנעכט איש ואשה נער
קן עשיר ועני זיין אין דיזם גייסטליכן זאכין
ליין וואש דעם אדון גיגעבן ווירט אויך
ין עבד גיגעבן. און׳ עפטירש איין ארמיר כפר
איזט מעהר ראוי צון גייסטליכן זאמין און׳
קומט מעהר חסד מה אלש איין רייכר מלך
און׳ קיסר.

ג״ אין אן פנג: דער קהל הנוצרים זיינן אויך
יא צייטליכי גיטר אל גימיין גוועזין אלזא דז
קיין נוצרי פר זיך עטוואש ששייך לו לבד
ירבט זונדרן איינם יעקליכן וואר גיגעבן
ווארדן וואש ער מהצורך גיהאט גלייך וויא ער
יום הזה דיא גייסטליכי אין דענן קלעסטרן
יכש גימיין גיטר האבן אבר קיינר האט ניכטש

 ששייך

Sacramenta nennen / das Opffer nach der Ordnung Melchisedech / das Wort Gottes / das allgemeine Gebeth / und die unendliche Verdiensten JEsu Christi. In diesen ist kein Unterschied ; Kayser und König / Burger und Bauer / Herr und Knecht / Mann und Weibesbild / Jung und Alt / Reich und Arme / seyn in Geistlichen Sachen gleich : was dem Herrn gereichet wird / das wird auch dem Knecht gereichet / und öffters ein armer Bauer ist mehr fähig / und bekommet mehr geistliche Gütter und Gnaden / als ein reicher König uud Kayser.

3. Im Anfang der Christlichen Kirch / seyn auch die zeitliche Gütter allgemein gewesen / also daß kein Christ für sich etwas Eigenes gehabt / sondern einem jeglichen war gereichet was vonnöthen war gewesen / gleich wie heuntiges Tages die Geistliche in den Klöstern insgemein Gütter haben / aber keiner nichts eygenes für sich. Mit der

Zeit

צו גלויבן דען זעלבן מיט גנצן פר׳ שטאנד
בייא פאליט.

פרק ל״

פון גימיינשאפט דערן הייליגן.

א״ דורך דיזי גמיינשאפט פרשטין דיא נוצרים
דיא גמיינשאפט דערן גייסטליכן זאכן וועלכי
זיא אונטר ננדר האבן אונ׳ טייל הפטיג ווערדן
גלייך וויא אין איינר שטאט אדר אין איינר פר
זאמלונג גיבט עש גמייני ברונין גמייני חצירות
גימייני שדות אונ׳ דער גלייכן פון וועלכן איין
יעקליכר בעל הבירת זיין נוצן דער׳ פון האבן
קאן. אדר גלייך וויא אין איינם לייב אלי גלידר
איין אל גימייני נשמה האבן פון וועלכן זיא איר
חיות האבן אונ׳ איין אבר פון אנדרן אבר איין
נוצן האט אלזא אין דעם קהל הנוצרים אלש
אין איינים גייסטליכן לייב האבן דיא מיט
גלידר אל גימייני גייסטליכי זאכן אונ׳ גיטר אונ׳
וציט איין אבר דעם אנדרן.

ב״ דיזי גמייני גייסטליכי זאכן זיין דיא זיכט

Das 30. Capitl.

Von Gemeinschafft dee Heiligen.

1. DUrch die Gemeinschafft der Heiligen verstehen die Christen die Gemeinschafft der Geistlichen Gütter / welche sie untereinander haben / und welcher ein jeglicher theilhafftig wird / gleich wie es in einer Statt oder Gemeinde gemeine Brunnen / gemeine Höfe / gemeine Felder rc. giebt / von welchen ein jeglicher Mitburger einen Nutzen schöpffen kan: oder gleich wie in einem Leib alle Glieder ein allgemeine Seel haben / von welcher sie lebhafft gemacht werden / und ein Glied von dem andern einen Nutzen hat; also in der Christlichen Kirch / als in einem Geistlichen Leib / haben die Mitglieder allgemeine Geistliche Gütter / und nutzet eines das ander.

2. Diese gemeine geistliche Gütter seyn die sichtbare Zeichen der heiligmachenden Gnad / welche wir

Sa-

צו ווידר איז האבן דאך דיא זעלבי דיא אליר מעכטיגשטן פאטנטאטן אונ׳ דיא פורנעמשטי חכמים אן גנומין אונ׳ דא מן האט וואלין דיזרה לעהר דורך אונערהערטי פיין אונטר דרוקין איזט זיא מעהר נגלה אונ׳ מנושא גווארדן אינדר גנצי וועלט. דער היידנישי קיסר דיאקלעציאנוס האט דען קהל הנוצרים ער שרעקליך פרפאלגט אונ׳ דורך צעהן יאר איבר צוואנציג מאל חונדרט טויזנר דז איז צוויא מיליאן נוצרים לאזן אום ברענגן אבר דז בלוט דערן הרוגים וואר איין זרע דער נוצרים אונ׳ עפטירש דא איין נוצרי איזט אום גבראכט ווארדן זיין אויף איין מאל פיל הונדרט יא טויזנד גוים צו נוצרים ווארדן. איך גשווייגי דיא גרושי נפלאות פון וועלכן איך שון למעלה גימעלדט. דא הערא אויז דיזי זא גרושי ניסים ונפלאות טוט איין יעקליכר בן אדם וועלכר נאר בר דעת איזט גנץ וואל דראן וואן ער דיא מצות של קהל הנוצרים גלויבט אונ׳ הלטיט אונ׳ וואש דער קהל הנוצרים פאר ברענגט

hat wollen durch unerhörte Peinen unterdrucken/ ist sie mehr empor gestiegen. Der Heydnische Kayser Diocletianus hat sie erschröcklich verfolget/ und durch zehen Jahr mehr als 2. Million Christen grausamst umbringen lassen/ aber das Blut der Martyrer war ein Saamen der Christen; und öffters da ein Christ sein Blut vergossen/ seyn viel hundert ja tausend Heyden zum Glauben bekehret worden. Ich geschweige die grosse Wunderwerck/ von welchen ich schon oben gemeldet hab. Dahero aus diesen grossen Zeichen ist ein jeglicher vernünfftiger Mensch wohl daran/ wann er diese Christliche Kirch glaubet/ und alles was diese Kirch zu glauben vorbringet/ mit gantzem Verstand demselben beyfallet.

Das

שטיט גדרוקט כל הקדישים דז איז אן שטאט
אליר הייליגן שטיט אלי הורין טרייבר אונ׳
דיא גייסטליכי נעמין זיא אינש גימיין גלחים דז
איז גשארני אודר כומרים דזא׳ז פריסטר
וועלכי ע״ז דינן.

ז האבר אין דיזם ליבה יהודים זייט איר איך
שטארק טועה דאן קיין קירך קיין קהל אונטר
דער זונן האט זא קלאהרי צייכן דר ווארהייט
אלש וויא דא האט דער קהל הנוצרים ווייל
איהר לימוד איזט ניכט נור אליין הרעת נורתן
אהני אלי פעליר אונ׳ אהני אלי ווידר
שפרעכונג זונדרן האך אונ׳ סובטיל פון דענן
איינשאפטין גאטש. דיא קירך האט דיא
גרעשטי קדושה אין זיך דאן קיין חטא בעולם
איז ניכט וועלכי זיא ניכט פר ביטיט אונ׳ קיינה
טוגנד איזט וועלכי זיא איר ניכט לאזטי אן
בפאהלין זיין. אירה לער איזט פון שלעכטן
אונ׳ איינפעלטיגן לייטן אין גנצן עולם וואונדר
באהרליך אויז גברייטיט ווארדן אונ׳ אב שון
דיא תורה חדשה ווידר דיא נטירליכי צו נייגונג

merim d. i. Prister welche der Abgötterey dienen.

8. Aber in diesem / liebe Juden! irret ihr euch sehr / dann keine Kirch oder Versammlung hat so klare Zeichen der Wahrheit / als da hat die Christliche Kirch. Dann ihre Lehr ist nicht nur allein der Vernunfft gemäß / ohne allen Fehler und Contradiction, sondern auch hoch und subtil von den Eigenschafften Gottes; sie hat die gröste Heiligkeit / dann keine Sünd nicht ist / welche sie nicht verbittet / und ist keine Tugend / welche sie nicht thäte anbefehlen; ihre Lehr ist wunderbar / von schlechten und einfältigen Fischern in der gantzen Welt ausgebreithet worden / und obschon sie den natürlichen Zuneigungen zu wider / so haben sie doch die allermächtigste Potentaten / und die verständigste Weisen angenommen / und da man sie hat

דער איזט איין מין דז איז איין קעציר דעסן לעהר ווייל זיא שקר איזט ניכט לנג איין קיום האבן קאן אונ׳ האט דיא קריסטליכי קירך פון ט׳ מאות שנה הער דיא ערפארניש דז דיא מינים איהר מינות ניכט לנג איין קיום קאנן האבן . דא הערא פר גלייכט דער איש קדוש אוינוסטינוס דאש מינות צו איין גאכין רעגין פלוס וועלכיר פון אן פאנג שטארק אונגשטים איזט הער נאך אבר אב נעמיט אונ׳ אויז טרוקניט וויא עז מיט פיל הונדרט קעטצרייאן גשעהן איזט.

ז׳ דיא יהודים לויקנן צוואהר ניכ דיא קירך אודר פר זמלונג דערן נוצרים לויקנן אבר דאז דיא נוצרים דעם אמת אונ׳ דען בייא שטאנד גאטש האבן . יוא זיא פר פלוכן דיא זעלבי אונ׳ פר אונערין איהרה גלידר אונ׳ מצוות מיט שפעטליכן נאמין . איך ברופי מיך ווידרום אויף איהרה גיבעט ביכר וועלכי באמשטרדם גדרוקט . איך האב זעלבשטן איין לוח אלוואו אן ערשטן נאוועמבר אן שטאט כל הקדושים

שטיט

langen Bestand haben. Dahero vergleichet der heilige Augustinus die Ketzereyen einem gähen Regen-Fluß / welcher von Anfang starck und ungestimm ist / hernach aber abniehmt und ausdrocknet / wie es mit viel hundert Ketzereyen geschehen.

7. Die Juden laugnen zwar die Kirch oder Versammlung der Christen nicht / laugnen aber daß sie die Wahrheit und Göttlichen Beystand habe / ja sie verfluchen dieselbe / und verunehren ihre Glieder und Gesätze mit spöttlichen Nahmen. Ich beruffe mich wiederum auff ihre Gebeth-Bücher / welche zu Amsterdam gedrucket. Ich hab selbsten ein Luach oder Jüdischen Calender / allwo den 1. Nov. anstatt col kedoschim (aller Heiligen) gedruckt stehet: col kedeschim, das ist alle Huren-Treiber. Die Geistliche nennen sie ins gemein Callochim, das ist Geschorne / oder Cumerim

דען דיא נוצרים דען פאבשט נענין. דיזר כהן גדול איז איין אביר ריכטר אין גייסטליכן זאכין אב זונדרליך אין גלויבנש שטריטיקייטן אונ׳ האט דען לעצטין אויז שפרוך אויף ערדן.

ה׳ נעבשט דען כהן גדול זיין אויך אנדרי כהנים אונ׳ לוים וועלכי אלי נאך דער אודדונג מלכי צדק צון קרבן גאטשדינן איהרי אמבט איז דז קרבן אין לחם ויין להקבה מקריב צו זיין אונ׳ דיא חרטה האבן אויף אירה חטאים דיא וועלכי פטור צו מאכן פון אירה חטאים אונ׳ דז ווארט גאטש דעם פאלק פר קינדיגן.

ו׳ דיזי קריסטליכי קירך איזט אפוסטאליש וויל דיא אפוסטל ווארן דיא ערשטי נוצרים גוועזין אונ׳ האבן דיזי קירך מיט איהרן בלוט אונ׳ טוט בקרעפטיגט זיא איזט איינציג. היילינג אונ׳ אלגמיין זא וואהל אין גלויבן אלש אין דר לעהר זא וואל אין קרבן אלש אין איהרן מנהגים. אונ׳ ווער זיך דעם הויפט דער קירך ווידר זעצט דער איז איין שיסמאטיקוז ווער אבר ניכט אלי ארטיקל דעש גלויבנש גלויבט

5. Nebst den hohen Prister seyn auch andere Prister und Leviten/ welche alle nach der Ordnung Melchisedech zum Opffer des Herrn dienen. Ihr Ammt ist: Opffer in Brot und Wein verrichten/ die büssende Sünder von den Sünden loßsprechen/ und das Wort Gottes dem Volck verkündigen.

6. Die Christliche Kirch ist Apostolisch/ weilen die Aposteln die erste Christen gewesen/ und haben sie mit ihren Blut und Tod bekräfftiget: sie ist einzig/ heilig/ und allgemein/ so wohl im Glauben/ als in der Lehr/ so wohl im Opffer/ als in Cäremonien. Und wer sich dem Haubt der Kirchen widersetzet/ der ist ein Schismaticus/ wer aber nicht alle Artickln des Glaubens glaubet/ der ist ein Min, oder Ketzer/ dessen Lehr weil sie falsch ist/ nicht lang bestehen kan. Und hat die Christliche Kirch von 17. hnndert Jahren her die Erfahrnus/ daß die Ketzereyen keinen lan-

לעבנדיגן גאטש איין פפיילר אוני גרונד פעסט
דער ווארהייט.

ד' עש האט אויך דיזי קירך דער ישוע משיחא
אין איינה שינה אורדנונג אבגיטיילט גלייך
וויא איינם לייב אין אונטר שידליכי אברים
וויא ווידרום פוילוס שפריכט דאן מיר זיינן
דורך איינם גייסט אלי צו איינם לייב גטויפט
זא וואל יהודים אלש גוים זא וואל עבדים אלש
בני חורין דיזן גייסטליכן לייב האט דער ישוע
משיחא איין זיכטבארן ראש בשטימט וועלכר
אלש איין שטאט הלטר דיא אנדרי גלידר
רעגירן זאלטי דר ערשטי שטאט הלטר וואר
שמעון פעטרוס צו וועלכן ישוע משיח גזאגט
מרתי יו" אתה כיפא ועל הכיפא הזאת אבנה
קהלי. דז איז דוא בישט פעטרוס אוני אויף
דיזן פעלזן וויל איך מיינה קירך אדר פר
זאמלונג בויאן. דער יעצט לעבנדי שטאט
הלטר דעש משיח איז קלעמענס דיזש נאמנש
דער איילפטי דאן פון פעטרוס אן ביז צו דיזן
קלעמענס איז אלי צייט איין כהן גדול גוועזן

getheilet / gleich wie ein Leib in unterschiedliche Glieder; wie wiederum Paulus 1. Cor. 12. v. 13. Dann wir seynd durch einen Geist alle zu einem Leib getauffet / so wohl Juden als Heyden / so wohl Knechte als Freue. Diesem geistlichen Leib hat JEsus Christus ein sichtbares Haubt bestimmet / welches als sein Statthalter die andere Glieder regiren soll. Der erste Statthalter war Petrus / zu welchem Christus gesaget Matth. 16. v. 18. Du bist Petrus; und auff diesen Felsen werde ich meine Kirch bauen. Der jetzt lebende Statthalter Christi ist Clemens XI. Dann von Petro an / zu diesem Clemens ist ein ordentliche Succession, und allzeit ein hoher Prister gewesen / den die Christen den Papst nennen. Er ist ein Oberrichter in geistlichen Sachen / absonderlich in Glaubens-Strittigkeiten / und hat den letzten Ausspruch auff Erden. Romana sedes à nemine judicatur.

5. Nebst

אופינטליכן אן פאנג גנומין אין ירושלים אן
פפינגשטאג דא דיא אפוסטל אונ׳ תלמידים
של ישוע וועלכי אלי יהודים ווארן פון דען רוח
הקדש ער פיליט אונ׳ אן גפנגן אלן גשלעכטרן
דעם ישוע משיחא אונ׳ זיין אבן גליון צו פר
קנדיגן. עיין במעשים השלוחים. דא צו מאל
איזער פיליט ווארדן וואש ישעי׳ ב״ שפריכט וז״ל
כי מציון תצא תורה ודבר ה״ מירושלים. דאש
איז דאן פון ציון ווירט אויז גין דיא תורה אונ׳
דזווארט גאטש פון ירושלים.

ג״. עש האט אבר ישוע משיח ניכט נור אליין
דיז קירך גגרינדיט זונדרן אויך ער שטיט איר
ב״א ביז צום ענד דער וועלט וויא ער פר
שפראכן האט מתי כ״ח וז״ל והנני אתכם כל
הימים עד תכלית העולם. דז איז איך וויל מיט
איך זיין ביז צום ענד דער וועלט. יוחנן ט״ז וז״ל
רוח האמת ילמד אתכם כל האמת. דז איז
דער גייסט דער ווארהייט ווירט איך לערנן
אלי ווארהייט. דא הערא שפריכט שאול דז
דיא קירך זייא איינה פר זאמלונג דעש
לעבנדיגן

dem H. Geist erfüllet / und angefangen allen Geschlechtern JEsum Christum / und sein Evangelium zu verkündigen. c. 2. Dazumal ist erfüllet worden was Isaias c. 2. v. 3. spricht: **Dann aus Sion wird ausgehen die Tora (das Gesatz) und das Wort Gottes aus Jerusalem.**

3. Es hat aber JEsus Christus nicht nur allein dieselbe gegründet / sondern er stehet ihr auch bey bis zum End der Welt. Wie er verheissen hat Matth. 28. v. 20. **Sihe ich bin bey euch alle Tag / bis zum End der Welt:** Und Johann. 16. v. 13. **Der Geist der Wahrheit wird euch lehren alle Wahrheit.** Dahero spricht Paulus 1. Tim. 3. 15. **Sie seye die Versammlung des lebendigen Gottes / ein Pfeiler / und Grund-fest der Wahrheit.**

4. Es hat sie auch JEsus Christus in eine schöne Ordnung abgethei-

פפינגשט פעסט בגערן דיא נוצרים צור
עוויגן גדעכטנים דורך דרייא טאגין העכשט
פייארליך וויילין אין דיזם טאגן דער קהל
הנודרים דורך דיא ערשיינונג דעש רוח הקדש
איז בקרעפטיגט ווארדן וויא עש ישוע זיינרה
תלמידים קודם שעלה לשמים פר שפראכן
האט.

ו״ דיא זיבן מרהנות אונ׳ דיא פריכטן דעש
רוח הקדש אונ׳ דיא זינדן ווידר דעם רוח הקדש
ווער איך אין חלק חמישי ער קלעהרן.

פרק כט״

פון דער קירכן אודר פון קהל הנוצרים.

א״ דורך דיא קירך פר שטיהן דיא נוצרים
איינה פר זמלונג אליר מענשן וועלכי גטויפט
אונ׳ אין ישוע משיחא גלויבן. וועלכי דא שון
אין הימל זיין ווערין טריאום. פירענדי קירך
גינאנט דיא נאך בעה״ז לעבן ווערדן גינעניט
שטרייטענטי קירך.

ב״ דיזי שטרייטענטי קירך האט איהרן

die Christliche Kirch durch Erscheinung des H. Geistes ist bekräfftiget worden / wie es JEsus vor seiner Auffarth in Himmel versprochen hat Johann. 16. v. 13.

7. Die sieben Gaben und Früchte des H. Geistes / und die Sünden wider denselben / werde ich im fünfften Theil erklären.

Das 29. Capitl.

Von der Kirche oder Versammlung der Christen.

1. DUrch die Kirch verstehen die Christen eine Versammlung aller Menschen welche getaufft / und in JEsum Christum glauben. Die schon im Himmel seyn / werden die triumphirende Kirch genennet; die aber noch auf Erden leben / werden genennet die streittende Kirch.

2. Diese streittende Kirch hat ihren offentlichen Anfang genommen in Jerusalem am Pfingstag / da die Aposteln und Jünger Christi / welche alle Juden waren / von

מאן פאר גבילדט אין דער זאך איזט ווערד
גאט פאטר איין אלטר מאן ווערד דער רוח
הקדש איזט איינה טויבן זונדרן דיזה בילדניש
בדייטין דיא איינגשאפטין גאטש פאטרש אונ׳
דעש הייליגן גייסטש. נעמבלך אין דעם אלטן
מאן ווירט פאר גבילדט דער אור שפרונג
אליר דינג וועלכר גאט דעם פאטיר אייגנטלך
איזט. אין דער טויב ווירד פאר גבילדט דיא
איין פלט דיא לויטרקייט דער אייפיר אונ׳ דיא
פרוכטבארקייט וועלכי דעש רוח הקדש
איינגשפטן זיין.

ו״ אויך גלויבן דיא נוצרים אויז דר תורה
חדשה דז לאחר שעלה ישוע משיחא לשמים
אן שבועות זייא דער רוח הקדש אין גשטאלט
פייאריגי צונגין איבר דיא שלוחים אונ׳
תלמידים דעש ישוע משיחא ערשינן אונ׳ דיא
זעלבי צו איינם זאלכן אייפיר אן גיפלאמיט דז
זיא הער נאך אהני איינציגי מורא בכל עולם
בולו דז אבן גליון גפרידיגט האבן. מן לעזי דיא
גשיכטן דערן שלוחים קפיטל ב׳ וז״ל דיזש

פפינגשט

ein alter Mann / weder der heilige Geist ist eine Tauben / sondern diese Bildnussen bedeuten die Eigenschafften Gottes Vatters / und des H. Geistes; nehmlich in dem alten Mann wird vorgebildet der Ursprung aller Ding / welcher Gott dem Vatter eigentlich ist; in der Taube wird vorgebildet die Einfalt / die Lauterkeit / der Eyfer / und die Fruchtbarkeit / welche des H. Geistes Eigenschafften seyn.

6. Auch glauben die Christen aus dem neuen Gesatz / daß nach der Auffarth JEsu im Pfingstag seye der H. Geist über die Aposteln und Jünger Christi erschienen / und dieselben zu einen solchen Eyffer angeflammet / daß sie hernach unerschrocken in der gantzen Welt das Evangelium geprediget haben. Man lese die Geschichten der Aposteln c. 2. Dieses Pfingst-Fest begehen die Christen zur ewiger Gedächtnus durch 3. Täge höchst feyerlich / weilen in diesem Tag

ה״ דיא נוצרים גלויבן אויז דר תורה חדשה
ווא ישוע משיחא פון יוחנן איז גטויפט וואררן
אין ירדן איזט דר רוח הקדש איבר אים ער
שנן אין גשטלט איינר טויב וויא צו זעהן איזט
מתי ג׳ וז״ל ורא״ה רוח אלהים יורדת כיונה
ובאת עליו. דז איז און ער זאהי דעם רוח
הקדש הרונטר נידרן אלש וויא איינה טויב און
איבר אים קאמין. און איזט אויך אויז בראשית
אפ צו נעמין דז דער רוח אלהים דא דיא וועלט
איזט ער שאפין וואדרן אין גשטלט איניש
פאגיל זייא ער שינן. דער פסוק לויטיט אלזוא
ורוח אלהים מרחפת. דז איז דער נייסט גאטש
שוועבטי דען רחף אין שורש בידייטיט
אייגנטליך דז שוועבין דעש פאגילש אין דער
לופט. ווייל דאן דער רוח הקדש אין גשטלט
איינר טויבן ער שינן ווירט ער אויך בייא דענן
נוצרים אין גישטאלט איינר טויבן אב גבילדט.
גלייך וויא אלהינו אבינו שבשמים וייל ער
דענן נביאים יחזקאל און דניאל אלש איין זקן
ער שינן ווירט ער אויך אלש וויא איין אלטר

den / seye der Heilige Geist über ihm erschienen in Gestalt einer Tauben. Und Er (Johannes) sahe den Geist Gottes herab steigen als wie eine Taube / und über ihn kommen. Matth. 3. v. 16. Und ist auch aus dem ersten Buch Moysis Gen. 1. v. 2. abzunehmen / daß der Heilige Geist in Erschaffung der Welt in Gestalt eines Vogels seye erschienen. Der Vers lautet also: Und der Geist Gottes schwebete: Hebraisch merachefet, das ist bewegete sich mit dem Flügeln / über den Wässeren. Dann rachav bedeutet eigentlich das Schweben des Vogels in der Lufft; weilen dann der H. Geist in Gestalt einer Tauben erschienen / so wird er auch bey den Christen in Gestalt einer Tanben abgebildet / gleich wie Gott der Himmlische Vatter / weilen Er den Propheten Ezechiel und Daniel als ein alter Mann erschienen wird er auch als ein alter Mann vorgebildet. In der Sach ist weder Gott Vatter

ein

זל קראו רזל לרוח הקדש שכינה על שם
שהוא שכן על הנביאים. דז איז עש האבן
אונזר רבנן זל גינעניט דעם רוח הקדש שכינה
דאוויל ער רוהיט אויף דיא נביאים. דורך דז
ווארט שכינה פר שטין דיא יהודים ניכטש
אנדרשט אלז גאט זעלבשטן וויא צו זעהן
איזט אין ספר עבודת הקדש דף יא וזל חס
ושלום שיהיה הדבר הנקרא שכינה או כבוד
נברא חוץ מהשם הנכבד ותברך וגו׳.
ונדרי רזל דברים רבים יורו על שם השכינה
שהיא האל יתברך. דז איז חס ושלום דז דיא
זן וועלכי גינעניט ווירט שכינה אודר כבוד
עטוואש אוישר הקבה ער שאפין ווערי. אונ׳
אין רענן ווערטרין אונזרי רבנן זל זיינז פיל
זאכן וועלכי דא בווייזן דז דער נאמין שכינה
הקבה זעלבשטן בידייטיט. עיין פרקי רבי
אליעזר פרק לג אלוואו דר רוח הקדש רבונו
של עולם אונ׳ יהוה גנעניט ווירט. אויש דיזם
אלין אויך וואש דיא רבנן לעהרן איז קלאהר
ער וויזן דז דער רוח הקדש מוז גאט זיין.

im Buch Avodas Hakkodesch part. 1. c. 5. fol. 11. col. 1. mit folgenden Worten zu lesen: Es sey ferne, daß die Sach, welche Schechina oder Kavod genennet wird, ein erschaffenes Ding auser dem glorwürdigen und gebenedeyten Schem das ist Gott ꝛc. Und in den Reden unserer Rabbiner gesegneter Gedächtnus viel Sachen beweisen, daß der Nahmen Schechina der gebenedeyte Gott seye. Man sehe auch die Capitln des R. Elieser c. 33 allwo der heilige Geist ein Herr der Welt, und Jehova genennet wird. Aus diesem allen, was die Rabbiner lehren, erhellet klar, daß der Heil. Geist müsse Gott seyn.

5. Die Christen glauben aus dem neuen Gesatz, daß da JEsus von Nazareth ist von Joanne im Fluß Jordan getauffet worden,

ה׳. דז איז ווער האט אונטר וויזן דעם גייסט
גאטש. דיזר רוח הקדש האט דיא צבא שמים
ער שאפין וויא דוד המלך שפריכט לג״ וז״ל
בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. דז
איז מיט דעם ווארט גאטיש זיין דיא הימל
גימאכט ווארדן אונ׳ מיט דעם גייסט זיינש
מונדש אל זיינה העד שארין. אונ׳ ווידרום ק״ד
שפריכט דוד וז״ל תשלח רוחך יבראון. דז איז
דוא ווערשט אויש שיקן דיין גייסט זא ווערדן
זיא ערשאפין. דער יואב שפריכט קפיטל כ״ו וז״ל
ברוחו שמים שפרה. דז איז דורך זיינם גייסט
האט ער דיא הימל גיצירט ישעי׳ מ״ח שפריכט
וז״ל ועתה אדני יהוה שלחני ורוחו. דז איז אונ׳
יעצונדרט האט מיך גאט דער הער גשיקט אונ׳
זיין גייסט. אליש דיזש קאן פון קיינר בריה אויף
דיין עולם גיזאגט ווערדן.

יו אונ׳ פר שטעהן דיא נוצרים דורך דעם
רוח הקדש ניכטש אנדרשט אלש וואש דיא
יהודים דורך דז ווארט שכינה פר שטין וויא
דער רבי אליהו אין זיינם ספר תשבי שפריכט
וז״ל

Geist seines Munds. Ps. 33. v. 6. Und wiederum Ps. 104. v 30. Du! o Gott! sendest deinen Geist aus / so werden sie (alle Geschåpff) erschaffen. Der Job spricht: Durch seinen Geist hat er die Himmel gezieret. Job 26. v. 12. Isaias c. 48. v. 16. Und nun sendet mich der Herr / Herr / und sein Geist. Welches alles von keiner Creatur kann gesaget werden.

4. Und verstehen die Christen durch dem Ruach hakkodesch (heil. Geist) nichts anders / als was die Juden durch das Wort Schechina verstehen. Also spricht R. Elias in Tisbi: Unsere Rabbiner gesegneter Gegåchtnus / haben den heil. Geist Schehina genennet / dieweil derselbe auff den Propheten geruhet. Durch das Wort Schechina verstehen die Juden nichts anders als Gott. Wie im

אנדרי צדיקים צום טייל ווארדן. דיא דריטי נבואה ווירט בת קול גינעניט אונ׳ איז דיא גרינגשטי גאטונג דערן פראפיצייאונגן. אונ׳ נאך דעמי דיא פאריגי צוויא פראפיציייאונגין אויף גיהערט זאל זיא דענן רבנים וועלכי מיט חכמה אונ׳ חסידות גקרינט זיין מיט גטיילט ווערדן. עיין בר״ מנחם רקנט על התורה דף פ״ג ע״ג.

ג״ נגד זה דיא נוצרים ער ווייזן קלאהר אויש תורת משה אונ׳ נביאים דז דער רוח הקדש איין יהוה איזט דאן ער איזט עוויג. עיין בראשית ורוח אלהים מרחפת על פני המים. דז איזט אונ׳ דער גייסט גאטיש שוועבטי אויף דעם וואשיר דא נעמליך אלידינג ער שאפין ווארין. דיזר רוח הקדש איז בכל מקומות קיגן ווירטיג דא הערא שפריכט דוד המלך אין תהלים קל״ט וז״ל אנא אלך מרוחך וגו׳. דז איז וואו זאל איך הין גין פר דיינן גייסט אונ׳ וואו זאל איך פר דיין אן גיזיכט ענטלויפן. ער איז הכל יורע דא הערא שפריכט ישע״מ וזל מי תכן את רוח

te Prophezeyung wird Bas kol (die Tochter der Stimm) genennet / und ist die geringste Gattung. Und nachdeme die vorige Prophezeyungen auffgehöret / soll sie den Rabbinern / welche mit Weisheit und Frommkeit gekrönet seyn / mitgetheilet werden. Man sehe R. Manachen von Rekanat / in die 5. Bücher Moysis fol. 83. col. 3.

3. Herentgegen die Christen erweisen klar aus dem Moyse / und Propheten: daß der H. Geist Gott seye / dann er ist ewig: Und der Geist Gottes schwebete auff dem Wasser. Gen. 1. v. 2. Da nehmlich alle Ding erschaffen waren. Er ist allenthalben gegenwärtig: Wo soll ich hin gehen vor deinem Geist. Psal. 139 v. 8. 9. 10. Er ist allwisend: Wer hat den Geist des Herrn unterichtet? &c. Isai. 40. v. 13. Die Heer der Himmeln hat er erschaffen: Der Himmel ist durch das Wort des Herrn gemacht / und alle seine Heerscharen durch den

Geist

א׳ דורך דען רוח הקדש פר שטין דיא נוצרים אונ׳ גלויבן דיא דריטי פרשאן אין דער גאטהייט וויא איך אין פרק ג״ גימעלדט האב. אונ׳ האט רוח הקדש עבין דיזי געטליכי נטאור וועלכי דיא ערשטי אונ׳ דיא אנדרי פרשאן דז איזט דער פאטיר אונ׳ דער זון האט. פון דיזם רוח הקדש ווירט אין דר תורה אונ׳ אין נביאים גאר אפט גידאכט ער ווירט רוח אלהים דער גייסט גאטש רוח הקדש דר הייליגי גייסט רוח אל דער גייסט דעש שטרקן גאטש אונ׳ רוח יהוה דער גייסט יהוה גינעניט.

ב״ אבר דיא יהודים וואלין קיין רוח הקדש וועלכר איין יהו״ה זייא צו לאזן זונדרן פר שטין דורך דעם רוח הקדש איינה גאטונג דער פראפיצייאונג. דען זיא לערהרן דז דרייא ארלייא נביאות זייא דיא ערשטי וואר גינאנט נבואה אונ׳ זאל דענן נביאים אליין זיין גגעבין ווארדן דיא אנדרי פראפיצייאונג ווירט רוח הקדש גינענט דיזי איז עטוואש גרינגר אלש דיא פאריגי אונ׳ דעם דוד דניאל שלמה אונ׳

 אנדרי

erste und die andere Person / das ist der Vatter und der Sohn hat. Dieses heiligen Geistes wird in dem Gesatz Moysis / und in denen Propheten gar offt gedacht. Er wird Ruach Elohim, der Geist Gottes / Ruach hakkodesch der Heilige Geist / Ruach El der Geist des starcken Gottes / und Ruah Jehovah der Geist Jehovah genennet.

2. Aber die Juden wollen keinen dergleichen Heiligen Geist zulassen / sondern verstehen durch den Ruach hakkodesch (Heiligen Geist) eine Gattung der Prophezeyung / dann sie lehren: daß dreyerley Prophezeyungen seyn; die erste war Nevua (Prophezeyung) genant / und soll den Propheten allein seyn gegeben worden. Die andere Prophezeyung wird Ruach Kodesch (der Heilige Geist) geheissen / diese ist etwas geringer / und dem David / Salomon / Daniel / und andern Frommen zum Theil worden. Die dritte

אויף דר רעכטי זייטן ווירט דער ריכטר זאגן וז״ל לכו ברוכי׳ אבי ורשו הממלכה המוכנת לכם מעשיית העולם. דז איז קומט הער איר גבענשטי מיינש פאטרש אונ׳ ערביט דאש קיניגרייך דז אייך צו ברייטיט איזט פון ער שאפונג דער וועלט. עיין מתי כה״. צו דענן צור לינקן זייטן ווירט דער ריכטר זאגן וז״ל סורו ממני ארורים לאש עולמית אשר הוכן לשטן ולמלאכיו. דז איז געהט אוועק פון מיר איר פר פלוכטי צון עוויגן פייאר וועלכש צו ברייט איז דעז טייפל אונ׳ זיין ענגלן. עיין מתי כה״. ריזש ער שרעקליכי גריכט ווירט פאלגענדן סוף דאבן וויא צו זעהן איז מתי קפיטל הנ״ל וז״ל ואלה ילכו לעונש עולמית והצדיקים לחיי נצח. דז איז אונ׳ זיא דיא רשעים ווערן אין דיא עוויגי פיין גין אבר דיא צדיקים אין דז עוויגי לעבן.

פרק כ״ח

וואש דיא נוצרים פון רוח הקדש גלויבן.

Welt. Matth. 25. v. 24. Zu denen zur lincken Seithen wird er sagen; Gehet hin von mir ihr Verfluchte in das ewige Feuer / das bereithet ist dem Teuffel und seinen Englen. Vers. 41. Dieses erschröckliche Gericht wird folgendes End haben: Und sie (Gottlose) werden in die ewige Pein gehen / aber die Gerechten in das ewige Leben. Vers. 46.

Das 28. Capitl.

Was die Christen von dem Heiligen Geist glauben?

1. Durch den Heiligen Geist verstehen die Christen und glauben die dritte Person in der Gottheit / wie ich im dritten Capitl gemeldet hab; und hat der Heilige Geist eben diese Göttliche Natur / welche die erste

אויף דר רעכטי זייטן ווירט דער ריכטר זאגן וז״ל לכו ברוכי׳ אבי׳ ורשו הממלכה המוכנת לכם מעשיית העולם. דז איז קומט העראיר גבענשטי מיינש פאטרש אונ׳ ערביט דאש קיניגרייך דז אייך צוברייטיט איזט פון ער שאפונג דער וועלט. עיין מתי כה״. צו דענן צור לינקן זייטן ווירט דער ריכטר זאגן חז״ל סורו ממני ארורים לאש עולמית אשר הוכן לשטן ולמלאכיו. דז איז געהט אוועק פון מיר איר פרפלוכטי צון עוויגן פייאר וועלכש צו ברייט איזדעז טייפל אונ׳ זיין ענגלן. עיין מתי כה״. ריזש ער שרעקליכי גריכט ווירט פאלגענדן סוף דהאבן וויא צו זעהן איז מתי קפיטל הנ״ל וז״ל ואלה ילכו לעונש עולמית והצדיקים לחיי נצח. דז איז אונ׳ זיא דיא רשעים ווערן אין דיא עוויגי פיין גין אבר דיא צדיקים אין דז עוויגי לעבן.

פרק כ״ח

וואש דיא נוצרים פון רוח הקדש גלויבן.

Welt. Matth. 25. v. 24. Zu denen zur lincken Seithen wird er sagen; Gehet hin von mir ihr Verfluchte in das ewige Feuer / das bereithet ist dem Teuffel und seinen Engeln. Vers. 41. Dieses erschröckliche Gericht wird folgendes End haben: Und sie (Gottlose) werden in die ewige Pein gehen / aber die Gerechten in das ewige Leben. Vers. 46.

Das 28. Capitl.

Was die Christen von dem Heiligen Geist glauben?

1. Durch den Heiligen Geist verstehen die Christen und glauben die dritte Person in der Gottheit / wie ich im dritten Capitl gemeldet hab; und hat der Heilige Geist eben diese Göttliche Natur / welche die erste

דעש מענשן זונש (דז איזט דז היליגי קרייץ דעש משיח) אין הימל אונ׳ אלש דאן ווערדן קלאגן אלי גשלעכטר אויף ערדן אונ׳ ווערדן זעהן דען מענשן זון קאמין אין וואלקין דעש הימלש מיט גרושר שטערק אונ׳ הערליכקייט אונ׳ ער ווירד שיקן זיינה מלאכים מיט דעם שופר אונ׳ גרושר שטים אונ׳ זיא ווערן איין זמלן זיינה אויש ער ווערלטי פון דענן פיר ווינדן פון איינם ענד דעש הימלש צום אנדרן. עיין שם.

אלי בני אדם ווירדן פון נגדר אב גשירן ווערדן אלש וויא דיא שאף פון דענן בעקין. עיין מתי כ״ה וזל ויצב את הרחלים לימינו ואת הגדיים לשמאלו. דז איז אונ׳ ער ווירט דיא שאף שטעלן צו זיינר רעכטי אונ׳ דיא בעק צו זיינר לינקי. אלי מעשים טובים אונ׳ מעשים רעים ווערדן פאר גבראכט ווערדן אונ׳ אלי בני אדם ווערדן אויף אירה מעשים חשבון געבן מוזין אויך אויף איין יעקליכיש אונוצליכס ווארט דז זיא גירעדט האבן. עיין מתי יג׳. דער פסק דעש גריכטש ווירט צווייא ערלייא זיין צו דענן

lichkeit. Und er wird senden seine Engeln mit Posaunen und grosser Stimm / und sie werden samlen seine Außerwählten von den vier Winden von einem End des Himmels zu dem andern. Matth. 24. v. 30. Alle Menschen werden von einander abgeschieden werden / wie die Schaffe von den Böcken: Er wird die Schaffe zu seiner Rechten / und die Böcke zur Lincken stellen. Matth. 25. v. 33. Alle Thaten und Müssethaten werden vorgebracht werden / und muß ein jeglicher von allen seinen Wercken Rechenschafft geben / auch von einem jeglichen unnützen Wort das sie geredet haben. Matth. 12. v. 36. Der Sententz des Richters wird zweyfach seyn; zu denen auf der rechten Seithen wird der Richter sagen: Kommet her ihr Gebenedeyte meines Vatters / ererbet das Reich / das euch bereuthet ist von Anbegin der Welt.

קיינן מענשן זונדרן אליש גריכט האט ער
דעם זון געבן. דא הערא שפראך ישוע דא ער
אין גריכט פר קיפה כהן גדול גשטנדן איז וז"ל
אבל אני אומר לכם מעתה תראו את בן האדם
שישב לימין יכולת אלהים הבא בענני שמים.
דז איז פר וואהר זאג איך פון היצונדרט אן
ווערט איר זעהן דעש מענשן זון דז ער ווירט
זיצן צור רעכטן דער קראפט גאטש אונ' ער
ווירט קומין אין דען וואלקן דעש הימלש. דז
אבר דער נביא יואל קפיטל ג"שפריכט דז
הקב"ה ווירט לעתיד ריכטן איז ניכטש ווידר
אמונת הנוצרים ווייל דר משיח ניכט נור איין
בן אדם זונדרן אויך יהו"ה גאט אונ' מענש וועגן
געטליכר אונ' מענשליכיר נטואר צו גלייך איז
וויא איך למעלה ער וויזן האב.

10" ווייטר אויז דר תורה חדשה גלויבן דיא
נוצרים פר דעם אל גימיינן גריכט ווערדן
גרושי ברהלות אונ' אותות בשמים ובארץ
גשעהן וויא מתי כ"ד צו זעהן איזט. עיין שם
היט"ב אונ' אלש דאן ווירט ער שיינן דז צייכן

Krafft Gottes / und kommen in den Wolcken des Himmels. Daß aber der Prophet Joël c. 3. v. 2. spricht: daß Gott wird richten / ist nichts wieder den Christlichen Glauben; weilen der Meßias nicht nur ein Mensch / sondern auch Jehovah (Gott) ist / wie ich oben erwiesen habe.

10. Weiter aus dem neuen Testament glauben die Christen / daß vor dem allgemeinen Gericht erschröckliche Veränderungen und Zeichen geschehen werden / wie Matth. 24. zu lesen. Und alsdann wird erscheinen das Zeichen des Menschen Sohns (Das Creutz Christi) im Himmel / und alsdann werden heulen alle Geschlechter auff Erden / und werden sehen kommen des Menschen Sohn in den Wolcken des Himmels mit grosser Krafft und Herrlichkeit.

ווערדן ווערכי שון איין מאל נאך אירן טוט בסרתר זיין גריכט ווארדין איז דער רצון של הקב״ה ווערכר אלזא אן אורדניט דז דיא גוטי אונ׳ ביזי מעשים איינש יעקלכן מענשן פר דען גנצן עולם זאלן מפורסם ווערדן אונ׳ אויך דז אלי בני אדם באותו הפעם ווערדן זעהן דיא גרעכטיקייט גאטש ווארום דז פיל צדיקים בעה״ז איזט איהנן איבל גנגין אונ׳ פיל רשעים איהנן בעה״ז גנץ גוט גנגין. אונ׳ דז איז דאך דיא דיעה סובל דז דיא נשמה אונ׳ דר גוף צו גלייך נאך אירה מעשים ענטוועדר דיא פריידן בעה״ב גניסן אודר דיא יסורים אין גיהנם ענטפינדן ווילן זיא צו גלייך מיט אננדר ענטוועדר מעשים טובים או מעשים רעים גיטאן האבן.

, ט׳ זונשטן גלויבן דיא נוצרים אויז דר תורה חדשה ווידר דיא יהודים דז דער ישוע משיחא לעתיד דעש לעצטי גריכט הלטן ווירט. עיין יוחנן ה״ ו״ל כי אין האב שופט שום איש כי כל המשפט נתן לבן. דז איז דער פאטיר ריכטיט

ist der heil. Will Gottes / welcher also anordnet: daß die gutte und böse Werck eines jeglichen Menschen vor der gantzen Welt kunt werden / und auch alle Menschen dazumal die Gerechtigkeit Gottes sehen / warum viel Fromme auff dieser Welt gelitten / und viel Gottlose beglücket worden. Und ist es auch der Vernunfft gemäß / damit die Seel und der Leib zugleich nach ihren Verdiensten / entweder die Freuden genüssen / oder die Schmertzen empfinden / weilen sie zugleich die Verdiensten oder Müssethaten verübet.

9. Sonsten glauben die Christen aus dem neuen Testament wieder die Juden / daß der Meßias das letzte Gericht halten wird. Dann der Vatter richtet niemand / sondern alles Gericht hat Er dem Sohn übergeben. Johan. 5. v. 22. Dahero sprach JEsus vor Gericht zu Caipha Matth. 26. v. 94. Ihr werdet sehen den Sohn des Menschen sitzen zur rechten der

דעם טאט גלויבן אויך מיט דענן יהודים דיא נוצרים אונ׳ לערן דז בשעת יצואת נשמה מן האדם בזו הרגע ווירט דיא נשמה נאך אירה מעשים גריכטיט ענטוועדר צון עוויגן פרייאן אודר צור צייטליכר שטראף אודר צור עוויגרי פיין אין גיהנם. אלזא שפריכט דער אפוסטל פוילוס צו דענן יהודים אן קפיטל ט׳ עש איזט דעם מענשן בשטימט איין מאל צו שטערבן נאך דיזם אבר איז דז גריכט.

ז ז׳ דז לעצטי אלגימייני גריכט גלויבן דיא נוצרים אויך ווייאלן זאלכש הקב״ה זא וואהל אין אלטן אלש אויך אין נייאן טעסטימענט מגלה גוועזין אונ׳ האט ישוע משיח זעלבשטן אויף דיזר וועלט ניכטש מעהר זיינה תלמודים פאר גדרשת אונ׳ אן בפאלן אלש דז לעצטי גריכט איז אורזכן ווייאלן דיא מחשבות פון לעצטן דיננן הלטין דיא בני אדם אויף דז זיא ניכט חוטא זיין.

ח ח׳ דיא אורזך ווארום דיא בני אדם זאלן נאך איין מאל לעתיד ביום הדין אפינטליך גריכטט

ווערדן

auch mit den Juden die Christen und lehren: daß so balt der Mensch stirbt/ in dem Augenblick die Seel nach ihren Verdiensten geurtheilet werde/ entweder zum ewigen Freuden/ oder zur zeitlicher Straff/ oder zur ewiger Verdamnus/ also spricht Paulus Hebr. 9. v. 27. **Es ist den Menschen bestimmet einmahl zu sterben/ nach diesen aber ist das Gericht.**

7. Das letzte allgemeine Gericht glauben die Christen auch/ weilen solches Gott so wohl in dem alten als neuen Testament geoffenbaret hat/ und hat JEsus Christus selbstē auff dieser Welt so zu sagen nichts mehrers seinen Jüngern und Zuhörern geprediget/ und anbefohlen/ als das letzte Gericht; aus Ursach: weilen die Betrachtung der letzten Dingen die Menschen von Sünd und Laster abhaltet.

8. Die Ursach aber warum noch einmahl die Menschen offentlich gerichtet werden/ welche schon gleich nach dem Tod gerichtet worden/

ist

לעתיד היום הדין קיין אנדרר ריכטר זיין אלש הקב״ה זעלבשטן אונ׳ צוואהר כפי נבואת יואל ג״ בעמק יהושפט דא הערא שטיט אין ספר מדרש משלי וזל עתיד הקב״ה לדון את כל העולם כולו בעמק יהושפט. דז איז הינטן נאך ווירט גאט דיא גנצי וועלט ריכטן אין טאל יהושפט. אונ׳ דר משיח של היהודים זאל צוואר לעתיד מחיה מתים זיין אבר ער זאל קיין ריכטר זיין וויל ער פון דענן יהודים פר איין בוהרין מענשן גהלטן ווערט.

ז חנגד זה דער לימוד של הנוצרים איז דיזר בראשון דז יערליכי גריכט זועלכש בכל שנה אן ראש השנה גשעהן זאל גלויבן דיא נוצרים ניכט ווילן עש ווידר דיא געטליכי פאר זיכטיגקייט איזט וועלכר פון עוויגקייט פאר גיזעהן אונ׳ בשטימט וואש גשעהן ווירט׳ אודר זאל אונ׳ קיין רעכטר ריכטר ריכטט ניכט וואש לעתיד גשעהן זאל זונדרן וואש ווירקליך גשיכט אדר שון גשעהן איזט.

16 ו״ דז גריכט איינה יעדר נשמה גלייך נאך

דעם

mächtige Gott allein / und zwar nach der Prophezeyung Joëlis c. 3. v. 12. in dem Thal Josaphat / dahero stehet im Buch Medrasch Mischle fol. 68. col. 4. geschrieben: Ins künfftig wird der gebenedeyte Gott die gantze Welt in dem Thal Josaphath richten. Der Juden Meßias soll zwar ins künfftig die Todten aufferwecken / aber er soll kein Richter seyn / weilen er von ihnen nur ein purer Mensch gehalten wird.

5. Herentgegen die Lehr der Christen ist folgende: Erstens das jährliche Gericht / welches soll alle Jahr am neuen Jahrs-Tag geschehen / verwerffen die Christen / weilen es wider die Göttliche Vorsichtigkeit ist / welcher von Ewigkeit vorgesehen und bestimmet / was geschehen wird oder soll; und kein Richter richtet nicht das Zukünfftige / sondern allein daß das würcklich / oder schon geschehen ist.

6. Das Gericht einer jeglichen Seel gleich nach dem Tod / glauben auch

פון רמב״ם גינעניט עולם הבא אונ׳ פון רמב״ן
עולם הנשמות. דז דריטי גריכט ווירט אן טאג
דעש גרושין גריכטש גהאלטן נאך דעם דיא
מתים ווערן לעבענדיג ווערדין אן דען זעלבן
טאג ווירט איין יעדר גריכט נאך זיינה מעשים.

ג״ וועלכי מענשן אין דיזם לעצטן גריכט
זאלן גריכטיט ווערדן איז מחלוקת אונטר דיא
יהודים זעלבשטן דען ר׳ יצחק לוריא לעהריט
דז נאר דיא אומות עולם זאלן גריכטיט ווערדן
ר׳ מנשה בן ישראל וויל דז נעבשט דיא אומות
עולם זאלן אויך דיא פושעי ישראל אן לעצטין
גריכט גריכטיט ווערדן אונ׳ אין דעם גיהנם יב׳
חדש ליידן מוזין ווע׳לכי פושעי ישראל ניכט
לענגשט פר דעם לעצטן גריכט גשטארבן זיין
אנדרי ישראל אבר זאלן אן לעצטן גריכט
ניט מעהר גריכטיט ווערדן וויילן הקב״ה האט
זיא לאחר מיתה שלהם דן גוועזין. זייא אלזוא
ניכט מעהר איהנן צו ריכטין פון נעטין. עיין
בספר נשמת חיים דף מ״ו מ״ז.

ד״ אויך כפי הלימודים של היהודים ווירט
לעתיד

werden lebendig werden/ an demselben Gericht wird ein jeder nach seinen Wercken gericht.

3. Welche Menschen in diesem letzten Gericht sollen gerichtet werden/ streitten die Juden unter einander/ dann der R. Isaias Luria lehret/ daß nur allein die Völcker der Welt sollen gerichtet werden. R. Manasse ben Israël will daß nebst den Völckern der Welt auch die jenige böse Israeliten welche nicht lang vor dem letzten Gericht gestorben/ sollen dazumal gerichtet/ und die Höllische Straff auff 12. Monath ausstehen. Andere Israeliten aber sollen nicht mehr gerichtet werden/ weilen sie Gott schon nach ihren Tod gerichtet hat. Seye also nicht mehr zu richten vonnöthen. Man sehe das Buch Nischmas Chajim fol. 46. und fol. 47. &c.

4. Auch nach der Lehr der Juden wird im letzten Gericht kein anderer Richter seyn/ als der Allmäch-

אחר פרידתה מן הגוף שאם זכתה יורשת גן
עדן ואם לאו יורדת לגיהנם והעולם הזה
נקרא מהרמב״ם עולם הבא ומהרמב״ן עולם
הנשמות. השלישי יום הדין הגדול אחר שיחיו
המתים שבו כל האדם נדון כפי מעשיו. דז
איז פר ווארגאך דער מיינונג דעש רמב״ן נאך
דעם דיא טאטין ווערדן לעבנדיג ווירדן ווירט
זיין דער טאג דעש גריכטש דער גרושי אונ׳
פארכצום אונ׳ וויא ער שרייבט בספר הגמול
האט הקב״ה דרייא ארלייא דינין אין זיינר
וועלט דז ערשטי גריכט גשיכט אלי יאר אן
ראש השנה דז אן זעלבן טאג ווערדין דיא
מענשן גריכט ווער זאל מיט דעם שווערט אום
קומין אונ׳ ווער זאל פריד האבן וועלכר צו
הונגר וועלכר זאל זאט זיין. אונ׳ דיא בשעפנים
ווערדן אן אים היים גיזוכט צו גדענקן צו לעבן
אודר צו שטערבן. דז אנדרי גריכט גיט איבר
דיא נשמות נאך דעם זיא הרויש גיט אויז דעם
גוף וואן זיא פרום איז גוועזן זא ערבט זיא דז גן
עדן וואו ניט געהט זיא אין גיהנם אונ׳ עה״ז ווירט

me die Todten lebendig werden/ wird der Tag des grossen und erschröcklichen Gerichts seyn. Und (nach der Lehr des Ramban) hat Gott dreyerley Gericht in seiner Welt. Das erste Gericht geschicht alle Jahr am neuen Jahr/ in welchen die Menschen gericht werden/ wer da soll zum Schwert kommen/ oder wer da soll Fried haben/ wer soll Hunger leyden/ oder soll Satt seyn/ und es werden alle Geschöpff heim gesucht/ und ihrer gedacht zum Leben/ oder zum Tod. Das andere Gericht ist gegen der Seel/ da sie von dem Leib abscheidet/ wann sie from gewesen/ erbet sie das Paradeys/ wofern aber nicht/ gehet sie in die Höll/ und diese Welt wird von Rambam die zukünfftige Welt/ von Ramban aber die Welt der Seelen genennet. Das dritte Gericht ist der Tag des grossen Gerichts/ nachdeme die Todteu

werden

פרק כ״ז

אב ישוע הנוצרי ווערט ווידרום מן השמים קומין אונ׳ דיא בני אדם דן זיין.

א״ דזאן ענד דער וועלט. איין אל גימיינש גריכט זיין ווירט גלויבן זא וואל דיא נוצרים אלש הרבה יהודים. ווער אבר דער ריכטר ווירט זיין אונ׳ ווער גריכטיט זאל ווערדן קומין זיא ניט איבר איינש. איך וויל ביידי למודים קינן אננדר שטעלין דא מיט דער אמרת לאור קומין זאל.

ב״ דען לימוד דערן יהודים פון דעם לעצטן גריכט בשרייבט ר׳ מנשה בן ישראל בספר נשמת חיים בדף מ״ד וז״ל אכן כפי דעת הרמב״ן לאחר התחייה יהי׳ יום הדין הגדול והנורא וכפי מה שכתוב בספר הגמול שלו יש לו להקב״ה שלשת מיני דינן בעולמו. הדין הראשון בכל שנה ושנה ביום ראש השנה אשר בו נדונין בני אדם איזו לחרב איזו לשלום איזו לרעב איזו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות. השני הוא לנשמה

vergehet / und sein Königreich hat kein Ende.

Das 27. Capitl.

Ob JEsus von Nazareth aus dem Himmel wiederum kommen / und die Menschen richten wird?

1. DAß am End der Welt ein allgemeines Gericht seyn wird / glauben so wohl die Christen als auch die meiste Juden / wer aber der Richter seyn / und wer gerichtet werden soll / komen sie nicht übereins. Ich will beyde Lehren gegen einander setzen / damit die Wahrheit erhelle.

2. Die Jüdische Lehr von dem letzten Gericht / begreiffet der R. Manasse ben Israel im Buch Nischmas Chajim fol. 44. c. 17. mit folgenden Worten: Nachdeme

דוד המלך שפריכט אין תהלים ק״י וזל״ נאם ה״
לאדוני וגו׳. דז איז עש האט יהוה גאט גיזאגט
צו מיינם הערן זיטץ צו מיינר רעכטין ביז איך
דיינה פיינד צו שעמיל דיינר פיס ליגי. זיא
גלויבן אבר ניכט דז גאט איין רעכטי אדר
לינקי זייטן האבי זונדרן דיא רעכטי זייטין
בילדט פאר דיא עוויגי מאכט אונ׳ הערליכקייט
וועלכי גאט זיין ליבשטן זון גיגעבן האט.
וועלכש אלשונגניץ בפירוש דניאל פאר גיזאגט
האט קפיטל״ ז וזל״ חזה הוית בחזוי לילה וגו׳. דז
איז איך האבי גזעהן אין דען גזיכטן דעש
נאכטש אונ׳ פר וואר עש קאמי איינר מיט דעש
הימל שוואלקן אלש וויא דעש מענשן זון אונ׳
ביז צום אלטן דערן טאגן איז ער קומן אונ׳ פר
אים האבן זיא אים גבראכט אונ׳ ער האט אים
דען גיוואלט געבן. עהר אונ׳ רייך דז אים אלי
פעלקר לייט אונ׳ צונגין דינן זאלטן זיין גוואלט
איזט איין עוויגר גיוואלט דיא ניכט פר גיט אונ׳
זיין קיניג רייך זאל ניכט פר דארבן ווערדן.

lischen Vatters. Wie der König David spricht Ps. 110. Es hat der Jehovah (Gott) zu meinem Herren gesagt: sitze auff meiner Rechten bis ich deine Feinde zu Schämel deiner Füssen lege. Sie glauben aber nicht / daß Gott eine rechte oder lincke Seithen habe / sondern die rechte Seithen bildet uns vor die ewige Macht und Herrligkeit / welche Gott seinem liebsten Sohn gegeben hat / welches gantz deutlich der Prophet Daniel vorgesehen da er spricht: c. 7. v. 13. Ich sahe in diesem Gesichte des Nachts / und siehe es kam einer in des Himmels Wolcken wie eines Menschen Sohn bis zu dem Alten der Tägen (Gott) und war vor demselben gebracht / der gab ihm Gewalt / Ehre / und Reich / daß ihm alle Völcker / Leuth / und Zungen dienen solten / sein Gewalt ist ewig / die nicht verge-

איך איבר דיזס פלוס ירדן גאנגין אונ׳ יעצט אין
צו רוק וועג בין איך צו צוויא מחנות ווארדן.
נעמבלך דער שטעקין בידייטיט דז קרייץ מיט
וועלכן ישוע דורך דעם פלוס דעש ביטרן
ליידנש גיגאנגין. איין מחנה בידייטיט דיא
נשמות של אבות דיא אנדרי מחנה בידייטיט
דיא מלאכים הקדושים.

ז״ז עש איזט אבר ישוע משיחא דעשנר וועגן
עלה לשמים גוועזין דא מיט ער ווייזטי דז
זיין מלוכה ניכט פון דיזר וועלט זונדרן עולמית
זייא האט אל זוא דאש זעלבי מלכות נאך דעמי
ער דיא מענשן דורך זיין ליידן אונ׳ שטערבן ער
לייזט האט אן גטרעטין אונ׳ זיינה תורה חדשה
איין גרוש חשיבות גיגעבן. אויך אונש לערין
וואלין דא מיט מיר בעה״ז ניכט דז צייטליכי
זונדרן דז עוויגי וואש אין הימל איז זוכטן. אונ׳
דז מיר דעם ישוע משיחא איין מיטלר אונ׳ דר
איין מליץ אצל אבינו שבשמים האבין זאלטן.
ח׳ ענטלך גלויבן דיא נוצרים דז ישוע משיח
יצט לימין יכולת אלהינו אבינו שבשמים וויא

deutet das Creutz / mit welchen JEsus durch dem Flus des bittteren Leydens gegangen / ein Heer bedeutet die Seelen der Altvätter / das andere Heer die heil. Engeln.

7. Es ist aber JEsus Christus dessentwegen in Himmel hinauff gefahren; damit Er erweisete / daß sein Reich nicht von dieser Welt / sondern ewig seye / hat also nach vollendter Erlösung dasselbe angetretten / und seinen neuen Gesatz ein grosse Authorität gegeben / Auch uns lehren wollen / damit wir nicht hier das Zeitliche / sondern das Ewige was im Himmel ist / sucheten / und daß wir ihn für einen Fürsprecher bey GOTT dem Vatter haben solten.

8. Endlich glauben die Christen / daß JEsus Christus sitzet zur Rechten GOttes des Himm-

lischen

הזתים וגו׳. דז איז אונ׳ עש ווערין שטין זיינה פיס
אין זעלביגן טאג אויף דעם איל בערג. אונ׳ נאך
פיל הונדרט יאהרן האבן דיא נוצרים אויף דען
זעלביגן אורט איין קירך אויף גבויאט קאנטן
אבר דיא זעלביניא מאל אבין צו דעקן דא מיט
איין יעקליכר ערקענטי דען דרך וועלכן ישוע
משיחא האט דעם לייב נאך אין הימל גנומין׳
• ו״דיא אויף פאהרט של ישוע משיחא לשמים
איז גשעהן אין דער לויה דערן אבות וועלכי
ער מיט זיך אויש דער פאר העל גיפיהרט אונ׳
מלאכים לאין מספר וועלכי גזונגן האבן וז״ל
שאו שערים ראשיכם וגו׳. דז איז היבט אויף איר
טער אייערה הייבטר אונ׳ ער היבט אייך איר
טער דער עוויגקייט אונ׳ עש ווירט היניין קומין
דער קיניג דער קלאהרי ווער איזט דיזר קיניג
דער קלאהרי יהוה גאט צבאות דער איז דער
קיניג דער קלאהרי. עיין תהלים כ״ד. דיזן
הימלישן איין צוק דעש ישוע משיחא האט פאר
גבילדט יעקב אבינו וז״ל כי במקלי עברתי את
הירדן הזה וגו׳. דז איז דאן מיט מיין שטעקן בין

Kirch auffgebauet / kunten aber dieselbe niemahl oben bedecken / damit ein jeglicher erkännete den Weeg / welchen JEsus Christus leiblich in dem Himmel genommen.

6. Die Auffarth JEsu Christi ist geschehen in Begleitung der Altvätter / welche Er mit sich aus der Vorhöll geführet / und unzahlbaren Engeln / die da gesungen haben : **Erhöbet ihr Pforten euer Haûpter / erhöbet euch ihr Thůre der Ewigkeit / und es wird eingehen der Könider Glori; wer ist der König der Glori?** Jehovah **GOtt** Sabbaoth **er ist der König der Glori.** Psal. 24. v. 4. Dieses Himmlischen Einzugs ist ein Figur der Jacob gewesen. Gen 32. v. 10. **Mit meinem Stecken bin ich über dem Flus Jordan gegangen / und jetzt (in Zuruckweeg) habe ich zwey Heer.** Nehmlich der Stecken bedeutet

דיא זעלבי דיא דא גלויבן אן מיינם נאמין זיא
ווער־דין דיא שדים אויש טרייבן אונ׳ ווערדן
ר־ידן נייאי לשונות אה׳ ווערין שלאנגין פר
טרייבן אונ׳ וואן זיא ווערן סם המות טרינקן
ווירט עש איהנן ניקש שאדין אונ׳ אויף דיא
קראנקי ווערדן זיא אירה הענד ליגן אונ׳ ווערדן
זיא היילן.

ה״ דער אבן געליסט מרקוס שפריכט ווייטר
וזל׳ והאדון ישוע אחרי דבר אליהם נעלה
לשמים וישב לימין האלהים. דז איז אונ׳ דער
הער ישוע נאך דעם ער מיט איהנן גירעט האט
איזט ער אויף גהובן ווארדן אין הימל אונ׳ זיצט
צור רעכטן האנד גאטש. דז מקום וואו ישוע
משיחא עלה לשמים איזט גוועזין איזט דער
הר הזתים בייא ירושלים אלוואו עקב רגליו
אין איינם פעלזן וועלכי ישוע איין גדרוקט ער
היום הזה צו זערהן איזט אונ׳ דיזי עקב רגליו
קאנין אויף קיינה וויש אויז גקראצט ווערדין.
איזט אלזוא ער פיליט ווארדן נביאות של
זכריה יד׳ וזל׳ ועמדו רגליו ביום ההוא על הר
הזתים

auff die Krancken werden sie die Hand legen / und es wird besser mit ihnen werden. Marc. 16. v. 15.

5. Der Evangelist Marcus spricht weiter: Und zwar der Herr JEsus / nachdeme er ihnen geredet hat / ist auffgehoben in dem Himmel / und sitzet zur rechten Hand GOttes. Der Orth wo die Auffarth JEsu Christi geschehen / ist der Oelberg bey Jerusalem / allwo in dem Felsen die Fusstapffen / welche Christus eingedrucket / bis heuntiges Tages zu sehen seyn / und können auff keine Weis ausgekratzet werden; ist also erfüllet worden / was der Prophet Zacharias c. 14. 4. spricht: Und es werden seine Füß stehen in demselben Tag auff dem Oliven Berg. Und nach vielen hundert Jahren haben die Christen auf demselben Orth eine

Kirch

פפארטין דער העל ווערדן זיא ניכט איבר
וועלטיגן אונ׳ דיר וויל איך געבן דיא שליסל
דעש הימל רייך וואש דוא בינדןווירשט אויף
ערדן דז זאל אויך אין הימל גיבונדין זיין אונ׳
וואז דוא אויף לעזין ווירשט אויף ערדן דז זאל
אויך אין הימל אויף גילעזיט זיין.

4. ד״ ענטליך האט ישוע הנוצרי זיינה תלמידים
קודם שעלה לשמים ביפאהלן דז זיא דז אבן
גליון בכל העולם דרשן זאלן ער שפראך
אלזא מרקוס י״ו וז״ל לכו לכל העולם כולו
קראו הבשורה לכל בריאה ואשר יאמין
ויטבל יושע ואשר לא יאמין ירשיע ואלה
האותות תהיינה למאמינם בשמי יגרשו
השדים וידברו בלשונות חדשות וישאו נחשים
ואם ישתו סם המות לא יזיקם ועל חולים ישים
ידיהם וירפאום. דז איז גיש אין דיא גנצי וועלט
אונ׳ פר קינדיגט דז אבן גליון לכל בריה אונ דר
דא ווירט גלויבן אונ׳ גטויפט זיין דער ווערט
זעליג ווערדן אונ׳ ווער ניכט גלויבט דער וויר
פר דאמט ווערדן. אונ׳ דיזי צייכן ווערדן זיין צו

דיא

ben/ was du binden wirst auff Erden / das soll auch im Him= mel gebunden seyn/ und was du auflösen wirst auf Erden das soll auch im Himmel auffgelöset seyn. Matth. 16. v. 18.

4. Endlich hat JEsus seinen Jüngern den Befehl gegeben / das Evangelium in der gantzen Welt zu predigen. Er sprach Marc. 16. 17 al= so: Gehet hin in alle Welt/ und prediget das Evangelium allen Creaturen/ wer da glaubet/ und getaufft wird / der wird see= lig werden / wer aber nicht glaubet der wird verdammet wer= den. Die Zeichen aber welche denen folgen werden/ die da glau= ben/ seyn diese: in meinem Nah= men werden sie Teuffel austrei= ben / mit neuen Zungen reden/ Schlangen vertreiben / und so sie etwas Tödliches trincken wer= den/ wird es ihnen nicht schaden/ auff

גימאכט גאבי ער איהנן אלש בן אלהים דא צו מאל דען גוואלט דיא עונות מוחל צו זיין דאן ער שפראך צו איהנן יוחנן ך׳ וזל קחו רוח הקדוש לאשר תסלחו חטאת יהיו נסלחות להם ולמי שתאחזו יהיו נאחזות. דז איז נעמט דין דען הייליגן גייסט וועלכן איהר דיא זינד פר געביט דען זיין זיא פר געבן אונ׳ וועם איהר זיא ביהלטיט דעם זיין זיא בהלטן.

ג׳ ער ישוע האט אויך דען ראש של הקהל הקדש שלו בשטימיט דא ער דרייא מאל פר זיינה אנדרי תלמידים זיינה הערדי דעם פעטרוס בפאהלן דז ער זאלטי זיינה לעמיר אונ׳ שאף ווידן צו וועלכן ישוע שון פר זיינם טאט גיזאגט מתי׳׳ו וזל אתה כיפא ועל הכיפה הזאת אבנה קהלי ושערי שאול לא יגברו עליה ולך אתן מפתחי מלכות שמים כל מה שתאסור בארץ יהיה אסור בשמים וכל מה שתתיר בארץ יהיה מותר בשמים. דז איז דוא בישט פעטרוס אונ׳ אויף דיזים פעלזן וויל איך בויאן מיינה קהלה דז איזט דיא קירך אונ׳ דיא

terrichtet/ und seine heil. Kirche eingesetzet.

2. Den Pristern/ welche vor seinem Leyden in dem Abendmahl nach der Ordnung Melchisedech gemacht worden/ gabe Er als Gottes Sohn dazumal den Gewalt die Sünden nachzulassen. Dann er sprach zu ihnen Joan. 20. v. 22. Nehmet hin den heil. Geist/ welchen ihr die Sünden erlasset/ den seyn sie erlassen/ und welchen ihr sie behaltet den seyn sie behalten.

3. Er hat auch das Haubt seiner heil. Kirchen bestimmet/ da er Joan. 21. dreymal vor andern Jüngern. seine Heerde dem Petro befohlen/ daß er solte seine Lämmer und Schaff weyden/ und zu ihm gesprochen: Weyde meine Schaff. Joan. 21. v. 15. Zu welchem er schon vor seinem Tod vorgesaget: Du bist Petrus/ und auf diesen Felsen werde ich meine Kirche bauen/ und die Pforten der Höllen sollen sie nicht überwältigen/ und dir will ich die Schlüssel des Himmelreichs geben/

זיך איבר דר אויף ער שטיאונג ישוע משיחא אונ׳ הלטן חג הפסח. דאן גלייך וויא דיא בני ישראל אויש מצרים דורך דז רוטי מעהר אין ארץ ישראל גיקאמין אלזוא קאמין דיא נוצרים דורך דז בלוטיגי ליידן אונ׳ שטערבן ישוע אויז דיזר וועלט אין דיא עוויגי גליקזעליגקייט. דא הערא זיין זיך משמח אלי נוצרים בחג הפסח אונ׳ שרייאן בלשון הקדש הללויה הללויה.

פרק כו״

אב ישוע הנוצרי איזט אין הימל גיפארין אונ׳ וואו ער לעׂע איזט.

א״ נאך דעם ישוע הנוצרי פון טאטין איז אויף ער שטנדן אונ׳ זיך מגלה גוועזין צו זיינה תלמידים איזט ער ארבעים יום בייא איהנן גבליבן אונ׳ זיא גילעהרט עסק מלכות שמים אונ׳ זיין קהל הקדש וועלכי דיא נוצרים קירכן נענין איינגיזעצט.

ב״ דענן כהנים וועלכי ער פור זיינם ליידן אין אבינט מאל נאך דעם סדר דעש מלכי צדק גימאכט

Glückseeligkeit / genüsseten also weder in dieser Welt die zeitliche / weder ins künfftige die ewige Freuden.

10. Nachdeme aber durch so grosse Wunderwerck und Zeichen die Christen versichert seyn / erfreuen sie sich über die Aufferstehung JEsu Christi / und feyern das hohe Fest Pesach (Ostern) dann gleich wie die Kinder Israel aus Aegypten durch das rothe Meer in das gelobte Land gekommen / also kommen die Christglaubige durch das bluttige Leyden und Sterben JEsu aus dieser Welt in die ewige Glückseeligkeit. Dahero frolocken und schreyen alle in Hebraischer Sprach Alleluja Alleluja / d.i. lobet Gott / lobet Gott.

Das 26. Capitl.

Ob JEsus Nazarenus in Himmel gefahren / und wo er jetzt sey?

1. Nachdeme JESUS von Toden aufferstanden / und seinen Jüngern erschienen / ist er 40. Täge bey ihnen geblieben / und hat sie vom Reich GOttes unter-

פוילוס שפריכט וועלכי אויך אירה ווייבר
האבן זאלן זיא האבן אלש וואן זיא דיא זעלבי
ניכט העטין וועלכי וויינן אלש וואן זיא ניכט
וויינן וועלכי עטוואש קויפין אלש וואן זיא דז
ניכט בזיצטן אונ׳ וועלכי זיך דיא תענוגי עה״ז
גברויכן אלז וואן זיא דיא זעלבי ניכט ברויכטן
דאן דז וועזין דיזר וועלט פר גיהט כצל עובר.

ט״ 9 ווארום זיך דיא נוצרים אבר פון דיא תאות
לבות אונ׳ תענוגי עה״ז ענטהלטן איזט דיא
אורזך דא מיט זיא פון דעם יצר הרע ניכט אין
זינד אונ׳ לסטר פר פיריט ווערדן זונדרן
איין גרעשרן בטחון האבן על עולם הבא דאן
אליין דיא חטאים קאנין דעם מענשן אום עה״ב
ברענגן. נון וואן דיא נוצרים דורך דיא גרושי
ניסים פון דיא אויף ער שטיאונג ישוע משיחא
ניכט ווערין פר זיכרט העטן זיא קיינה האפ נונג
צו עה״ב גניסטן אלזא ווערד עולם הזה ווערד
עולם הבא.

י״ 10 אבר נאך דעם דורך זא גרושי ניסים
ונפלאות דיא נוצרים בטוח זיין ער פרייאן זיא
זיך

dem Evangelio leben / dann wie Paulus 1. Corinth. 7. v. 29. spricht: Welche auch ihre Weiber h ben / sollen sie haben / als wann sie dieselbe nicht hätten: welche weinen / als wann sie nicht weineten: welche etwas kauffen / als wann sie dieses nicht besitzeten: und welche sich dieser Welt gebrauchen / als wann sie dieselbe nicht brauncheten; dann das Wesen dieser Welt vergehet.

9. Warum aber die Christen sich von den Uppigkeiten und Freuden dieser Welt enthalten / ist die Ursach: damit sie durch die böse Begierlichkeiten nicht in Sünd und Laster verführet werden / sondern eine gewissere Versicherung der ewigen Glückseeligkeit haben; sintemal die Sünden allein können den Menschen von den ewigen Freuden ausschlüssen. Nun wann die Christen durch die grosse Wunderwerck der Aufferstehung JESU Christi nicht versichert wären / hätten sie keine Hoffnung der zukünfftigen Glück-

ז״ אין דיזם סוד דער אויף ערשטיאונג
ישוע הנוצרי זעצן דיא נוצרים אל איהר
האפנונג דא מיט גלייך וויא ישוע אלזוא אויך
דיא נוצרים ווערדין פון טאטין צום עיויגן לעבן
אויף ער שטין. דא הערא שפריכט פעטרוס
גלובט זייא גאט אונ׳ דר פאטר אונזרש הערן
ישוע משיחא דער אונש נאך זיינה גרושי
חסדים ווידר גבארן האט צו איינר לעבנדיגן
האפנונג; דורך דיא אויף ער שטיאונג ישוע
משיחא פון דעם טאטין.

ח״ אונ׳ גווישלך וואן דיא נוצרים ניכט בטוח
ווערין דורך ישוע משיחא דז זיא בקומין עה״ב
זא ווערין דיא נוצרים דיא גרעשטין שלמיאל
אויף ערדן ווילן זיא גימעס איהרש תורה
חדשה איין שטרענגיש לעבן פירין איהרין גוף
אונ׳ אנדרי תענוגי עה״ז אפ טיטן אונ׳ דיא
תאות לבות וועלכי בעה״ז זיין גאר ווניג גניסן.
אין הרעדי פון רעכט שפנין נוצרים דיא ניכט
נור אליין דען נאמין נוצרים האבן זונדרן אויך
גימעס דר תורה חדשה נאך לעבן. דאן וויא

7. In diesen Geheimnus der Aufferstehung JEsu/ setzen die Christen alle ihre Hoffnung / damit gleich wie Christus / also auch die Christen werden zum ewigen Leben von Toden aufferstehen. Dahero spricht Petrus 1. Epist. c. 1 v. 3 Gelobet sey Gott und der Vatter unsers HErrn JEsu Christi / der uns nach seiner grossen Barmhertzigkeit wieder gebohren hat zu einer lebendigen Hoffnung durch die Aufferstehung Jesu Christi von Toden.

8. Und gewießlich wann die Christen nicht wären durch JEsum den Meßiam versichert des zukünfftigen Lebens / so wären sie die allerunglückseeligste Menschen auf Erden / weilen sie gemäß ihres Evangelii ein strenges Leben führen/ ihren Leib und böse Zuneigungen abtöden / und die weltliche Uppigkeiten gar wenig genüssen. Ich rede von rechtschaffenen Christen / die nicht nur allein den Nahmen haben / sondern auch nach

dem

ויקחו מקומינו ועמנו. דז איז וואן מיר ווערדן
אים אזו לאזן ווערדן אלי אן אים גלויבן ווערדן
דיא רומיים קומין אונ׳ נעמין אונזרי שטעט אונ׳
אונזר פאלק. עיין יוחנן י״א הערנקיגן דיא
עדים דער אויף ערשטיאונג ישוע מוזטין ניכט
נאך תענוגי עה״ז נאך גין זונדרן מוזטן ביריט
זיין פר מלכים אונ׳ טיראנין צו ער שיינן אונ׳
איהר לעבן מיט פריידן דארצו געבן. אונ׳ ישוע
וואלטי ניט חכמים זונדרן איין פעלטיגי לייט
פר עדים אונ׳ שלוחים האבן דא מיט דיא
קראפט גאטש בעשר ער וויזן ווערדי דא מיט
דיא גוים ניכט דורך חכמה דער בני אדם
זונדרן דורך געטליכי מאכט בקעהרט ווערדן.
אלזא שפריכט שאול וואש נריש איז פר דער
וועלט דז האט גאט ער וועליט דא מיט ער דיא
חכמים צו שנדין מאכיט אונ׳ וואז שוואך איז
פר דער וועלט דז האט גאט ערוועליט דאמיט
ער צו שנדין מאכטי וואז שטערק איזט. עיין
שופטים ז׳ מעשה פון גדעון ובשמואל א׳
קפיטל י״ז דז מעשה פון דוד.

Joan. 11. v. 48. Herentgegen die Zeigen der Aufferstehung JESU musten ihr Hertz nicht an das Zeitliche gebunden haben / sondern bereit seyn vor Könige und Tyrannen zu erscheinen / und ihr Leben mit Freuden zu geben. Act. 5. v. 41. Und Christus wolte nicht Chachomim gelehrte, sondern einfältige Leuthe zu Aposteln und Zeugen haben / damit die Krafft Gottes besser erhellete / und die Heyden nicht durch Menschliche Weisheit / sondern durch Göttliche Macht bekehret wurden. Also spricht Paulus 1. Cor. 1. v. 27. Was thöricht ist vor der Welt / das hat GOtt erwählet / daß er die Weisen zu schanden mache / und was schwach ist vor der Welt / das hat Gott erwählet / daß er zu schanden mache was starck ist. Narrentur acta ex veteri Testamento de Gedeone Jud. c. 7. de Davide 1. Reg. c. 17. & de aliis.

אן אים מאמין זיינן. ווארום ישוע זיך ניכט דענן סנהדרין אונ׳ כהנים גדולים האט מגלה גוועזן זיין גאר פיל אונ׳ וויכטיגי אורזכן גוועזין דען ערשטנש וועגן אירר בוסה״יט אונ׳ גרויזמקייט האבן זיא זיך דיזס חסר גנץ אונווירדיג גמאכט אונ׳ אויך אויז אירן לב קשה העטין זיא קענין זאגן דז דיזה אויף ערשטיאונג דורך כישוף גשעהן וויא מיט שמואל אונ׳ שאול זיך צו גטראגן האט. עיין שמואל א״ קפיטל ק״ח. חער נאך וואלטי ישוע דז זיינה אויף ערשטיאונג ניכט אלי זעהן זונדרן גלויבן זאלטן. דא הערא האט ער זיך אליין דענן תלמידים דיא שון אן אים גלויבטן מגלה גוועזין. אונ׳ דיא אויף גבלאזיני חכמים אונ׳ פרושים ווארן ניכט ראוי עדות צו געבן פון זיינה אויף ערשטיאונג דען זיא ווארן נאך עה״ז צו זער גינייגט אונ׳ וואלטן צו פאר אויז פארכט אן ישוע ניכט גלויבן דא מיט דיא רומיים ניכט קומין אונ׳ זיא אין דיא דינשטברקייט ברעכטן. זיא שפראכן וו״ל אם נניחנו ככה כולם יאמינו בו ויבואו הרומים

ten? Warumb Jesus sich den Elstisten nicht gewiesen/ seyn gar viel und wichtige Ursachen gewesen; dann erstens wegen ihrer Boßheit und verübten Grausamkeit/ haben sie sich dieser Gnad gantz unwürdig gemacht/ und aus Härtnäckigkeit hätten sie können sagen: daß diese Aufferstehung aus Zauberey geschehen/ wie mit Samuel gegen Saul geschehen. 1. Reg. 28. Hernach wolte JEsus/ daß seine Aufferstehung nicht alle sehen/ sondern glauben solten/ dahero hat Er sich denen/ die schon an ihn glaubeten/ geoffenbaret. Und die auffgeblasene Chachomim und Pharisäer waren nicht fähig Zeignus zugeben; dann sie waren den Zeitlichen gar zu sehr ergeben/ und wolten zuvor aus Forcht nicht an ihn glauben/ damit die Römer nicht kommeten/ und sie zur Dienstbarkeit führeten; sie sprachen: Lassen wir ihn also/ so werden sie alle an ihn glauben/ so kommen dann die Römer und nehmen uns Land/ und Leüthe.

אויף ער שטנדן דז ער ווערדר דיא מצבה ווערדר
דז חותם פר לעציט האט עש האבן אים
אויך אלי׳ אבורת אונ׳ נשמות הצדיקים מלוה
גוועזין אונ׳ ער איז גלייך זיינן תלמידים ער
שינן דיא צו פאר אן אים גגלויבט האבן. האט
איהנן ניכט נור אליין זיין גוף דאר גירייכט אים
אן צו גרייפן זונדרן ער האט מיט איהנן געסין
אונ׳ גטרונקין דא מיט זיא זעהן זאלטן דז ער
קיין רוח זונדרן איין ווארהפטיר לעבנדיגר
מענש זייא. ער האט זיא אויך בשטימיט דז זיא
זאלין ערים דין אויף זיינר האויף ער שטיאונג
אונ׳ האט איהנן דען גיוואלט געבן ניסים צו
טאן דאמיט זיא איר עדות דורך ניסים קענטן
בקרעפטיגן וויא עש הירנאך ווירקליך גשעהן
איז. מן לעזי אין מעשים השלוחים אפזונדרליך
אין דען קפיטל ג״ ד״ ה״.

ו״ עש ערצרנין זיך עטליכי יהודים אונ׳ זאגן
וואן ישוע פון טוט אויף ער שטנדן איז ווארום
האט ער זיך ניכט מגלה גוועזין פר דענן
סנהדרין אונ׳ כהנים גדולים דא מיט זיא אויך
אן

das Siegl verletzet hat/ und es haben ihn auch alle Vätter und fromme Seelen aus dem alten Testament begleitet/ und ist gleich seinen Jüngern erschienen/ die zuvor an ihn geglaubet haben/ hat ihnen nicht nur allein seinen Leib zugreiffen dargereicht/ sondern er hat mit ihnen gessen und getruncken/ damit sie seheten/ daß Er kein Geist/ sondern ein wahrhafftiger lebendiger Mensch seye. Er hat sie auch bestimmet/ daß sie solten Zeigen seyn seiner Aufferstehung/ und hat ihnen den Gewalt Mirackl zu thun gegeben/ damit sie ihre Zeignus durch Wunderwerck bekräfftigten/ wie es hernach würcklich geschehen ist. Man lese die Geschichten der Aposteln: absonderlich das 3. 4. und 5. Capitl.

6. Es ärgern sich etliche Juden und sprechen: wan JEsus von Todten aufferstanden/ warum hat er sich nicht offentlich den Hohen-Pristern und Eltisten des Volcks gewiesen/ damit sie an ihn glaubeten?

נשמה הין וויל. פירדנש האט ער דיא
ליטר־קייט בקומין דורך וועלכי דער גוף אלי
לייבליכי זכין אהני בשוועהרניש אונ׳ ווידר
שטאנד דורך גין קאן דער גלייכן גייסטליקייט
אונ׳ קלאהרי דעש גוף ווערדן אויך דיא לייבר
דערן צדיקים נאך דער אויף ער שטיהונג פון
טוטן האבן וויא דער אפוסטל פאויל שפריכט
עש ווירד איין נאטירליכר לייב אויש גיזעהט
אונ׳ ווירט איין גייסטליכר לייב אויף ערשטין.

4 ד״אב שון וויא איך יעצט גימעלד דער גוף
דעש ישוע פון אלין וואונדין גיהייליט אונ׳
אלזא קלאהר רייך ווארדן האט דאך ישוע אין
זיינם הייליגן גוף פינף צייכן זיינר וואונדן
בהלטן נעמבלד אין הענדן אונ׳ פיסן אונ׳ אין
דער זייטן. דא מיט ער ערווייזטי דז עש עבן
דער לייב זייא וועלכר אן קרייץ גיהאנגין.
דאהערא האט אויך ישוע דיא וואונדין דען
תלמיד תאמוס אינו מאמין גיוויזן אונ׳ דען
לייב צו אן גרייפן בפאהלן.

5 ה״עש איזט אבר ישוע אויז דעם קבר אלזא
אויף

leibliche Sachen ohne Mühe und Widerstand durch gehen kan. Dergleichen Geistligkeit und Glori des Leibs/ werden auch die Leiber der Gerechten nach der Auffersteh ung von Todten haben. Wie der Apostl Paulus spricht: Es wird ein natürlicher Leib gesäet/ und wird ein geistlicher Leib aufferstehen. 1. Cor. 15. 47.

4. Obschon wie ich gemeldet / der Leib Jesu von allen Wunden geheilet / und also gloreich worden/ so hat doch Jesus fünff Wund-Mahlen in seinen heiligen Leib / nehmlich: in Händen und Füssen / und in der Seithen behalten; damit Er erweisete / daß es eben dieser Leib seye/ welcher am Creütz gehangen. Dahero hat er auch die Wunden den unglaubigen Thomas (narretur historia Evangelica) gewiesen / und den Leib zu greiffen befohlen.

5. Es ist aber Jesus aus seinen Grab also aufferstanden; daß Er weder den Stein / weder

das

איז ישוע אין איינר רגע ווידרומב לעבנדיג
ווארדן דאמיט ערפילט וואורדי דר פסוק אין
תהלים ט"ז וז"ל כי לא תעזוב נפשי לשאול וגו'.
דז איז דואווירשט ניכט פר לאזין מיינה זעל
אין דער העל דוא זאלשט ניכט געבן דיינן
פרומן צו זעהן דיא גרובן.

ג"; דער לייב וואורדי גלייך אין איינר רגע
ניכט נור אליין פון אלין וואונדין גיהייליט
זונדרן איז אויך גנץ גייסטליך אונ' קלאהרייך
ווארדן וועלכי גייסטליכקייט אונ' קלאהרי
דעש גוף אין פיר מדות בשטיט נעמבליך
ערשטליך איז דר גוף לידן פרייא ווארדן דז
ער אונשטערבליך אונ' אימי קיין שמערצן
קאן צו גפיגט ווערדן. צום אנדרן דז ער
גלנצטי אלש וויא דיא זון גלייך וויא דז גזיכט
משה רבינו דא איס דיא קינדר ישראל ניכט
קאנטן זעהן. עיין בספר שמות ל"ד דריטנש
האט ער דיא בוועגליכקייט בקומין דורך
וועלכי דער גוף אהני בשווערניש זיך בוועגין
קאן אונ' אין איין רגע אלדארטן זייא וואו דיא

נשמה

dig worden / damit erfüllet wurde das Wort Gottes Ps. 16. v. 10. Dann du wirst meine Seel nicht in der Höll lassen / und wirst nicht zugeben / daß dein Frommer die Gruben sehe / d. i. verwese.

3. Der Leib wurde gleich nicht nur allein von allen Wunden geheilet / sondern er ist auch gantz geistlich und glorreich worden / welche Geistlichkeit und Glori des Leibs absonderlich in 4. Eigenschafften bestehet / nehmlich erstens ist der Leib leydenfrey worden / daß er unsterblich / und ihme kein Schmertzen kunte zugefügt werden. Zum andern Er glantzete als wie die Sonne / gleich wie das Gesicht Moysis Exod. 34. daß ihn die Kinder Israel nicht kunten ansehen. Drittens hat er die Beweglichkeit / durch welche der Leib ohne Beschwernus sich bewegen kan / und in einem Augenblick aldorten sey / wohin die Seel will. Viertens hat Er die Lauterkeit bekommen / krafft welcher der Leib alle materialische und leib-

זעהן איזט אונטר אנדרי לעהר שטיט אלזא גשריבן וזל ואז בן דוד חוא דוד בעצמו יעבור שם להצילם. דז איז דז זעלביג מאלווירט דער בן דוד ווער דוד זעלבשטן איזט אלדארט דורך גין זיא צו ערליזן.

פרק כ״ה

אב ישוע הנוצרי פון דעם טוט איז אויף ערשטאנדן

א״ דיא נוצרים גלויבן דז לאחר מיתה של ישוע זיינה נשמה אין דער פארהעל אונ׳ דער גוף אין קבר קיגן. ל״ג שעות וויא אגוסטינוס רעכנט נעמבלך פון פרייא טאג אבינטש ביז יום א׳ בהשכמה גבליבן. דא מיט ער דורך דיזי ג׳ ימים ער וויזטי דז ער ווארהפטיג גשטארבן זייא. דיזש האט איינגר מאסן דער נביא יונה פאר גבילדט דא ער ג׳ ימים במעי הדגה גוועזין איזט,

ב׳ יום א׳ בהשכמה האט זיך דיא נשמה דעש ישוע מיט זיין גוף ווידרומב פר׳ איינגט אונ

fol. 138. col. 4. c. 29 zulesen ist. Unter andern stehet also geschrieben: Dazumal wird der Sohn Davids/ welcher der David selbsten ist/ durch dieselbe (Hölle) gehen/ sie zu erlösen.

Das 25. Capitl.

Ob JEsus von Nazareth von Todten aufferstanden seye?

1. DIe CHristen glauben/ daß nach dem Tod JEsu seine Seel in der Vorhöll/ und der Leib in dem Grab gegen 33 Stunden/ wie Augustinus rechnet Lib. 4. SSS. c. 6. Nemblich vom Abend des sechsten Tags/ bis Fruh am Sontag geblieben/ damit Er durch die geraume Zeit erweisete/ daß Er wahrhafftig gestorben seye. Welches einiger massen der Prophet Jonas vorgebildet/ da er 3. Täg im Wallfisch gewesen. Jon. 1.

2. Fruh morgens am Sontag hat sich die Seel JEsu wiederum mit dem Leib vereiniget/ und ist JEsus in einen augenblick lebendig

אנדרן אונ׳ דריטן אורט דער העל פון אליר
פיין בפרייאטי אונ׳ זיא מיט זיך אין גן ערן
פירטי וויא זכרי׳ ט״ שפריכט וז״ל גם ארת בדם
בריתך וגו׳. דז איז דוא האשט אויך אין בלוט
דייניש ברית הרוישגלאזין דיינה גפנגני אויז
דר גרובין אין וועלכר קיין וואשיר איזט. האט
אלזוא ישוע הנוצרי ער וויזן דז ער זא וואל
דערן לעבנדיגן אלז אויך דערן טאטין ערליזר
זייא אונ׳ אויך דא מיט ער ערווייזטי דז ער דען
טייפל אונ׳ דען טאט איברוואונדין אונ׳ אימי
דיא מאכט וועק גנומין וויא הושע י״ג שפריכט
מיד שאול אפדם. דז איז אויז דער הנד דער
העל וויל איך זיא ער ליזן אונ׳ וויל זיא פון טאט
ערעטין. טאט איך וויל דיין מארד זיין העל
איך וויל דיר איינה פר טילגונג זיין.

8 ה״ ווידר דיזי לעהר דערן נוצרים קענן דיא
יהודים ניכטש וואז פר דיא מיא שטיט איין
ווענדין ווילן דיא יהודים זעלבשטן לעהרן דז
דר משיח ווירט דיא נשמות אויז דר העל ער
ליזן וויא בספר עמק המלך דף קל״ה ע״ צו

 זעהן

dern und dritten Orth der Höllen von aller Pein befreyete / und sie mit sich in das Himmelreich führete. Wie Zacharias c. 9. v. 11. spricht: Du hast auch in dem Blut deines Bunds deine Gefangene heraus gelassen aus der Gruben / in welcher kein Wasser ist. Hat also Jesus erwiesen / daß Er so wohl der Lebendigen als auch der Todten Erlöser sey. Zum andern damit Er erweisete / daß Er den Teüffel und den Tod überwunden / und ihme alle Macht weg genommen. Wie Oseas c. 13. v. 14. spricht: Ich will sie aus der Hand der Höll erlösen / uud will sie vom Tod / erretten. Tod / ich will dir ein Pestilentz seyn. Hölle ich will dir eine Vertilgung seyn.

8/ Wider diese Lehr der Christen / können die Juden auch nichts wichtiges einwenden / weilen sie selbsten lehren / daß der Messias wird die Seelen aus der Hölle erlösen / wie im Buch Emek hamelek

fol.

אדם הראשון אן פרבליבן זיין ביז דער משיח
ישוע הנוצרי דיא אלגימייני ער ליזונג דורך
זיין ליידן אונ׳ שטערבן פולענדיט האט אונ׳
האט אלזא דען הימל וועלכר צו פאר וועגן
דענן חטאים פר שלאסין וואר ער עפניט
אלדארטן האבן דיא אבות הקדושים קיין
ענדפינדליכי פיין גיהאט זונדרן אליין זיא
האבן דיא שכינה ניכט קאנן זעהן. אונ׳ דא
הערא האבן זיא אין לויטר האפנונג גילעבט
אונ׳ אלי צייט נאך דעם משיח גיזייפציט דז ער
באלד קומין זאלטי וויא ישעי׳ מ״ה שפריכט
הרעיפו שמים ממעל וגו׳. דז איז טראפיט דיא
הימל פון אבין אונ׳ דיא וואלקן פון הימל ווערן
ריגן גרעכטיגקייט דיא ארץווירט זיך עפנין אונ׳
ווירט פרוכטברן דז הייל אונ׳ גרעכטיגקייט.

ז״ו עש איזט אבר ישוע הנוצרי אין אלי דיזי
דרייא מקומות דער העלאפ גשטיגן ניכט דז
ער זאלטי איניגי פיין גליטן האבן ווילן ער
אונטר דען טאטין פרייא וואהר. עיין תהלים
פ״ח זונדרן דאמיט ער דיא נשמות אויז דעם

Erlösung durch sein Leyden und Sterben vollendet hat / und also den Himmel / welcher zu vor verschlossen war / eröffnet. Aldorten haben die heilige Vätter keine empfindliche Pein gehabt / sondern nur allein seyn sie des Angesichts GOttes beraubet gewesen / und dahero in lauter Hoffnung gelebet / und allzeit nach dem Messias geseüffzet / daß Er balt kommen solte; wie Isaias c. 45. v. 8. spricht: Tröpfflet ihr Himmel von oben / und die Wolcken regnen die Gerechtigkeit / die Erde mache sich auff / und komme hervor das Heyl und die Gerechtigkeit.

7. Es ist aber Jesus von Nazareth in alle diese drey Oerther der Höllen abgestiegen / nicht daß er solte ein Pein gelitten haben / weilen Er unter den Todten frey gewesen / Psalm. 88. v. 6. sondern damit Er die Seelen aus dem andern

ווארדן ווירט לערתיד ההייליג זיין וויא דז גן
עדן אונ׳ אלדארט ווירט זיין איין טאנץ צו דענן
צדיקים אונ׳ הקב״ה ווירט דער ראש אונטר
דיא טאנצר זיין.

ה״ דער אנדר אורט דער העל ווירט פון דענן
נוצרים דז פעג פייאר גינעניט אונ׳ הלטן זיך
אלדארטן דיא יעניגי נשמות אויף וועלכי
אין דיזר וועלט מיט קיינם גרושן חטא זיין
גשטארבן. אבר דוך איינה צייטליכי שטראף
נוך אויז שטין מיסן ביז זיא פון אלי אירה
חטאים ריין זיין דאן עז ווירט ניכטש אונרייניש
אין דיא הימלישי שטאט ירושלים איין גין.
דיזר אורט דער העלין אונ׳ דז דיא נשמות
צייטליכי עינוים ליידן מיסן קענן דיא יהודים
ניט מכחיש זיין. ווייל זיא לעהרן דז אין בלל
כל הנשמות אויז דער העל ער ליזט ווערדן
וויא איך שון למעלה גיראכט האב.

ו״ דען דריטן אורט דער העל נענין דיא
נוצרים דיא פאר העל אונ׳ זיא גלויבן דז שם
אלי אבות הקדושים אונ״ נשמות טהורות פון
אדם

5. Der andere Orth der Höll/ wird von den Christen das Fegfeüer genennet / und halten sich aldorten die Seelen auff / welche auff dieser Welt mit keiner würcklichen schweren Sünd gestorben / aber doch eine zeitliche Straff noch ausstehen müssen / bis sie von aller Mackl rein seyn / dann es wird nichts Unreines in die Himmlische Statt Jerusalem eingehen. Apocal. 21. v. 27. Diesen Orth der Höllen / und daß die Seelen zeitliche Pein leyden müssen / können die Juden nicht laugnen/ weilen sie lehren / daß absolutè alle aus der höllen erlöset werden/ wie ich schon gemeldet.

6. Den dritten Orth der Höllen nennen die Christen die Vorhöll / und sie glauben / daß alldorthen alle heil. Vätter und fromme Seelen / von Adam an / verblieben seyn / bis der Messias JEsus von Nazareth die allgemeine

לא תמות ואשים לא תכבה. דז איז איר וואורם ווירט ניכט שטערבן אונ׳ איר פייאר ווירט ניכט אויז גילעשט ווערדן. איטם אויז דער תורה מתיכ״ה דאן דער משיח ווירטו אין לעצטן גריכט זאגן וז״ל סורו ממני. ארורים לאש עולמית שהוכן לשטן ולמלאכיו. דז איז געהט פון מיר אוועק איהר פר פלוכטי צון עוויגן פייאר וואש צובירייט איזט דעם שטן אונ׳ זיין ענגלן.

4. ד״ דאהערא פר ווערפן דיא נוצרים פולגנדי לעהר אויז דעם ילקוט חדש דף נ״ה ע״ד אמרו חז״ל אין גיהנם לעתיד לבא פירש אור של גיהנם שנברא בשני אבל חלל שנברא קודם העולם עתיד להתקדשו כקדושרת הגן ושם יהיה מחול לצדיקים והקב״ה ראש חולה. דז איז דיא חכמים ז״ל האבן גיזאגט. עש ווירט קיין גיהנם זיין לעתיד לבא דז איז קיין פייאר דז גיהנם וועלכש ביום השני איז בשאפן ווארדן אבר דער חלל פון גיהנם וואש דא איז בשאפין ווארדן אי דער עולם איז נאך בשאפן

saias 66. v. 24. Dann ihr Wurm wird nicht sterben / und ihr Feuer wird nicht auslöschen. Item auf die Lehr des Meßiä: Gehet von mir ihr Vermaledeyten / in das ewige Feuer / welches bereithet ist dem Teuffel und seinen Engeln. Matth. 25. v. 41.

4. Dahero verwerffen die Christen die Jüdische Lehr aus dem Jalkut Chodosch fol. 55. col. 4. n. 24. Es sagen die Weysen seeliger Gedächtnus / es wird hintennach kein Höll seyn / das ist kein Feuer der Höll / welches den andern Tag erschaffen worden. Aber der helle Orth der Höll / welcher vor der Welt erschaffen worden / wird inskünfftig geheiliget / als wie die Heiligkeit des Paradeyses / und alldorten wird ein Tantz der Gerechten seyn / und Gott wird das Haubt der Tantzenden seyn.

5. Der

נטאור פר איניגיט גבליבן אבר דיא נשמה
האט דעם לייב ביז אין דריטן טאג פר לאזין
אונ׳ מיט איינגר מאכט אין דיא העל אב
גשטיגן.

ב״ דורך דיא העל פר שטין דיא נוצרים
דריא ערטיר אין מיטן דר ערדן דער ערשטי
אורט איז מסתמא דיא העל אלווא מיט ער
שרעקליכן פייאר זא וואל דיא שדים אלז
רשעים גיפייגינט ווערדן. ועלכי העל אוין דיא
יהודים צו לאזין אבר מיט דיזם אונטר שיד
דז אלדארטן קינן אלי רשעים נאר איינה
צייטליכי אונ׳ ניכט אין עוויגי פיין זייא. דא
הערא לערנן דיא יהודים דז דיא אליר גרעזטי
רשעים וועלכי אין דער העל ברענין לעתיד
נאך דעם זיא אירה שטראף אויז גשטנרן
ערליזיט ווערדין.

ג״ גגנר זה דיא נוצרים גלויבן דז אויז דיזר העל
קיינה ער ליזונג זייא זונדרן אין עוויגש פייאר
איין עוויגי שטראף דערן רשעים אונ׳ זיא
לערנן עש אויך אויש ישעי׳ סו וז״ל כי תולעתם
לא

lassen / und mit eygener Macht in die Höll abgestigen.

2. Durch die Höll verstehen sie 3. Oerther / in Mitten der Erden. Der erste Orth ist Antonomasticè die Hölle / allwo mit dem erschröcklichen Feuer so wohl die Teuffel / als böse Menschen gepeiniget werden / welche Höll auch die Juden zulassen / aber mit diesem Unterschied; daß alldorten allen Gottlosen nur eine zeitliche und nicht eine ewige Pein seye. Dahero lehren die Juden / daß die allergrößte Böswichter / welche in der Höll brennen / einstens / nachdeme sie die Straff ausgestanden / erlöset werden.

3. Herentgegen die Christen glauben / daß aus der Höll keine Erlösung seye / sondern ein ewiges Feuer / ein ewige Straff der Gottlosen / und steiffen ihren Glauben auff dem Propheten Isaias

זון גוועזן. עיין מרקוס טו״ו אונ׳ אל דז פאלק וועלכי צו גיזעהן האבן וואז דא גשעהן וואר שלאגטן זיא אן אירה ברוסט אונ׳ קעהרטן ווידרום נאך הויז.

ה״ הער נאך האבן שני אנשים עשירים יוסף אונ׳ נקדימוס מיט רשות דעז פקיד פילאטוס דעם גוף ישוע פון קרייץ הרונטיר גנומין דען זעלבן נאך דעם סדר דערן יהודים גזאלבט אונ׳ אין איין רייניש ליינוויט גוויקליט אונ׳ אין איין קבר חדש דען ישוע גליגט. דז זעלבי קבר וויא איך אבין גמעלדט האבן דיא חכמים פר חרתמנרת אונ׳ דורך שומרים ביוואכין לאזין דיזש איזט דאש ווארהפטיגי מעשה פון דעם טוט אונ׳ קבורה דעש ישוע הנוצרי.

פרק כ״ד

וואש זיך מיט דיא נשמה דעש ישוע הנוצרי נאך זיינם טאט צו גיטראגן האט.

א״ דיא נוצרים גלויבן דז אין דעם טאט ישוע הנוצרי זיינה נשמה צוואהר מיט דער געטליכי

Nicodemus / mit Erlaubnus des Pilati den Leib JEsu vom Creutz herab genommen / denselben nach dem Gebrauch der Juden gesalbet / und in ein reines Leinwand gewicklet / und in ein neues Grab geleget. Dasselbe Grab / wie ich gemeldet / haben die Chachomim (Gelehrte) verpetschiret / und bewachen lassen. Dieses ist das wahrhaffte Geschicht von dem Tod und Begräbnus des JEsu von Nazareth.

Das 24. Capitl.

Was sich mit der Seel JEsu von Nazareth nach dem Tod zugetragen.

1. DIe Christen glauben / daß in dem Tod JESU von Nazareth seine Seel zwar mit der Göttlichen Natur vereiniget geblieben / aber den Leib bis in den dritten Tag verlassen

לעצטי ביטרוג. פיל ערגיר זיין אלז דער ערשטי ביטרוג. פילטוס האט איהנן גיאנטווארטיט נעמט אייך שומרים אונ' היטיט וויא איר קענט אונ' זיא זיין גנגן אונ' האבן שומרים גשטעלט אונ' האבן דעם שטיין פר חתמנת. עיין מתי כ"ז דיזי ער צילונג איז אויגן שיינדליך גלויב ווירדיגר אלז וואז דז ספר תולדת ישו שפריבט פון דען קרויט שטענגיל אונ' יודא זיין קבר.

ד"ו צו פאר אבר דא ישוע הנוצרי אויף דעם קרייץ גשטארבן גלייך וואר איין גרושר חושך דורך ג' שעות איבר דז גנצי לנד אונ' דיא שמש האט איהרן שיין פר לארין אונ' דז פרוכת אין בית המקדש איז מיטן אין צוויא צו ריסן אונ' דיא ערד האט זיך ער ציטרט אונ' ישוע הנוצרי שריאי לויט אבי בידך אפקיד רוחי. דז איז פאטר אין דיינה הנד ביפעהל איך מיינה נשמה. דא דיא בעלי מלחמות דיזש אליז גזעהן האבן איז איין גרושי בהלה אויף איהנן קומין אונ' האבן גיזאגט וז"ל אמנם האיש הזה היה בן אלהים. דז איז פר וואר דיזר מאן איז גאטש

זון

Diese Histori ist augenscheinlich glaubwürdiger als was Toledos Jischu spricht von dem Kraut-stengel/ und Judas-Grab.

4. Zu vor aber/ da JEsus an dem Creutz gestorben/ gleich war eine Fünsternus durch 3. Stunden über das gantze Land/ und die Sonne hat ihren Schein verlohren/ und der Vorhang im Templ ist mitten in zwey gerissen; und die Erd hat sich erschüttert/ und JEsus ruffte laut und sprach: Vatter/ in deine Hände befehle ich meinen Geist. Da die Kriegs-Knechte alles dieses gesehen/ seyn sie sehr erschrocken/ und gesaget: Warlich dieser ist Gottes Sohn gewesen. Und alles Volck die da stunden/ und zusahen/ da sie sahen was geschehen/ schlugen sie an ihre Brust/ und kehreten nach Haus.

5. Hernach haben zwey reiche Männer/ mit Nahmen Joseph und Nico-

ג״ ריא חכמים וועלכי בזמן ההוא צו ירושלים
וואורן דא ישוע הנוצרי איזט גריכט וואררן
האבן אירה זך מעהר בערמה אן גישטעליט
אלש דז ס״ תולדת ישו שרייבט זיא גינגן צו דעם
פקיד פילאטוס אונ׳ שפראכן וז״ל אדוני זכרנו כי
המתעתע ההוא בעודו חי אמר אחר שלשה
ימים אקום מהמתים על כן צוה להשמר
הקבר עד יום השלישי פן יבואו תלמידיו
ויגנבוהו ויאמרו לעם קם מבין המתים ויהיה
התעתועה האחרונה יותר רעה מהראשונה
ויאמר להם פילאטוס יש לכם שומרים לכו
ושמרו כאשר ידעתם והם הלכו ויבצרו הקבר
בשומרים ויחתמו האבן. דז איז העր מירך
גרענקן דז דיזר פר פיהרר דא ער נאך לעבטי
האט גיזאגט נאך דרייאטאג וויל איך אויף ער
שטין פון דעם טאטין דרום גביט דז מן זיין
קבר היטן זאל ביז דעם דריטן טאג פיל לייכט
וועררין זיינה תלמידים קומין אונ׳ אים הרויש
גנבן אונ׳ וועררן צו דעם פאלק זאגן ער איז
אויף ער שטנדן פון דעם טאטן אונ׳ ווירט דער
לעצטי

3. Die Chachomim (Gelehrte) welche dazumal zu Jerusalem waren / da JEsus gerichtet wurde / haben ihre Sach listiger an gestellet. Sie giengen zu dem Landpfleger Pilatus / und sprachen: Herr wir gedencken / daß dieser Verführer sprach / da er noch lebete / ich will nach dreyen Tagen aufferstehen. Darum befehle du / daß man das Grab verwahre / bis an den dritten Tag / auff daß nicht seine Jünger kommen und ihn stehlen / und werden zum Volck sagen / er ist aufferstanden von Todten / und wäre der letzte Betrug ärger / dann der erste. Pilatus sprach zu ihnen: Da habt ihr die Wächter / gehet hin und verwahret das Grab / wie ihr könnet und wisset. Sie giengen hin / und verwahreten das Grab mit den Wächtern / und versigleten den Grabstein.

Die-

איין חכם יודא הרונטיר גנומין ווארדן אונ׳ אין
זיין גארטן בסתר אונטר איין פלום וואשיר
בגראבין דא מיט זיינה תלמידים אים ניט
אוועק גנבן זאלטן:

ב״ דיזי חרופים וגידופים זיינן הנר גרייפליכי
שקרים דען נעבשט דען וואש איך שון למעלה
גיזאגט האב וואו הער האט ישוע וואן ער איין
בוהריר מענש גוועזין בחייו יודע גוועזין דז ער
ווירט אויף גהענגט ווערדן. אונ׳ ווען ער עש
גוויסט האט ווארום האט ער נור דזעך
בשווארן אין דעמי מן אים העטי קענן אן איין
אייזרנן נאגיל אן דר מויאר אודר אן איינם
שטיין הענגן אונ׳ ווער האט אזווא איין גרושן
קרויט שטענגל גיזעהן אויש וועלכן אזווא איין
גרוש קרייץ קענט גימאכט ווערדן. אונ׳ ווער
ניכט בזמן ההוא דיא שטאט ירושלים אונטר
דענן רומיים וועלכי פפלעגטין דיא מענשן
לעבנדיג צו קרייציגן. איך קעני יהודים וועלכי
זעלבשטן דיזש חירוף ספר תולדות ישו פר
שקר הלטן.

cher Judas geheissen / in seinen Garten verborgener Weis unter einem flüssenden Wasser begraben / damit ihn seine Jünger nicht weg stehlen könten.

2. Diese Lästerungen seyn hannd-greiffliche Lugen / dann nebst dem / daß ich schon oben gesaget habe / woher hat JEsus (wann er ein purer Mensch gewesen) in seinem Leben gewust / daß er solte auffgehencket werden? und wann ers gewust hat / warum hat er nur das Holtz beschworen / indeme man ihn hätte können an einen eisernen Nagl an der Mauer / oder an einen Stein hencken? und wer hat einen so grossen Krautstengel gesehen / aus welchem ein so grosses Creutz könte gemacht werden? und war nicht dazumal die Stadt Jerusalem unter den Römern / welche die Menschen lebend pflegten zu creutzigen? Ich könne Juden / welche selbsten dieses Büchlein vor Lugen halten.

3. Die

טראגן זאלטן. דאן האט ישוע ווענן אונזרי
חטאים אלזא גרושי עינוים ליידן מוסין אונ׳
אין זיינה הערליכקייט איין גין וויא פיל מעהר
זאלן מיר ביזי מענשן אליש ווענן אונזרי
חטאים גדולדיג ליידן אונ׳ אלזא נאך דעם
עקסעמפל ישוע הנוצרי לעולם הבא גלנגן.

פרק כ״ג

וואש זיך נאך דעם טוט ישוע הנוצרי מיט זיינם לייב ער אייגנט האט.

ז א״ אין דעם ספר חירף וגידף תולדות ישו ער
ציילן דיא יהודים דז ישוע הנוצרי ווער צו טוט
גשטייניגט ווארדן אונ׳ אין דעם מן אים זיין גוף
נאך דער שטייניגונג נאך דעש גיזאץ משה
האט וואלן אן דז קרייץ הענגין ביז צו אונטר
גאנג דער זון האט אים קיין האלץ וואלין
טראגן וויל ער נאך בחייו אל דז עץ דורך דעם
שם המפורש בשוואהרן האט אונ׳ דז ער ישוע
הנוצרי טאטיר הייט אן איינס קרויט שטענגל
ווערי אויף גיהענגט ווארדן אונ׳ דער נאך פון
אין

viel mehr sollen wir böse Menschen alles wegen unsern Sünden geduldig leyden / und also nach dem Exempl Christi zu der ewigen Glückseeligkeit gelangen.

Das 23. Capitl.

Was sich nach dem Tod des JEsu von Nazareth mit seinem Leib ereignet.

1. IN dem Lästerbüchlein Toledos Jischu erzehlen die Juden / daß JEsus von Nazareth zum Tod gesteiniget worden / und in dem man seinen toden Leib nach dem Gesatz Moysis hat wollen an dem Creutz bis zum Untergang der Sonnen hencken lassen / so hat ihn aber kein Holtz wollen tragen / weilen er soll / da er noch beym Leben war / durch dem Schemhamphorasch (ausgelegten Nahmen Gottes) das Holtz beschworen haben / seye er JEsus hernach also todter auff einen Krautstengel auffgehencket worden / und von einem Gelehrten / welcher

ווערדין. זעקס הענגירש קנעכט האבן אים גיגייזלט דיא ערשטן צווייא מיט דערנרי רוטין דיא אנדרן צווייא מיט גקניפטין רימין דיא דריטן צווייא מיט אייזרני קיטן אלזא דז ישוע אין דר גייזלונג ה״ אלפים ד״ מאות שטרייך בקומין. דא ער מיט דערנרין גקרינט וואר איזט זיין הייליגש הויפט מיט ע״ב שפיצן דורך גשטאכין ווארדן. ער האט אין זיינם הייליגן לייב ה״ אלפים גרושי וואונדן גיהאט וועלכש אליש אונ׳ נאך פיל מעהר הער נאך ישוע דענן פרומין נוצרים דיא זיין ביטרש ליידן בטרכטן מגלה גוועזן.

10 אליש דיזש האט ישוע דעשנט וועגן גליטן דא מיט מיר ער קענטן דיא גרושי בוסהייט אונזרי חטאים וועגן וועלכן ער זא שרעקליכין שמערצן אונ׳ אזווא איין גרויזאמין טוט אויז גשטנרן. דיא אנדרי אורזך איזט ווייל ישוע הנוצרי אונש מענשן איין עקסעמפל געבן וואלטי דא מיט מיר קרייץ אונ׳ ווידר ווירטיקייט אויף דיזר וועלט מיט גדולד איבר

Zwey mit dörnern Ruthen / die andern Zwey mit geknipfften Riemen / die dritten Zwey mit hackigen Ketten / also daß JEsus in der Geißlung 5400 Streich bekommen / da Er mit Dörnern gecrönet war / ist sein Haubt mit 72. Stacheln durchstochen worden. Er hat in seinem heil. Leib 5000. grössere Wunden gehabt / welches alles / und noch viel mehr JEsus den frommen Christen / die sein bitteres Leyden betrachten / offenbaret hat.

10. Alles dieses hat JEsus dessentwegen ausgestanden / damit wir erkenneten die grosse Boßheit unserer Sünden / wegen welchen Er so erschröckliche Schmertzen / und so grausamen Tod ausgestanden. Die andere Ursach ist weilen Jesus uns Menschen ein Exempl geben wolte / damit wir Creutz und Widerwärtigkeit auf dieser Welt mit Gedult übertragen solten. Dann hat JEsus wegen unseren Sünden also leyden müssen / und in seine Herligkeit eingehen / wie

viel

יהודים צום קרייץ פר דאמיט ווארדן וועלכש
ער זעלבשטן אויף זיין אכסיל שלעפין מיסן.
אונ׳ דא ער אן דעם זעלבן קרייץ אויף דעם
אורט גולגולתא אן גינאגילט איזט ווארדן
האט ער אונטר אנדרי ריד וואש ער גרידט
האט פר זיינה שונאים תפלה גטאן אונ
גשפראכן וז״ל האב סלח להם כי
אינם יודעים מה הם עושים. דז איז
טייטש פאטר פר צייא עש איהנן דאן זיא
ווישן ניכט וואש זיא טונין לוקס כ״ג. אונ׳ ענטליך
נאך ג״ שעות לאחר התלידה האט ער זיינה
נשמה ברוכה אויף געבן אונ׳ גשפראכן אבי
בידך אפקיד רוחי עיין כ״ג.

ט״ עש האט אבר ישוע אין זיינם לידן דיא
אליר גרויזמשטי ענוים אויז גשטנדן דערא
גלייכן קיין מענש אויף ערדן גליטן האט אודר
נאך לידן ווירט נעמליך ער ישוע איזט אין
גארטן אלזוא טרויאריג אונ׳ גיענשטיגיט
ווארדן דז ער איבר צ״אלפים טראפפין בלוט
גשוויצש אונ׳ מוזטי פון איינם מלאך גשטערקט

ווערדן. ב

ihme selbsten schleppen müssen / und da er an dasselbe auf dem Calvari-Berg angenaglet / so hat Er unter andern auch für seine Feinde gebethen / und gesprochen: Vatter vergieb ihnen / dann sie wissen nicht was sie thun. Und endlich nach dreyen Stunden hat Er seinen gebenedeyten Geist aufgeben / und gesprochen: Vatter in deine Händ befehle ich meinen Geist. Legatur Catechumeno Passio Domini nostri JESU Christi.

9. Es hat aber JEsus in seinem Leyden die allergrausamste Peinen ausgestanden / dergleichen kein Mensch auf Erden gelitten / oder noch leyden wird. Nehmlich er ist im Garten also traurig und geängstiget worden / daß Er über 90000. Tropffen Blut und Wasser geschwitzet / und muste von einem Engel gestärcket werden. Sechs Henckers-Knecht haben ihn gegeißlet; die ersten

Zwey

י"ז מיט דיזר ענוי ווארן דיא יהודים ניכט צו פרידן זונדרן זיא שרייאן אלי תליהו תלוהו. פילאטוס האט גיאנטווארטיט דז ישוע ניקש שולדיג ווער קענטי איס ניכט למיתה דן זיין דיא יהודים שריאן ווידרום וז"ל אם תפטור בת זה אין אתה אוהב לקיסר כי אשר עשה עצמו מלך מורד בקיסר. דז איז וואן דוא דיזם לאז לאשט בישטו קיין פריינד דעש קייסרש דאן דר זיך מאכט פר איין קיניג דער איז מורד אן קיסר. עיין יוחנן יט"ד דא פילאטוס ניכטש אויז ריכטן קאנטי זונדרן עש וואר׳ איין גרעשרי מהומה נאם ער וואשיר אונ׳ וואשיט זיינה הענד פר דעם פאלק אונ׳ שפראך וז"ל נקי אני מדם הצדיק הזה אתם תראו. דז איז איך בין ריין פון דעם בלוט דיזש גרעכטן איהר זעהט צו. דא אנטווארטיטי דז גנצי פאלק אונ׳ שפראכן וז"ל דמו עלינו ועל בנינו. דז איז זיין בלוט קום איבר אונש אונ׳ איבר אונזרי קינדר עיין מתי כ"ז.

ח׳ איזט אלזוא ישוע הנוצרי מיט רצון דערן יהודים

7. Mit dieser Marter waren die Juden nicht zu frieden / sondern schriehen: creutzige creutzige ihn. Pilatus hat geantwortet / JEsus seye unschuldig / könte ihn also nicht zum Tod verdammen; da schriehen die Juden wiederum: Lassest du diesen loß / so bist du kein Freund des Kaysers / dann wer sich zum König macht / der ist wieder den Kayser. Joann. 19. 12. Da Pilatus nichts schaffete / sondern ein grösseres Getümmel sahe / nahm er Wasser / und wusch die Hände vor dem Volck / und sprach: Ich bin unschuldig an dem Blut dieses Gerechten / sehet ihr zu. Da antwortet das gantze Volck und sprach: Sein Blut komme über uns und über unsere Kinder.

8. Ist also JEsus nach dem Willen der Juden zum Creutz verdammet worden / welches er ihme

איז ישוע פון זיין תלמיד יהודא אישקריוטה
דורך איין קוס פר ראטין ווארדן און פון דיא
בעלי מלחמות און שוטרים גיפאנגן און צו
דענן כהנים גדולים חנה וקיפה גפיהריט
ווארדן וועלכי גנץ פרויא צו זמין קאמין און
דען ישוע און זיינה לערהר מיט גרושן רוגז
דריף שואל גוועזין. און אלש ישוע גיזאגט
האט דז ער משיח בן אלהים חיים איזט האבן
זיא כולם כאחד דען פסק איבר אים געבן דז
ער חייב מיתה וואר. דא הערא האבן זיא אים
דענן גוים וועלכי דיא רומיים ווארן מוסר
גוועזין דז מן אים זאל דן למות זיין.

6 ו״ דער שופט דערן גוים מיט נאמן פילאטוס
האט צוואהר ערקענט דז ישוע ניכט חייב
מיתה וואר וואלטי דאך דיא יהודים מרצה זיין
און לאזטי ישוע שמיצן מיט רוטין. נאך דיזם
שמיצן האבן דיא הענגרש קנעכט איין קרון
פון דערנר גיפלאכטין דיא זעלבי אויף זיין
קאפף גיזעצט און אים אלש איין נרישן יודן
קיניג אויז גילאכט.

7 ז״ מיט

von Soldaten nnd Gerichts-Dienern gefangen / und zu den Hohen-Pristern Annas und Caiphas geführet worden / welche gantz frühe zusammen kamen / ihn und seine Lehr examiniret / und als er gesaget / er seye Gottes Sohn / haben sie einhellig das Urtheil gefellet / daß er als ein Gotts-Lästerer des Tods schuldig wäre. Dahero haben sie ihn den Heyden / welche die Römer waren / zum Tods-Gericht übergeben.

6. Der Heydnische Richter Pontius Pilatus erkennte zwar / daß Jesus unschuldig war / wolte doch die Juden besänfftigen / liesse also JEsum geißlen. Die Henckers-Knecht flochten nach der Geißlung eine dörnere Cron / setzten dieselbe ihm auffs Haupt / und verspotteten ihn als einen narrischen König der Juden.

ג״. נאך דעמי חג הפסח איז הערבייא קומין אונׂ וויא ישוע פון זיך זעלבשטן האט נביאות גיזאגט יוחנן י״ג דז ער זאלטי פון דיזם עולם צו זיין הימלישן פאטיר גין האט ער דז קרבן פסח כפי דת התורת משה מיט זיינה תלמידים געסן אונׂ גלייך דרויף איין נייאיש קרבן אין לחם ויין נאך דער אורדנונג דעש מלכי צדק מתקן גוועזין פון וועלכן נייאן קרבן לחם ויין שון למעלה האב גימעלדט אונׂ דיזיש נייאי קרבן האט ישוע מתקן גוועזין לזכרון עולמית וועגין זיינש ליידנש.

ד׳. דיזש ליידן האש אין דעם גארטן בייא דעם כפר גיא שמנים אן גפאנגין אלוואו דא ער ישוע בייא דער לילה לאביו שבשמים האט מתפלל גוועזין איזט אים אלי ענוים וואש ער זאלטי אויז שטין פאר גשטעליט ווארדן אונׂ ער װאר דער מענשהייט נאך אין איינר זאלכי אנגשט גיפאלן דז ער זא גאר דם גשוויציט האט.

ה״. אלדארטן אין דעם גארטן גלייך דרויף

3. Nachdeme die Zeit Pesach (der Ostern) ist herbey kommen) und wie JEsus vorgesaget / er solte von dieser Welt zum Vatter gehen / hat er das Oster-Lamm nach dem Gesatz Moysis mit seinen Jüngern gessen / und gleich drauff ein neues Opffer in Brod und Wein nach der Ordnung Melchisedech eingesetzet; von welchem ich c. 17. gemeldet / zur ewigen Gedächtnus seines Leydens:

4. Dieses Leyden hat im Garten Getsemani angefangen / allwo / da er bey Nachtzeit zum Himmelischen Vatter bethete / ist ihm alle Marter / welche er sollte ausstehen / vorgetragen worden / und war er der Menschheit nach in eine solche Angst gefallen / daß er so gar Blut geschwitzet.

5. Alldorten gleich darauff ist Er von seinem Jünger Judas Iscariotes durch einem Kuß verrathen /

vom

פרק כב״

פון דעם ליידן אונ׳ שטערבן דעש ישוע הנוצרי.

א״ נאך דעמי אויז דענן נביאים איזט ער וויזן ווארדן דז דיא ער ליזונג ניכט דורך גיוועהר אונ׳ וואפין זונדרן דורך דז ליידן אונ׳ שטערבן דעש משיח זאלטי גשעהן איזט פון נוטן אויז דר תורה חדשה היר פאר צו שטעלן וואש ישוע הנוצרי גליטן האט אונ וויא ער גשטארבן זייא.

ב״ נאך דעמי ישוע הנוצרי דורך ג׳ שנים זיך האט צו דענן בני ישראל מגלה גוועזן אונ׳ שטעט פלעקן דורך גצוגן אונ דז מלכות שמים איהנן מבשר גוועזן דער בייא גרושי ניסים ונפלאות גיטאן כמה מאות חולאים מרפא גוועזן זא גאר דיא מתים לחיים אויף ער וועקט. אלזו דאש דז גנצי פאלק ישראל זיינה ניסים ונפלאות גיזעהן אונ׳ ער קעניט אונ׳ אויש גשריאן מרקוס ז׳ יז״ל עשה היטב כל דברים. דז איז ער האט אלש גוט גיטאן.

Das 22. Capitl.

Von dem Leyden und Sterben JEsu.

1. NAchdeme aus den Propheten ist erwiesen worden / daß die Erlösung nicht durch Gewähr und Waffen/ sondern durch das Leyden und Sterben Meßiá solte geschehen / ist vonnöthen / aus dem neuen Gesatz hier vor zu stellen/ was JEsus von Nazareth gelitten / und wie er gestorben seye.

2. Nachdeme JEsus von Nazareth durch 3. Jahr dem auserwöhlten Volck Israel sich geoffenbahret/ alle Städte und Flecken durchgezogen / und das Reich Gottes verkündiget / darbey grosse Wunderwerck gewürcket / viel hundert unterschiedliche Krancke geheilet / so gar die Todten zum Leben aufferwecket / also daß das gantze Volck Israel seine Wunderthaten gesehen / und erkennet / und ausgeschriehen: Omnia bene fecit. Alles hat er wohl gethan. Marc. 7. 37.

און מיט שווערט און מיט שטרייט און מיט פפערט און מיט רייטר. אויז דיזם איז קלאהר צו זעהן דז דיא ערליזונג ישראל ניכט פון דעם גלות זונדרן גייסטליכר ווייש פון דענן זינדן זיין זאלי און דז דיא פעלקר ניכט דורך גוועהר און וואפין זונדרן דורך דעם מונד דעש משיח דורך דז דבר ה׳ וועלכש בכל עולם כולו זאל גדרשת ווערדן זיך דעם זעלבן אונטר ווערפן ווערדן.

י״ו. וואן דען דיא ערליזונג פון זינדן דורך דז ליידן און שטערבן דעש משיח זאל גשעהן וויא דיא נביאים און רבנן גלעהרט האבן זא האט ישוע הנוצרי דיא יהודים ער ליזט וויילן ער דז נביאות ישעי׳ זכרי׳ און דניאל ער פילטי דא ער אן שטאם דעש קרייצים גליטן האט און גשטארבן איזט. זא ווערדן דיא יהודים גלייך פון דעם גלות בפריאט זיין וואן זיא דיזי ער ליזונג פון דען זינדן אן נעמין און דען ישוע משיח ער קענין פר איהרן גואל.

Schwert und mit Streit / mit Pferd und mit Reitter. Aus diesem ist klar zu sehen / daß die Erlösung Israel nicht von dem Golus (Elend) sondern geistlicher Weis von den Sünden seyn soll / und daß die Völcker nicht durch Gewähr und Waffen / sondern durch den Mund des Meßias d. i. durch das Wort Gottes / welches in der gantzen Welt solte geprediget werden / sich demselben unterwerffen werden.

10. Wann dann die Erlösung von Sünden / durch das Leyden und Sterben Meßiä sollte geschehen / wie die Propheten und Rabbiner gelehret haben / so hat JEsus die Juden erlöset / weilen Er die Prophezeyungen Isaiä / Zachariä / und Daniels erfüllet / da Er am Stammen des Creutzes gelitten und gestorben ist. Und werden die Juden gleich von dem Golus (Elend) befreyet seyn / wann sie diese Erlösung annehmen / und dem Erlöser JEsum Christum erkennen.

פיליט ווערדי. ליבה יהודים וואש איר פון דיזי צוויי מ משיחים רידט דז זאלט איר פון איינר פרשאן פר שטהן. פר שטיט איר עש פון איינר פרשאן דז נעמבלך דיא זעלבי אין דער ערשטן אן קונפט זאל ארים זיין אונ׳ זאל אונזרי חטאים טראגן זאל ליידן אונ׳ גיטעטיט ווערדן אין דר אנדרי אן קונפט זאל דיזי פרשאן משיח אין הימליש וואלקן קומין אונ׳ ריכטן אלי גשלעכטר אויף ערדן זא גלויבט איר עבן דיזש וואש דיא נוצרים גלויבן דז דיא ער ליזונג זאלטי דורך דז ליידן אונ׳ שטערבן משיח גשעהן אונ׳ אין דעראנדרן אן קונפט דיא עוויגי הערשאפט זאל ער פאלגן.

ט׳׳ איך וויש דז דיא רבנן לעהרין אין דער ער ליזונג דז פאלק ישראל דז גאר גרושי מלחמות זיין ווירדן אבר זיא פעלין ווידר דעם נביא הושע א׳׳ וז׳׳ל ואת בית יהודא ארחם והושעתים בה׳ אלהיהם וגו׳. דז איז איך ווער איהנן העלפן אין גאט איהרן גאט אונ׳ איך ווערדי איהנן ניכט העלפן מיט פפיילן בוגין

ner Person verstehen / verstehet ihr es von einer Person / daß nehmlich dieselbe in der ersten Ankunfft soll arm seyn / soll unsere Sünden tragen / soll leyden / und und getödtet werden. In der andern Ankunfft soll diese Person in Himmels-Wolcken kommen / und richten alle Geschlechter auff Erden / so glaubet ihr eben dieses / was da die Christen glauben / daß die Erlösung solte von den Sünden / und durch das Leyden und Sterben Meßiä geschehen / und hernach in der andern Ankunfft solle die ewige Herrschafft erfolgen.

9. Ich weiß daß die Rabbiner in Erlösung des Volcks Israel lauter Krieg schreyen; aber sie fehlen wieder den Propheten Oseam c. 1. v. 7. **Und ich werde ihnen helffen in Gott ihrem Gott / aber ich werde ihnen nicht helffen mit Pfeilen und Bogen / mit Schwert**

כך משיח בן דוד ואז יתקן בית יוסף מה
שקלקלו בהתחלקות מלכות בית דוד כי לא
בא משיח בן יוסף לצורך עצמו רק יבא בשביל
משיח בן דוד כי הוא ימסור נפשו והערה נפשו
למות ודמו יכפר על עם ה״. דז איז פון ערשטן
ווירט קומין משיח בן יוסף אונ׳ דער נאך ווירט
קומן משיח בן דוד אונ׳ אלש דאן ווירט דז הויז
יוסף דז יעניגי מתקן זיין וואש זיא דורך דיא
צר טיילונג מלכות בית דוד האבן פר דורבן
דאן עש ווירט ניכט קומין משיח בן יוסף פון
זיך זעלבשטן וועגן נייארט פון משיח בן דוד
וועגן דאן ער ווירט זיך מוסר זיין למיתה אונ׳
זיין בלוט ווירט פר געבן אויף דעם פאלק
גאטש. עיין בספר של״ה דף קמ״ב.

ח״ בכאן זאגט מיר ליבה יהודים ווארום
לעהרט איהר דז משיח אין גן עדן אודר צו רום
דיא זינדן זיינש פאלקש טראגט ווארום ווירט
משיח בן יוסף אום גבראכט ווארום פר גיבט
זיין בלוט דיא זינד ישראל. נעמלך דא מיט
נביאות דעש ישעי׳ זכרי׳ אונ׳ אנדרי נביאים ער

und hernach wird kommen Meßias der Sohn David und als dann wird das Haus Joseph das jenige wider zu recht bringen / was sie durch die Zertheilung des Königreichs des Hauses Davids verdorben haben. Dann es wird nicht kommen Meßias der Sohn Joseph wegen sich selbsten / sondern wegen dem Meßias dem Sohn David / dann er wird sich überantworten zum Tod / und sein Blutt wird versöhnen das Volck GOttes.

8. Hier saget mir liebe Juden / warum lehret ihr: daß Meßias im Paradeys oder zu Rom die Sünden seines Volcks traget? warum wird Meßias der Sohn Joseph umgebracht? warum versehnet sein Blut die Sünden Israel? Nehmlich damit die Prophezeyung erfüllet werde. Liebe Juden! was ihr von den zweyen Meßias redet / das solt ihr von einer

פר שטומן אונ' ווירט זיין מונד ניכט אויף מאכין וגו׳.

ו״רז דיזרה אבין גראכטי פסוקים פון דעם משיח פר שטאנדן בקענט גמרא סנהדרין דף צ״ח ע״ב וגם בילקוט שמעוני על ישעי׳ דף נ״ג ע״ג נומרא של״ח. יא דיא רבנן לערין דז דר משיח דיא זינדן ישראל לײדיט דיא גמרא סנהדרין דף צ״ח ע״א לעריט דז דער משיח צו רום זיצי אונ׳ דיא וואונדן איינה נאך דער אנדרן פר בינדיט וויא איך אבין גימעלדט האב. ילקוט חדש דף קנ״ד ע״ד שפריכט דז דער משיח אלי שמערצן אונ׳ שטראפן ישראל אויף זיך אין גן עדן נעמיט.

ז ז״נאך דריבר לעהרין דיא יהודים דז דער משיח בן יוסף ווירט אום גבראכט ווערדן אונ׳ אן אים דיא אבין אן גיצוגני פראפיצײאונג זכרי׳ ב״ער פיליט ווערדן דז זיא ווערדן אים בקלאגן אלש וויא מן איין בן יחיד בקלאגט דא הערא אין ספר שני לוחות הברית ש״ט אלזוא גשריבן וז״ל מתחלה יבא משיח בן יוסף ואחר

6. Daß diese jetzt angezogene Texten von dem Meßias verstanden werden / bekennet der Talmud Sanhedrin fol. 98. col. 2. Und Jalkut Schimoni super Isaiam fol. 53. col. 3. n. 338. Ja die Rabbiner lehren / daß der Meßias die Sünden Israel leydet. Der Talmud Sanhedrin fol. 98. col. 1. lehret / daß der Meßias zu Rom sitzet / und die Wunden eine nach der andern verbinde / wie ich oben c. 11. n. 11. gemeldet. Jalkut Chadasch. fol. 154. col 4. n. 29. spricht: daß er Meßias alle Schmertzen und Straffen Israel auf sich im Paradeys nehme.

7. Noch darüber lehren die Juden / daß Meßias der Sohn Joseph soll umgebracht / und in ihm die angezogene Prophezeyung Zachariæ c. 12. v. 10. erfüllet werden. Daß sie ihn werden beklagen / als wie man einen eingebohrnen Sohn beklaget. Dahero im Buch Schene Luchos habberis steher also geschrieben: Zum ersten wird kommen Meßias der Sohn Joseph / und

שמעהט אונ׳ פר ווארפן פון דענן מענשין איין
מאן פולר שמערצן אונ׳ בקאנט פון
קראנקהייטן אונ׳ עש וואר אלש וויא פר בארגן
דז ג׳זיכט פון אים ער וואר פר שמעהט אונ׳
מיר האבן אים ניכט ג׳אכט פר וואהר אונשרי
קראנקהייט האט ער גטראגן אונ׳ אונזרי
שמערצן האט ער סובל גוועזין אונ׳ מיר
האבן אים ג׳אכט גפלאגט צו זיין גשלאגן פון
גאט אונ׳ גיפייניגט אונ׳ ער איז פר וואונדיט
ווארדן וועגן אונזרין זינדן ער איזט צר
טרעטן ווארדן וועגן אונזרי מיסיטאטן.
דיא שטראף אונזרש פרידש איז אויף אים אונ׳
אין זיין וואונדין זיין מיר גיהיילט ווארדן. אלי
אלש וויא דיא שאף זיין מיר פר אירט יעדר
מאן צו זיין וועג האבן מיר אונש גיקעהרט אונ׳
גאט האט בגיגנט אן אים אלי אונזרי זינדן. ער
איז אונטר טרוקט אונ׳ גיפייניגט אונ׳ ער וירט
זיין מונד ניכט עפנין אלש וויא איין שאף צו
דער שלאכט וירט ער גפירט ווערדן אונ׳ אלש
ויא איין שאף פר אירה שעריר וירט ער

getragen / uud unsere Schmertzen gelitten. Wir erkenneten ihn verwundt und geschlagen von Gott / und verfolgt (gedemüthiget/) und er ist verwundet worden wegen unserer Sünden / und getretten wegen uuserer Müssethaten; die Straff unsers Frieds ist auf ihm / und in seiner Wunden seyn wir geheilet worden. Alle als wie die Schaff seyn wir verirret ein jeder zu seinem Weeg haben wir uns gekehret. Und GOtt begegnet in ihm alle unsere Müssethaten; er ist unterdrucket / und gepeiniget / und er wird sein Mund nicht öffnen: als wie ein Schaff zur Schlacht wird er geführet werden / und als wie ein Schaff vor seinen Scherern wird er verstummen / uud wird sein Mund nicht auffmachen / etc.

6. Das

צוויא אונ׳ זעכציג וואכין ווירט פר שניטן ווערדן דער משיח. ווידרום זכריה יב׳ וז״ל ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן וגו׳. דז איז אונ׳ איך ווערדי אויז גיסן איבר דז הויז דוד אונ׳ איבר דיא איין וואנער ירושלים דען גייסט דער גנאד אונ׳ ברמהרציקייטן אונ׳ זיא ווערין לוגין צו מיר דען זיא האבן דורך גשטאכין אונ׳ זיא ווערדן קלאגן איבר אים אלש וויא איינר קלאגט איבר איינם איין גבאהרנן זון. אונ׳ ווערדן מיט ביטרקייט ער פיליט ווערדן איבר אים.

ה׳ ישעי׳ נג׳ בשרייבט דיא אום שטענדן דעש ליידנש אונ׳ שטערבן דעש משיח אלזא ווער גלויבט צו אונזרי שמועה אונ׳ דער ארים גאטיש אן וועם איז ער ענטפלעקט אונ׳ ער איז אויף גשטיגן אלז וויא איין צווייגלין פר אים אונ׳ אלש וויא איין וואורצל פון דער ווישטן ערדן. ער האט קיין פורים קיין שונהייט. מיר האבן אים גזעהן אבר עש וואר קיין גשטאלט אונ׳ מיר האבן אים גילושט ער וואר פר

שמעהט

gen über ihn / als wie einer klaget über einen eingebohrnen Sohn / und werden mit Bitterkeit erfüllet werden über ihn / 2c.

5. Der Prophet Isaias c. 53. beschreibet die Umstände des Leydens und Sterbens Meßiä also: Wer hat unserm Gehör geglaubet / und wem ist der Arm des Herrn offenbar worden / und ist aufgestiegen als wie ein junger Zweig vor ihm / nnd als wie ein Wurtzl von der dürren Erden. Er hat kein Form und keine Gestalt / und wir haben ihn gesehen / und er hatte kein Ansehen / damit wir ihn begehreten ; er ist veracht / und verworffen unter den Männern / ein Mann der Schmertzen / und erfahren in der Kranckheit / und als wann man daß Gesicht vor ihm verbergete ; er war veracht / und wir haben ihn nicht geschätzet. In der Wahrheit / er hat selbsten unsere Kranckheiten

ge-

ווידר ברענגן אונ׳ דא זיא פר נאמן ישוע זיינה
ריד דא ער שפראך מתי ט״ז ק״א וז״ל כי היה צריך
ללכת לירושלים ולסבול הרבה דברים
מהזקנים ומהסופרים ומאת שרי הכהנים
ולהדהרג ולקום מבין המתים ביום השלישי
ויקחהו כיפא ויחל להוכיח אותו לאמר חלילה
לך אדון לא יהיה לך זה דז איזדז ער זאל נאך
ירושלים גין אונ׳ פיל פון דענן עלטסטן אונ׳
שריפט גלעהרטן אונ׳האהן פריסטרן ליידן
אונ׳ דז ער זאלטי אום גיבראכט ווערדן אונ׳אן
דריטן טאג ווידרום אויף ער שטין דא האט
אים פעטרוס גשטראפט אונ׳ גיזאגט הער עש
זייא פערן פון דיר דז ווירט דיר ניכט גשעהן.

ג״ אבר אלי האבן גיפעלט דאן ישוע מוסטי
ליידן אונ׳ אלזא איין גין אין זיינה הערליכקייט
דז נביאות דערן נביאים מוסטי ער פיליט
ווערדן וועלכי זיין ליידן אונ׳ שטערבן פאר
גיזאגט האבן.

ד״ אלזא שפריכט דניאל ט׳ וז״ל ואחרי
השבעים ששים ושנים וגו׳. דז איז אונ׳ נאך

viel von den Eltesten und Schrifft-gelehrten/ und Hohen-Pristern leyden/ und daß er solte umgebracht werden/ und am dritten Tag wiederum aufferstehen/ da hat ihn Petrus angefahren/ und gesaget: Herr es sey fern von dir, das wird dir nicht geschehen.

3. Aber alle haben gefehlet; dann JEsus muste leyden/ und also eingehen in seine HErrligkeit: die Prophezeyungen der Propheten musten erfüllet werden/ welche sein Leyden und Sterben vorgesagt haben.

4. Also spricht Daniel c. 9. v. 26. Und nach 62. Wochen wird er verschnitten (getödtet) werden (Christus) Meßias. Und wiederum Zacharias c. 12. v. 10. Und ich werde ausgiessen über das Haus David und über die Innwohner Jerusalem den Geist der Gnad/ und Barmhertzigkeit/ und sie werden sehen zu mir/ den sie haben durchgestochen/ und sie werden klagen

פרק כא

אב ישוע הנוצרי דיא יהודים ער ליזט האט׃
א׳ דז פאר נעמשטי וואש אונז דיא יהודים
פאר ווערפן איזט דז זיא ישוע הנוצרי ניכט
העט ער ליזט יא דז ער ווערד זיך זעלבשטן
ער ליזן העט קענן דא הערא האבן דיא יהודים
דעם ישוע דא ער איזט אן קרייץ גהאנגן פאר
גווארפן מתי׳ קפיטל כ״ז מ״ב וזל לאחרים
הושיע ולעצמו לא יוכל להושיע אם הוא מלך
ישראל ירד עתה מעץ התליה ואנו מאמינים
בו. דז איז אנדרן האט ער גהאלפן אונ׳ קאן אים
זעלברט ניכט העלפין. איזט ער איין מלך
ישראל זא שטייג ער הירא פון קרייץ זא
ווערין מיר אים גלויבן.

ב׳ אבר גלייך וויא דיא יהודים דאש רייך דעש
משיח אלזא וואלין זיא אויך דיא ער ליזונג
ניכט פר שטין דאן אלי ביידי זיין גייסטליך וויא
איך גלייך ערווייזן ווערדי. דיא תלמידים דעש
ישוע ווארין אויך אין אן פנג פאלשיר מיינונג
דז ישוע אין דער צייט ווירט דז רייך ישראל
ווידר

Das 21. Capitl.

Ob JEsus von Nazareth die Juden erlöset hat?

1. DAs vornehmste was uns die Juden vorwerffen / ist daß sie JEsus von Nazareth nicht hätte erlöset / ja daß er weder sich selbsten erlösen können. Dahero haben sie ihm / da er an dem Creutz gehangen / vorgeworffen Matth. 27. v. 32. Andern hat er geholffen / und kan ihm selbsten nicht helffen; ist er der König Jsrael / so steige er herunter vom Creutz / so wollen wir ihm glauben.

2. Aber gleich wie die Juden das Reich Meßiä / also wollen sie auch die Erlösung nicht verstehen; dann alle beyde seyn geistlich: wie ich gleich erweisen werde. Die Jünger JEsu waren auch im Anfang der falschen Meynung / daß JEsus wird in der Zeit das Reich Jsrael wieder bringen. Und da sie von Jesu vernommen Matth. 16. v. 21 daß er solte nach Jerusalem gehen / und viel

אויך ישוע הנוצרי מתי יג׳ וז״ל עוד נדמרתה מלכות שמים למכמורת הפרושה בים והיא אוספת מכל סוגי דגים. דז איז הימל רייך איז גלייך איינם נעץ דז אין מעהר גוואַרפּן איז דא מיט מן אליר לייא פיש פנגיט דאן דיא גלייכנש פון דענן פישן שטעלט אונש פאַר דיא בקעהרונג דערן גוים וועלכי בזה העולם אלש וויא דיא דגים אין׳ם פרייא הרום שוועבן ביז זיא פון דענן פישרן דז איז פון דענן שלוחים צו ערקאַנטנים גאָטש אוּנ׳ זיינש משיח גבראַכט ווערדן.

ה׳ וואן דיא יהודים איהר לב איהנן זעלבשט ניכט פר הרטיטן יהעטין זיא אויז דר בקערונג זא כמה אלפים רבבות גוים וועלכי ניכט מיט גוועהר אוּנ׳ וואפין זונדרן מיט איין פעלטיגן דרשות גשעהן גנוגזמי אורזך דעם ישוע הנוצרי פר דעם וואהרן משיח צוערקענן ווילן אהני מלחמה אוּנ׳ אהני איינגי כפייה דיא גוים זיך צו ישוע הנוצרי בקעהרט האבן.

auch JEsus Matth. am 13. Capitl 47. v. Das Himmelreich ist gleich einem Netz / das ins Meer geworffen wird / damit man allerley Fisch fange. Dann die Gleichnus der Fischen / stellet uns vor die Bekehrung der Heyden / welche in dieser Welt / als wie die Fisch im Meer frey herum schweben / bis sie von den Fischern / das ist von den Aposteln zur Erkantnus GOttes / und seines Meßias gebracht werden.

5. Wann die Juden ihr Hertz ihnen selbsten nicht verhärteten / so hätten sie aus der Bekehrung so viel million Heyden / welche nicht mit Gewähr und Waffen / sondern mit einfältigen Predigen geschehen / genugsame Ursach den Jesum Nazarenum für den wahren Meßias zu erkennen / weilen ohne Streit und Gewalthätigkeit die Heyden sich zu JEsu Nazareno bekehret haben.

דעש ישוע הנוצרי דז איז דער פאבסט אונ׳ זיין
דעם זעלבן אין גייסטליכן זאכין אין אלים
גיהארזם אלזא דז קיין וועלטליכר אונטר טאן
זיינס הערן מער אונטר ווארפן זיין קאן אלש
דיא פירשטן קיגן ישוע הנוצרי אונ׳ זיינם שטאט
הלטר דאש איזט דעם פאבסט אונטר
ווארפין זיין.

ג״ בכאן איזט צו באבאכטין דז דיא אונטר
ווערפונג דערן היידן צון מלך המשיח ניכט
זאל מיט גוועהר אונ׳ וואפין גשעהן זונדרן מיט
דער דוטן זיינש מונדש דז איז דורך דזווארט
גאטש וועלכש דיא שלוחים של ישוע בכל
עולם כולו גדרשת האבן.

ד״ אונ׳ דיזי שלוחים זיין גוועזין עני״ם איין
פעלטיגי פישר דא מיט הכח ויכולת של
הקב״ה אין בקעהרונג. כמה רבבות גוים מעהר
ער וויזן וואורדי. פון דיזן פישרן האט ירמיה ט״ז
בשפראכן וזל׳ הנני שולח לדייגים רבים נאם ה׳
וגו׳. דז איז זהי איך שיקי פיל פישר שפריכט
אוך

werffen sie sich zu den Füssen seines Statthalters / welcher der Papst ist / und seyn demselben in geistlichen Sachen in allem gehorsam / also daß kein weltlicher Unterthan seinem HErrn mehr unterworffen seyn kan / als die Fürsten JEsu Nazareno und seinem Stadthalter unterworffen seyn.

3. Hier ist zu beobachten / daß die Unterwerffung der Heyden zu dem König Meßias nicht soll mit Gewähr und Waffen geschehen / sondern mit der Ruthen seines Munds / das ist: durch das Wort Gottes / welches die Apostln in der gantzen Welt geprediget haben.

4. Und diese Apostl seynd gewesen arme einfältige Fischer / damit die Macht / und Krafft GOttes in Bekehrung so viel million Heyden / mehr erwiesen wurde. Von diesen Fischern hat Jeremias c. 16. v. 16. vorgesaget. Siehe ich schücke viel Fischer / spricht GOtt / und sie werden sie fischen. Dahero spricht auch

פרק ד׳

אב ישוע הנוצרי האט איבר דיא גוים גיהרשט.

א׳ דז דער פון דענן נביאים פר שפראכני משיח זאלטי איבר דיא גוים מושל זיין האב איך אין פרק יח׳ אן גיצוגין דז אים נעמבלך דיא מלכים פר עהרן אונ׳ דינן ווירדן אונ׳ דז ער דיא זעלבי ניכט מיט שווערט מיט גיוועהר אונ׳ וואפין זונדרן דז ער ווירדי דיא ערדן שלאגן מיט דער רוטין זיינש מונדש וויא צו זעהן איז אין ישעי׳ יא׳.

ב׳ אבר דיזש מושל זיין איבר דיא גוים פר שטין דיא נוצרים גייסטליכר וייש דז נעמבלך דיא גוים דעם משיח פר איין עוויגן קיניג ער קענין דען זעלבן פר עהרן אונ׳ אן בעטן אליש דיזש גשיכט דעם ישוע נוצרי אין דער גנצן וועלט ראן קיסר אונ קיניג גרושי פירשטן אונ׳ פאטינטאטין בעטן ניכט נור אליין ישוע נוצרי אן אונ׳ ער קענן אים פר איהרן קיניג זונדרן זא גאר ווערפן זיא זיך צו פיסן דעם שטאט הלטר

Das 20. Capitl.

Ob JEsus Nazarenus über die Heyden geherschet?

1. DAß der von den Propheten versprochene Meßias solte über die Heyden herschen/ habe ich im 18. Capitl angezogen/ daß ihn nehmlich die Könige verehren/ und ihm dienen werden/ und daß er dieselbe nicht mit Schwert/ Gewähr/ und Waffen/ sondern daß er die Erde mit der Ruthen seines Munds schlagen wird/ Isaias c. 11. v. 4.

2. Dieses Herschen/ wie ich gesaget/ verstehen die Christen geistlicher Weise/ daß nehmlich die Heyden den Meßiam für einen ewigen König erkennen/ denselben verehren und anbethen. Alles dieses geschicht dem JEsu Nazareno in der gantzen Welt; dann Kayser und König/ grosse Fürsten und Potentaten bethen nicht nur allein Jesum Nazarenum an/ und halten ihn für ihren König/ sondern so gar

werffen

איר האט גיהערט דז צו דען אלטן גיזאגט איז דוא זאלשט ניכט טעטין ווער אבר טעטיט דר זאל דעש גריכטש שולדיג זיין. איך אבר זאגי אייך ווער מיט זיינם ברודר צירנט דער איזט דעש גריכטש שולדיג ווער אבר צו זיינם ברודר זאגט ריק דער איז דעש ראטש שולדיג ווער אבר זאגט נבל דער איז דז פייאר פון גיהנם שולדיג.

ח״ איך גשווייגי אנדרי מצות דעש ישוע הנוצרי וועלכי דען מענשן פאלקאמין מאכין אונ׳ דעם זעלבן ניכט נור איין תענוגי עה״ז זונדרן אויך עה״ב פר היישן. עיין מתי״ט לוקס״ו.

ט״ אבר ניכט אלי פאסין דיא מצות דעש ישוע הנוצרי אב זונדרליך וועלכי דען תענוגי עה״ז נאך גין וויא עש דז רוב פון בני ישראל גיטאן האבן. אויך פיל נוצרים וואלן דיא מצות דעש ישוע הנוצרי ניכט פאסין וועלכי דער גאוה דעם גייץ אונ׳ פליישליכן וואל לושטן זיין ער געבן דא הערא דיא זעלבי איין ערגרליכש לעבן פיהרן.

worden: du solst nicht tödten wer aber tödtet / der soll des Gerichts schuldig seyn. Ich aber sage: wer mit seinen Bruder zörnet der ist des Gerichts schuldig / wer aber zu seinem Bruder saget *Raca* / der ist des Raths schuldig / wer aber saget du Narr / der ist schuldig des höllischen Feuers.

8. Ich geschweige andere Geboth Jesu Nazareni / welche den Menschen vollkommen machen/und denselben nicht nur allein zeitliches Guth / sondern auch die ewige Glückseeligkeit verheissen. Man sehe Matth. 19. Luc. 6.

Aber nicht alle Menschen fassen die Geboth Jesu Nazareni / absonderlich welche dieser irdischen Welt nachgehen/wie es meistens das Jüdische Volck gethan hat. Auch viel Christen wollen die Geboth JEsu nicht fassen / welche der Hoffarth / dem Geitz / und den fleischlichen Wollüsten ergeben seyn; dahero dieselbe ein ärgerliches Leben führen.

Das

ס״י בכאן זאלין דיא יהודים נאך וואל מערקן
דז דיא נוצרים התורת משה ניכט פעליך
פר ווארפן האבן וויא איך אין חלק שלישי ער
ווייזן ווערדי. זונדרן זיא הלטן דיא זעלבי נאך
עד היום הזה וואש דיא נאטירליכי גיזעצי
ביטריפט נעמליך דיא עשרת הדברות
וועלכי אויף קיין גווישיש אורט גיגעבין ווארדן
זיין. ענטקיגן דיא מצות וועלכי חוקים אונ׳
משפטים ביטרעפין אונ׳ נור אין ארץ ישראל
אן הענגן: דיא זעלבי האלטין זיא ניכט וויא
זיא אויך דיא יהודים יעציגר צייט זעלבשטן
ניכט אלי האלטן.

ז״י אונ׳ איזט נאך דריבר צו מערקין דז ישוע
הנוצרי דיא עשרת הדברות פאלקומנר צו
האלטין ביפאלין האט. דאן ער שפריכט מתי
קפיטל ה׳ וז״ל שמעתם כי נאמר לקדמונים לא
תרצח ומי שירצח חייב למשפט אך אני אומר
לכם כי כל מי שירגז על אחיו חייב למשפט
ומי שיאמר לאחיו ריקה חייב לעצת הכנסת
ומי שיאמר נבל חייב לאש של גיהנם. דז איזט
איר

warum soll man dann die alte nicht verwerffen / und die neue annehmen?

6. Hier sollen die Juden noch wohl mercken / daß die Christen das Gesatz Moysis nicht völlig verworffen haben / wie ich im dritten Theil erweisen werde. Sondern sie halten dieselbige noch heüntiges Tages / was die natürliche Gesätze betrifft / nehmlich die zehen Geboth / welche auff kein gewisses Orth gegeben; herentgegen die Geboth / welche die Cæremonien und Gericht betreffen / und nur dem Land Israel anhiengen / dieselbe halten sie nicht. Wie auch die Juden selbsten dieselbe jetziger Zeit nicht alle halten.

7. Und ist wohl darüber zu mercken / daß JEsus die zehen Geboth vollkommener zu halten befohlen hat. Dann er spricht Matth. c. 5. v. 21. also: Ihr habt gehört / daß zum Alten gesagt wor-

תורה צווישן זיא אונ' אויף איהרי הערצן וויל
איך איהנן שרייבן אונ' וויל איהנן זיין צו איינן
גאט אונ' זיא זאלן מיר זיין צו איינן פאלק.

ד"י אויך ישעי' בקפיטל י"ב שפריכט וז"ל
ושאבתם מים בששון ממעני הישועה. דז איזט
אונ' איהר ווערט שעפפין וואשר מיט פריידן
פון דעם קוועל דעש הייליש ועל זה פירוש
התרגום ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי
צדיקיא. דז איז אונ' איהר ווערט עמפפאנגין
דיא נייאה לעהר מיט פריידן פון דען אויז ער
וועלטן דעש גרעכטן.

ה"ה וויא פאלקומן דיא תורה חדשה זיין זאל
בקענט מדרש רבה קהלת דף של"ה ע"ג וז"ל
תורה שאדם למד בעה"ז הבל היא לפני תורתו
של משיח. דז איז דיא תורה וואש דער מענש
לערנט אין דיזר וועלט איזט איין נאריטייא
קיגן דער תורה דעש משיח. וואן דאן דער
משיח אזווא איין קעסטליכי תורה געבן זאל
ווארום זאל מן דאן ניט דיא אלטי פר לאזין
אונ' דיא נייאה תורה אן נעמין.

ובכאן

Spricht der Herr. dann dieser Bund/welchen ich werde mit dem Haus Israel machen / nach denselben Tägen/ spricht der Herr/ werde ich mein Gesatz geben in ihren innerlichen/ und auff ihren Hertzen werde ich es schreiben / und ich will seyn ihnen zu einem Gott / und sie sollen mir zu einem Volck seyn.

4. Auch Isaias c. 12. v. 3. spricht: Ihr werdet Wasser schöpffen mit Freuden aus den Brunn-Quällen des Heyls. Uber dieses spricht Targum Jonathan: Ihr werdet eine neue Torah (Gesatz) empfangen mit Freuden von den Außerwöhlten des Gerechten.

5. Wie vollkommen die neue Torah) das ist das Gesatz) seyn soll/ bekennet Medrasch Rabbo in Kohéles mit folgenden Worten: Was der Mensch lernet in dieser Welt/ ist ein Eitelkeit gegen der Torah des Messias. Wann dann der Messias eine so köstliche Torah geben soll / warum

לרוע לבס נענן דז אבן גליון עון גליון דז איזט
איינה אופין בארטי זינר אודר איין
אופן בארטיש אונרעכט וועלכש מן ניכט זאל
מציל זיין מפני הדליקה. עיין שבת דף קיו. אבר
דיא למודים הקדושים הכתובים בספר אבן
גליון ער ווייזן קלאהר דז דיא יהודים מיט שקר
נענין דז ספר אבן גליון עון גליון.

3. ג״ פון דער נייאן תורה דעש משיח שפריכט
ירמי׳ ל״א אלזא הנה ימים באים נאם ה׳ וכרתי
את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה
וגו׳. דז איז נון דיא טעג קומן זאגט גאט אונ׳ איך
וויל איין געהן מיט דעם הויז ישראל אונ׳ דעם
הויז יהודה איינן נייאן ברית ניכט אלש וויא
דער ברית וואש איך האב גימאכט מיט אירה
עלטרן אן דעם טאג דא איך זיא גשטערקיט
האב אויז צו ציהן פון לנד מצרים דז זיא האבן
פר שטערט מיין ברית אונ׳ איך האב געהערשט
איבר זיא רעדיט גאט דאן דיזר ברית וואז איך
ווערדי מאכין מיט דעם הויז ישראל נאך דען
זעלבן טעגן רעדיט גאט וויל איך געבן מיינה
תורה

heisset / d. i. Even gilion ein Stein der Offenbahrung. Die Juden aus böser Affection nennen es avon gilion d. i. die offenbahrte Müssethat / oder offenbahrtes Unrecht / welches man nicht soll vom Feüer erretten. Man sehe im Talmud Schabas fol. 116. col. 1. Aber die heilige Lehr in dem Evangelio erweiset / daß die Juden mit Unwahrheit dasselbe die offenbahrte Müssethat oder Unrecht nennen.

3. Von dem neüen Gesatz des Messias / spricht der Prophet Jeremias c. 31. v. 31. also Siehe d e Tágekommen spricht der Herr und ich will machen mit dem Haus Israel und mit dem Haus Juda ein neuen Bund / nicht als wie der Bund / welchen ich habe mit ihren ltern gemacht am Tag da ich sie bey der Hand genommen / und aus dem Land Aegypten geführet / weilen sie mein Bund zerstöhret / und ich hab über sie geherschet.

Spricht

פרק י״ט

אב ישוע הנוצרי איין גזאץ געבר גוועזן.

א״ דיא יהודים זיין זעהר ברוגז דז דיא נוצרים תורת משה פר ווערפן און אבן גליון פר אירה תורה חדשה הלטן. אבר איך קאן דיזן רוגז דערן יהודים איבר דיזס ניכט פאסין ווייל זא וואל דיא נביאים אלש דיא רבנים לעהרן דז משיח איין נייאה תורה וועלכי פיל בעשר אלש תורת מושה איז געבן ווירד וויא איך גלייך מעלדן ווערדי וואן דאן דיא נוצרים וועגן הרבה דברים הכתובים בספר הזה הנזכרים למעלה דעם ישוע הנוצרי פר איינם אלגמיינן משיח בקענין זא מיסין זיא אויך זיין תורה חדשה הלטן.

ב״ דז אבר ישוע הנוצרי איין תורה חדשה וועלכי זעהר פאלקומין איזט גיגעבן האט איזט מפורסם אונטר דענן יהודים. דיזה תורה חדשה ווירט דז אבן גליון גינענט וועלכש אויף טייטש איין שטיין ענטפלעקט דז איז איין אופין באהרטר שטיין. דיא יהודים

Das 19. Capitl.
Ob Jesus von Nazareth ein Gesatzgeber gewesen?

DJe Juden erzörnen sich sehr / daß die Christen das Gesatz Moysis verwerffen / und ein neues / das ist das Evangelium Jesu annehmen. Aber ich kan diesen Zorn der Juden nicht fassen / weilen so wohl die Propheten / als die Rabbiner lehren / daß der Messias ein neües Gesatz / welches viel besser als das Mosaische Gesatz ist / geben soll / wie ich gleich erzehlen werde. Wann dann die Christen aus obengedachten Ursachen JEsum Nazarenum für einen allgemeinen Messiam erkennen / so müssen sie auch sein neües Gesatz zulassen.

2. Daß aber Jesus von Nazareth ein neües und zwar sehr vollkommenes Gesatz gegeben / ist den Juden sonsten bekannt / welches Evangeliū heis-

יעצט איזט מיין מלכות ניכט פון הירֹ. אונ׳ וואן ישוע ניכט איין גייסטליכש אונ׳ עוויגיש רייך גיהאבט זא ווערי ער יא דער גרעשטי שוטה אויף דער גנצן וועלט גוועזין דז ער זיך ביד אויביו: דא ער שטערבין זאלטי פר איינן מלך אויז גיגעבן וועלכר ווערדר איין צייטליכי ווערדר עוויגי מלוכה העטי גהאבט.

ט״, אויז דיזם ווערדן דיא נוצרים גשטערקט אין אירה אמונה וועלכי גלויבי דז ישוע נוצרי דען גיוואלט אונ׳ הערשאפט איבר אלי בני אדם בקומן האט ווייל ער דז גנצי מענשליכי גשלעכט ער לעזיט אונ׳ דורך זיין פר גאסניש בלוט ער קויפיט האט אונ׳ אלזוא איין גייסטליכר אונ׳ עוויגר הערשר ווארדן זייא וויא ער זעלבשטן מתי כ״ח שפריכט ו״ל לי נתנה כל ממשלה בשמים ובארץ. דז איז מיר איזט גיגעבן ווארדן אליר גיוואלט אים הימל אונ׳ אויף ערדן.

habt / so wäre er der allergröste Narr auf der Welt gewesen / daß er sich vor Gericht in seiner Feinden Händen / da er sterben solte / vor einen König ausgegeben / welcher weder ein zeitliches / weder ein ewiges Reich gehabt hätte.

9. Aus diesen werden die Christen in ihrem Glauben gesteiffet / welche glauben / daß Jesus Gewalt und Herrschafft über alle Menschen bekommen hat / weilen er das gantze menschliche Geschlecht erlöset / und durch sein vergossenes Blut erkauffet hat / und also ein geistlicher und ewiger Herrscher worden seye / wie er selbsten spricht Matth 28. v. 18. **Es ist mir aller Gewalt im Himmel und auf Erden gegeben.**

(†)

Das

וואהל ער פאהרין האט: אונ' דז ער זאלטי
דיא עונות דעש פאלקש טראגין אונ' זיינה
זעל דאר פיר געבין אונ' שטערבן. וועלכש
פון איינם אירדישן מלך ניכט גיזאגט ווערדן
קאן.
8ח" דיזן לימוד פון דער מלוכה האט ישוע
הנוצרי פאר דעם משפט בקרעפטיגיט אונ'
בקענט דז ער צוואהר דער מלך היהודים זייא
אונ' מחמת זה איז ער פר שפאטיט ווארדן אונ'
דא ער אן דז קרייץ וואר גנאגליט ווארדן האט
פילאטוס דיא איבר שריפט גימאכט: ישוע
הנוצרי מלך היהודים. אבר ישוע שפראך
יוחנן יח" וזל ויען ישוע מלכותי איננה מזה
העולם כי אם היתה מזה העולם אכן משרתי
היו לוחמים כדי שלא אמסור ליהודים ועתה
אין מלכותי מפה. דז איז ישוע האט גאנטוורט
מיין מלוכה איזט ניכט פון דיזם עולם דאן וואן
מיין מלוכה ווער פון דיזם עולם פר וואהר
מיינה משרתים העטין פר מיר גשטריטן כדי
איך ניכט זאל נמסר ווערדין ביד היהודים אבר

der die Kranckheit wohl erfahren hat. Und daß er solte die Sünden des Volcks tragen / und seine Seel darfür geben und sterben. Welches von einem irdischen König nicht kan gesagt werden.

8. Diese Lehr hat Jesus Nazarenus vor Gericht bekräfftiget / und bekennet / daß er zwar ein König der Juden seye / und dessentwegen ist er verspottet worden / und da er an das Creutz genaglet / hat Pilatus die Uberschrifft gemacht: **JEsus von Nazareth ein König der Juden.** Aber JEsus sprach Joannis 18. cap. v. 36. **Mein Reich ist nicht von dieser Welt. Wann mein Reich von dieser Welt wäre / thäten ja meine Diener verhindern / damit ich den Juden nicht übergeben wurde / aber nun ist mein Reich nicht von hinnen.** Und wann JEsus nicht hätte ein geistliches und ewiges Reich ge-

habt

גשלעכטר. אנדרי ד״ מאות שנה. אנדרי ש״סה
שנה. נאך אנדרי ז״ אלפים שנה. עיין בגמרא
סנהדרין דף צ״ט ע״א. אויך קומין דיא יהודים
אונטר איין אנדר ניכט איבר איינש: אב דער
משיח שטערבן ווירד אדר ניכט: דיא גמרא
סנהדרין דף קך ע״א שפריכט דז משיח ווירד
שטערבן אונ׳ זיין זון אונ׳ עניקיל ווערדין אן
שטאט זיינר הערשן. אבר דער בחיי על תורה
דף כ״ט לעהריט מיט אנדרי רבנים דז ווירד
שפיל נעמבליך דז דער משיח בן דוד ניכט
שטערבן זונדרן עוויג לעבן ווירד.

ז״ נגד זה דיא נוצרים גלויבן דז דז רייך דעש
משיח ניכט בשטעהט אין תענוגי ע״הז: זונדרן
גייסטליך אונ׳ עולמית זייא. דאהערא קאן דז
נביאות זכרי׳ ט״ ניכט פון איינם אירדישן זונדרן
פון איינם גייסטליכן רייך פר. שטאנדן ווערדן
וייל דער משיח איין עני גנענט ווירד אונ׳ דער
נביא ישעי׳ נ״ג שפריכט ער ווארי דער אליר
שלעכשטי אונ׳ פר אכטישטי אונטר דען לייטן
איין מאן פולר שמערצן אונ׳ דר דיא קרנקהייט

hedrin fol. 99. col. 1. Auch kommen sie untereinander nicht übereins / ob Messias sterben wird oder nicht. Der Talmud Sanhedrin fol. 120. col. 1. spricht: daß Messias wird sterben / und sein Sohn und Enickl wird anstatt seiner herrschen. Der R. Bechai über die Tora fol. 29. lehret mit andern Rabbinern das Widerspiel / nehmlich daß Messias der Sohn David nicht sterben / sondern ewig leben wird.

7. Herentgegen die Christen glauben / daß das Reich Messiæ nicht irdisch noch zeitlich / sondern geistlich und ewig seye. Dahero kan die Prophezeyung Zachariæ c. 9. v. 9. nicht von einem irdischen / sondern von einem geistlichen Reich verstanden werden; weilen der Messias arm genennet wird / und der Prophet Isaias 53. v. 3. spricht: Er war der Allerschlechste und Verachteste unter den Leuthen / ein Mann voller Schmertzen / und

der

המקדש ווירד הקבֿה פון הוכין הימל הרונטר קומין לאזין אדר וויא אנדרי פר מיינן דז זעלבי בהֿ ווירד דער משיח בויאן. עיין עמק המלך דף קבֿא עדֿ ובילקוט שמעוני על שיר השירים דף קעֿה עֿג נומרא תתקפֿח. איך גשווייגי פון דער גרושי סעודה וואש הקבֿה לעתיד מאכן ווירד דא ער דיא צדיקים פון דעם לויתן אונ׳ שור הבר׳ פום פוגיל בר יוחני פון דען צוויא פייסטין געגזין אונ׳ פון דעם בעסטן וויין ער זעטיגן ווירד. עיין בבא בתרא דף עֿג ובבחיי על התורה דף פֿג עֿא.

6. אלי דיזי הערליכקייטן אונ׳ תאות לבות האפין דיא יהודים דז זיא ווערדן האבן גרושי תענוגי עהֿז בזמן המשיח. וויא לנג אבר דער משיח אויף דיזם עולם דיא צייטליכי מלוכה האבן אונ׳ לעבין ווירד: קומין דיא יהודים אונטר איין אנדר זעלבשטן ניכט איבר איינש: דאן עטליכי יהודים פר מיינן דיא טעג דעש משיח ווערדן ארבעים שנה טויארן. אנדרי פר מיינן שבעים שנה. אנדרי אבר דורך דרייא

von hohen Himmel herunter kommen lassen/ oder wie andere vermeynen/ denselben wird der Messias bauen. Emek hamelek fol. 121. col. 4. c. 152. Und Jalkut Schimoni super cantica fol. 179. col. 3. n. 588. Ich geschweige die köstliche Mahlzeit / da Gott wird die Gerechten von dem Fisch Leviathan / vom Ochsen Schor habbar / von Vogel Barjuchna / von 2. feisten Gänsen / und von köstlichen Wein ersättigen. Talmud Bava batra fol. 73. 74. & 75. R. Bechai super Torah. fol. 83. col. 1.

6. Alle diese Herrligkeiten und Wollüsten hoffen die Juden in dem irrdischen und zeitlichen Reich des Messias; wie lang er aber auf dieser Welt das zeitliche Regiment führen und leben wird/ kommen die Juden selbsten nicht übereins; dann etliche vermeynen die Täg Messiæ werden 40. Jahr tauren. Andere vermeynen 70. Jahr. Andere durch 3. Geschlechter. Andere 400. Jahr. Andere 365. Jahr. Andere 7000. Jahr. Man sehe den Talmud Sanhedrin

פון איינר תרנגולת וועלכי אלי טאג אויך ב'
בצים ליגט. עיין שבת דף ל' ע"ב וגם במדרש
תהלים דף ק"ח ע"ד. ארץ ישראל ווירט לעתיד
אזוא גרוש זיין אלש וויא בזמן הזה דער גנצי
עולם איזט אונ' ירושלים ווירט לעתיד אזוא
גרוש זיין אלש וויא בזמן הזה דז גנצי ארץ
ישראל איזט. דיא שטאט ירושלים זאל אבר
לעתיד פון דען האהין הימל הרונטיר גלאזין
ווירדן אונ' ג' פרסאות דיא היך זיין. דיא אבין צו
ירושלים אירה וואנונג האבן ווערדן ניכט הנויף
גין זונדרן פליהן. יא דיא שטאט ירושלים
ווערט אזוא גאר הוך שטייגן דז זיא ביז אן כסא
הכבוד גירייכן ווירט. דיא טירן אונ' דיא
פענסטר שטיין זאלן זיין פון לויטרי אבנים
טובות. עיין עמק המלך דף א' ע"א ובדף קל"ב ע"ב
ובדף קמ"ג ע"ב ובגמרא בבא בתרא דף ע"ה וגם
בשלחן ארבע דף ט' ע"ב. דיא צדיקים ווערדן
אונפרצערט גין דורך דז פייאר וועלכש אום
ירשלים הירום זיין ווירט. עיין בילקוט שמעוני
על זכרי' דף פ"ה ע"א נומרא רתקס"ט דז בית
המקדש

die Gleichnus geben sie von einer Hennen/ welche den Tag auch zwey Ayer leget. Talmud Schabbas fol. 30. col. 2. Und Medrasch Thillim fol. 28. col. 4. in Ps. 45. v. 17. Das Land Israel wird hintennach so groß als die gantze Welt seyn/ und die Stadt Jerusalem soll so groß seyn als wie das gantze Land Israel/ sie soll aber von dem hohen Himmel herunter gelassen werden/ und 3. Meilen hoch seyn; und die oben ihre Wohnung haben/ werden nicht hinauff gehen/ sondern flügen. Ja die Stadt Jerusalem wird so hoch steigen/ daß sie bis an dem Stul GOttes gereichen wird. Die Thieren und Fenster-stein sollen seyn von lauter Edelgestein. Emek hammelek fol. 1. col. 1. Und fol. 132. col. 2. c. 12. und fol. 143. col. 2. c. 34. Talmud Bava batra fol. 75 Schylchan arba fol. 9. col. 3. Die Gerechten werden unverzehrt durch das Feuer/ welches um Jerusalem herum seyn wird/ durch gehen. Jalkut super Zachariam fol. 85. col. 1. n. 569. Den Templ wird Gott

von

אוצרות וועלכי טמונים בארץ זיין ווערדן אין ארץ ישראל גיבראכט ווערדן. עיין ילקוט ראובני דף קצ״ב ע״ג.

י״ה דיא רבנן לערנן אויך דז בזמן המשיח תחיית המתים זיין ווירט אונ׳ דער יצר הרע ווירט אויף הערין. עיין ב״ר מנחם רקנט על התורה דף ר״ז ע״ג ע״ד. דיא בני אדם זאלן בזמן ההוא זא גרוש זיין אלש וויא אדה״ר גוועזין איז קודם החטא נעמבלך איין יעקליכר בן אדם זאל ב׳ מאות אמות לנג זיין. עיין בשלחן ארבע דף ט״ עד׳. דיא ערד זאל ווידרום אין ערשטן שטנד קומין אונ׳ אב זונדרליך ארץ ישראל זאל בזמן ההוא עגות מלבושים פון דר פיינשטן ווייץ ברענגן דער ווייצין ווירט דא צו וואהל פאר מאל אלש וויא איין פאלים בוים אויף ווקסין. איין יעקליכי וויין טרויב ווירט לכל הפחות ג׳ עמיר וויין האבן עיין כתובות דף קי״א ע״ב. דיא נשים ווערין לעתיד בכל יום קינדר האבן. אונ׳ עש ווירט איין יעקליכר יהודי ו׳ פעמים מאה אלפים ילדים האבן. דז משל גיבן דיא חכמים

Man sehe Jalkut Rubeni fol. 129. col. 3.

5. Die Rabbiner lehren auch / daß zur Zeit Messiæ die Todten werden aufferstehen und lebendig werden / die böse Natur wird auffhören. ꝛc. R. Menachem von Rekanat uber die Torah fol. 217. col. 3. 4. und Devt. 30. v. 6. Die Menschen sollen dazumal wieder so groß werden / wie der erste Mensch gewesen / ehe er gesündiget hat / nehmlich: ein jeglicher soll 200. Ehlen lang seyn. Schylchan arba fol. 9. col. 4. Die Erde soll wiederum in ersten Stand gesetzet werden / und absonderlich das Land Israel soll dazumal Kuchen und Kleyder von der feinsten Woll vorbringen. Der Weitzen wird wie ein Palmbaum aufwachsen / und eine jegliche Weintrauben wird wenigsten 3. Ehmer Wein haben. Talmud Kesuvos fol. 111. col. 2. Die Weiber werden dazumal alle Tag gebähren / und wird ein jeglicher Jud sechs mal hundert tausend Kinder haben / die

דעם גייסט זיינר לעפצן ווירט ער דען רשע טיטן.

3 ג״ עש ווערדן אויך בזמן המשיח קיין אנדרי געטיר אונ׳ קיין אנדרי אמונה זיין וויא דער אברבנאל אין משמיע ישועה שפריכט וז״ל יבא זמן שהמין האנושי בכללו יכירו אמונתו ואלהותו. דז איז עש ווירט איין צייט קומין אין וועלכר דז גנצי מענשליכי גישלעכט זיינה גאטהייט אונ׳ זיין גלויבן ווירדן ער קענן. ווירט אזוא ה׳ אחד בשמים אונ׳ איין צייטליכר מושל נעמבלך דר מלך משיח אויף ערדן זיין.

4 ד״ אויך ווירט גרויש עשירות פר הנדין זיין דאן אלי אומורת ווערין דען יהודים מתנות ברענגן נור אליין אדום דז איז דז רעמישי רייך ניכט וועלכש חרוב ווירט ווערדן. עיין שמות רבה דף קכ״ד ע״ג אונ׳ דר גרושי אוצר וועלכן יוסף אין מצרים צו זמין גיזאמלט ווירט איהנן צו טייל ווערדן. עיין פסחים קי״ט ע״א דזים אין וועלכש אלי אוצרות גפאלין זיין ווירט זיא ווידרום הרויש ווערפין אונ׳ אלי

אוצרות

Zeiten keine andere Götter und kein anderer Glaub seyn / wie der Abarbanel in Buch Maschmia Jeschua spricht: Es wird eine Zeit kommen / in welcher das gantze menschliche Geschlecht seine Gottheit und seinen Glauben wird erkeñen. Wird also ein Gott im Himel / und ein zeitlicher Herrscher nehmlich der Messias auf Erden seyn.

4. Auch wird grosses Reichthum vorhanden seyn / alle Völcker werden den Juden Schänckungen bringen nur allein Edom (daß Römische Reich) nicht / welches wird verwüstet werden. Man sehe das Buch Schemos Rabba fol. 124. col. 3. Der grosse Schatz welcher von Joseph in Aegypten zusammen gesamlet / wird ihnen zum Theil werden. In Talmud Pesachim fol. 119. col. 1. Das Meer wird auch alle Schätze / welche einmahl darein gefallen seyn / heraus werffen / und alle Schätze welche in der Erden verborgen seyn / werden in das Land Israel gebracht werden.

Man

אויף איינם איזל אונ׳ ער ווערט דענן היידן
פריד רידן אונ׳ זיינה חערשאפט ווירט זיין פון
איין מעהר ביז צו דעם אנדרן אונ׳ פון פלוס
ביז צו ענד וועלט.

ב״ יא דיא יהודים זיינן מאמין דז דער משיח
איבר אלי אומות עולם ווירט מושל זיין אלזא
שפריכט דער רד״ק הנה ימשול בכל עולם. דז
איז דער משיח זאל גוועלטיגן אין דער גנצי
וועלט דאן ווילן ישעי׳ שפריכט מ״ט וז״ל והיו
מלכים אומניך וגו׳. דז איז דיא מלכים זאלין
דיינה פפלעגיר אונ׳ אירה פירשטינן זאלן
דיינה מינקת זיין. זיא ווערדן פרדיר נידר פאלין
צור ערדן אויף איר אן גזיכט אונ׳ דיינר פיסן
שטויב לעקין אונ׳ דער ילקוט שמעוני איבר
ישעי׳ בדף נ״ו עד״ נומרא שנ״ט לערינט דז איין
יעקליגר יהודי ב״ אלפים ת״ת עבדים האבן
ווירט דזמן המשיח. דער משיח ווירט אבר ניט
זעלבשטן איבר דיא גוים ואיין מלחמה האבן
זונדרן וויא יישע׳ י״א מעלדטוער ווירט שלאגן
דיא ערדן מיט דר רוטין זיינש מונדש אונ׳ מיט

den Fried reden / und seine Herrschafft wird seyn von einen Meer bis zum andern / und vom Flus bis zum Ende der Welt.

2. Ja die Juden glauben / daß der Messias wird über alle Völcker der Welt herrschen / also spricht R. Kimchi Er (Messias) soll in der gantzen Welt herrschen. Weilen Isaias c. 49. v. 23. spricht: Die Königen sollen deine Pfleger und die Fürstinen sollen deine Saug-Ammen seyn. Sie werden vor dir niderfallen zur Erden auf ihr Angesicht / und deiner Füsse Staub lecken. Und Jalkut Schimoni über den Isaias fol. 56. col. 4. num. 359. lehret daß ein jeglicher Jud 2800. Knecht haben wird. Der Messias aber wird nicht selbsten wieder die Heyden kriegen sondern wie Isaias meldet c. 11. v. 4. Er wird schlagen die Erde mit der Ruthen seines Munds / und mit dem Geist seiner Lefftzen wird er den Gottlosen tödten.

3. Es werden auch zu Messiæ

Zei-

אירה זינדן איין אופפיר ואנדר נאך פר
דיא זינדן דעש פאלקש דאן דז האט ישוע איין
מאל גיטאן אונ׳ זיך זעלבשטן אם שטאם דעש
קרייצים אויף גאפפירט.

פרק יח״

אב ישוע הנוצרי איין מלך וואר.

א״ דא מיט דיא מלוכה דעש משיח בעשר פר
שטנדן ווערדי איזט פון ניטין דז איך ענקיגן
זעצי וואש דיא יהודים אונ׳ נוצרים פון זעלבן
הלטן. דיא יהודים קענין דיזש ניט מכחיש זיין
דז איהנן דיא מלוכה זעהר אין איהרי מחשבות
ליגט וויא זא וואל דיא סדורים אלש אויך דיא
גמרות אונ׳ מדרשים ביציינגן. דא הערא
פרייאן זיך זער דיא יהודים אויף דיא צייטליכי
מלוכה דעש משיח אונ׳ וואלן דז זעלבי ער
וויזן אויש זכרי׳ ט״ וזל דוזא טאכטר ציון ער
פרייאי דיך זער אונ׳ דוא טאכטר ירושלים
יוכצי זיהי דיין קיניג קומיט צו דיר איין
גרעכטר אונ׳ איין העלפר ארים אונ׳ רייטיט

dann das hat Jesus einmahl gethan / und sich selbsten am Stammen des Creutzes aufgeopffert.

Das 18. Capitl.

Ob JEsus Nazarenus ein König war?

DAmit das Königreich Messiæ besser verstanden werde / ist vonnöthen / daß ich entgegen setze / waß die Juden von denselben / und waß die Christen halten. Die Juden können nicht laugnen / daß ihnen das herschen sehr im Sinn liege / wie so wohl ihre (Sidurim) Gebethbücher / als auch der Talmud und die Ausleger am Tag geben. Dahero freuen sie sich sehr auf das zeitliche Königreich des Messiæ / und wollen dasselbe erweisen / auch aus dem Propheten Zacharias c. 9. v. 9. **Du Tochter Sion erfreue dich sehr / und jauchze du Tochter Jerusalem: sihe dein König kommet zu dir ein Gerechter / und ein Helffer / arm / und reitet auf einen Esel. Und er wird den Heyden**

עברים ז׳ פסוק כ״א ו״זל אנדרי צוואהר זיינן אהני שבועה כהנים ווארדן דיזר איזט אבר מיט איין שבועה כהן ווארדן דורך דעם דער צו אים ג׳זאגט האט. דער הער האט גשוואהרן אונ עש ווערט אים ניכט גירייאן דוא בישט איין כהן אין עוויגקייט אלזוא פיל איינש בעסרן טעסטימענטס אויז ריכטר איז ישוע ווארדן אונ׳ אנדרי צוואהר זיינן פיל פריסטר ווארדן דרום דז זיא וועגן דעש טאטש ניכט קענטן בלייבן דז איזט ווילן זיא שטערבן מיסן דיזר ישוע אבר דרום וויל ער בלייבט עוויגליך האט ער איין און צר געננגליכיש פריסטר טום דא הערא ער אויך אלי זעליג מאכין קאן עוויגליך דיא דורך אים צו גאט קומין ער לעביט אימר אונש בייא גאט צו פר טרעטן דאן איין זאלכן כהן גדול צימט זיך אונש צו האבן דער דא זא הייליג אונשולדיג און בפלעקט פון דען זינדרן אב גזינדרט אונ׳ העכר ווארדן דען דער הימל וועלכר קיינה נוט האט גלייך וויא דיא כהנים אלי טאג צו פאר פר

aber ist mit einen Jurament Pristter worden / durch den / der zu ihm gesaget hat: der HErr hat geschworen / und es wird ihme nicht gereuen / du bist ein Prister in Ewigkeit: also ist JEsus viel eines bessern Testaments Ausrichter worden. Und andere zwar seyn viel Priester worden darum / daß sie wegen des Tods nicht könten verbleiben. (Das ist Weilen sie sterben musten) dieser JEsus aber / weilen er bleibt ewiglich / so hat er ein unzergängliches Priesterthum. Dahero er auch alle ewiglich seelig machen kan / die durch ihn zu GOtt kommen. Er lebet allzeit uns bey GOtt zu vertretten; dann einen solchen hohen Priester zimet sich uns zu haben / der da so heilig / unschuldig / unbefleckt / von den Sünden abgesöndert / und höher / dann der Himmel worden ist. Welcher kein Noth hat / gleichwie die Priester alle Tag zuvor für ihre Sünden ein Opffer thuen hernach vor die Sünden des Volcks; dann

בית הכנסת אלוואו זיא אל צייט אין תפלה ותענית על ביאת משיח ווארטן. אבר דורך אירה כהנים וועלכי זיך ריהמין זיא ווערן מזרע אהרן הכהן קיינה קרבנות מקריב זיין וויא דיא יהודים זעלבשטן בקענן. איזט אלזא דז בלוטיגי שלאכט אפפיר אב גישאפיט ווארדן אונ׳ אן שטאט דעסן ווירט דז אונבלוטיגי אפפיר אין דעם גנצן עולם אויף גאפפרט וויא מלאכי א״ שפריכט וז״ל אין לי חפץ בכם אמר ה׳ צבאות ומנחה לא ארצה מידכם וגו׳. דז איז איך האב קיין וואהל גפאלן אן אייך זאגט יהוה צבאות איך ווערדי פון אייער הנד קיין מנחה בגערן. דאן פון אויף גנג דער זון ביז צון אונטר גנג איז מיין נאמין גרוש אונטר דען היידן אונ׳ אין אלן ערטרן ווירט מיינם נאמן איין רויך אפפיר אונ׳ איין מנחה טהורה אויף גיאפפרט.

7 ז״ וואש אבר ישוע הנוצרי פר איין כהן גדול זייא בשרייבט מיט קלאהרין אום שטענדן דער שליח דז איז אפוסטל פוילס צו דען עברים

nagog allwo sie allezeit in betten und fasten auff die Ankunfft Messiæ warten/ aber doch durch ihre Priester/die sich vom Geschlecht Aaron annoch riemen/ nicht opffern/ wie sie selbsten bekennen. Ist also das blutige Schlacht-Opffer abgethan/ und wird an stat dessen das unbluttige Opffer in der gantzen Welt auff geopffert Wie der Prophet spricht: Ich hab kein Wohlgefallen an euch/ spricht GOtt Sabbaoth; ich werde von euer Hand kein Speiß opffer begehren: dann von Auffgang der Sonnen bis zum Untergang ist groß mein Nahmen unter den Heiden und an allen Orthen wird meinen Nahmen ein Rauch Opffer und ein reines Speiß-Opffer auffgeopffert.

7. Was aber JEsus Nazaren. vor ein hoher Priester seye beschreibet mit klaren Umständen der Apostl Paulus ad Hebr. 7. à versu 21. Andere sein zwar ohne Jurament Prister worden/ dieser (Jesus) aber

ה׳ דיא יעציגי יהודים קאנין קיין ווארהפטי
תשובה זאגן ווארום זיא לעת עתה קיין קרבן
מקריב זיין. זאגן זיא ווילן זיא קיין בית
המקדש האבן אין וועלכן אליין מקריב צו זיין
הקב״ה בפאהלין האט. זא מיסן זיא זיך פר
אנטווארטן ווארום צור צייט יהושע
שופטים שמואל אונ׳ דוד דא זיא קיין ב״ה האטן
אין גאר פיל מקומות כמה אלפים קרבנות
דיא גאט אן גנעהם גוועזין זיין מקריב גוועזין.
אונ׳ ווארום יעציגר צייט דא זיא גם כן קיין ב״ה
האבן אין גאר קיין מקום קיין קרבן מקריב זיין׳
ו׳ זאגן זיא דז זיא דארום קיין קרבן מקריב
זיין ווילן זיא אין חוצה לארץ מפוזר ומפורד
זיינן. זא איז דיא תשובה ווידרום שקר דאן
בראשון הלטן זיא אין גלות אהני פר הינדרניש
דערן שרים ומלכים גנץ פלייסג חג הפסח אונ׳
אנדרי מצות וועלכי דוך אויך נאר אין ארץ
ישראל צו הלטין בפאהלן זיין. שנית דיא
יהודים וואהנין אין ירושלים אונ׳ האבן אין
אורט וואו ביא איין גלייכן דז ב״ה גשטנדן איין

sie heüntiges Tages gar nirgends kein Opffer thuen? sagen sie / weilen sie keinen Templ haben / in welchen allein GOtt zu opffern befohlen hat: so müssen sie sich verantworthen / warum zu Josue / zu deren Richtern / / Samuels / und Davids Zeiten / da sie keinen Templ hatten / in gar viel Oerthern viel tausend Gott angenehme Opffer geschehen / und warum jetziger Zeit: da sie auch keinen Templ haben in gar keinen Orth kein Opffer geschicht. Argumentum est à pari.

6. Sagen sie aber / daß sie nicht opffern / weilen sie aus dem Land Israel in der Welt zerstreüet seyn / so ist die Antwort wiederum falsch; dann erstlich halten sie gantz fleißig im Elend ohne Verhindernus deren Lands-Fürsten das Osterfest / und andere Cæremonien, welche doch auch nur im Land Israel zu halten befohlen sein. Deut. 4. v. 5. Zum andern / sie wohnen zu Jerusalem / und haben im Orth / wo bey ein gleichen der Templ gestanden / eine Synagog

וואש דיזיש נייאי אונ׳ אונבלוטיגי קרבן זייא
וועלכש בכל העולם בכל המקומות מקריב
גוועזין ווירט ווערדי איך אין חלק רביעי מיט
מעהרין ער קלעהרין.

• ד״ דיא יהודים שפרעכן צוואהר דז דר ישוע
הנוצרי דז בלוטיגי אפפיר ניכט מעביר גוועזין
ווילן דז זעלבי נאך זיינם טאט ביז צו
חורבן בה״ גטויערט האט אונ׳ דז דיא יהודים
מחמת זה לעת עתה קיין בלוטיגיש קרבן
האבן ווילן זיא קיין בית המקדש האבן אבר
אויף דיזש אנטווארטין בראשון דיא נוצרים
דז צוואהר דז בלוטיגי קרבן נאך דען טאט
דעש ישוע נוצרי איינה קורצי צייט גטויערט
ווילן הקב״ה דיא זעלבי קורצי צייט דענן
יהודים צור בקעהרונג אונ׳ ערקאנטנוש דעש
משיח אמרת פרליען האט. נאכדעמי זיא זיך
ניכט בקעהרן וואלטן האט הקב״ה גלייך וויא
ישוע הנוצרי האט פאר גיזאגט דאש בית
המקדש אונ׳ דיא גנצי שטאט ירושלים מחריב
גוועזן דז קיין אבן על אבן גבליבן איז אונ׳
אלזוא אליש אויף גיהעריט.

ה״

4. Die Juden sprechen zwar/ daß Jesus das blutige Opffer nicht abgeschaffet; weilen dasselbe nach seinem Tod bis zur Zerstöhrung des Tempels getauret hat. Und daß die Juden jetziger Zeit dessentwegen kein blutiges Opffer opffern/ weilen sie keinen Tempel haben. Aber auff dieses antworten die Christen/ erstens: daß zwar das blutige Opffer nach dem Tod JEsu eine kurtze Zeit getauret/ weilen Gott dieselbe kurtze Zeit den Juden zur Bekehrung nnd Erkantnus des wahren Messiæ verliehen hat. Nachdeme aber sie sich nicht wolten bekehren/ so hat Gott der allmächtige/ gleich wie JEsus vorgesaget/ den Tempel und die gantze Statt Jerusalem zerstöhret/ daß kein Stein auff den andern geblieben/ und also alles auffgehöret.

5. Die jetzige Juden kännen sich nicht verantworthen/ warum sie

זיינר ברידר גאט איז זיין ערב אלש וויא ער
האט צו אים גירעט.

ב״ אבר דיזס ניכטש בנומין זא האט הקב״ה
פאר גיזאגט דורך דוד המלך אין תהלים ק״ט
דז דער משיח איין כהן וואר דאן ער שפריכט
אלזוא אלדארט אתה כהן לעולם. דז איז דוא
בישט איין כהן עוויג. נאך דר ווייש דעש מלכי
צדק.

ג״ דז דיזי נבואה דעש דוד המלך זייא אין
ישוע הנוצרי ערפיליט ווארדן גלויבן דיא
נוצרים פעסטיגליך דאן ישוע הנוצרי קודם
ער דיא מיתה המורה אויז גשטנדן האט ער
לחם וויין גנומין אונ׳ דז קרבן נאך דען סדר
דעש מלכיצדק איין גיזעצט אונ׳ עבן נאך. דיזן
סדר דעש מלכי צדק נייאי כהנים בשטימיט
וועלכי הין פיהרא ביז צון ענד דער וועלט
זאלטן אין לחם וויין דז קרבן גאט דעם
אלמעכטיגן מקריב זיין אונ׳ זאלטן הינפירא
דיא כהנים אויש דעם גשלעכט לוי קיין
בלוטיגיש אודר שלאכט אפפיר מקריב זיין.

וואש

Psalm vorgesaget / daß der Messias ein Priester seyn solte / dann Er spricht Vers. 4. also: **Du bist ein Prister ewiglich nach der Weiß (Ordnung) Melchisedech.**

3. Daß diese Prophezeyung sey in JEsu Nazareno erfüllet worden / glauben vestiglich die Christen: dann bevor JEsus gelitten / und am Creütz gestorben ist / hat Er Brod und Wein genohmen / und das Opffer nach der Ordnung Melchisedech eingesetzet. Und eben nach dieser Ordnung neüe Priester bestimmet / welche hinführo bis zum End der Welt solten Gott dem allmächtigen im Brod und Wein das Opffer thuen. Und solten hinführo die Priester aus dem Geschlecht Levi kein blutiges oder Schlacht-Opffer mehr opffern. Was dieses neüe und unblutige Opffer seye / welches in der gantzen Welt in allen Orthen aufgeopffert wird / werde ich in 4ten Theil mit mehrern erklären.

ישוע נוצרי און זיינה לעהר בקעהריט אהני
אלי וואונדר ווירקונג דעש ישוע הנוצרי און
איזט אי אפשר דז זיך אזו פיל מלייאן טויזנד
מענשן אהני מיטווירקונג גאטש צו איינר זא
שטרענגין און דער נטואר ווידר ווערטיגן
לעהר זך בקוועמין וויא דיא לעהר דעש ישוע
הנוצרי איזט וואן ניכט הקב״ה העטי דיא
הערצן ביוועגט און דיא לעהר דעש ישוע
הנוצרי בקרעפטיגט.

פרק יז״

אב ישוע הנוצרי איין כהן גוועזין איז.

1 א״ לפי דת תורת משה זיין ביא דענן
יהודים קיין אנדרי כהנים גוועזין אלש אויז דען
גשלעכט לוי דאן דז גשלעכט לוי איזט אפ
זונדרליך פון אנדרן גשלעכטרן אבגיזענדרט
ווארדן פון גאט אונ בשטימיט דאמיט דיא
זעלבי אין דענן שלאכט אפפרין דינטן עיין
דברים יח״ ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו וגו׳
דז איז און איין ערב זאל ניכט זיין צו אים צווישן
זיינה

tes zu einer so strengen und der Natur widerwärtigen Lehr / wie die Lehr JEsu ist / sich beqvemeten / wann nicht Gott hätte die Hertzen beweget / und die Lehr JEsu bekräfftiget.

Das 17. Capitl.

Ob JEsus Nazarenus ein Priester gewesen?

1. VErmög des Mosaischen Gesatzes / waren bey den Juden keine andere Priester als aus dem Geschlecht Levi; dann diese hat Gott absonderlich von anderen Geschlechtern abgesendert / und zum Opffer-Dienst bestimmet / auch ihnen keinen Theil in Jsrael gegeben / sondern Gott war ihr Erbtheil Devt. 18.

2. Aber diesem nichts benommen; so hat Gott doch durch den König David in 109. (Vulg. 108.)

Psalm.

אויך דיא גמרא ע״ז דף כז דז אויך זא גאר דיא
תלמידים דעש ישוע נוצרי אין נאמין ישוע
ניסים גיטאן האבן אלזוא דז דיא גוים וועלכי
צופאר דיא אלילים אן גבעטעט וועגן זא גרושי
נסים זא אין נאמין ישוע גשעהן זיא פר ווארפן
אונ׳ צו גאט בורא שמים וארץ אונ׳ צו ישוע זיך
ביקעהרט יא ביז דאטא אין דער נייאן וועלט
וועלכי פר עטליך הונדרט יארן ערפונדין איז
ווארדן ווירקט הקב״ה ביא דענן גוים וועלכי
אים ניכט ער קענין גרושי וואונדר ווערק אונ׳
בקרעפטיגט דיא לעהר דעש ישוע הנוצרי
דורך דיא פריסטר דערן נוצרים.

״ יא״ ענטליך פראגי איך דיא יהודים האט
ישוע הנוצרי אונ זיינה תלמידים ווארהאפטיגי
ניסים דורך דיא קרפט גאטש גימאכט אודר
האט ער קיינה גימאכט. האט ער וואהרי נסים
גימאכט זא איז ער פון הקב״ה אונ׳ זיינה לעהר
איזט איינה געטליכי לעהר. האט ער קיינה
גיטאן זא איזט דז אלירגרעשטי נס דז אהני
אלי ניסים זא צו זאגן דיא גנצי וועלט זיך צו

zu Gott dem Schöpffer Himmels und der Erden / uud zu Jesu bekehret. Ja bisdato in der neüen Welt / welche vor etlich hundert Jahr erfunden worden / würcket Gott bey denen Heyden / welche ihn zuvor nicht erkennet haben / grosse Wunderwerck / und bekräfftiget die Lehr JEsu durch die Mirackel der Christlichen Priestern.

11. Endlich frage ich die Juden / hat Jesus Nazar: und seine Jünger wahrhaffte Mirackl durch die Krafft Gottes gewürcket / oder nicht ? hat Er wahrhaffte Mirackl gewürcket / so ist Er und seine Lehr von Gott. Hat Er keine gewürcket / so ist dieses das allergröste Mirackel / daß ohne alle Mirackel / so zu sagen die gantze Welt sich zu Jesu und seiner Lehr ohne alle Wunderwerck bekehret. Und ist unmöglich / daß sich so viel Million Tausend Menschen ohne absonderliche Mitwürckung Got-

tes

שם המפורש אויז דעם בית המקדש הרויש גיגנבת האבן אונ׳ דען זעלבן שם המפורש צו זיינה ניסים גברויכט אונ׳ דען זעלבן וויא אויך דיא ניסים גמיס ברויכט צו זיינר פאלשין לעהר.

9 ט״ אבר אין דיזים ווערדן דיא יהודים פון זיך זעלבשטן בטרוגין דאן וואן ישוע הנוצרי דורך דען שם המפורש האט זיינה ניסים גיטאן זא האט ער דיא זעלבי דורך אבזונדרליכי מיט ווירקונג גאטש גיטאן אונ זיין אלזוא זיינה ניסים מהקבה זיין זיינה ניסים פון הקב״ה הער זא איז אויך ישוע הנוצרי אונ זיינה לעהר פון גאט אהער דאן הקב״ה קאן קיין חוטא אונ קיינה לעהר וועלכי אין זיך שקר איז. מיט נסים בקרעפטיגן דאן ער טעטי דיא מענשן מטעה זיין וואן ער פר דיא אונווארהייט זאלכי נסים מאכטי וועלכי ער זונשטן פפלעגיט פר דיא ווארהייט צו מאכין.

10 י״ דיזש נאך מעהר צו בקרעפטיגן זאלן דיא יהודים זיך צו גמיט פירין פון וועלכן מעלדט

9. Aber in diesen betrügen sich die Juden selbsten; dann wann Jesus der Nazar: in den Nahmen Gottes Mirackl gethan / so thate Er dieselbe durch absonderliche Mitwürckung Gottes. Seyn also seine Mirackl von Gott her. Seyn sie durch die Krafft Gottes / und von Gott her / so ist auch Jesus und seine Lehr von Gott her / dann Gott kan keinen Böswicht / und seine Lehr welche in sich falsch ist mit Göttlichen Wunderwercken bekräfftigen; sonsten thäte Gott augenscheinlich die Menschen betrügen / wann Er vor die Unwahrheit solche Mirackl machete / welche Er sonsten pfleget vor die wahrheit zu machen.

10. Dises noch mehr zu bekräfftigen / sollen ihnen die Juden zu Gemüth führen / daß auch so gar die Jünger Christi grosse Mirackl gethan haben. Wie der Talmud Avoda Zorah meldet / also daß die Heyden / welche zu vor die Abgötter angebethet / diese verworffen / und sich

zu

מספר האט ער גיטאן אונ׳ פיל אויז דענן נסים
האבן אלי נטירליכי אורזכן איבר שטיגן עיין
באבן גליון ותבולדות ישו.

7 ז״אלי דיזי ניסים האט ישוע הנוצרי גיטאן
אונ׳ דורך דיא זעלבין ער וויזן וואלין דז ער
פון הקב״ה גשיקט איזט אונ׳ דז זיינה לעהר פון
גאט זייא וואן ער דיזי גרושי נסים דורך כישוף
גיטאן העטי ווערדן דיא זעלבי ניסים ניכט זא
גרוש אונ׳ ניכט איבר אלי נאטירליכי אורזכן
גוועזן אודר אבר ווער הקב״ה מוכרח גוועזין
ע״צדיק אחר גרעשרי ניסים צו מאכין אלש
ישוע גימאכט דא מיט דיא מענשן דורך זא
גרושי ניסים פון ישוע הנוצרי ניכט פר פירט
וואורדן.

8 ח״עש זאגן צוואהר לומדים יהודים דז ישוע
הנוצרי ניכט דורך כישוף דיא גרושי ניסים
גיטאן האט זונדרן דורך דען שם המפורש
דז איזט דורך דען אויז גליגטן נאמין גאטש
גלייך וויא משה עבן דורך דען שם המפורש
דיא ניסים גיטאן האט אונ׳ ער ישוע זאל דען

Jesus der Nazarener gethan / und durch dieselbe erweisen wollen / daß Er von Gott geschicket / und seine Lehr von Gott seye. Wann Er dann durch Zauberey Mirackl gethan hätte / so wären dieselbe nicht so groß / und nicht über alle natürliche Ursachen gewesen / oder aber wäre Gott genöthiget worden durch einen Fromen und Gerechten grössere Mirackl zu machen als Jesus gemacht / damit die Menschen durch so grosse Mirackl von Jesu nicht verführet wurden.

8. Es sagen zwar die gelehrte Juden / daß Jesus der Nazarener nicht durch Zauberey sondern durch den Schem hamphorasch d. i. durch den ausgelegten Nahmen Gottes gleich wie Moyses durch eben den ausgelegten Nahmen Gottes seine Mirackl gethan. Und es soll Jesus Nazarenus diesẽ ausgelegten Nahmen Gottes aus dem Tempel heraus gestohlen haben / und denselben / wie auch die Miracklen zu seiner falschen Lehr gemüßbrauchet.

9. Aber

אלי צייט אין ספק אב דיזי אודר יעהני לעהר
פון הקב"ה זייא יא מן העטי בייז דאטא קיין נביא
גלויבן קענן דז ער פון הקב"ה גשיקט זייא
אב ער שון גרושי ניסים גיטאן האט וויילן
מאן צווייפלן קענט אב דיזי נסים פון הקב"ה
אודר פון דענן שדים הער קומין.

ה", ווידרומב איזט עש גוויש דז הקב"ה איין
פאלשי לעהר ניכט קאן מיט זיינה ניסים
בקרעפטיגן דאן ער. טעטי דיא מענשן אן
פיהרן אונ׳ בטריגן וויל זיא אויש דענן
געטליכן ניסים גלויבטן דז דיא לעהר וועלכי
אין זיך פאלש איז ווערי פון הקב"ה אונ׳ אמת.

ו", יעצט ער לייטרן מיר דיא פראג. אב ישוע
ווארהפטיגי נסים גיטאן האבי. עש זיין צוואהר
מודה יהודים אונ׳ נוצרים דז ישוע נוצרי גרושי
ניסים גיטאן האט דז ער דיא קרנקין גיזונד
גימאכט דיא בלינדי וועלכי פון גבוהרט
בלינד ווארין זעהן גימאכט דיא טויבן הערין
גימאכט דיא שטומי רידן דיא טאטן צום לעבן
אויף ערוועקיט אונ׳ אנדרי ניסים שאין להם

derwerck von Gott oder durch Zauberey geschehen.

5. Widerum ist es unfehlbahr / daß Gott eine falsche Lehr nicht kan mit seinen Mirackeln bekräfftigen / dann Er thäte die Menschen anführen und betrügen; weilen sie aus den Göttlichen Wunderdingen glaubeten / daß die Lehr / welche in sich falsch ist / von Gott / und dahero wahr seye.

6. Jetzt erleütern wir die Frag / ob Jesus Nazarenus wahrhaffte Mirackel gethan? Es bekeñen Judē und Christen / daß Er grosse Mirackel gethan hat. Er hat die Krancke gesund / die auch von Natur blinde Menschen sehend / die Taube hörend die Stumme redend gemacht / die Todte zum Leben aufferwecket / und andere unzahlbahre Mirackl mehr gewürcket / deren viel alle natürliche Ursachen überstiegen haben. Mann sehe hievon das Evangelium / und das läster-büchlein Toledos Jischu genannt.

7. Alle diese Wunderwerck hat

Jesus

פרעה האט אויך לאזין זיינה מכשפים רופין אונ׳ איין יעקליכר וואורף זיינן שטעקן וועלכי אויך גלייך אין שלאנגין זיין פר ווע׳קסלט ווארדין אבר דער מטה אהרן האט דיא שטעקן דערן מכשפים פר שלונגן.

4. ד״ אויש דיזם מעשה קענין מיר אפ נעמין דז הקב״ה דענן מכשפים׃ צוואהר איניגי וואונדר דינג צו מאכין צולאזטי אבר דיזי נסים ווערדן פון דיא נסים גאטש איבר וואונדן דען דיא ניסים דערן מכשפים זיין צוואהר אויז אונבקאנטן אבר דאך אויז נאטירליכן אורזכן אונ׳ פר בלענדרן דיא מענשן. הערנקיגן דיא ניסים גאטש זיין איבר אלי נטאור אונ׳ קענן אהני אפזונדרליכי מיט ווירקונג גאטש ניכט גשעהן אונ׳ דער פרשטאנד ברענגט׃ דז מיט זיך דז הקב״ה ניכט צו לאזן קאן דז דיא מכשפים זא גרושי ניסים טאון אלש דיא צדיקים גאטש. דאן וואן דיא מכשפים אזוא גרושי ניסים מאכן קענטן אלש וויא דיא צדיקים גאטש מאכין קענין ווערן מיר מענשן

4. Aus diesem Geschicht können wir abnehmen/ daß GOtt den Zaubern zwar zulasset/ einige wunderbare Ding zu würcken/ aber diese Wunder-Ding werden von den Wunder-Dingen GOttes überwunden; dann die zauberische Wunder-Ding seyn nur aus natürlichen Ursachen/ und verblenden die Menschen. Herentgegen die Göttliche Wunderwerck/ seyn auch über alle erschaffene Natur/ und können ohne absonderliche Würckung GOttes nicht geschehen. Und die Vernunfft bringet es mit sich/ daß GOtt nicht könne zu lassen/ damit die Zauberer so grosse Wunderding als die Diener Gottes würcken; dann wann die Zauberer so grosse Mirackl als GOtt würcken könten/ so wären wir Menschen allezeit zweiffelhafftig/ ob diese oder jene Lehr von GOt seye. Ja mann hätte bis dato keinem Propheten glauben können/ daß er von GOtt geschicket/ obschon er grosse Wunderding gethan/ weil wir zweiffeln kunten/ ob diese Wunder

העולם זיין וועלכר דער מלך המשיח זייןווירט
אלש וויא זיא האבן גיזאגט אין מדרש נון
ווערט קליגן מיין קנעכט דז דער משיח
גרעשר אלז משה זיין ווירט. אונ ווירט בישיידן
דז זיינה ניסים אויך ווערין גרעשיר זיין אלש
דיא ניסים דעש משה גוועזן דאן. משה האט
גצוגין נור אליין דיא ישראל צון גאטש דינשט
מיט דיא ניסים וואש ער ערנייארט האט. דער
משיח אבר ווערט ציגן אלי פעלקר צון גאטש
דינשט אין זיין זאגן עש זעלבי מאל וויל איך
בקעהרן צו דיא פעלקיר איינה ריינה ליפה צו
אן רופין אלי אין נאמן גאטש.

ג' דיא שדים צוואחר דא מיט זיא דיא בני
אדם מטעה זיין ער וועקן צוואהר ביזי מענשן
וועלכי דורך כישוף אויז אונבקאנטין דוך
נאטירליכן אורזכן גרושי ניסים מאכין אבר
גאט לאזט ניכט צו דז דיא מכשפים דיא
געטליכי ניסים איבר ווינדן. עיין בפ וארא
אהרן האט זיינם שטעקין גיווארפין פר פרעה
אונ זיינה קנעכט איז איין נחש דרויש ווארדן.

than / zu dem Dienst Gottes gebracht. Er (Messias) aber wird alle Völcker zum Dienst Gottes bringen / wie gesaget wird Sophoniæ c. 5 v. 9. Dazumal will ich zu den Völckern eine reine Lippen wenden / daß sie alle sollen den Nahmen des Herrn anruffen.

3. Die Teuffel zwar / damit sie die Menschen verführen / erwecken Zauberer / welche durch die Zauberey aus unbekannten / doch natürlichen Ursachen grosse Wunderding würcken; aber Gott lasset nicht zu / daß von den zauberischen Wunderdingē die wahre nnd Göttliche Miracul überwunden werden. Also Exod. 7. 10. Aaron hat seinen Staab vor Pharao und seine Knechte geworffen / und es ist ein Schlange daraus worden. Pharao lasset auch seine Zauberer ruffen / und ein jeglicher warff seinen Stecken / welche auch gleich seyn in Schlangen verwechselt worden. Aber der Staab des Aarons hat die Stecken der Zauberer verschlungen.

4. Aus

ווערדן. דא צומאל ווירט שפרינגין דער הינקדי
וויא איין הירש אונ' דיא צונג פון דעם שטומן
ווירט רידן. דעראוועגן שפריכט דער רלב"ג אין
זיינם פירוש על התורה דף קצ"ח ע"ב וז"ל ואמנם
האמת יהיה המתחייב מפסוק הזה שלא קם
עוד נביא כמשה שהיה נביא בישראל לבד
אבל יהיה שיהיה עם זה נביא באומות העולם
גם כן והוא מלך המשיח כמו שאמרו במדרש
הנה ישכיל עבדי שכבר יהיה יותר גדול
ממשה ויתבאר שנפלאותיו גם כן תהיינה
למעלה מנפלאות משה כי משה משך ישראל
לבד לעבודת השם יתברך בנפלאות שחידש
והוא ימשוך כל האומות לעבודת השם יתברך
באמרו אז אהפוך אל העמים שפה ברורה
לקרוא כולם בשם ה'. דז איז גווישלך דיא
ווארהייט וועלכי אויז דעם פסוק קומין דז
קיין נביא מעהר אויף גשטנדן זייא אלש וויא
משה וועלכר איין נביא נור אונטר ישראל
גוועזין איזט. עש ווערדי אבר איין אנדרר דער
דא קומין ווירט אויך איין נביא דער אומות
העולם

wird der Krumme wie ein Hirsch springen / und die Zung des Stummen wird reden. Dahero R. Levi Ben Gerson in seiner Auslegung in die Torah fol. 198. col. 2. über den 10. Text Deut 34. Und es stund hiuführo kein Prophet in Israel auff wie Moyses: spricht also: Gewieß die Wahrheit welche aus diesem Text folget/ bestehet in diesem / daß kein Prophet mehr auffgestanden sey/ als wie Moyses / welcher nur in Israel ein Prophet gewesen. Es wird aber ein anderer der da kommen wird auch ein Prophet der Völcker der Welt seyn / welcher der König Messias wird seyn. Als wie in Medrasch über die Worte Isai 52. v. 3. Siehe mein Knecht wird klug seyn/ gesagt wird: daß er grösser als Moyses seyn wird/ und es wird klar zu sehen seyn/ daß seine Miracl grösser seyn werden/ als die Miracl Moysis gewesen. Dann Moysis hat nur allein die Israeliten durch seine Wunder/ die er gethan

פרק יו״

אב ישוע הנוצרי וואהרי ניסים אונ׳ נפלאות גטאן האט.

י א״ עש קאן קיין יהודי וועדר נוצרי לויקנן דז וואן הקב״ה איינה וואהרי לעהר דענן מענשן דורך זיינה נביאים מגלה איזט בקרעפטיגט ער דיא זעלביגי לעהר מיט זא גרושי ניסים דז דיא בני אדם זאלן ער קענן אויז דיזי ניסים דז דיא לעהר וואהר אונ׳ פון הקב״ה זייא אלזא דא גאט איינה לעהר דורך משה דענן יהודים געבן האט ער דורך משה זא גרושי ניסים גיטאן דז דיא יהודים האבן מודה גוועזין דז משה דער שליח של הקב״ה אונ׳ דז זיינה לעהר פון הקב״ה איזט.

• ב״ אלזא האט הקב״ה פר שפראכן דז ער גרושי ניסים מיט אונ׳ דורך דעם משיח טאן וואורדי וויא ישעי׳ לה׳ שפריכט וזל אז תפקחנה עיני עורים וגו׳. דז איז דז זעלביגי מאל ווערן ער עפניט ווערדן דיא אויגן דערן בלינדן אונ׳ דיא אוהרין דערן טויבן ווערדן ער עפניט

Das 16. Capitl.

Ob JEsus Nazarenus wahre Mirackl und Wunderwerck gethan?

1. Es kan kein Jud/ weder Christ laugnen/ daß wann Gott eine wahre Lehr den Menschen durch seine Propheten offenbahret/ so bekräfftiget er dieselbe mit grossen Mirackln/ daß die Menschen mögen aus dergleichen Mirackl erkennen/ die Lehr müsse wahr/ und von GOtt seyn. Also da Gott seine Lehr durch Moysem gegeben/ hat er auch durch denselben grosse Mirackl gethan/ durch welche die Juden erkennet/ daß Moyses von Gott geschicket/ und die Lehr von Gott seye.

2. Also hat GOtt versprochen/ daß er grosse Mirackl mit und durch den Messiam thun wurde/ wie der Prophet Isaias c. 35. v. 5. spricht: Dazumal werden die Augen der Blinden/ und die Ohren der Tauben eröffnet werden. Dazumal

wird

דז איז איין יעקליכר וועלכר פרלאזט איין
הויז אדר ברידר אדר שוועסטרן אדר פאטר
אדר מוטר אדר ווייב אדר קינדר אדר פעלדר
וועגן מיינש נאמין דער ווירט עש הונדרט
פעלטיג ווידרום בקומין אונ׳ דז עה״ב
בזיצן. דיזש ערפאהרן עד היום הזה כמה
אלפים גייסטליכי וועלכי אירה עלטרן אונ׳
וואש זיא האטן פרלאזן דז זיא אין דער
ווארהייט הונדרט פעלטיג מעהר קיגן דעם
פרלאזנין עמפפנגן. ניכט צוואהר דז וואן
איינר איין ווייב פרלאזט אן שטאט איינש
הונדרט ווייבר בקומט זונדרן דז ער אין דיזיר
פרייא ווילגן ארמוט איין פרייא וויליגיר
קיישהייט אין פרייא ווילגן גיהארזם הונדרט
מאהל מעהר פרגניגן האט אלש ער העטי
אין דער וועלט גיהאבט. אבר דיזש פסין ניכט
אלי אויך דיא נוצרים אב זונדרליך
דיא ייעניגי וועלכי דען פליישליכן
בגיהרדן ערגעבן זיין.

wieder bekommen / und das ewi-ge Leben beſitzen. Dieſes erfah-ren bis heuntiges Tages viel tau-ſend und tauſend Geiſtliche / wel-che ihre Eltern/ und was ſie haben/ verlaſſen / daß ſie in der Wahrheit hundertfältig mehr gegen dem ver-laſſenen empfangen. Nicht zwar daß wann einer ein Weib verlaſſet/ anſtatt eines hundert Weiber be-kommet / ſondern daß er in dieſer freywilligen Armuth/ und freywil-ligen Keuſchheit / nnd freywilligen Gehorſam/ hundertmal mehr Ver-gnügen hat / als er hätte in der Welt gehabt. Aber dieſes faſſen nicht alle/ auch Chriſten/ abſonder-lich die jenige welche den fleiſchli-chen Begierden ergeben ſeyn. Hic ad captum Catechumeni expli-centur conſilia Evangeli-ca, & eorum ſublimitas.

איז אויגן שיינדלך ער פּילט ווארדן דז זיא
זינה תורה אונ׳ אן קונפט פר ווארפן האבן.
ח׳ ניכט נור אליין האט ישוע וואש לעתיד
געשעהן ווירט גווישט זונדרן אויך דז קיגן
ווערטיגי וועלכז דיא מענשן אין איהרן גדאנקן
פר בארגן האטן גלייך וויא דער נביא אלישע
גווישט האט וואש דער מלך ארם היימליך
גשלאסן האט. אלזא אויך וואושטי ישוע
הנוצרי דיא מחשבות דערן פרושים דז זיא אים
וואלטן אין דר ריד פאנגן אלזוא וואושטי
ער וואש יודא אישקריוטה אין זיינר ביזה
מחשבה פירטי. איך גשווייגי גאר פיל אנדרי
ערטר וואש דא שטיט אין אבן גליון וואש ער
נביאות גזאגט האט אונ׳ אלי זיין ער פּילט
ווארדן.
ט׳ אב זונדרליך ווירט בכל יום ער פּילט
וואש ישוע הנוצרי האט פאר גזאגט מתי כ״ט
כ״ט וז״ל וכל מי שיעזוב הבית או אחים או אהות
או אב או אם או אשה או בנים או שדות בעבור
שמי יקח על אחד מאה והחיים נצחיים יקנה.

sus Nazarenus die zukünfftige Dinge gewust/ sondern auch diese/ welche die Menschen in ihren Gedancken verborgen hatten. Gleich wie der Prophet Elizæus 4. Reg. c. 6. gewust/ was der König in Syrien heimlich geschlossen hat. Also wuste JEsus Nazarenus die Gedancken der Pharisäer/ da sie ihn wolten in der Rede fangen. Also wuste er/ was Judas Iscariotes in seinen bösen Gedancken führete. Ich geschweige viel andere Oerter in dem Evangelio/ wo er geprophezeyet/ und alles ist erfüllet worden.

9. Absonderlich aber wird alle Tag erfüllet/ was JEsus Matth. am 29. gesprochen: Ein jeglicher/ welcher ein Haus/ oder Brüder/ oder Schwestern/ oder Vatter/ oder Mutter/ oder Weib/ oder Kinder/ oder Felder um meines Nahmens Willen verlasset/ derselbe wird es hundertfältig wieder

ווערדן אום זיין נאמינש ווילן. אונ׳ דז הקב״ה
אירהנן ווירט בייא שטין דז זיא דיא גרעשטי
יסורים מיט פריידן ווערין איבר ווינדן ווערלכש
אליש טויזנד אונ׳ טויזנד מאל ער פיליט
ווארדן אלזא דז זא גאר דיא ילדים קטנים מיט
שמחה רעניטוט אויז גישטנדן ווגן ישוע.
ד״ז וואש ישוע פון ירושלים פאר גיזאגט דז
איזט אויך אליש לייד ערפיליט ווארדן. עיין
מתי ר״ג ל״ז ות״ל ירושלים ירישלים אשר הורגת
הנביאים וסוקלת אותם שנשלחו אליך הנה
תעזב לכם ביתכם חרבה. דז איז ירושלים
ירושלים ווערלכי דוא טיטישט דיא נביאים אונ׳
שטייניגשט דיא צו דיר גשיקט ווערדן. נון
אייער הויז זאל אייך ווישט גלאזן ווערדן. פון
דעם בית המקדש אונ׳ דר שטאט ירושלים
שפראך ער מתי ק״ד ב״ו ות״ל אמן אני אומר לכם
שלא תשאר פה אבן על אבן שלא תהרס. דז
איז וואהרליך זאגי איך אייך עש ווירט דהיער
ניכט איין שטיין אויף דעם אנדרן בלייבן דער
ניט צר בראכן ווירט ווערדן. אונ׳ אליש דיזיש

gröste Marter und Pein mit Freuden leyden werden; welches alles tausend und tausendmal ist erfüllet worden. Also daß so gar die kleine Kinder freüdenvoll den Tod wegen JEsu ausgestanden.

7. Was JEsus von der Statt Jerusalem vorgesaget/ das ist auch leyder erfüllet. Er prophezeyete Matth. 23. v. 57. also: Jerusalem! Jerusalem! die du tödtest die Propheten/ und steinigest die zu dir gesandt seynd: siehe; euer Haus soll euch wüst gelassen werden. Von den Templ und der Statt sprach er Matth. 24. v. 2. Warlich sage ich euch; es wird hier kein Stein auff dem andern bleiben/ der nicht wird zerbrochen werden. Und dieses alles ist augenscheinlich erfüllet worden/ daß sie seine Lehr und Ankunfft verworffen haben.

8. Nicht nur allein hat JEsus

ארון זכרנו כי המתעתע ההוא בעודו חי אמר אחר שלשה ימים אקום מהמתים. דז איז דיא יהודם שפרעכן צו פילאטו העד מיר גדענקן דז דיזר פר פיהרר דא ער נאך לעביטי גזאגט האט איך וויל נאך דרייא טאגן אויף ערשטין. דיזש אונ׳ פיל אנדרי׳ זאכין וועלכש ישוע הנוצרי פון זיך נביאות גיזאגט האט איז העדר נאך ערפיליט ווארדן.

; ה״ עז זאגט ישוע הנוצרי אויך פאר דז ויינה תורה חדשה דז איזט דז אבן גליון. אין דר גנצי וועלט ווערט גדרשת ווערדן. עיין מרקוס יד״ ט״ דיזש זעהן מיר פון פיל הונדרט יאהרן דז עש ער פיליט זייא דאן יוא קיין לנד אין דער בקאנטין וועלט איזט וואו ניכט דז אבן גליון איזט שון גדרשת ווארדן.

ו״ פון זיינה תלמידים האט ער פאר גיזאגט מתי׳ י״ יח״ וזל״ ובכניס יורתיהם ייסרו אתכם בשוטים. דז איזט דז מן זיא ווירט אין איהרן שולן גייזלן דז זיא פר דעם גריכט ווערדן גשטעליט ווערדן אונ׳ צון טוט פר דאמיש

63. Vers. sprachen die Juden selbsten zu Pilato: Herr wir dencken / daß dieser Verführer / da er noch lebte / gesagt hat: Ich will nach dreyen Tagen aufferstehen. Alles dieses und viel mehr ist in ihme selbst erfüllet worden.

5. Auch was er von seinem neüen Gesatz / das ist vom Evangelio vorgesaget / nehmlich: daß es soll in der gantzen Welt geprediget werden / Marc. 14. v. 9. dieses sehen wir heuntiges Tages erfüllet zu seyn / dann ja kein Land in der bekannten Welt ist / wo nicht dasselbige schon geprediget worden.

6. Von seinen Jüngern hat JEsus Matth. 10. v. 17. vorgesaget / daß man sie wird in ihren Schulen geißlen / daß sie vor Gericht werden gestellet werden / und zum Tod verdammet / um seines Nahmens Willen; und daß Gott ihnen wird beystehen / daß sie die

gröste

פסוקים אין דעם ישוע נוצרי, זיין ער פיליט ווארדן. כראשון זאל דער נביא ממשפחת ישראל זיין. דז ישוע הנוצרי איין ישראל אונ׳ צוואהר ממשפחת דוד גוועזין בקענן דיא יהודים זעלבשטן. שנית איין נביא אמת וואש ער נביאות זאגט אונ׳ דער נאך גשיכט זאל ער איין נביא אמת זיין אונ׳ הקב״ה האט דורך אים גירעדט. נון עש איזט אויך ער פיליט ווארדן וואש ישוע הנוצרי האט פאר גיזאגט וויא איך תיכף ער ווייזן ווערדי זא פאלגט דז דר ישוע הנוצרי איין נביא אמת גוועזין איזט.

ד״ הנה ישוע הנוצרי האט פון זיך זעלבשט נביאות גזאגט מתי ך״ זיהי מיר ציהן הנויף נאך ירושלים אונ׳ דעש מענשן זון ווירט דען הוהן פריסטרן אונ׳ שריפט גלערטן איבר אנטווארט ווערדן אונ׳ זיא ווערן אים פר דאמן צון טאט אונ׳ ווערדן אים איבר: אנטווארטין דענן היידן צו פר שפאטין: אונ׳ צו גייזלן אונ׳ צו קרייציגן אונ׳ אן דריטן טאג ווירט ער ווידר אויף ער שטעהן. אונ׳ ווידרום ומתי ך״ז ס״ג וז״ל

schlecht Israel seyn: dieses war Jesus Nazaren: weilen er aus dem Stammen David gewesen/ wie die Juden selbsten bekennen. Zum andern/ wann die Prophezeyung erfüllet wird/ welche der Prophet geredet/ ist er ein wahrer Prophet/ und Gott hat durch ihn geredet. Nun es ist auch erfüllet wordẽ/ was Jesus Nazar: hat vorgesaget/ wie ich gleich erweisen werde. So folget: daß Jesus von Nazareth ein wahrer Prophet gewesen.

4. Jesus von Nazareth hat erstens von sich selbsten vorgesaget: Matth. am 20. Cap. v. 18. Siehe wir ziehen hinauff nach Jerusalem/ und des Menschen Sohn wird den Hohen-Pristern und Schrifftgelehrten überantworret werden/ und sie werden ihn zum Tod verdammen/ und werden ihn den Heyden überantworten/ zu verspotten/ und zu geißlen/ und zu creützigen/ und am dritten Tag wird er wieder aufferstehen 2c. Unb wiederum Matth. am 27. am

63.

שטעלן פון צווישן אירה ברידר אלש וויא דוא בישט אונ איך וויל געבן מיין ווארט אין זיין מונד אונ׳ ער ווירט רידן צו זיא אלש וואש איך אים ווער גביטן אונ׳ דער זעלבי מאן דער דוא ווירט ניכט הערין צו מיינה ריד דיא ער ווירט רידן אין מיין נאמין איך וויל פארשטן פון אימי נייארט דער נביא דער דא ווירט מוטווילגן צו רידן איין ריד אין מיין נאמין וואש איך אים ניכט גבאטן האב צו רידן אונ דער דא ווירט רידן אין נאמין פרעמדי געטיר ער זאל ווערדן גטיט דער זעל ביגי נביא. אונ׳ וואן דוא ווערשט דיר גדענקין אין דיין הערצן זויא זאל איך ווישן דיא ריד אז גאט זיא ניט גיריד האט דאש זעלבי וואש דער נביא ווירט רידן אין נאמין גאטש אונ׳ עש ווירט ניט זיין דיא זעלבגי ריד אונ׳ ווירט אויך ניכט קומין דז זעלביגי איז דיא ריד וואש גאט ניכט גרעדיט האט. מיט מוטווילן ריד עש דער נביא דוא זאלשט דיך פר אים ניכט פערכטן.

יג״ בכאן מוז מן מעיין זיין. אב דיא אן גצוגני

פסוקים

was ich ihm werde befehlen. Und wer meine Wort nicht hören wird die er in meinem Nahmen reden wird / von dem will ichs fordern. Doch wann ein Prophet vermessen ist zu reden in meinem Nahmen / daß ich ihm nicht gebothen habe zu reden / und welcher wird reden in den Nahmen anderer Götter / derselbe Prophet soll sterben. Und Vers 21. spricht Gott weiter: Und wann du in deinem Hertzen gedencken wirst: wie werden wir wissen das Wort / welches Gott nicht geredet hat? Was der Prophet wird sagen in dem Nahmen Gottes / und das Wort wird nicht geschehen / das hatt Gott nicht geredet / sondern der Prophet hat dasselbige aus Hoffarth für sich geredet / und du wirst dich nichts vor ihm förchten.

3. Hier muß man nachforschen / ob diese jetzt angezogene Vers der heil. Schrifft in JEsu Nazareno seynd erfüllet worden. Erstens soll der Prophet Gottes von dem Geschlecht

ער וויזן. ווער דאן דיא אן גצוגני נבואות דערן
נביאים אונ׳ דיא גרושי ניסים ונפלאות דעש
ישוע הנוצרי רעכט בטרכטיט ווירד איס קיין
ספק זיין דז ישוע הנוצרי וועגן דער נעטליכן
אונ׳ מענשליכי נטאור צו גלייך גאט אונ׳
מענש זייא.

פרק י״ח

אב ישוע הנוצרי איין נביא גוועזן איזט.

א׳. דא מיט איין נביא אמת ער קעניט ווירט
איזט איין גרושי השגחה פון ניטין ווייל פיל
נביאי שקר זיין אויף גשטאנדן אונ׳ האבן דז
פאלק דורך כישוף פר פירט.

ב׳. דא דהערא דא מיט דז אויז ער ווילטי
פאלק ישראל ניכט זאלטי פר פירט ווערדן
האט הקב״ה דורך משה רבינו איהנן מזהיר
גוועזין דא מיט זיא ער קענטן ווער איין גוטר
אודר ביזר נביא. זייא וזל בפ׳ שופטים נביא
אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי
בפיו וגו׳. דז איז איין נביא וויל איך אייך אויף
שטעלן

Menschlichen Naturen zu gleich Gott und Mensch seye.

Das 15. Capitl.

Ob Jesus von Nazareth ein Prophet gewesen?

1. Damit ein wahrer Prophet erkennet werde / ist eine grosse Behutsamkeit von nöthen / weilen viel falsche Propheten seynd aufgestanden / und haben das Volck durch Zauberey verführet.

2. Dahero damit das auserwöhlte Volck nicht solte verführet werden / hat sie Gott durch Moyses gewarnet / wie sie einen wahren Propheten von einem falschen erkennen sollen. Also spricht Gott Deut. 18. Cap. 18. Ich werde ihnen einen Propheten mitten aus ihren Brüdern erwecken wie du bist / und ich werde meine Wörter in seinen Mund geben / und er wird alles zu ihnen reden / was

פאלקאמנר פיוס דז איזט סאטיצפאקציאן
אודר גינוק טאן פר דיא זינדן קענטי גיגעבן
ווערדן. דאן אלי מעשים אונ׳ פר דינשטן דעש
ישוע הנוצרי ווע׳גן דער פר איינ׳גטן געטליכן
נטאור זיין אונענדליך גישעצט וויילן זיא פון
איין אונענדליכר פרשאן הער קומין זיין. דא
הערא אויך ישוע הנוצרי פר אונזרי חטאים
אויפש אליר פאלקמינשטי דז איזט אונענדלך
גינוק גיטאן. וועלכש קיינה בוהרי בריה העט
טאן קענן וויילן אויך בייא אונש בני אדם יֵע
גרעשר דיא פרשאן איז וועלכי מבוזה ווירט יֵע
גרעשיר איז דיא בושה. נגד זה וויא גרינגר
דיא פרשאן איז וועלכי גינוק טוט קיגן דער
פרשאן וועלכי מבוזה ווירט יֵע גרינגר איז דר
פיוס דז איז. סאטיצפקציאן אודר גינוק טאן.

21 יב״ דז אבר ישוע הנוצרי דיזי פרשאן גוועזין
וועלכי צו גלייך איינה געטליכי אונ׳ מענשליכי
נטאור האטי האט ער עש דורך דיא גרושי
ניסים ונפלאות וועלכי אהני בייא שטאנד
גאטש ניכט קאנטן גשעהן גאר צו קלאהר
ער

das ist unendlich genug gethan/ welches keine pure Creatur hätte thuen können; weilen auch bey uns Menschen/ je grösser die Person ist/ welche verunehret wird/desto grösser ist die Verunehrung/ und herentgegen je geringer die Person/ welche genug thut/ gegen der Person/ welche verunehret wird/ desto geringer ist die Satisfaction oder Genugthuung. Detur instantia à Rege offenso, & Rustico offendente, vel satisfaciente.

12. Daß aber Jesus Nazarenus die jene Person gewesen/ welche zugleich jene Göttliche und Menschliche Natur hatte/ hat er es durch die grosse Mirackl und Wunderwerck/ welche ohne Beystand Gottes nicht konten geschehen/ gar zu klar erwiesen. Wer dañ die angezogene Prophezeyungen der Propheten/ und die grosse Mirackl und Wunderwerck des Jesu Nazareni wohl betrachtet/ kan er vernünfftig nicht zweiffeln/ daß Jesus Nazarenus wegen der Göttlichen und

Mensch-

האט הלט אין איינר פרשון צווייא נטאורן דיא מענשליכי אונ׳ דיא געטליכי פר אייניגט.

10 י׳ וואן דוא פראגשט ווארום האט הקב״ה אימי דיא מענשליכי נטאור דעש ישוע הנוצרי פראייניגט איזט דיא אורזך וויילן וואלטי הקבה זיינה אונענדליכי ליב קיגן אונש בני אדם אונ׳ צו גלייך זיין אונענדליכי ווייזהייט צייגן. דיא אונענדליכי ליב האט ער גיצייגט וויילן דורך דיזי פראייניגונג דער געטליכן אונ׳ מענשליכן נטאורן ווירט דז גנצי מענשליכי גשלעכט איבר אלי מלאכים צור גרעשיר פריינדשאפט גאטש ער הובן אלזא דז ישוע הנוצרי וועגין דער פר אייניגטן געטליכין נטאור דער נטארליכי בן אלהים זייא מיר אבר אלי בני אדם ווערן פר בני אלהים אויף גנומין אונ׳ זיין מיט דעם ישוע מיט ערבן לעה״ב.

11 י״א דיא אונענדליכי ווייזהייט האט הקב״ה גיצייגט וויילן ער דורך דיא פר אייניגונג דער געטליכן אונ׳ מענשליכן נטאור איין מיטל ערפונדין האט אורזך דעסן אימי איין

er gezeiget / weilen durch diese Vereinigung der Göttlichen und Menschlichen Natur das gantze menschliche Geschlecht wird über alle Engel zur grösten Freündschafft Gottes erhoben / also daß Jesus Nazarenus wegen der vereinigten Göttlichen Natur der natürliche Sohn Gottes sey / wir alle Menschen aber werden für Kinder Gottes auffgenommen / und seyn mit Jesu Mit-Erben des ewigen Lebens.

II. Die unendliche Weisheit hat Gott gezeiget / weilen er durch diese Vereinigung ein Mittel erfunden / Krafft dessen ihme eine vollkommene Satisfaction oder Genugthuung für die Sünden könte geleistet werden. Sintemal alle Werck und Verdiensten Jesu Christi wegen der vereinigten Göttlichen Natur / waren eines unendlichen Werths / und unendlich geschätzet / weilen sie von einer unendlichen Person herrühreten. Dahero auch Jesus für die Sünden auffs allervollkomneste :

das

הצבאורת דז איזט דער העד גאט איז גאט צבאורת שפריכט דער רד״ק בזה השם אינו משתת ף עם זולתו. דז איז אין דיזם נאמן האט ער גאט מיט נימאנד איינה גימיינשאפט. דיא אורזך דעסן איזט ווייל דיזר נאמן דיא אונענדליכי סובשטנץ גאטס בידייטיט. עיין בספר עיקרים: דף נ״ד ע״א. דא הערא ווירט דיזר נאמן אויז גרעשר עהר ערביטיקייט ניכט אויז גשפראכן. דער רבי מנחם פון רקנט שרייבט איבר דיא פינף חומשי תורה דף פ״ב ע״ב וז״ל ההוגה אותו אין לו חלק לעה״ב. דז איזט ווער דא דען נאמן גאטש אויש שפריכט דער האט קיין עה״ב.

9 נון וואן דאן דער משיח גבאהרן אונ איין קיניג זיין ווירט וויא דיא נביאים שפרעכן מוז ער עטוואש מענשליכיש אין זיינר פרשא האבן. וואן אבר אויך צו גלייך דער משיח איין אל גבור איין פאטר דער עוויגקייט איין יהו״ה איזט מוז ער אויך נאט ווענדיג עטוואש געטליכש אין זיינר פרשון האבן נעמבלך ער

Menachen von Rekanat schreibet über die Torah fol. 82. col. 2. Wer den Nahmen Jehova außspricht / der hat keinen Theil an dem ewigen Leben.

9. Nun wann dann der Messias gebohren und ein König seyn wird/ wie die Propheten gesprochen haben/ so muß er etwas menschliches in seiner Person haben. Wann aber auch zugleich der Messias ein starcker Gott / ein Vatter der Ewigkeit / ein Jehovah ist / so muß er auch nothwendig etwas Göttliches in seiner Person haben. Nehmlich: er hat halt in einer Person zwey Naturen/die Menschliche und die Göttliche vereiniget.

10. Wann du fragest: warum hat Gott ihme die menschliche Natur des Jesus von Nazareth vereiniget? Es ist keine andere Ursach: als daß Gott seine unendliche Lieb gegen uns Menschen/und zu gleich seine unendliche Weisheit zeigete. Die unendliche Lieb hat

אונ׳ דיא הערשאפט וואר אויף זיינר אכסיל
אונ׳ זיין נאמין וויר־ט גיהייסן וואונדר ראט
געביר גאט שטערקר איין פאטר דר עוויגקיט
פירשט דעש פרידנש. אדר וויא דער תרגום
שאויז ליגיט וזל אלהא גברא קיים לעלמיא
משיחא דשלמא. דז איז גאט שטערקר לעבט
עוויג דר משיח דעז פרידש.

ז׳ ז״א אויך שפריכט ירמיה ל״ג וז״ל בימיו תושע
יהודא וישראל ישכון לבטח וגו׳. דז איז אין
זיינן טאגין וויר־ט גהאלפין ווערדן יהודא אונ׳
ישראל וויר־ט רואין זיכרליך אונ׳ דז איז זיין
נאמן דז מן אים וויר־ט נענין גאט אונזר
גרעכטר. דיזז בקענן אויך דיא רבנים דז משיח
גינענט ווער־די ה׳ צדקינו בגמרא סנהדרין דף
ל״ח ע״א אויך במדרש משלי דף ס״ז ע״א.

8 ח׳ דז אבר דער נאמין יהו״ה גאט דעם
אלמעכטיגן אליין אייגנטומלך זייא אונ׳ נאר
פון אימי אליין גיזאגט קאן וויר־דן בקענן
ווידרומב דיא רבנן דא הערא איבר דיא
ווער־טיר דעז נביא הושע י״ב וז״ל וה׳ אלהי

הצבאות

geholffen werden / und Israel wird sicherlich ruhen. Und dieses ist seyn Nahm mit dem man ihn wird ruffen: Jehovah Gott unserer Gerechtigkeit. Dieses bekennen auch die Rabbiner / daß Messias genennet wird Jehovah Gott Sabbaoth. Als im Talmud Sanhedrin. fol. 38. col. 1. Und im Medrasch Mischle fol. 67. col. 1.

8. Daß aber der Nahmen Jehovah Gott dem Almächtigen allein eigenthümlich seye / und nur allein von ihme kan gesaget werden / bekennen wiederum die Rabbiner; dahero über den 6. Vers Ozeæ c. 12. Und Jehovah ist Gott Sabbaoth, spricht R. David kimchi: In diesem Nahmen (Jehovah hat Gott mit niemand keine Gemeinschafft. Die Ursach dessen ist: weil dieser Nahm die unendliche Substantz Gottes bedeutet; dahero wird dieser Nahmen aus gröster Ehrerbittigkeit nicht ausgesprochen. Man sehe das Buch Ikkarim c. 28. fol. 54. col. 1. Der R.

Me-

ה׳ עש איז זיך ווידר־ומב מרתמיה צו זיין דז דענן יהודים דער קיגן ווירטיגי סוד אזוא אונמיגלך פאר קומט אין דעמי זיא זעלבשטן לערן דז דיא נשמה פון איין יהודי איין חלק אלהי ממעל איזט ניכט נאר גייסטלך אונ׳ זיטליכר ווייש דז הקב״ה דיא ישראל אויש ער־ וויליט אונ׳ גליבט זונדרן אויך דר סובשטאנץ נאך. אלזא רידט רבי שעפטל הורוויץ אין ספר שפע טל אין דער הקדמה בדף ב׳ ע״ג פירשנו למעלה שהנשמה היא חלק אלהי ממעל ומעצמותו כבן מעצמותו של אב. דז איז מיר האבן אבין ער קלערט דז דיא נשמה איין טייל פון אברשטין גאטש איזט אונ׳ פון זיינר וועזנהייט גלייך וויא איין זון פון דער וועזנהייט דעש פאטרש איזט.

ו׳ דיזם סוד דז דער משיח אין זיך צווייא נטאורן בגרייפיט האבן אויך דיא נביאים ער־ קעניט דאס הערא שפריכט ישעי׳ ט׳ וזל כי ילד יולד לנו בן נתן לנו וגו׳. איין קינד איזט אונש וואַרדן גבאהרן איין זון איז אונש ווארדן געבן

auserwählet / und absonderlich geliebet / sondern auch der Substantz nach. Also redet Rabbi Scheftel Horovitz im Buch Scheva Tal in der Vorrede fol. 2. col. 3. Wir haben oben erkläret / daß die Seel ein Theil von dem obersten Gott seye / und von seiner Wesenheit / gleich wie ein Sohn von der Wesenheit des Vatters ist.

6. Dieses Geheimnus haben auch die Propheten erkennet; dahero spricht Isaias c. 9. v. 6. Ein Kind ist uns gebohren / ein Sohn ist uns gegeben / und die Herrschafft wird seyn auf seiner Achsel / und sein Nahmen wird geheissen werden ein Wunderbarer / ein Rathgeber / Emmanuel / d. i. Gott mit uns / ein Gott / ein Starcker / ein Vatter der Ewigkeit ein Fürst des Friedens / oder wie Targum hier außgeleget: Eloha gibbora ein starcker Gott / der beständig in Ewigkeit / der Messias des Friedens.

7. Auch spricht Jeremias c. 23. v. 6. In seinen Tagen wird dem Juda

geholffen

אונ׳ איינה זעל מיט איין אנדר פר אייניגט האט
אונ׳ דיא נשמה איזט ניט דער לייב ווערר דער
לייב איזט דיא נשמה זונדרן דער לייב אונ׳ דיא
נשמה זיינה איינה מענשליכי נטאור אלזוא
אויך ביידי נטאורן דיא געטליכי אונ׳ דיא
מענשליכי זיין פר אייניגט אין איינר פרשאן
איזט אלזא אין דר פרשאן ישוע ניכטש
אנדרשט אלז דיא פר אייניגונג דער געטליכן
אונ׳ מענשליכן נטאורן. גלייך וויא אין איינם
יעדרן מענשן דיא פר אייניגונג דעש לייבש
אונ׳ דער זעלן איזט.

ד״ דז אבר הקב״ה אימי איינה מענשליכי
נטאור פר אייניגן קאן איזט גאר ניכטש
אונמיגליכש זונדרן דיא אלמאכט גאטש
ווירט נאר בעשר בקאנט וויילן עש לייכטר
איזט עטוואש צו פר אייניגן וואש שון איזט
אלש וואש ניכטש איז ער שאפין. קאן דער
אלמעכטיגי גאט אויז ניכטש אלש ער שאפין
קאן ער אויך וואש ער האט ערשאפין אימי פר
אייניגן.

liche Natur. Also auch beyde Naturen die Göttliche und die menschliche seyn vereinigt in einer Person. Ist also in der Person Jesu nichts anders als die Vereinigung der Göttlichen und menschlichen Naturen / gleich wie in einen jeden Menschen die Vereinigung des Leibs und der Seelen.

4. Daß aber Gott ihme ein menschliche Natur vereinigen kan / ist gar nichts unmögliches / sondern die Allmacht Gottes erhellet nur mehr / weilen es leichter ist / etwas vereinigen was schon ist / als was nichts ist / erschaffen. Kann der Allmachtige Gott aus nichts alles erschaffen; so kan er auch / was er hat erschaffen / ihme vereinigen.

5. Es ist sich wiederum zu verwundern / daß den Juden gegenwärtiges Geheimnus so unmöglich vorkommt; indeme sie selbsten lehren? daß die Seel eines Juden ein Theil von dem obersten Gott seye nicht nur geistlich und sittlicher Weis / daß Gott die Israelitten

auser=

אינ׳ דא ער יא גאנטוורט האט האבן זיא אלי
גשריאן ער לעסטרי גאט אונ׳ איז חייב מיתה.
ב״ אין דיזם הויפט פונקט מיסן דיא יהודים
אונטר ריכטיט ווערדן אונ׳ ווישן דאז דיא
נוצרים ניכט שוטים ומשוגעים זיין אלש וואן
זיא זאלטן גלויבן דז איין שטערבליכר בן אדם
איין און שטערבליכר גאט זייא זונדרן דיא זך
בשטעהט אלזא דיא פרשאן דעש משיח האט
אין זיך צווייא פר איניגטי נאטורן נעמליך דיא
געטליכי אונ׳ צו גלייך דיא מענשליכי נטאור.
דער געטליכן נטאור נאך איז דיא פרשאן
קריסטי גאט אונ׳ און שטערבליך. דער
מענשליכן נאטור נאך איז זיא איין מענש אבר
דאך ווערדר דיא מענשליכי נטאור איזט גאט
ויילן זיא אין זיך ענדליך אונ׳ שטערבלך איזט
ווערדר דיא געטליכי נטאור איזט איין מענש
ויילן דיזי אין זיך און ענדליך אונ׳ און
שטערבליך איזט.
3 ג״ איינה גלייכנש האבן מיר אין דעם מענשן
גלייך ווייא איין יעקליכר מענש אייגם לייב
אונ׳

2. In diesen Haubtpunct müssen die Juden informiret werden/ und wissen/das die Christen nicht so unsünnig seyn/ als wann sie solten glauben/daß ein sterblicher Mensch ein unsterblicher Gott seye; sondern die Sach bestehet in dem: die Person Messiæ hat zwey vereinigte Naturen in sich/ nehmlich die Göttliche und zugleich die menschliche Natur. Der Göttlichen Natur nach/ ist die Person Christi Gott nud unsterblich/ der menschlichen Natur nach/ ist diese Person ein Mensch/aber doch weder die menschliche Natur ist Gott/weilen sie in sich endlich/und sterblich ist. Weder die Göttliche Natur ist ein Mensch/ weil diese in sich unendlich und unsterblich ist.

3. Eine Gleichnus haben wir in dem Menschen: gleich wie ein jeglicher Mensch einen Leib und eine Seel miteinander vereiniget hat/ und die Seel nicht der Leib / weder der Leib die Seel ist/ sondern der Leib und die Seel seyn eine menschliche

איך וואל ווייש דז הקב"ה דענן דהאפרטיגן אב זונדרליך דיא זיך גאט פר גלייכן ווידר שטרעביט אונ' זיא מיט דעם סמאל אין עוויגי שאנד אונ' שטראף שטירציט.

פרק יד"

אב ישוע נוצרי גאט אונ' מענש צו גלייך גוועזין זייא.

א" 1 דיזש איזט אויך איין הויפט פונקט דערן ודישין שטריטיגקייטן דז דיא נוצרים איינן מענשן נעמליך דען ישוע הנוצרי פר איינם גאט האלטן אונ' דען זעלבן אלש איינן גאט אן בעטן: אין דעמי דז עש אי אפשר איזט דז איין מענש וועלכר איין סוף האט אונ' שטערבליך גיזט אונ' אויז ערדן ער שאפן קעני גאט זיין דז איזט קעני אונענדליך אונשטערבליך אונ' איין שעפפר אליר דינגן זיין. דעשנט וועגין האבן דיא יהודים דען ישוע הנוצרי פר דעם משפט גשטעלט גפראגט אונ' איהמי משביע גוועזן אב ער דער משיח בן אלהים חיים זייא אונ'

sich Gott vergleichen/ wider strebet/ und sie mit dem Lucifer in ewige Schand uud Straff stürtzet.

Das 14. Capitl.

Ob Jesus Nazarenus zu gleich Gott und Mensch gewesen?

1. Dieses ist auch ein Haubt-punct deren Jüdischen Strittigkeiten / daß die Christen einen Menschen/ nehmlich: Jesum Nazarenum vor einen Gott halten / und den selben als einen Gott anbetten / indeme es unmöglich ist / daß ein Mensch / welcher endlich / uud sterblich / und aus Erden erschaffen / könne GOtt / das ist unendlich/ unsterblich / und ein Schöpffer aller Ding seyn. Dessentwegen haben die Juden den Jesum Nazarenum zum Gericht gestellet/ gefraget/ und beschworen/ ob er des lebendigen Gottes Sohn sey/ und da er ja geantworttet/ haben sie alle ausgeschrien; daß er Gott lästere/ und seye des Tods schuldig.

אין משיח איין פונדימענט זייא דעש נאמין
ישוע דז איזט ער ליזר דאן ישוע ווערי קיין ער
ליזר גוועזין וואן ער ניכט עמנו אל גאט מיט
אונש דז איזט גאט אונ׳ מענש גוועזין וויא איך
גלייך אין פאלגענדן פרק ער וויזן ווערדי.

ט״ 9 אנדרי אייןווירפי אב זונדרליך וואש דיא
יהודים ווידר ישוע אונ׳ מרים לעסטרן אב שון
ערשרעקליך צו הערין דז זיא איינה זונה איינה
אי׳ ברעכרין גוועזין זייא זיין דאך קיין ווידר
ליגונג ניכט ווערט זונדרן ישוע הנוצרי ווידר
ליגט גאר זער דיא זעלבי זעלבשטן דא ער דז
ארמי פאלק ישראל דורך כמה מאות שנים
שטראפיט וויא איך וויטר ער וויזן ווערדי.

י״ 10 אליין היר גלויב איך פר נינפטיג דז דער
גרעכטי גאט זא קלאהרי צייכן זא גרושי ניסים
זא ריינה אונ׳ דער פרנונפט זא גמעסי לעהר
זא גרושי הערליגקייט אין דער גנצי וועלט
דעם ישוע הנוצרי ניא מאהלין העטי צו גילאזן
וואן ער וויא דיא יהודים לעסטרן איין ממזר
איין בן הנדה איין אל אחר גוועזין ווער. דאן
איך

erlösen/wann er nicht Emmanuel, Gott mit uns/d.i. Gott und Mensch gewesen; wie ich gleich in folgenden Capitl erweisen werde.

9. Andere Einwürffe/ absonderlich was die Juden wider JEsum und seine Mutter Mariam lästern/ obschon erschröcklich zu hören / daß sie S. V. eine Hur/ eine Ehebrecherin ꝛc. gewesen/ seyn doch einer Widerlegung nicht werth / sondern JEsus widerleget würcklich dieselbe gar sehr / da er das arme Juden-Volck durch so viel hundert Jahr straffet/ wie ich weiter erweisen werde.

10. Allein hier glaube ich vernünfftig/ daß der gerechte Gott so klare Zeichen/ so grosse Mirackl / so reine und der Vernunfft so gemässe Lehr / und so grosse Herrligkeit in der gantzen Welt dem JEsu Nazareno niemahlen hätte zugelassen/ wann er (wie die Juden lästern) ein Mamser, ein Bennidah, und ein Abgott gewesen; dann ich wohl weis/ daß GOTT denen Hoffärtigen / absonderlich die

sich

יהודים דיזן סוד דער עמפפענגניש פאר אונ
מיגליך האלטין: אין דעמי איין יעדרר למדן
וואל ווייש דז נאך אנדרי שוועהררי דינג ביא
גאט מיגליך זיין. ווארום וויל מאן דאן הקב״ה
אין דיזם סוד דער ער לעזונג זא צו זאגן דיא
הענד בינדין דא דאך זיין כח ויכלות אונ׳
הערליכקייט אב זונדרליך אין דעם משיח זאל
ער וויזן ווערדן.

8 ה״ עטליכי יהודים ווערפן אונז פאר דאז
יֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי ניכט עִמָּנוּאֵל גינעניט ווארדן איז
זונדרן ישוע: דא הערא איזט דאז נביאות דעש
ישעי׳ ניכט אויף איהם גאנגן. דיא תשובה איז
פאלגענדי: עִמָּנוּאֵל איזט איין נאטירליכר
נאמן דעש משיח. אונ׳ יֵשׁוּעַ איזט איין גגעבנר
נאמין גלייך וויא איין יהודי דעם נאטירליכן
נאמין האט דז ער איין מענש זייא אונ׳ דער צו
נאמין צום עקסעמפל הירשל היישט: אלזוא
ווירד משיח דער נאטור נאך עִמָּנוּאֵל אונ׳ דער
צוגאב נאך ישוע גינענט. אונ׳ איזט צו מערקן
דז דער נאמין עִמָּנוּאֵל דז איזט גאט מיט אונז

אין

man dann Gott in dem Geheimnus der Erlösung/ so zu sagen die Händ binden/ da doch seine Allmacht/ seine Krafft und Herrligkeit/ absonderlich in dem Messias soll erwiesen werden.

8. Etliche Juden werffen uns vor/ daß die Prophezeyung Isaiæ 7. 14. in Jesu nicht seye erfüllet; weilen er nicht Emmanuel (Gott mit uns) sondern JEsus genennet worden? Die Antwort ist folgende: Emmanuel ist ein natürlicher Nahmen des Messiæ, und JEsus ist ein gegebener Nahmen. Gleich wie ein Jud mit dem natürlichen Nahmen ein Mensch ist/ und mit dem gegebenen Nahmen zum Exempl Hirschl genennet wird/ also wird Messias der Natur nach Emmanuel/ und der Zugab nach JEsus genennet. und ist zu wissen/ daß der natürliche Nahmen Emanuel (Gott mit uns) in dem Messias ein Fundament des Nahmens JEsus (ein Heyland) seye; dann JEsus wäre kein Heyland/ und hätte uns nicht können erlö-

דעש ישוע הנוצרי אויש קראפט דעש הייליגן גייסט גשעהן אונ׳ דז ער אין בית לחם גבאהרן װארדין דאן דער מלאך בייא לוקס א״א שפריכט אלזא רוח הקדש יבא עליך וכח עליון יאצול עליך ועל כן מה שיולד ממך קדוש יקרא בן האלהים והנה אלישבע מדעתך גם היא הרה לזקוניה והחדש הזה ששי לה שהיתה נקראת עקרה כי לא יפלא מה״ה כל דבר. דז איז דער הייליגי גייסט װירט איבר דיך קומין אונ׳ דיא קראפט דעז העכשטן װירט דיך איבר שאטין דרום אויך דאש הייליגי װאז פון דיר װירט נולד װערדין װירט בן אלהים גינעניט װערדן. אונ׳ אויך דיין קרובה אלישבע איזט אויך מעוברת מיט איינם זון אין איהרן עלטר אונ׳ געהט יעצט אין זעקסטן חדש דיא אונטר דיא לייט פר איין עקרה גהלטן װירד דאן בייא הקב״ה איזט קיין דינג און מיגליך.

ז״ז בבאן זיין דיא װארט דעש מלאך װאל צו מערקין דאן בייא גאט איזט קיין דינג און מיגליך. איך בין מיך מתמיה װארום דיא

zareth aus Krafft Gottes des heil. Geistes geschehen / und daß er in Bethlehem gebohren. Dann der Engel Gabriel Luc. 1. 35. spricht also: Der heil. Geist wird über dich kommen / und die Krafft des Allerhöchsten wird dich überschatten / darum auch das Heilige / welches aus dir wird gebohren / wird Gottes Sohn genennet werden. Und siehe Elisabeth deine Befreündin ist auch mit einem Sohn schwanger in ihrem Alter / und gehet jetzt im sechsten Monath daß sie im Geschrey ist / daß sie unfruchtbar sey: dann bey Gott ist kein Ding unmöglich. Also sprach der Engel.

7. Hier seyn die Wort des Engels wohl zu mercken: Dann bey Gott ist kein Ding unmöglich. Ich verwundere mich / warum die Juden dieses Geheimnus der Empfängnus Christi vor unmöglich halten / in deme ein jedwederer Gelehrteer wohl weiß / daß noch andere lang schwehrere Dinge bey Gott möglich gewesen. Warum will man

ווערדן דא הערא שפריכט ירמי׳ לא״ עד מרתי
תתחמקין וגו׳. דז איז ביז וויא לנג ווערשט דוא
דיך היין אונ ווידר ווענדן דוא טאכטר דוא
ווידר שפעניגי דאן הקב״ה ווירט עטוואש
נייאש בשאפין אין לנד. איין ווייבש בילד ווירט
אום געבן איינן גבר דז איזט איינן מאן איינן
שטארקן אדר גאט. וועלכש קלאהר איין
מעשה ה״ זיין מוזטי.

ה״ אונ׳ דיזי לידה נפלאה דעש משיח זאל
אין בית לחם גשעהן וועלכש דיא יהודים
זעלבשטן ניכט מכחיש זיין קאנן דאן דער
נביא מיכה ה״ שפריכט וז״ל ואת הבית לחם
אפרתה וגו׳. דז איז אונ׳ דוא בית לחם אפרתה
דיא דוא קליין בישט אונטר דען טויזנרן
אין יהודא פון דיר ווירט מיר אויז געהין
איין גוועלטיגר אונטר ישראל אונ׳ זיינה אויז
גענגי זיין פון פאר מאל פון טעגין דער
עוויגקייט הער גוועזין.

ו״ נון דיא נוצרים גלויבן אויז דער תורה
חדשה דז איזט דז אבנגליון דז דיא עמפפנגניז

Menschen / sondern Gott zugeschrieben werden. Dahero spricht Jeremias am 31. Capitl. v. 22. Wie lang wirst du dich hin und wieder werffen / du abtrůnnige Tochter / dann Gott wird etwas Neůes im Lande erschaffen. Ein Weibs-bild wird einen Gever, d.i. einen Mañ oder starcken Gott umgeben. Welches klar ein Werck Gottes seyn muste.

5. Und diese wunderbare Geburth des Messiæ, soll in Bethlehem geschehen / welches die Juden nicht laugnen kǒnnen / dann der Prophet Michæas. c. 5. v. 2. spricht: Und du Bethlehem Ephrata die du klein bist unter den Tausenden in Juda / aus dir wird mir ausgehen / der da wird ein Herrscher seyn in Israel / und seine Ausgånge waren von Anfang / und von Tågen der Ewigkeit.

6. Nun seyn die Christen aus der neůen Torah, d. i. (aus dem Evangelio Luc. c. 1.) versichert / daß die Empfångnus des Jesu von Nazareth

גאט געבן צו איין צייכן . דיא יונג פרויא
ווירד שוואנגר ווערדן אונ׳ איין זון גיבעהרן אונ׳
זיין נאמין ווערשטו רופין עמנואל דז איז גאט
מיט אונז .

ג״; דז אבר דז ווארט עלמה איינה בתולה
בידייטיט איזט אויז דענן אוסשטענטין דעש
פסוק צו ער ווייזן דאן גאט וואלטי איין נס
גדול טאן . נון וואן דיא עלמה וואר אין דער
נטאור איין אשה גוועזין אלש וויא איין אנדרי
זא ווער עש קיין נס גוועזן זונדרן איין
אורדינארי אונ׳ נאטירליכי זאך . אונ׳ זאגשטו
דז דאש זעלבי ווייב איין עקרה וואר גוועזין זא
האט זיא דער נביא ניכט איינה עלמה זונדרן
איין עקרה גענין זאלן .

ד״; נון וואן איינה בתולה זאלטי דעם משיח
אהני בייא ליגן איינש מאנש עמפפאנגן אונ׳
גיבעהרן זא קאן דיזש ניכט נאטירליכר ווייז
זונדרן עש מוז דורך דיא קראפט דעש אליר
העכשטן גאטש גשעהן : דאן דיזש מעשה מוז
ניכט איינם בן אדם זונדרן הקב״ה צו גשריבן

und einen Sohn gebähren, und sein Nahmen wirstu heissen Emmanuel. Das ist: Gott mit uns.

3. Daß aber das Wort *Almah* eine Jungfrau bedeütet / ist aus denen Umständen des Texts zu erweisen / dann Gott wolte ein grosses Wunderwerck thun. Nun wan die Almah wäre in der Natur ein Weib wie andere gewesen / so wäre es gewieß kein Wunderwerck / sondern ein ordinari / und ein natürliche Sach. Und sagest du / daß das selbe Weib unfruchtbar war / so hät sie der Prophet nicht ein Almah. d. i. ein von niemand noch erköntes Mägdlein / sondern Akorah, d. i. eine Unfruchtbare nennen sollē.

4. Wann dann eine Jungfrau / und zwar eine Almah, d. i. eine Junge noch gantz verborgene / soll den Messias ohne Beyligen eines Manns empfangen / und gebähren / so kan dieses nicht natürlicher Weis / sondern es muß durch die Krafft des Allerhöchsten GOttes geschehen / dann dieses Werck kann nicht einem Men-

ד״ 4 היר קענטי מן זאגן וויא האט קענין ישוע הנוצרי מזרע דוד זיין ווילן ער וויא מיר באלד מעלדן ווערדן ניכט פון יוסף גצייגיט זונדרן פון רוח הקדש עמפפנגן ווארדן. דיא תשובה איזט לייכט ווילן ניכט נור אליין יוסף זונדרן אויך מרים עבן אויז דעם גשלעכט דוד גוועזן דאן דיא תורה וואלטי האבן דז מאן אונ׳ ווייב פון איינם גשלעכט זאלטן זיין.

פרק יג״

וויא דער ישוע הנוצרי עמפפאנגן אונ׳ גבאהרן ווארדן זייא.

א״ 1 דא מיט מיר ווייטר ער ווייזן דז ישוע הנוצרי דער וואהרי משיח גוועזן זייא איז צו ווישן וויא ישוע עמפפנגן אונ׳ גבאהרן ווארדן איזט אונ׳ וויא דער משיח דען דיא נביאים פאר גזאגט האבן זאלטי גבאהרן ווערדן.

ב״ 2 ישעי׳ קפיטל ז׳ שפריכט לכן אדני יתן לכם אות הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנו אל. דז איז דרום אויך ווירט מיין

hat dann Jesus Nazaren. von den Saamen David seyn können/ weilen/ er wie wir bald melden werden/ nicht von Joseph gezeiget / sondern vom heil. Geist empfangen worden? Die Antwort ist leicht / dann nicht nur allein Joseph / sondern auch Maria die Mutter JEsu eben aus dem Geschlecht David gewesen/ wie das Gesatz Num. 36. v. 6. wolte haben/ daß Mann und Weib von einem Geschlecht seyn solten.

Das 13. Capitl.

Wie Jesus empfangen und gebohren?

1. DAmit wir weiter erweisen/ daß JEsus von Nazareth der wahre Messias gewesen/ist zu wissen / wie Jesus empfangen und gebohren worden. Und wie der Messias, den die Propheten vorgesaget/ solte gebohren werden.

2. Isaias c. 7. 14. spricht: Darum wird mein Gott euch ein Zeichen geben. Siehe die Almah (Jungfrau) wird schwanger werden / und

וואלן אויך פיל ליבר טויזנד מאל שטערבן
אלז איהן פר לויקנן אונ׳ לעסטרן.

ג״ אונ׳ צוואר גלויבן זיא ערשטליך דז משיח
מוז מזרע דוד זיין: וויא דוד אין תהלים פ״ט
ישעי׳ י״א. ירמי׳ כ״ג שפרעכן. נון אבר פינדן דיא
נוצרים דז ישוע הנוצרי פון דוד המלך הער
קומין איזט וויא צו זעהן איזט בייא לוקס אין
א״ קפיטל: דאן זוא רעדיט דער מלאך גבריאל
צו מרים דא זיא זאלטי ישוע הנוצרי עמפפנגן:
וז״ל הנה תהרי בבטן ותלדי בן ותקראי שמו
ישוע: זה יהיה גדול ובן עליון יקרא ויתן לו ה״
אלהים כסא דוד אביו וימלוך בבית יעקב
לעולם ולא יהיה סוף למלכותו. דז איזט נון
דוא ווירשט מעוברת ווערדין אין לייב: אונ׳
איינם זון גבעהרין דעסן נאהמן זאלשט דוא
הייסן ישוע: דער ווירד גרוש זיין אונ׳ איין זון
דעש אליר העכשטן גאטש גינעניט ווערדין
אונ׳ גאט דער הער ווירד איהם דען שטול דוד
זיינש פאטרש געבן אונ׳ ער ווירד איין קיניג זיין
איבר דז הויז יעקב עוויגליך אונ׳ צו זיין מלכות
ווירד קיין סוף זיין.

sen werde. Dahero glauben sie auch festiglich an ihn/ als an ihren Heyland/ und Erlöser / wollen auch lieber tausend mal sterben / als ihn verlaugnen/ oder lästern.

3. Und zwar glauben sie/ erstlich daß der Messias muß vom Saamen Davids seyn/ wie David im 89. (Vulg. 89.) Psalm: Isaias im 11. und Jeremias im 23. Capitl sprechen. Nun die Christen finden/ daß Jesus Nazarenus von David dem König her kommen sey/ wie Luc. 1. zu sehen. Dann also redet der Engel Gabriel zu Maria / da sie solte Jesum Nazarenum empfangen: Siehe/ du wirst empfangen in deinem Leib / und du wirst einen Sohn gebähren. Dieser wird groß seyn / und ein Sohn des allerhöchsten (Gottes) genennet werden. Und Gott der Herr wird ihm den Stul seines Vatters David geben. Und er wird herrschen in dem Haus Jacob ewiglich. Und seines Königreichs wird kein Ende seyn.

4. Hier könte man sagen: Wie hat

י״א אבשון פיל יהודים בקענן דז דער משיח שון גבאהרן זייא: לאזין זיא דוך אויף קיינה וויש צו דז ישוע הנוצרי דער זעלבי משיח זייא זונדרן זיא זיין דען זעלבן מקלל אלש איינם ממזר בן הנדה איין מכשף איין עבודה זרה. דז ער פון סמאל הרשע זיינן אורשפרונג העטי. איך ברופי מיך אויף דער יהודים איהר גווישן אונ׳ אויף איהרה אלטי גיבעט ביכר אבזונדרליך אויף דז חירוף וגידוף ספר קטן תולדות ישו אונ׳ אויף דען ספר משמיע ישועה איך וויש זעלבשטן יהודים וועלכי דער גלייכן חרופים וגדופים אויז איהרן סדורים האבין אויז גילעשט.

ב״ב הערנטקיגן דיא נוצרים אונטר זוכין אויז דער תורה אונ׳ אויז דענן נביאים דיא ווארהפטיגי צייכן אונ׳ אייגנשפטן דעש משיח וועלכין הקב״ה דורך דיא נביאים פרשפראכן האט. אונ׳ זיא פינדן קלאהר אלי דיא זעלבי צייכן אין ישוע הנוצרי. דאהערא גלויבן זיא אויך פעשטיגליך אן איהם אלש איהרן גואל וואלן

bohren seye / doch lassen sie auf keine Weiß zu / daß Jesus Nazarenus derselbe Messias seye / sondern sie verwerffen und verfluchen denselben als einen Mamser, Ben niddah. Das ist / einen von einer unreinen Huren gebohrnen Sohn / als einen ehebrecherischen Zweig / als einen Zauberer / einen Abgott / und als einen / der seinen Ursprung von dem höllischen Lucifer habe. Ich beruffe mich auff der Juden Gewissen / und auf ihre alte Gebeth-Bücher / absonderlich auf das Lästerbüchlein Toledos Jischu, und Maschmia Jeschua. Ja ich weiß selbst Juden welche dergleichen Lästerungen aus ihren Sidurim (Gebeth-Büchern) ausgelöschet haben.

2. Herentgegen die Christen untersuchen aus der Torah (5. Bücher Moysis) und aus den Propheten die wahrhafftige Zeichen / und Eigenschafften des Messias, welchen Gott in der heilig. Schrifft versprochen hat: und sie finden klar alle diese Zeichen in Jesu Nazareno / wie ich in folgendem Capitl erweisen

אין דיזם עולם קומן זייא: וועלכש דיא נוצרים מוכרח זיין צו גלויבן: אין דעמי זיא זעהן דאז דיא ארמי יהודים וועלכי אין דיזן איהרי גמרא זעלבשטן ניכט גלויבן זא זעהר גישטראפיט ווערדין דז זיא אלי איהרה תפארת אונ׳ ליבשאפט פר לאהרין האבין. דז זיא קיין איינציגש צייכן מעהר האבן וועלכש זונשטן בייא דעם אויש ער וועלטין פאלק ישראל גוועזין איזט: דאן איהר מלוכה וממשלה האט אויף גהעריט דז בית המקדש איזט חרוב דיא קרבנות אונ׳ זונשטן ניסים ונפלאות וועלכי בייא איהנן טעגליך גוועזין האבן אויף גהערט זיא זעלבשטן זיין איבר ט״ז מאות שנה אהני איינציגש צייכן דער גאולה אין דער גאנצין וועלט מפוזר ומפורד: דז זיא אויך פון דעם גרינגשטן אונטר אלין אומות פר אכטיט אונ׳ פר שפאטיט ווערדן.

פרק י״ב

אב ישוע הנוצרי דער פון דענן נביאים פר שפראכני משיח גוועזן זייא.

auch aus folgender Ursach billig glauben indeme sie täglich sehen/ daß die arme Judē/welche in diesem Punct ihrem Talmud selbsten nicht glauben/ so sehr gestraffet; daß sie alle ihre Schönheit und Liebschafft verlohren/ daß sie kein einziges Zeichen mehr haben/ welches sonsten bey dem außerwählten Volck Israel gewesen; dann ihre Heerschafft hat ein End/ der Templ ist zerstöhret/ die Opffer/ und sonsten die Mirackl und Wunderwerck/ welche bey ihnen täglich gewesen/ haben auffgehöret. Sie selbsten seyn über 16. hundert Jahr/ohne alles Zeichen der Erlösung/ in der gantzen Welt zerstreüet/ daß sie auch von dem geringsten unter allen Völckern verspottet werden.

Das 12. Capitl.

Ob JEsus Nazarenus der von den Propheten versprochene Messias gewesen?

1. OBschon viel Juden bekennen/ daß Messias schon gebohren

פירשוהו על משיח שאמרו קדמונינו ז"ל כי
ביום שחרב בית המקדש נולד משיח והוא
אסור בזיקים. דז איז פיל האבן דיזי ווערטר פון
דעם משיח אויז גליגט עש האבן גזאגט אונזרי
קדמונים ז"ל דז דער משיח ווער נולד ווארדן
ביום שחרב בית המקדש אונ' ער איז אן גבונדן
אן אייזרני קעטן.

11 י"א יא עש זאגט דיא גמרא סנהדרין דף צ"ח
ע"א וז"ל אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה
זיל שייליה לדידיה והיכי יתיב אפתהא דרומי
וכו' דז איז ער זאגט צו אים וואן ווירד משיח
קומן האט ער אים גאנטווארט גיהי הין אונ'
פראגי אים זעלבשטן אונ' וואו זיצט ער אויף
דער טיהר פון רומי אונ' וואש איז זיין צייכן ער
זיצט צווישן דיא ארמין דיא ליידן קראנקהייט
אונ' אלי לידיגן אונ' בינדן אויף אין איין מאל
ער אבר לעדיגט איינש אונ' בינדט איינש׃

12 י"ב אויז דיזם אלין וואש דיא נביאים אונ'
גמרא זעלבשטן פארברינגן קאן איין בר דעת
ניכט אנדרשט גלויבן אלש דז משיח שון

Wörter von dem Messias ansgeleget. Es haben unsere Alte seeliger Gedächtnus gesaget/ daß der Messias ware gebohren worden an dem Tag/ da der Templ zerstöhret worden/und daß er seye an Ketten angebunden.

11. Im Talmud Sanhedrin fol. 98. col. 1. (Der R. Jehoscha, des Levi Sohn) fraget (den Elias) wann wird Messias kommen? (Der Elias) antwortet ihm: gehe hin/ frage ihn selbsten. Und wo sitzet er? beym Thor zu Rom. Was ist sein Zeichen? Er sitzet zwischen den Armen welche Kranckheit leiden/ nnd alle binden (ihre Banden der Wunden) auff einmahl auff/ und wiederum auff einmahl zu. Aber (der Messias) bindet nur ein Band der Wunden auff, und verbindet dasselbe wider.

12. Aus diesem allen/ was die heil. Schrifft / und der Talmud selbsten vorbringet / kan ein vernünfftiger Mensch nicht anderst glauben / als daß Messias schon in diese Welt kommen seye. Welches die Christen

שון לנג עבר זיין. דא הערא מוז בזמן הזה שון ימות המשיח זיין. נון זיין יעצט דיא טעג דעש משיח זא פֿאלגט קלאהר דז משיח שון קומין זייא.

י״ט דז זמן משיח כבר עבר וחלף זייא האבן עש זעלבשטן פיל חכמים ער קעניט אין דער גמרא. אלזא האט רבי עקיבא אין דער שטאט ביתר איין משיח אן גנומין מיט דעם נאמין בר כוכב וועלכן דער נאך דיא רומיים מנצח האבן גוועזין אונ׳ כמה מאה אלפים יהודים ממית גוועזין. עיין בצמח דוד דף כ״ז ע״א. וגם בסנהדרין דף צ״ז ע״ב. וגם בגמרא גיטן דף נ״ז. אויז דיזם מעשה דעש רבי עקיבא איזט קלאהר צו שליסן וואן דיזר ר׳ עקיבא ניכט העט ער קענט דז דיא צייט דער אנקונפט דעש משיח דא צו מאל ער פיליט וועדי העטי ער דעם פלשין משיח ניכט אן גנומין.

10 י״ דער רבי אבן עזרא לעהרט אויך אין זיינם פירוש על ישעי׳ קפיטל נ״ב וז״ל הנה ישכיל עבדי וגו׳. איבר וועלכן ער שפריכט רבים

Nun können die Juden nicht laugnen / daß 4000. Jahr schon verflossen seyn. Dahero müssen jetzt schon die Täge des Messias seyn. Seyn jetzt die Täge des Messias / so folget klar daß er schon kommen seye.

9. Diese verflossene Zeit der Ankunfft Messiæ, haben viel Rabbiner im Talmud erkennet. Also hat Rabbi Akiva in der Statt Pitter einē Messias angenommen / mit nahmen Barkochav. Welchen hernach die Römer überwunden / und vielmal hundert tausend Juden umgebracht. Mann siehe das Buch Zemach David fol. 21. col. 1. und Sanhedrin fol. 97. col. 2. Gittin fol. 57. Uber diese Thatt des R. Akiva ist klar zu schlüssen / daß wann R. Akiva nicht hätte erkennet / daß die Zeit der Ankunfft des Messias schon dazumal erfüllet wäre / hätte er den falschen Messias nicht angenommen.

10. Der R. Even Esra lehret über den Text Isai. 52. Siehe mein Knecht wird weislich handlen / also: Viel (Rabbiner) habe diesen

Wör-

בשטימט אויף דיין פאלק אונ אויף דיין הייליגי שטאט צו פאלענדין דיא מיכיטאט, אונ צו ענדין זינד אונ צו פר געבן זינד אונ צו ברענגן דען עוויגן גירעכטן אונ צו ענדין וויישזאגונג אונ פראפיטן אונ צו זלבין הייליג הייליג. אויז דיזי פסוקים שליסן דיא נוצרים אלזוא: זיבנציג וואכין מן מעג טעג אדר וואכן אדר יאר פר שטעהן: זיין פון דניאל הער שון לענגשט פר פלאסן דיא פראפיציאונגן האבן אויך אויף גיהערט זא פאלגט דז דער הייליגי משיח שון קומין אונ גזאלביט זייא.

ח׳ אויך איזט דיא צייט דער אן קונפט דעש משיח פר פלאסין וועלכי אן גידייטיט ווערט בגמרא סנהדרין דף צ״ז ע״א וז״ל תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו וכו׳. דז איז דיא פון הויז אלי׳לערנן דז זעקס טויזנד יאר זאל דיא וועלט שטין ב׳ אלפים שנה ווירד דער עולם לעהר זיין. ב״ אלפים שנה דיא צייט דר תורה. אונ ב׳ אלפים שנה ימות המשיח נון קענין זיא ניט מכחיש זיין דז ד״ אלפים שנה

versigeln / und die Missethaten zu vergeben / und zu bringen die ewige Gerechtigkeit / und die Gesichte und den Propheten zu versiglen und zu salben die Heiligkeit deren Heiligkeiten / das ist: den Allerheiligsten. Aus diesem Text schlüssen die Christen also: 70. Wochen (man mag Täge / oder Wochen / oder Jahre verstehen) seyn von Daniel her schon längst verflossen / und die Prophezeyungen seyn auch versigelt / das ist / sie haben auffgehöret; so folget also / daß der allerheiligste Messias schon kommen und gesalbet seye.

8. Die Zeit der Ankunfft des Messias, welche der Talmud Sanhedrin fol. 97. col. 1. selbsten anzeiget / ist auch schon verflossen. Die Wort des Talmuds lauten also: Die vom Haus Eliæ lehren / daß 6000. Jahr die Welt soll stehen. 2000. Jahr wird die Welt lär seyn: d. i. in dem Gebott der Natur. 2000. Jahr die Zeit des Gesatz Moysis Und 2000. Jahr die Täge des Messias

Nun

וועניג זיא אונ׳ איך וויל שטורמן דיא הימל אונ׳
דיא ערד אונ׳ דאז מעהר אונ׳ דיא טריקנש אונ׳
איך וויל ציטרן מאכן אלי דיא פעלקר אונ׳ עש
ווירד קומין דיא גלושטינג אליר פעלקר אונ׳
איך וויל ערפילן דיזיש הויז מיט עהר זאגט
גאט צבאות גרעשר זאל זיין דיא עהר דז הויז
דז דאזיגי לעצטי מין ווען דז ערשטי אמר ה״
צבאות. היר בטראכטי איין יעדר יהודי אב
זונדרליך דיא ווערטר דעש חגי הנביא עוד
אחת מעט היא: נאך איינז וועניג זיא אונ׳ דיא
ווערטיר גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון
מן הראשון. עש ווירט גרעשיר זיין דיא עהר דז
דאזיגי הויז דאז לעצטי מין ווען דז ערשטי
דאן קלאהר שטיט דז דאז אנדרי בית המקדש
דר דאזיגי דז לעצטי זייא. דא הערא ניכט
דרייא בית המקדש זיין קענן.

ז ז״ דז דיא צייט דער אן קונפט דעש משיח שון
פר ביייא איזט בקרעפטיגט אויך דניאל קפיטל
ט׳ וז״ל שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר
קדשך וגו׳. דז איז זיבציג וואכין זיינן ווארדן

פר

und alle Völcker zittern machen; da soll kommen der Trost aller Heyden / und ich will dieses Hauß mit Ehr erfüllen / spricht der Herr Zabaoth. Und v. 10. Es soll die Ehr dieses letzten Hauses grösser seyn als des ersten gewesen; spricht der Heer Zabaoth. Hier betrachte ein jeder Jud / absonderlich des Aggæi seine Wörter. Siehe es ist noch ein kleines dahin / und die Wörter: dieses letzten Hauses. Aus welchen erhellet / daß dieser anderte Tempel / welcher auch zur Zeit des Aggæi gestanden / der letzte war / quia הזה *Ha se*, *hoc* Articulus demonstrativus est. Kann also nicht der dritte Tempel gebauet werden / welcher der letzte seyn solte.

7. Auch daß die Zeit der Ankunfft Messiæ schon vorbey seye / bekräfftiget Daniel c. 9. à v. 24. Siebenzig Wochen seynd bestimmt über dein Volck / und über deine heilige Statt / zu vollenden die Missethaten / und die Sünden zu

ver-

ענגל אונ׳ ער ווירט דען וועג בירייטן פר מיר
אונ׳ גלייך זאל ער קומין צו זיינם היכל דער
הער דז איהר בגעהרט אונ׳ דער מלאך הברית
וואש איר בינערט. אויז דיזן פסוק שליסן
דיא נוצרים דז דער משיח אין דעם אנדרן
היכל דא דז בה״ נאך צו ירושלים גשטנדן
קומין זייא.

ה״ עש וואלין צוואהר עטליכי יהודים דען
פסוק פרשטעהן פון דעם דריטן בית המקדש
וואש זאל ער בויאט ווערדן: אבר דז איזט
אויגן שיינליך איין לימוד של שקר דאן דער
נביא זאגט יא ער ווירט בלד קומין יעצט אבר
שון פון מלאכי אן ביז דאטא קיגן צווייא טויזנד
יאר פרפלאסין זיין: קאן יא דער נביא פון קיין
אנדרן היכל מיינן אלש פון דעם זעלבן
וועלכש אין זיינר צייט גשטאנדן איזט.

ו״ וועלכש אויך דיא פראפיצייאונג חגי
בקרעפטיגט קפיטל ב״ וזל כי כה אמר ה׳
צבאות עוד אחת מעט היא ואני מרעיש וגו׳.
דז איז אזו האט גזאגט צבאות נאך איינש

mir den Weeg bereithen / und bald soll der Herr kommen zu seinem Tempel / den ihr suchet / und der Engel des Bunds / den ihr begehret. Aus diesen Vers schlissen die Christen / daß Messias in dem andern Templ / da er zu Jerusalem noch gestanden / kommen seye.

5. Es wollen zwar etliche Juden den angezogenen Vers von dem dritten Tempel / der noch soll gebauet werden / verstehen. Aber dieses ist augenscheinlich eine falsche Lehr / dann der Prophet saget ja: Daß der Herr Messias soll bald kommen. Jetzt aber seyn schon von dem Propheten Malachia bis dato gegen zwey tausend Jahr verflossen. So kan ja der Prophet keinen andern Templ andeuten / als denselben / welcher zu seiner Zeit gestanden.

6. Welches auch die Prophezeyung Aggæi c. 2. v. 7. 8. bekräfftiget: Also spricht der Herr Zebaoth: Es ist noch ein Kleines dahin / und ich will Himmel und Erden / das Meer und Trocken bewegen / und

3 ג״ דז אבר דיא יהודים פון גאר פיל הונדרט יארן קיין צעפטר אונ׳ סנהדרין האבן ערפארן זיא עש יעמרלך אין דער גנצי וועלט אינזאיהרן שווערן גלות. דיא פאבל פון דעם מלך היהודים וועלכר זאל מושל זיין איבר נהר סמבטיון איזט אלי בני אדם בילך צו לאכין דריבר דאן וואו העד האבן זיא דיא ידיעה דז איבר דען נהר סמבטיון איינמלך דערן יהודים זייא. דיא נוצרים האבן פון עטליכי הונדרט יאר הער פילטויזנד אונ׳ טויזנד מיילן גירייזט אונ איין גנצן נייאן עולם גיפונדן אבר צו דעם נהר סמבטיון זיין זיא דענוך ניכט קומין פיל וויניגר דען מלך היהודים גזעהן. נעמפלך הרוצה לשקר ירחיק עדותו. עז איזט הלט איין גרושר צער דז דורך דר גלייכן פאביל אונ׳ שקרים דאז איינפעלטיגי פאלק ישראל פר פיריט ווירט.

4 ד״ צון אנדרן שטייפן זיך דיא נוצרים אויף דעם נביא מלאכי קפיטל ג׳ וזה״ל הנני שולח מלאכי ופנה דרך וגו. דז איז איך וויל שיקן מיין

ענגל

viel hundert Jahren her kein Scepter und Sanhedrin (einen hohen Rath) haben/erfahren sie es selbsten jåmmerlich in der gantzen Welt in ihrem schweren Golus(Elend). Die Fabel von dem Juden-König / welcher soll über dem Fluß Sabbatjon herschen/ ist allen Menschen lächerlich/ dann woher wissen die Juden/ daß aldorten ein Jüdischer König seye? die Christen seynd von etlich hundert Jahren her über Land viel tausend und tausend Meilen gereiset/ und haben eine gantze neüe Welt gefunden / aber zu dem Fluß Sabbathjon seyn sie dennoch nicht komen/ weniger den Juden-König gesehen. Nehmlich/wie der Talmud spricht: Wer da will lůgen / der soll von weiten Zeugnus begehren. Es ist halt ein grosses Weh! daß durch dergleichen Fabl das einfältige Volck Israel verführet wird.

4. Zum andern steiffen sich die Christen auff den Propheten Malachiam c. 31. Siehe ich will meinen Engel senden / und er wird vor mir

ג׳. יעצט איז דיא פראג אויז וואש אורזך גלויבן דיא נוצרים דז משיח שון קומין זייא. דיא אורזאך נעמין זיא אויז דער היילינן שריפט דז נעמבליך דיא צייטן וועלכי דיא נביאים האבן נביאות גזאגט פון דער אן קונפט דעש משיח שון פר ביא זיין. בראשון גרינדן דיא נוצרים זיך אויף דער פר היישונג יעקב אבינו בראשית מ״ט וז״ל לא יסור שבט מיהודא ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים. דז איז עש זאל ניכט אפ גטאן ווערדן דער צעפטיר פון יהודא אונ׳ איין גיזאץ געבירר פון צווישן זיינה פיס ביז קומין ווירט משיח אונ׳ אים ווערין דיא פעלקר גהארזמן. דז אבר דורך שבט איין צעפטיר אונ׳ דורך מחוקק איין גיזאץ געבירר אודר איין שריפט גלעהרטר פר שטנדן ווירט בקענין עש אלי דרייא תרגומים. אונ׳ דז ספר צרור המור דף ס׳ ע״ג איבר דז ווארט מחוקק שפריכט אלזא זה רמז על הסופרים וחכמים וסנהדרין. דז איז דיזש האט איינה ביידטונג אויף דיא שריפט גלעהרטן אונ׳ דיא חכמים אונ׳ דען ראט דערן סנהדרין.

2. Jetzt ist die Frag/ aus was Ursach glauben die Christen daß Messias schon kommen seye? die Ursach nehmen sie aus der heil. Schrifft/ daß nehmlich die Zeiten welche die Propheten von der Ankunfft des Messiæ vorgesaget/ schon verflossen seyn. Und erstens gründen sich die Christen auff die Verheisung unsers Vatters Jacob, Gen. 49 10. daß Schevet, oder Scepter soll von Juda nicht entwendet werden/ noch ein Gesatzgeber von zwischen seinen Füssen/ bis daß der Messias komme/ und ihme werden die Völcker gehorsamen. Daß aber durch Schevet ein Scepter verstanden wird/ und durch Mechokek ein Gesatzgeber oder Schrifftgelehrter/ bekennen es alle drey Targumim. Und das Buch Zeror Hammor fol. 60. col. 3. spricht über das Wort Mechokek also: Dieses hat eine Bedeůtung auff die Schrifftgelehrten/ auch Kluge/ und auff den Rath der Sanhedrin.

3. Daß aber die Juden von gar

נ״ שפריכט וזל׳ שובו בנים שובבים נאם ה׳ וגו׳. דז
איז ווידר קעהרט קינדר רבעליר רעדט גאט
דאן איך האב גיהערשט איבר אייך אונ׳ וויל
אייך נעמין איינן פון איינר שטאט אונ׳ צווייא
פון גשלעכט אונ׳ וויל אייך ברענגין אין ציון.
אויז דיזם פסוק לעהרן דיא נוצרים דז פון
משיח ניכט אלי יא זעהר ווענינ ביזי יהודים
ווערדין בקעהריט אונ׳ צון הימלישן ציון
גבראכט ווערדין.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

פרק י״א

אב דער פון דענן נביאים פר שפראכני משיח
שון קומין זייא.

י״א דיזש איזט איין הויפט פונקט צווישן דיא
יהודים אונ׳ נוצרים: דיא יהודים האפין שטרק
דז משיח קומין זאל אונ׳ זיא אויז דעם גלות
צייטליך ער לעזן. דיא נוצרים אבר גלויבן
פעסטיגליך דז משיח שון קומין זייא אונ׳ האט
אלי דיא מענשן צו דעם עולם הבא ער לעזט.
וויא זיא יגשעהן זייא ווערדי איך אין פרק כ״א
אונ׳ כ״ב ער קלעהרן.

der Herr / dan ich werde über euch herrschen / und will euch einen von einer Statt / und zwey von einem Geschlecht auffnehmen / und will euch in Sion bringen. Aus diesem Text lehren die Christen / daß nicht alle / sondern gar wenig böse Juden werden vom Messias bekehret und zum himmlischen Sion gebracht werden.

Das 11. Capitl.

Ob der von Propheten versprochene Messias schon kommen seye?

1. Dieses ist zwischen den Juden und Christen ein Haubt-Punct. Die Juden hoffen gar starck / daß Messias noch kommen soll / und sie aus diesen Golus (Elend) zeitlich erlösen. Die Christen herentgegen glauben festiglich / daß Messias schon kommen sey / und habe alle Menschen zum ewigen Leben erlöset. Diese Erlösung wie sie geschehen / werde ich im 21. und 22. Capitl. erklären.

2. Jetzt

רואין אונ׳ דז קלב אונ׳ יונגר ליב אונ׳ דז מעסט
פיך מיט איין אנדר אונ׳ איין קליינר יונג טוט
זיא פירן. אונ׳ דיא קוא אונ׳ דער בער ווערדן מיט
איין אנדר ווידן אירה יונגין אונ׳ דער ליב ווירד
אלש איין רינד שטרוא עשין. אבר דיזי
נבואה פר שטעהין דיא נוצרים נור אלש
איין משל גירעדיטצו זיין: נעמבלך דורך
דעם וואלף עמפרט אונ׳ ליב פרשטין זיא דיא
ווילדי מענשן וועלכי דורך דיא לעהר דעש
משיח ביוועגיט אירה מעשים רעים פון זיך אב
טאן אונ׳ מיט דענן צדיקים וועלכי צו איין שאף
גגליכן זיין וואהנן ווירדן. גלייך וויא דיא ד׳ היות
וועלכי דניאל גזעהן אין דער זאך ניכט איין
ליב איין בער איין לעמפרט אונ׳ וויא דיא
יהודים פר מיינן איין חזיר גוועזין זונדרן דיא
פיר חיות האבן נור אין איין גלייכניש דיא ד׳
מלכיות אן גידייטיט. אלזא אויך זיין דיא
ווערטיר דער נבואה של ישעי׳ הנ״ל נור אין
איין משל צו פר שטעהין.

8 ח׳ אויך גלויבן דיא נוצרים וואז ירמי׳ קפיטל

mit einander wayden / und ihre Jungen werden dabey liegen und der Löw wird Stroh wie ein Rind essen. Aber diese Prophezeyung verstehen die Christen nur in einer Gleichnus geredet zu seyn. Nehmlich durch dem Wolff / Leopard / und Löwen verstehen sie die wilde Menschen / welche durch die Lehr des Messiæ beweget / ihre Grausamkeit ablegen / und mit den sanfftmütigen Menschen / welche einem Lamm verglichen / wohnen werden. Gleich wie die 4. Thier welche Daniel gesehen / in der Sach nicht ein Bär / ein Leopard / und (wie die Juden meynen) ein Schwein gewesen / sondern diese 4. Thier haben nur in einer Gleichnus die 4. Königreichẽ oder Monarchien angedeütet. Also auch seyn die Wörter der angezogenen Prophezeyung Isaiæ nur in einer Gleichnus zu verstehen.

8. Auch glauben sie was Jeremias c. 3. v. 14. spricht: Bekehret euch ihr abtrinnige Kinder / spricht

der

דעז מענשן . אונ׳ ביז צון אלטן דערן טעגן איז ער גקומן אונ׳ פר אים האבין זיא אים גינעהט .

י״ אויז דיזן יעצט גמעלטן פסוקים לעהרן דיא נוצרים דז שני אן קונפטן דעש משיח זיין . אין דער ערשטן אן קונפט איז משיח איין עני ורוכב על החמור וויא זכריה שפריכט . אין דער אנדרן אן קונפט איז משיח הערליך אין דען וואלקן וויא דניאל שפריכט . דא הערא אלי פסוקי׳ פון עניות אונ׳ יסורים דעז משיח ווערין ערפילט אין זיינר ערשטי אן קונפט . הערנקיגן כל הפסוקים פון דער קלאהרי אונ׳ ממשלה דעש משיח ווערן ערפילט אין זיינר אנדרן אן קונפט .

יז״ אוין גלויבן דיא נוצרים דז בזמן משיח זאלטי ערפילט ווערדן וואש ישעי׳ אין גנצן קפיטל י״א שפריכט אב זונדרליך אין זעקסטן אונ׳ זיבנדן פסוק וז״ל וגר זאב עם כבש וגו׳ . דז איז עש ווירט וואנין דער וואלף מיט דעם שאף אונ׳ דער לעמפערט מיט דען ציקל ווערדן

6. Aus diesen jetzt gemeldten Prophezeyungen lehren die Christen; daß des Messias zwey Ankünfften seyn müssen. In der ersten Ankunfft ist Messias arm / und reitet auff einem Esel / wie Zacharias spricht. In der andern Ankunfft ist Messias herrlich in Wolcken des Himmels / wie Daniel spricht. Dahero alle Texten von der Armuth / und Trangseeligkeit Messiæ werden in der ersten Ankunfft erfüllet; herentgegen alle die Texten von der Glori und Herrligkeit Messiæ werden erfüllet in der andern Ankunfft.

7. Auch glauben die Christen / daß zur Zeit Messiæ solte erfüllet werden / was Isaias im gantzen 11. Capitl. spricht / absonderlich im 6. und 7. Vers: Der Wolff wird mit dem Lamm wohnen / und der Leopard mit dem Bock liegen / ein Kalb / und ein junger Löw / und das Mast-Vieh mit einander / und ein kleiner Knab wird sie treiben. Die Kuhe und der Bär werden

mit

איין שטארקר איין עוויגר פאטר העד דעז׳ פרידנש.

ג״ ג איטם גלויבן דיא נוצרים וואש זכרי קפיטל ט״ שפריכט וז״ל גילי מאוד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך וגו׳. דז איז פרייא דיך זער זער דוא שטאט ציון שאלי שטאט ירושלים נון דיין קיניג ווירט קומין צו דיר איין גירעכטר אונ׳ איין העלפר ער איזט ארום אונ׳ רייט אויף איין איזל אונ׳ אויף איין יונגן פילי.

ד״ דיא נוצרים גלויבן אויך דז דר משיח יהוה צדקנו גאט אונזר גרעכטר גנענט ווירט ירמי׳ ךג״. איטם מלאך הברית מלאכי ג״. איטם איין בן אלהים תהלים ב״. איטם איין עוויגר גירעכטר דניאל ט״.

ה״ איטם דיא נוצרים גלויבן וואש דניאל קפיטל ז״ שפריכט חזה הוית בחזוי לילה וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתא וגו׳. דז איז איך האב גזעהן אין טרוים בייא דער נאכט אונ׳ עז וואר איין וואלקן דעש הימל אלש וויא איין זון

derbar: ein Rath/ Gott/ starck/ ein ewiger Vatter/ und ein Fürst des Friedens.

3. Auch glauben sie die Prophezeyung Zach. 9. v. 9. Freve dich sehr du Tochter Sion, schalle du Tochter Jerusalem! siehe dein König wird zu dir kommen/ ein Gerechter und ein Helffer/ arm/ und reitet auf einem Esel/ und auff einem jungen Fillen.

4. Sie glauben auch/ daß Messias Jehova Gott unser Gerechter genennet wird/ Jerem. 23. 6. Item Der Engel des Bunds/ Malach. 3. Item Ein Sohn Gottes/ Ps. 2. Item Eine ewige Gerechtigkeit/ oder wie die Juden verteutschen/ Ein ewiger Gerechter. Dan. 9. 24. &c.

5. Auch die Prophezeyung Danielis c. 7. 13. Ich sahe ein Gesichte des Nachts/ und siehe/ es kam einer in Wolcken des Himmels wie eines Menschen Sohn bis zu den Alten der Tägen/ und war für denselben gebracht.

6. Aus

איינציגי נשמה אין מעהר לייבר איבר זעצ׳ט
ווערדן קאן.

פרק י׳

ווארז דיא נוצרים פון משיח אינז גמיין גלויבן.

א׳ ביז דאטא האבן מיר דיא גלויבנש פונקטן פון הקב״ה בורא שמים וארץ אונ׳ דיא ערשעפנים ער קלעהריט: יעצונד פאלגן דיא גלויבנש פונקטן פון משיח: פון וועלכן דיא נביאים האבן נביאות גזאגט: אונ׳ צוואהר דיא נוצרים גלויבן אינז גימיין ערשטליך פון דעם משיח אליש וואז דיא תורה אונ׳ אלי נביאים האבן פון אים פאר גזאגט.

ב׳ צון עקסעמפל דיא נוצרים גלויבן וואז ישעי׳ קפיטל ט׳ שפריכט וז״ל כי ילד יולד לנו בן נתן לנו וגו׳. דז איזט איין קינד איזט אונז גבאהרן ווארדן: איין זון איז געבן ווארדן צו אונז אונ׳ עש ווירד דיא הערשאפט זיין אויף זיינר אכסיל אונ׳ ער ווירט רופן זיין נאמין וואונדר באהר איין ראט געבר איין גאט

mehr Leiber übersetzet kan werden. Explicetur simplici ad captum; nempe in hoc decretorum divinorum ordine & rerum statu.

Das 10. Capitl.

Was die Christen ins gemein von dem Messias glauben?

1. BIs dato haben wir die Glaubens-Puncten von Gott dem Schöpffer/ und dessen Geschöpffen erkläret. Jetzt folgen die Glaubens-Puncten von dem Messias, welchen die Propheten geweissaget. Und zwar die Christen ins gemein glauben erstlich von dem Messias alles was die Torah (das Gesatz) und alle Propheten haben von ihm vorgesaget.

2. Zum Exempl die Christen glauben/ was Isaias am 9ten Capitl spricht: Uns ist ein Kind gebohren/ ein Sohn ist uns gegeben/ die Herrschafft ist auff seiner Schulter/ und er heisset wun-

דעש רבי מנשה שקר זיין מוז ווײלן דיא נשמה
דעשבן אדם איין בוהרר רוחני איזט זא קאן יא
דיא נשמה אין פײאריגי פונקין ניכט צרטײלט
ווערדן. אונ׳ וואן מן אויך דיזי פונקן צו לאזט זא
פראגי איך: זיין דיא פונקן איין יעקליכר איינה
גנצי נשמה אדר נור איין שטיקליין פון דער
גנצי נשמה: זיין זיא איין יעקליכר איינה גנצי
נשמה: זא איזט ניכט איינה נשמה זונדרן ג״
נשמות אין ג״ נפשות. זיין דיא פונקין איין
יעקליכר נור איין שטיקליין פון דער נשמה זא
קאן איין פונקין מיט דעם לייב ניכט איין גנצר
מענש זיין דער צו פאר גוועזין. דאש משל פון
איינם ליכט וועלכש לייבליך איזט קאן קיגן
איינם בוהרין רוחני ניט גילטיג זיין. אונ וואן
מן אויך וויא איך גזאגט צו לאזטי דז דיא
נשמה פײאריג ווער זא איז דיזי גלײכנש ווידר
דיא יהודים: דאן וואן מן פון איינם ליכט צווייא
ליכטר אן צינדט איזט ניכט מעהר איין ליכט
זונדרן עש זיין שון ג״ ליכטר אן גצינדיט. איזט
אלזא אי אפשר אונ׳ ווידר דז דבר ה״ דז איין

איינציג.

zertheilet werden. Und wann man auch diese Funcken zu liesse / so frage ich: seyn diese Funcken ein jeglicher eine gantze Seel / oder uur ein Stücklen von der gantzen Seel? Seyn sie ein ieglicher eine gantze Seel; so ist nicht eine Seel / sondern 3. Seelen in 3. Leibern. Seyn die Funcken ein jeglicher nur ein Stücklein von der Seel / so kan ein Funcken mit dem Leib nicht ein gantzer Mensch seyn / der er zuvor gewesen ist. Die Gleichnus von dem Licht / welches leiblich ist / kan gegen einem puren Geist nicht gültig seyn / und wann mann auch / wie ich gesaget / zuliesse / daß die Seel ein feüerige Materi hätte / so ist diese Gleichnus wider die Juden; dann wann mann von einem Licht zwey Lichter anzündet / so ist nicht mehr ein Licht / sondern seyn schon drey gantze unterschiedene Lichter angezündet. Ist also unmöglich / und wider das Wort Gottes / daß ein einzige Seel in mehr

רעכטן. מיסן אלזא דוד אונ׳ זיין הער משיח
צווייא אונטער שידני נשמות האבן.

ח״ דער ר׳ מנשה בן ישראל אין ספר נשמת
חיים דף קס״ד עב׳ ער קענט דיזי ווארהייט דז
איינה נשמה ניכט קאן זיין אין דרייא בני אדם
אבער ער שפריכט וזל אכן כפי דעת חכמי
הקבלה התשובה היא מבוארת הם אמרו
שהנשמה תתחלק לניצוצות והחלק הוא בכל
דמיון כפי המדליק נר מנר וכל ניצוץ יכנס
בגוף כפי מנין הגופות אשר נבנו לזאת נשמה
וכולם יעמדו לזמן התחייה. דז איז פר וואהר
נאך דער ווייזנשאפט דער חכמי הקבלה איזט
דיא אנטוואורט בשיידן זיא זאגין דז דיא נשמה
ווירד צר טיילט ווערדן צו פונקין פייאר אונ׳
דיא טיילונג איזט אין אלי גלייכנש דער דא אן
צינדט איין ליכט פון אנדרן אונ׳ איין יעדר
פונקין זאל היניין גין אין גוף נאך צאל דערן
לייברן וואז זיין גבויאט ווארדן צו דיזר נשמה
אונ׳ אלי ווערין אויף שטין תחית המתים.

ט״ דיא נוצרים ער ווייזן אבער דז דיזי לעהר

דעש

ten. Müssen also David, und sein Herr Messias zwey unterschiedene Seelen haben.

8. Der R. Manasses im Buch Nischmas Chajim fol. 164. col. 2. erkennet diese Wahrheit / daß eine Seel nicht könne zu gleich in 3. Menschen seyn. Er spricht aber: Für wahr nach der Wissenschafft der gelehrten Cabalisten ist die Antwort: daß die Seel wird zu feürigen Funcken zertheilet werden. Diese Theilung ist eine Gleichnus von dem Licht / wann einer ein Licht von dem andern anzündet. Und ein jeglicher der gleichen Funcken der Seel soll in einen Leib nach der Zahl der Leibern eingehen / und also alle Leiber werden von den Todten aufferstehen.

9. Die Christen erweisen aber daß die Lehr des R. Manasses falsch seyn muß / weilen die Seel des Menschen ein purer Geist ist / so kan sie nicht in feürige Funcken zerthei-

ניכט עהנדר אלז דער לייב אויף דער וועלט זייא.

יז״ דז גילגול איז איין לימוד של שקר וועלכז פון דעם אלטן גוי פיטאגוראז איז גלעהריט ווארדן אונ׳ איזט אויגן שיינדליך ווידר דיא הייליגי שריפט: דאן נאך דעם פסוק ווירדין אדם דוד אונ׳ משיח אלי דרייא צו גלייך עוויג לעבן. נון וואן אלי דרייא אדם דוד אונ׳ משיח נור איינה נשמה האבן: איזט עש אי אפשר דז זיא אלי דרייא צו גלייך אלז דרייא מענשין לעבן קענן. דאן וואן איינר דיא נשמה האט קענן דיא אנדרי צווייא עבן דיזי נשמה צו גלייך ניכט האבן: האבן זיא עבן דיזי נשמה ניכט זא האבן זיא ענטוועדר איינה אנדרי נשמה: איז אלזא דער גלגול שקר. אודר לעבן זיא גאר ניכט ווייל נאר איינה נשמה דרייא לייברן דז לעבן אי אפשר געבן קאן. וועלכש ווידר דז דבר ה׳ איזט דאן דוד שפריכט אין תהלים קפיטל ק״י נאם ה׳ לאדוני שב לימיני וגו׳. דז איז עש האט גאט יהוה צו מיינם הערן גיזאגט זיצי צו מיינר רעכטן.

von den alten Heyden Pythagoras gelehret worden / und ist augenscheinlich wieder die heilige Schrifft / dann der Schrifft nach seyn Adam, David, und Messias, drey unterschiedene Menschen / und werden zu gleich ewig leben. Nun wann alle drey / der Adam, David, und Messias, nur eine Seel haben / ist es in præsenti rerum ordine unmöglich / daß sie alle drey zu gleich als drey unterschiedene Menschen leben können / dann wann einer die Seel hat / können die andere zwey eben diese Seel zu gleich nicht haben; haben sie eben diese Seel nicht / so haben sie entweder eine andere Seel; (ist also die Ubersatzung der Seelen nicht;) oder leben gar nicht / weilen eine Seel drey Leibern / gemäß gegenwärtiger Anordnung Gottes / unmöglich das Leben geben kan. Und wie kan erfüllet werden was David spricht: Psal. 110. (Vulgò 109.) Es hat Jehova, Gott zu meinem Herrn (Messias) gesaget: sitze zu meiner rechten

דארינן מגולגל ווארדן איזט אונ׳ דז איזט דז
גהיימנוש: דוא זאלשט ניכט עשן דיא זעל
מיט דעם פלייש. אין ילקוט חדש בדף ן׳ ער
נומרא ט׳ איזט צו זעהן וז״ל בכל ג׳ סעודת של
שבת צריך לאכול דג כי שם מגולגלים נשמות
של צדיקים דכתיב בהם אם את כל דגי הים
יאסף להם. דז איז מן מוז אין אלי דרייא
סעודת פון שבת פיש עשין דאן אין דיא פיש
ווערדן מגולגל נשמות פון צדיקים: דז שטיט
גשריבן בייא זיא אב אלי פיש דעז מעהר זאל
איהנן פרזאמליט ווערדן׳

י״ג דיא נוצרים לעהרן אין אלן דיזן דז ווידר
שפיל אונ׳ גלויבן דז פון אנפנג דער וועלט אלי
נשמות ניכט ער שאפין ווארדן זיין: זונדרן דז
ערשטנז דא צו מאל איין יעדי נשמה בשאפין
ווירד וואן דער לייב דעש מענשין פארמירט
ווירד: גלייך וויא דא צו מאל גאט דיא נשמה
פון אדם הראשון דא ער דען לייב פארמירט
ערשאפין אונ׳ איין גבלאזין האט אלזא גשיכט
עש מיט איינן יערן מענשין דז דיא נשמה

ניכט

n. 9. wird erzehlet: man muß in allen drey Mahlzeiten (des Sabbaths) Fisch essen / dann in die Fisch werden die Seelen der Gerechten übersetzet / weilen es geschrieben stehet: Es sollen alle Fische des Meers ihnen versammlet werden.

6 Die Christen lehren in allen diesen das Widerspiel / und glauben / das im Anfang der Welt nicht alle Seelen erschaffen / sondern das erstens dazumal ein jegliche Seel erschaffen wird / da der Leib des Menschen ist formiret. Gleich wie die Seel des Adams dazumal / da sein Leib gestaltet / ist erschaffen und in ihn eingeblassen / also geschicht es mit einem jeglichen Menschen / daß die Seel nicht ehender als der Leib auf der Welt seye.

7. Das Gilgul oder die Ubersetzung der Seelen in andere Leiber / ist eine falsche Lehr / welche

von

בדף קס״ עב וז״ל לפעמים המקריב נפש בהמה
עמה מקריב נפש אדם וזהו סוד אדם ובהמה
תושיע ה׳ אשר על כן נצטוינו בשחיטה ובסכין
בלי פגימה כי מי יודע אם גלגול יש בה ולכן
צריך לברור לה מיתה יפה והאוכל אבר מן
החי כאוכל מבשר אחיו כשיש שם גלגול נפש
וזהו סוד לא תאכל הנפש עם הבשר. דז איז
דער יעניגי ווער איין נשמה פון איין בהמה
מקריב איזט דער טוט מאנכיש מאל מיט
מקריב זיין איין נשמה פון איין בן אדם. אונ׳ דז
איזט דער סוד אדם ובהמה תושיע ה׳. דז איז
גאט העלפט דען מענשן אונ׳ דז פיך. אונ׳ דרום
אויך איזט אונז גבאטן ווארדן דיא שחיטה
אונ׳ מוז זיין ומיט איין מעסיר דז דורך אויז קיין
שארט ניכט האט דאן ווער קאן עש ווישן אב
ניכט אין דער בהמה איין נשמה מגולגל איז
ווארדן. אונ׳ דרום אויך מוז מן אים איין זאנפטן
טוט ערוועלן. אונ׳ ווער דא עזט איין גליד פון
איינן לעבנדיגן טיר איזט גלייך אלש וואן ער
עשיט פון פלייש זיינש ברודר וואן איין נשמה

nasses im Buch Nischmas Chajim fol. 160. col. 2. Der jenige welcher die Seel von einem Vieh opffert / der opffert ein menschli- Seel mit. Und das ist das Geheimnus im Text (Psalm. 35. 7.) Den Menschen mit dem Vieh helfet Gott. Darum auch ist uns gebotten worden das Schlachten / welches muß mit einem Messer ohne alle Scharten geschehen / dann wer kann es wissen / ob nicht vielleicht in den Vieh eine menschliche Seel übersetzet worden ist / darum auch muß mann ihm einen sanfften Tod erwählen. Und welcher ein Glied von einem lebendigen Thier isset / wann ein menschliche Seel darein übersetzet worden / ist so viel / als wann er esset vom Fleisch seines Bruders. Und das ist das Geheimnus aus dem Text / du solst die Seel mit dem Fleisch nicht essen / Auch im Jalkut Chadasch fol. 20. col. 4.

חיים שרייבט בדף קנ״ב ע״ב וז״ל אמרו חכמי האמת אד״ם ראשי תיבות אדם דוד משיח. כי אדם אחר שחטא נתגלגלה נפשו בדוד והוא ג״כ חטא רק בדבר אוריה ולכן יתגלגל במשיח ופסוק מלא הוא ועבדו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם. דז איז דיא חכמים האבן גיזאגט דז דיא אותיות אדם זיינן אין ראשי תיבות אדם דוד משיח דאן אדם נאך דעם ער גזינדיגט האט איז זיין נשמה מגולגל ווארדן אין דוד המלך. ואבר דוד האט אויך חוטא גוועזן מיט אוריה אונ׳ דרום אויך ווירד זיין נשמה מגולגל ווערדן אין משיח אונ׳ איז דז איין קלאהריר פסוק אונ׳ זיא ווערדן דינן גאט איהרן גאט אונ׳ דוד איהרן קיניג וועלכן איך איהנן ערוועקן וויל.

ה׳ דיא יהודים לעהרן דז דיא נשמה פון דען מענשן אויך אין דיא בהמות יא זא גאר אין דיא שטיינר אונ׳ אויך אין איין אזוא דבר שאין בו רוח חיים מגולגל ווערדן. דאהערא רבי מנשה בן ישראל שפריכט אין ס׳ נשמת חיים

den Leib Davids übersetzet worden seyn Und wiederum in den Leib Messiæ übrsetzet werdē. Also ist es in dem Buch Nischmas fol. 152. col. 2. zu sehen: Die Gotts-Gelehrte haben gesaget: daß die Buchstaben אדם (Adam) seyn in der Worts-verkürtzung Adam, David, und Messias, dan Adam nachdeme er gesündiget / ist seine Seel in dem König David übersetzet worden, aber David hat mit dem Weib Uriæ gesündiget / dahero wird auch seine Seel in Messiam übersetzet werden. Und ist dieses ein klarer Text Jerem. 30. v. 9. Und sie werden dienen dem Herrn ihrem Gott / und David ihrem König / welchen ich ihnen erwecken will.

5. Die Juden lehren / daß die Seelen der Menschen auch in das Vieh / ja so gar in die Steiner und unlebhaffte Ding übersetzet werden. Dahero spricht R. Manasses

צייט דז מן דיא וועלט ערשאפין האט בשעה שנולד אדה״ר זיינן אין אים ביפאסט גוועזן אלי זעכציג מאל צעהן טויזנד נשמות פון זכרים אונ׳ נקבות זיין זיא גוועזן. אונ׳ דז האבן גדרשת דיא רבנן ז״ל אויז דען פסוק וואו ביזטו גוועזין וויא איך דיא ערד גגרינדיט האב. פר וואהר דר נאך וויא ער האט חוטא גוועזין זיין פון אים גריסן ווארדין דיא זעלבי נשמות פון דענן זכרים אונ׳ זיין גנידרט אין עולם הבריאה ביז אן היכל גאטש ישראל. אונ׳ דיא נשמות פון דיא נקבות זיין גיזעגט ווארדן פון דיא זכרים אונ׳ זיא זיין אויך גנידרט אין נידרן פאלאזט ביז דעז היכל שפיר ווערקס דז גלייכן וואז חוה איז צר זעגט ווארדן פון אדם קודם החטא שלו.

4. ד׳ דיא יהודים לעהרן אויך דז דיא נשמות מגולגל ווערדן אונ׳ קומין פון איין לייב אין דען אנדרן. עיין בספר נשמת חיים דף נ״ג ע״ב. אונ׳ ווידרום אין ספר עמק המלך דף ז׳ ע״א אלזוא זאל דיא נשמה דעש אדה״ר אין דוד המלך קומין זיין אונ׳ אין משיח קומין. דז ספר נשמת

Rabbiner außgeleget über den 4. Vers. Job. 33. Wo warestu, da ich die Erde gegründet? Für wahr wie er hernach gesündiget / seyn von ihm alle Seelen gerissen worden / die Manns Seelen seyn genidriget worden / auff diese Welt bis an den Palast GOttes Israel / und die Weibs Seelen seyn von den Manns Seelen abgeseget worden / und seyn auch genidriget in einen nidrigern Pallast der Saphyrus heisset. Gleich wie zum ersten die Eva ist von dem Adam abgeseget worden / ehender er gesündiget hat.

4. Die Juden lehren auch / daß die Seelen (per Metempsychosim) von einem Leib in den andern übersetzet werden. Man sehe das Buch Nischmas Chajim fol. 53. col. 2. Und das Buch Emek Hamelech fol. 7. col. 1. Also soll auch die Seel des Adams in den

כללות הנשמות הם ששים רבוא והתורה היא שורש הנשמות וישראל. ויש ששים רבוא פירושים לכל פסוק שבתורה וכל נשמה בפני עצמה נתהוה מפירוש אחד ולעתיד כל אחד יקרא התורה כפי הפירוש המגיע לו אשר משם נבראת נשמתו. דז איז דיא סומא דערן נשמות בטרעפן זעכציג מאל צעהן טויזנד אונ׳ דיא תורה איז דער שורש פון דיא נשמות של ישראל. אונ׳ עש זיינד זעכציג מאל צעהן טויזנד פירושים צו יעדרן פסוק אין דער תורה אונ׳ איין יעדי נשמה פר זיך זעלבשט איז גמאכט פון איינם פירוש אונ׳ לעתיד ווירד איין יעדר לייני אין דער תורה נאך זיין פירוש דער אים גביהרט אלש פון דעם זעלבן פירוש זיין נשמה ער שאפין ווארדן איזט.

ג׳ וואז זיך מיט דיזן נשמות זאל בגעבן האבן ווירד ערצעליט אין ספר עמק המלך דף קע״א ע״ג וז״ל בשעת בריאות עולם היינו בשעה שנולד אד״הר היו כלולים בו כל ששים רבוא של נשמות זכר ונקבה היו וכו׳. דז ביז אין דיא

Seelen betrifft sechzig mahl zehen tausend. Und die Torah (das Gesatz) ist die Wurtzel von den Seelen der Israeliten. Und es seynd sechzig mahl zehen Tausend Außlegungen eines jeglichen Vers des Gesatzes / und ein jegliche Seel ist gemacht von einer Außlegung / und ins künfftig wird ein jeglicher in dem Gesatz studiren nach seiner Auslegung / von welcher seine Seel erschaffen war.

3. Was sich aber mit diesen erschaffenen Seelen soll zugetragen haben / geschicht eine Meldung im Buch Emek Hammelech fol. 171. col. 3. In der Zeit da die Welt ist erschaffen worden / und in der Stund da der Adam formiret / seyn in ihm alle sechzig mahl tausend Manns und Weibs Seelen verfasset gewesen. Und dieses haben die

Rab-

פרק ט̈

וואז דיא נוצרים פון דענן נשמות דערן מענשן גלויבן.

יא̈ דיא יהודים לעהרן אין ספר נשמת חיים דף ע̈ ע̈ב וז̈ל כל הנשמות שהיו מן אדם ראשון ושיהיו עד סוף העולם כולם נבראו מששת ימי בראשית וכולן בגן עדן. דז איז אלי נשמות וועלכי פון אדה̈ר ציטן גוועזין זיין אונ׳ ביז צון ענד דער וועלט זיין ווערדן זיין אלי בששת ימי בראשית ערשאפין ווארדן אונ׳ אלי זיין אין ג̈ע. דער גלייכן שפריכט ר̈שי אין מסכת ע̈ז דף ה̈ ע̈א וז̈ל אוצר יש ושמו גוף ומבראשית נוצרו כל הנשמות וגו׳. דז איז עש איזט איין אוצר אין הימל אונ׳ זיין נאמין הייזט גוף אונ׳ פון אנפנג דער וועלט זיין אלי נשמות ערשאפין ווארדין דיא דא זאלטן הינטן נאך גבאהרין ווערדן אונ׳ מאן האט דיא נשמות אלי אין דעם אוצר גוף גיטאן.

ב̈ דען מספר דער ערשאפנין נשמות בשרייבט דער ילקוט חדש דף קנ̈ה ע̈א וז̈ל

Das 9. Capitl.

Was die Christen von den Seelen der Menschen glauben.

1. DIe Juden lehren im Buch Nischmas Chajim fol. 40. col. 2. Alle Seelen welche von Adam her gewesen / und bis zum Ende der Welt seyn werden / seyn alle in den 6. ersten Tägen erschaffen worden / und alle seyn im Paradeys. Dergleichen spricht Raschi im Talmud Chagiga fol. 5. col. 1. Es ist ein Schatz im Himmel / und sein Nahmen heisset Guff, und von Anfang der Welt seyn alle Seelen erschaffen worden / die da solten einstens gebohren werden / und man hat sie alle in den Schatz Guff gethan.

2. Die Zahl aller erschaffenen Seelen beschreibet Jalkud Chadasch fol. 155 col. n. 34. Die Summa der

Seelen

דר שטן אין גשטאלט איינר נחש דיא חוה
איבר רעט האט וועלכי פון דעם פר באטנין
אפפיל גיגעשן אונ׳ אירן מאן געבן. אונ׳ ער האט
אויך געשן אונ׳ האט דא מיט גזינדיגט אונ׳ איזט
מיט דעם טוט גשטראפט ווארדן.

ז׳׳ זעו האבן אויך אין אים גזינדיגט אלי דורות
אונ׳ דא הערא אלי׳ מיט דעם טוט גשטראפט
ווארדן וועלכש ניכט אלזוא צו פרשטין איזט
אלז וואן אלי נשמות דערן מענשןווירקליך
אין דעם אדם גהאנגן אונ׳ אין אים גוועזן
וועלכש דאך דיא יהודים לערנן אין ספר
גלגולים דף א׳׳ עב׳׳ ובספר נשמת אדם דף ו׳׳ עא׳׳.
זונדרן הקב׳׳ה האט דען רצון אליר מענשן
אין דעם רצון דעש אדם וועלכר דער
פאלקומנשטי מענש וואר גיזעצט אלזוא דז
וואן אדם דז גיבאט הלטן ווירט ער אונ׳ אלי
מענשן גליקזעליג זיין ווערדן. הערנקיגן
וואן אדם זינדיגן ווירט ווערן אויך אלי
מענשן זינדיגן אונ׳ וועגן דער זינד
שטערבן מיסן.

stalt einer Schlangen hat die Eva überredet / welche von dem verbottenen Apffel gegessen / und ihrem Mann Adam gegeben / und er hat auch gegessen / und dardurch gesündiget / und ist mit dem Tod gestraffet worden.

7. Es haben auch in ihme alle Nachkömmlingen gesündiget / und seyn dahero auch alle mit dem Tod gestraffet wordē. Welches nicht also zu verstehen ist / als wan aller Menschen Seelen würcklich an dem Adam gehangen / und in ihm gewesen (welches doch die Juden Lehren im Buch Gilgulim fol. 1. col. 2. und im Buch Nischmas Adam fol. 6. col. 1.) sondern GOtt hat den Willen aller Menschen in den Willen des Adams / welcher der vollkommeneste Mensch war / gesetzet / also daß wann Adam das Gebott halten würde / er und alle seine Nachkömmlinge glückseelig seyn würden. Herentgegen wann Adam sündigte / würden auch alle Nachkömmlingē sündigē / und wegen der Sünd sterben.

Das

במסכת ברכות דף ס״א ע״א וז״ל אמר ר׳ ירמי׳ בן אליעזר ד״ו פרצופין ברא הקבה״ באדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני. דז איז עש זאגט ר׳ ירמי׳ דער זון אליעזר הקבה״ האט אדה״ר מיט צווייא אן גזיכטר ערשאפין דז וויא גיזאגט ווירט הינטן אונ׳ פארנן האשטו מיך בשאפין איבר וועלכן רשי׳ שפריכט וז״ל שני פרצופין בראו תחלה אחד מלפניו וגו׳. דז איזט ער האט אדה״ר מיט צווייא אנגזיכטר ערשאפין איינש פון פארני אונ׳ דז אנדרי פון הינטן אונ׳ האט אירמי אין צווייא טייל גשניטין אונ׳ פון איין טייל האט ער ערשאפין הוה.

י״ה אויך פר ווערפין דיא נוצרים וואז אין טייטשן ברנד שפיגל שטיט בדף קכ״ב ע״ב וז״ל איך זאל מן איהר פאר זינגן וויא הקב״ה האט חוה זעלבר גפלאכטן אונ׳ מיט איר גיטאנצט אין גן עדן.

י״ו דיא נוצרים גלויבן דז הקב״ה האט אדם אונ׳ חוה אין גן עדן גיזעצט אונ׳ איהנן איין מצוה געבן דז זיא ניכט זאלטן פון עץ הדעת עשין ווייל

ben ist: Es saget Jeremias der Sohn Eliefer: Gott hat den Adam mit zweyen Angesichtern erschaffen/ wie (Psalm. 139. v. 5.) gesagt wird: hinten und vornen hastu mich gestaltet. Uber welches der Raschi spricht: Gott hat ihn (den Adam) mit zweyen Angesichtern erschaffen/ das eine vornen/ daß andere hinten/ und hat ihn in zwey Theil geschnitten/ und von dem einen hat er die Eva gemachet.

5. Auch verwerffen die Christen was im teütschen Brandspiegel stehet fol. 122. col. 2. Auch soll mann der Braut (wann sie auffgeputzet wird) vor singen/ wie GOtt der Eva die Haar selbsten geflochten/ und mit ihr im Paradeys getantzet.

6. Die Christen glauben aber/ daß Gott den Adam/ und Eva in das Paradeys gesetzet/ und ihnen ein Gebott gegeben/ daß sie nicht solten von dem Baum der Wissenschafft essen. Der böse Geist in Gestalt

זעהן איזט אין ילקוט שמעוני דף ו׳ עד׳ נומרא ק״
וזל׳ מרתהלה נברא מן הארץ עד לרקיע
וכשראו אותו מלאכי השרת נזדעזעו ונתייראו
מלפניו מה עשו עלו כולם לפני הקב״ה
למעלה אמרו לפניו רבש״ע שתי רשוית יש
בעולם הניח ידו על ראשו ומעטו והעמידו על
אלף אמה. דז איז פון ערשטן איז אדם ראשון
בשאפין גווארדן אין זיינר גרעשי פון דער
ערדן ביז צון הימל אונ׳ וויא דיא מלאכים דיזש
גזעהן האבן האבן זיא זיך ערציטרט אונ׳
גפארכטן פר אים. וואש האבן זיא גיטאן זיא
זיינן אלי מלאכים גנגן פר הקב״ה אונ׳ האבן
צו אים גזאגט רבש״ע צוויא געטיר זיין אין דער
וועלט. האט הקב״ה זיין הנד גליגט אויף אדה״ר
אונ׳ אים קלעניר גימאכט אונ׳ זיינה גרעשי
גיזעצט אויף טויזנד איילן.

ד״ דיא נוצרים גלויבן אויך דז גאט חוה ער
שאפין האט אויז דען ריפן דעש אדה״ר דא ער
גשלאפין האט וויא אין פ׳ בראשית צו זעהן
איזט זיא גלויבן אבר ניכט. וויש דא שטיט
במסכר

3. Auch verwerffen die Christen die unmögliche Grösse des Adams/ welche zu sehen im Jalkut Schimoni col. fol. 4. n. 20. Zum ersten ist der erste Mensch in der Grösse von der Erden bis zum Himmel erschaffen worden / und wie die Engel dieses gesehen / haben sie gezittert / und sich vor ihme geforchten. Was haben sie gethan? sie giengen alle vor Gott und sagten ihme : Herr aller Welt / zwey Götter seyn in der Welt. Da hat Gott seine Hand auff ihn geleget / und ihn kleiner gemacht / und seine Grösse nur auff tausend Ehlen gesetzet.

4. Die Christen glauben auch / daß Gott die Eva aus der Rippen des Adams / da er geschlaffen / habe erschaffen : Wie Gen. 2. v. 21. zusehen. Sie glauben aber nicht / was im Talmud Berochos fol. 61. col. 1. geschrieben

דר פסוק ויברא אלהים את האדם בצלמו.
דאהערא לאזין דיא נוצרים ניכט צו וואז אין
ילקוט חדש דף לו׳׳ ע״ג נומרא מו״ גשריבן שטיט
וזל׳׳ אמר רבי חנינא כשברא הקב׳׳ה את האדם
נמלך במלאכי השרת גילה להם שצדיקים
יעמדו ממנו ולא גילה להם שיעמדו ממנו
רשעים שלא ימנועהו כביכול לבראותו. דז איז
עש זאגט רבי חנינא וויא הקב״ה האט אדם ער
שאפין האט ער עצה גהלטן מיט דיא מלאכים
אונ׳ האט איהנן מגלה גוועזן דז צדיקים ווערדן
פון אים קומין דאמיט דז דיא מלאכים זאלן
ניכט פרהינדרן דען אדם צו ערשאפן״
ב״ אונ׳ צוואהר דיזש עבן בילד גאטש איז
אין דער נשמה דעז אדם ראשון וועלכי נשמה
הקב״ה אליין דא צו מאל בשאפין דא ער דען
לייב פארמיריט האט. דאן עש שטיט גשריבין
ויפח באפיו נשמת חיים. דז איז אונ׳ ער בלאזיט
אין זיינה נאזן איין זעל דעש לעבנש.
ג״ אויך פר ווערפין דיא נוצרים דיא
אונמיגליכי גרעשי דעז אדם ראשון וועלכי צו

lein nicht aber die Engel. Dann wiederum die Schrifft Gen. 1. 27. spricht: Gott hat den Menschen nach seinem Ebenbild erschaffen. Dahero lassen die Christen nicht zu/ was im Jalkut Chadasch fol. 36. col. 3. num. 46. erzehlet wird: Es saget R. Chanina wie Gott hat den Adam erschaffen/ hat er sich mit den Engeln berathschlaget/ und ihnen offenbahret/ das von Adam gerechte und fromme Menschen werden gebohren werden/ daß aber von ihm auch böse Leůth werden herkommen/ hat ihnen GOTT nicht offenbahret/ damit die Engeln nicht verhinderten den Menschen zu erschaffen.

2. Und zwar dieses Ebenbild GOttes bestehet in der Seel des Menschens / welche Seel allein Gott dazumal/ da er den Leib Formiret/ erschaffen hat. Wie geschriben stehet: Und er bliese ihm in seine Nasen eine lebendige Seel.

3. Auch

ער״ א׳ איטם דז אדה״ר קודם דז ער ק״ל שנה אלט וואר קיינה מענשן זונדרן לויטר שידין רוחין ולילין העט מוליד גוועזן. עיין בגמרא ערובין דף י״ח ע״ב. איטם דז נח אויך דיא שדים דא מיט זיא ניכט זאלטן אונטר גין מיט זיך אין דער תיבה גבראכט. עיין בבחיי דף י״ח.

פרק ח״

וואש דיא נוצרים פון ערשאפונג דעש אדם ראשון גלויבן.

1 א״ פון ערשאפונג דעז אדם הראשון גלויבן וִידרום דיא נוצרים וואז אין פ׳ בראשית גשריבן איזט נעמבליך דז דער אדם הראשו איז ערדן זייא ערשאפן וואָרדן נאך דעם עב בילד גאטש אלז וויא גשריבן שטיט נעשה אדם בצלמינו דז איזט מיר וואלין בשאפין איין מענש אין אונזרן פארים מיר וואלין ערשאפין נעמבלך אלהים גאט אליין ניכט אבר דיא מלאכים האבן העלפין דעם מענשן בשאפין דען ווידרום אין בראשית שפריכט

Becahi fol. 15 col. 4. Item daß Adam / ehe er 130. Jahr war / keine Menschen / sondern lauter Teuffeln / Geister / und Nacht-gespenster gezeyget. Talmud Eruvin fol. 18. col. 2. Item daß Noë auch die Teuffeln / damit sie nicht untergingen / in die Archen genommen habe. R. Bechai fol. 18.

Dsa 8. Capitl.

Was die Christen von Erschaffung des ersten Menschen glauben.

1. VOn Erschaffung des ersten Menschen glauben wiederum die Christen was Gen. 1. & 2. geschrieben ist: nehmlich: daß der erste Mensch Adam aus Erden nach dem Ebenbild Gottes sey erschaffen worden. Als wie geschrieben ist Gen. 1. 26 Lasset uns den Menschen nach unserm Ebenbild machen. Lasset uns / nehmlich: Elohim Gott allein

יט״ איינר אויז דיא מלאכים דען דיא נוצרים
דען לוציפר נעני׳ן און׳ דיא יהודים סמאל
איז צוואהרו איין שינר און׳ פאלקומניר מלאך
גוועזין אבר איז גרושי גאוה בייא אים גוועזין
און׳ האט וואלין הקב״ה גלייך זיין. דער דריטי
טייל אלירי מלאכים זיינן אים ביייא גפאלן
און׳ האבין זיך מיט אים פר זינדיגט און׳ דא
הערא פון הימל גשטירצט און׳ אויז מלאכים
זיין שדים ווארדן. דיזי לעהר נעמין דיא
נוצרים אויז ישע׳ פרק יד״ וז״ל אעלה על במתי
עב אדמה לעליון. דז איז איך וויל אויף גיהן
אויף דיא העך דער הימל איך וויל מיך פר
גלייכין צום איברשטן גאטי׳ זיין אלזוא דיזי
מלאכים דורך איהר חטא אויז גוטין מלאכים
ביזי דז איזט שדים ווארדן. גלייך וויא אדם
הראשון ע״י חטא שלו אויז איינם גוטן איין ביזר
מענש ווארדן.

כ׳ דא הערא פר ווערפן דיא נוצרים אויך
פאלגנדי לעהר פון דען שדים דז אבזונדרליך
ד״ נשים דערן שדים מיטר זיין. עיין בבח״י דף ט״ו

9. Einer auß diesen Engeln welchen die Christen den Lucifer, und die Juden den Samaël nennen / ist zwar ein schöner und vollkommener Engel / aber sehr hoffärtig gewesen / und hat wollen GOtt gleich seyn. Der dritte Theil aller Engeln ist ihme beygefallen / und haben sich diese alle mit ihm versündiget / dahero alle vom Himmel gestürtzet / und aus Engeln Teuffeln worden. Diese Lehr nehmen die Christen aus dem Propheten Isaiæ am 14. Capitl: Ich will auffsteigen in die Höhe des Himmels / ich will mich dem Höchsten vergleichen. Seyn also die Engel durch die Sünd aus guten böse Geister / das ist Teuffel worden / gleich wie der erste Mensch / durch seine Sünd aus einen guten ein böser Mensch worden.

10. Dahero verwerffen die Christen auch folgende Lehr von den Teuffeln / das absonderlich 4. Weiber der Teuffeln Mütter seyn R.

Bechai

זיא גלייך אלז וויא דיא בני אדם אין דרייא ארלייא זיין זיא גלייך אלז וויא דיא מלאכים זיא האבן פליגל אלז וויא דיא מלאכים אונ׳ פלידהן פון איין עק וועלט צו דער אנדר אונ׳ זיינן יודע עתידות זיא זיינן יודע עתידות סלקא דעתך אלא זיא האבן עש גיהערט מאחורי הפרגוד אלז וויא דיא מלאכים . אונ׳ אין דרייא ארלייא זיין זיא גלייך אלז דיא בני אדם זיא עשן אונ׳ טרינקן אלז וויא דיא בני אדם אונ זיין פרה ורבה אלז וויא דיא בני אדם אונ׳ שטערבן אלז וויא דיא בני אדם .

ח״ אלי דיזי למודים פר ווערפן דיא נוצרים אונ׳ גלויבין דז הקב״ה נור גוטי מלאכים אין אליר פאלקומנהייט ערשאפין האט וויילן דיא תורה שפריכט בפרשת בראשית וז״ל וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. דז איז הקב״ה האט גזעהן אליש וואז ער בשאפין האט איז גאנץ גוט גוועזן. אלי דיא מלאכים האט גאט דען פרייאן ווילן גלייך וויא דען בן אדם גוטיש אודר ביזש צו טון גיגעבן׳

erley Sachen seyn von Teůffeln gesagt worden / nehmlich: in dreyerley Gestalten seyn sie den Engeln gleich / und in dreyerley den Menschen / dann sie haben Fligel als wie die Engel / und fliegen von einem Eck der Welt zum andern / und wissen zukůnfftige Sachen / welche sie hinter dem Vorhang GOttes wie die Engel gehöret. Und in dreyerley seyn sie gleich den Menschen: Sie essen und trincken wie die Menschen / sie fruchtbaren und mehren sich als wie die menschen / und sterben als wie die Menschen.

9. Alle diese Lehr verwerffen die Christen / und glauben / daß Gott nur gute Engeln in aller Vollkommenheit erschaffen hat; weilen die Schrifft von allen Geschöpffen spricht: Und Gott hat gesehen / daß alles was er erschaffen / sehr gut ware. Allen diesen Engeln hat Gott den freyen Willen / gleich wie den Menschen / gutes oder böses zu thun gegeben.

9. Ei-

ז״ה וואל גלויבן דיא נוצרים מיט דענן יהודים דז איין יעדר מענש זיינן מלאך האט וועלכר אים בשיציט אונ׳ וועלכן איין יעדר מענש זאל פר־עהרן אונ׳ זיין צופלוכט צו אים האבן.

ו״ פון דענן שדים איז צווישן דענן יהודין אונ׳ נוצרים אויך איין ווידריגי לעהר דאן דיא יהודים לערנן דז הקב״ה דיא מיינשטי שדים אלז רוחות רעות ערשאפין אונ׳ דיא זעלבי ניא מאהלין גוטי רוחות גוועזין נור אליין צווייא שדים עזא אונ׳ עזאל זאלן רבעלישי מלאכים גוועזין זיין אונ׳ פון דהימל היראב גשטירצט ווארדן וויא צו זעהן איזט. אין ספר נשמת חיים דף קט״ז ע״א.

ז׳ דען אונטר שייד דערן שדים עיין במסכת חגיגה דף ט״ז ע״א וז״ל תנו רבנן ששה דברים נאמרים בשדים שלשה כמלאכי השרת וכו׳. דז איז דיא רבנן האבן גילערט זעקס ערלייא זאכין זיין גזאגט ווארדן בייא דענן שדים אין דרייארלייא גשטלט זיין זיא גלייך אלז וויא דיא מלאכים אונ׳ אין דרייארלייא גשטלט

זיין

sten mit den Juden/ daß ein jeglicher Mensch seinen Engel hat/ welcher ihn beschützet/ und welchen ein jeglicher Mensch soll verehren/ und seine Zuflucht zu ihm nehmen.

6. Von den Teuffeln/ welche bey den Juden Schedim genennet werden/ ist auch ein widrige Lehr. Die Juden lehren/ daß Gott die meiste Teuffeln gleich als böse Geister erschaffen/ also daß dieselbe niemahlen gutte Geister gewesen/ als allein Asa, und Asaël sollen rebellische Engeln gewesen seyn/ und vom Himmel herunter gestürtzet worden/ wie zu sehen in Buch Mischmas Chajim fol. 116. col. 1.

7. Den Unterschied deren Teuffeln sehet man im Talmud Chagiga fol. 16. col. 1. Die Rabbiner haben gelehret/ daß sechserley

דער וועלט דער הימלישי קוגלין אונ׳ דיא
אונטרשטי וועלט. וואש דיא וועלט דער
מלאכים אן גיט זא זיין דיא זעלבן דיא זעלין
דער קוגלן אונ׳ האבן דיא קוגלן איהר וירקונג
אין דיא אונטירשטי וועלט:

ג״ הערנטקיגן אליש דיזש פון דענן גוטין
מלאכים קאנן דיא נוצרים ניכט צו לאזין אונ׳
שפרעכין דז דיא מלאכים לויטר רוחניות זיין
אלז וויא צו פינדן איזט אין תהלים ק״ד עושה
מלאכיו רוחות. דז איז ער בשאפט זיינה
מלאכים גייסטר. אונ׳ ווילן זיא גייסטר זיין זיין
זיא אויך אונשטערבלך גלייך וויא דיא נשמות
פון דענן בני אדם אונשטערבליך זיין. דאן
קיינה זאך איזט ניכט אויף דיזר וועלט ועלכי
איהנן אלז בוהרן גייסטרן צו ווידר ווערי אונ׳
זיא צון פרדערבן בגעהרט.

ד״ דז דיא מלאכים דיא הימלישי קוגלין
רעגירן לאזין דיא נוצרים צו איר אין דיזם
אופן דז דיא קוגלין אויף קיינה ווייש לעבן, דא
הערא דיא מלאכים קיינה זעלן דערן קוגלין

3. Herentgegen alles dieses von den guten Engeln / können die Christen nicht zulassen / und sprechen: daß die Engel pure Geister seyn. Gemäß des 104. (Vulg. 103.) Psalm: Er machet seine Engel Geister: und weil sie Geister seyn / seyn sie auch unsterblich / gleich wie die Seelen der Menschen unsterblich seyn. Dann keine Sach ist auf dieser Welt / welche ihnen (als puren Geistern) zu wider wäre / und sie zur Vernichtigung erforderte.

4. Daß die Engeln die himmelische Kugeln regiren / lassen es wohl die Christen zu / aber also / daß die Kugeln auff keine Weis leben / dahero die Engeln keine Seelen deren Kugeln seyn können.

5. Wohl glauben die Christen

שפריכט דף לז עד וזל יש מלאכים קיימים נצחיים לעד והם אותן שנבראו ביום שני ויש מהם בטלים וכמו שדרשו רבותינו זל בכל יום ויום בורא הקבה כת של מלאכים ואומרים שירה והולכים להם והם אותן שנבראו ביום חמישי. דז איז עז זיין מלאכים וועלכי עוויג בלייבן אונ׳ עז זיין דיא זעלבי וועלכי אן מאנטאג ער שאפין זיין ווארדן. אונ׳ עש זיינן אויך מלאכים דיא פר געהן אלש וויא אונזרי חכמים זל גדרשת האבן דז הקבה אלי טאג פיל מלאכים ערשאפיט וועלכי שירה זאגן אינ׳ווידרום פר געהן אונ׳ זיינד דיא זעלביגי מלאכים וועלכי אן דאנרשטאג זיין ערשאפין ווארדן.

.בֿ אויך דר בחיי דף טֿ עג׳ שרייבט וזל הרי כל המציאות גֿ חלקים עולם מלאכים עולם הגלגלים ועולם השפל עולם המלאכים הם נפש לגלגלים והגלגלים פועלים בשפלים. דז איז זיהי אלי בפינדליכי דינגי ווערדן אין דריא חלקים גטיילט אין דיא וועלט דער ענגיל

דער

R. Bechai fol. 37. col. 4. spricht: Es seyn Engel welche ewig bleiben / und dieselbe seynd am Montag erschaffen worden. Und es seyn Engeln / die auch vergehen / als wie unsre Gelehrte gelehret haben / daß Gott alle Tag viel Engel erschaffet / welche hernach wiederum vergehen / und diese seyn am Donerstag erschaffen.

2. Auch ibidem schreibet R. Bechai fol. 9. col. 3. Siehe alle befündliche Ding werden in drey Theil getheilet / in die Welt der Engeln / die Welt der himmlischen Kugeln / und die unterste Welt. Was die Welt der Engeln angehet / seyn dieselbe die Seelen der Kugeln / und haben die Kugeln in die unterste Welt ihre Würckung.

3. Herent=

ואומות עולם כסיד שנאמר והיו עמים משרפות סיד אם אין אתה נותן חול בסיד אינו עומד כך אם אין ישראל אין אומות עולם יכולים לעמוד. דז איז דיא ישראל זיין גלייך צו זאנד דיא אומות עולם צו קאליך וויא גיזאגט ווירד דען דיא פעלקר ווערדן צו קאלך פר ברענט ווערדן וואן דוא קיין זאנד טוזט אין קאלך זא בלייבט ער ניכט שטין אזוא אך וואן ישראל ניט ווערין קאנן דיא אומות עולם ניכט בשטין.

פרק ז״

וואז דיא נוצרים פון דענן מלאכים אונ שדים גלויבן.

א״ דז דיא מלאכים אין הימל זיין קומין דיא נוצרים מיט דענן יהודים איבר אײנש. אבר עז האבן דיא יהודים גאר איין אנדרי מיינונג. פון דענן מלאכים אלש דיא נוצרים דאן דיא יהודים לעהרן דז הקב״ה צוויארלייא גוטי מלאכים ער שאפין האט וויא דער רבחיי

שפריכט

Kalch / wie gesaget wird: (Isai 33. v. 12.) Die Völcker werden zu Kalch verbrennet werden. Wann du kein Sand thust in Kalch / so bleibet er nicht stehen: also auch wann die Israeliten nicht wären / könten die Völcker der Welt nicht bestehen.

Das 5. Capitl.

Was die Christen von den Engeln und Teuffeln glauben.

1. DAß die Engel im Himmel seyn / kommen die Christen mit den Juden wiederum übereins / aber die Juden haben von den Engeln eine gantz andere Meynung als die Christen. Dann die Juden lehren / daß Gott zweyerley gute Engel erschaffen hat / wie der

R.

בשאפין אונ האט זיא ווידרום מחריב גוועזן ביז ער דיזי וועלט בשאפין האט דיזי וועלט האט אים גפאלין דיא פאריגי עולמות אבר ניכט.

• ד׳ ווערר גיפאלט דענן נוצרים וואז אין ספר מטה אהרן דף יט עב צו זעהן איזט וזל כשם שאי אפשר לעולם בלא ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל נמצא אם אין לישראל עולם הזה לא יכול עשו להיות בחלקו כי אין לאומות קיום אם אין קיום לישראל בעולם. דז איז אזו וואהל אלז דיא וועלט אהני דיא פיר רוחות ניכט בשטין קאן אזוא אך קאן זיא ניכט בשטין וואן ישראל ניט ווערין. זא בפינדט זיך וואן ישראל עה״ז ניכט האבן דז דער עשו אין זיינם חלק ניכט בלייבן קאן דאן דיא אומות קאנן קיין קיום האבן בעה״ז עש זייא דאן דיא ישראל מוזין צו פאר איין קיום האבן.

• ה׳ דיא אורזך דעסן גיבט דער ילקוט שמעוני דף קח עא נומרא קעו וז״ל ישראל נמשלו כחול

fen und diese hat ihm gefallen / die vorigen Welten aber haben ihm nicht gefallen.

4. Wieder gefallet den Christen nicht / waß in dem Buch Matte Aaron fol. 19. col. 2. zu sehen: So wohl als diese Welt nicht kann ohne die 4. Wünde bestehen / wann nicht Israelitten wären. Also befindet es sich daß / wann die Israeliten diese Welt nicht haben / der Esau (die Christenheit) in seinen Theil nicht bleiben kan / dann die Völcker kännen auff dieser welt keinen Bestand haben / es seye dann / das die Israeliten haben zuvor einen Bestand.

5. Die Ursach dieses Bestands giebt Jalkut Schimoni fol. 28. col. 1. n. 176. Die Israeliten seyn gleich dem Sand / die Völcker der Welt gleich dem

Kalch

ובית המקדש ותשובה ושמו של משיח וכו׳. דז איזט זיבנרל״א זאכין זיין ערשאפין ווארדן קודם שנברא עולם דיא זיין זיא תורה גיהנם גן עדן כסא כבוד בית המקדש תשובה אונ׳ דער נאמין דעש משיח.

ג״ ג׳ דיא נוצרים גלויבן דז נור דיזר איינציגי עולם פון גאט ערשאפן ווארדן איזט. אונ׳ דיא גנצי תורה רידט פון קיין אנדרן עולם אלז פון דיזן עולם אליין. דאהערא לאזין דיא נוצרים ניכט צו וואש אין מדרש רבה פ׳ בראשית דף ד׳ צו לעזין איז וזל א״ר יהודא בר סימן יהי ערב אין כתיב כאן אלא ויהי ערב מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן. א״ר אבהו מלמד שהיה ברא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו דין הניין ליה והון לא הניין לי. דז איזט עש זאגט ר׳ יהודא דער זון סימן עש זאל זיין אובינט שטיט ניכט היער נייארט עש איזט גוועזין אבינט. פון דאנין איז גוויזן דז דיא אורדונג דער צייטן שון צו פאר גוועזין איזט. עש זאגט רבי אבהו עש לערנט אונז דז גאט האט פיל עולמות

nerley Sachen seyn vor Erschaffung der Welt erschaffen worden/ nehmlich: die Torah (das Gesatz) die Hölle / das Paradeys / der Stul Gottes / der Tempel / die Buß / und der Nahmen vom Messias.

3. Die Christen glauben / daß nur allein diese einzige Welt von Gott erschaffen worden / dann die gantze Schrifft redet von keiner andern Welt als von dieser allein. Dahero lassen sie auch nicht zu / was in Medrasch Rabba in der Parascha Bereschis fol. 4. zu lesen ist: Es saget R. Jehuda der Sohn Simon: Es soll Abend seyn / stehet nicht hier (in dem Vers,) sondern es ist Abend gewesen; aus diesem ist zu erweisen/ das die Ordnung der Zeiten schon zuvor gewesen sey. Der R. Avua saget: Es lehret uns / daß GOtt viel Welt erschaffen / und hat sie verwüstet / bis er diese Welt erschaffen/

א״ פון בריאת עולם גלויבן דיא נוצרים אליש וואז אין פרשת בראשית גשריבן איזט דז נעמכלך אין אנפנג האט גאט הימל אונ׳ ערדן ערשאפן דען תהום אלי מים אונ׳ ימים אלי אילנות עשבים אונ׳ גוועקס דיא הימלישי ליכטר חמה ולבנה כוכבים אלי חיות אין וואזר אויך אויף דער יבשה אין דער לופט אונ׳ אלי בהמות אויף ערדן. דיא נוצרים גלויבן דז גאט בששה ימים דיא וועלט אונ׳ אליש וואז דארינן איזט בשאפן וביום השביעי שבת.

ב״ דיא נוצרים גלויבן דז קודם בריאת עולם גאר ניכטש ערשאפין גוועזין איז זונדרן עש וואר גאט אליין פון עוויקייט. ווײלן דער פסוק שפריכט בראשית וג״ו. אין אנפנג האט ער דהימל אונ׳ ערדן בשאפן. דא הערא פר ווערפין דיא נוצרים דען לומיד וואש דא הירויש קומט פון דער גמרא סנהדרין דף נ״ד ע״א אונ׳ אויש פרקי רבי אליעזר פרק ג״ וז״ל שבעה דברים נבראו עד שלא נברא עולם ואלו הן תורה גיהנם וגן עדן כסא הכבוד

 ובית

VOn der Erschaffung der Welt glauben die Christen alles / was in Ersten Buch Moysis am ersten Capitl geschrieben ist. Daß nehmlich im Anfang hat Gott Himmel und Erden erschaffen / das ist / den Abgrund / das Firmament / alle Wässer und Meer / alle Bäumer und Kräuter und Gewächs / die Himmels Lichter / Sonnen und Mond / und Sternen / alle Thier im Wasser / und in der Lufft / und auff Erden. Sie glauben / daß Gott die Welt / und alles was darinnen ist / durch 6. Täge erschaffen / und den 7. Tag geruhet.

2. Die Christen glauben daß vor der Erschaffung der Welt gar nichts gewesen / als Gott allein von Ewigkeit; weilen die Schrifft Gen. 1. v. 1. spricht: Im Anfang hat Gott Himmel / und Erden erschaffen. Dahero verwerffen sie die Lehr aus dem Talmud Sanhedrin fol. 54. col. 1. und aus dem Buch Pirke R. Elieser c. 3. welche also lautet: Siebe-

ner

דער אנדרן. אונ׳ ווערדן ניכט ער ברמט ווערדן
אונ׳ דיא גאטש פערכטיגי ווערדן פר שמעהט
ווערדן אונ׳ דאז גזיכט פון דעם זעלביגן דור
ווירט זיין אלז גזיכט דעש הונדש אונ׳ רש״י
שפריכט דאריבר דז זיא ווערין קיין בושה
האבן אלש וויא איין כלב. אונ׳ דער אמת ווירט
בייא דענן לייטן אויף הערין.

12 יד״ אבר דיזש זאגן מיר דיא יהודים וואן
ווירט עש גשעהן וואש יעצט אין ירמיה אונ׳ אין
סנהדרין גדאכט איזט. וואן ווירט חכמת
הסופרים שטינקן. גווישלך וויא איך נור איין
וויניג אן גידייטיט קאנן זיא ניכט ערגיר שטינקן
אלש זיא יעצט שטינקן. דא הערא אויז
גמעלטיר גמרא שליסן דיא נוצרים דז משיח
בן דוד שון קומין זייא ווייל זא גרושי למודים
שקרים והבלי עולם אין אירה לעהר צו פינדן
זיין.

פרק ו״

וואש דיא נוצרים פון בריאת עולם גלויבן.

wird sich keiner ihrer erbarmen/ und die Gottsfürchtige werden verschmähet werden / und das Gesicht derselben Geburt wird seyn (unverschämt) wie das Gesicht des Hunds. Und die Wahrheit wird bey diesen Leuthen auffhören.

12. Uber dieses sagen mir die Juden/ wann wird es geschehen was jetzt im Jeremia und im Talmud Sanhedrin gedacht ist ? Wann wird die Klugheit der Schrifftgelehrten stincken? gewißlich / wie ich nur ein wenig angedeütet/ kan sie nicht ärger stincken/ als sie bisdato stincket. Dahero schliessen die Christen aus gemeldter Talmudischer Lehr / daß Messias schon kommen sey/ weilen so grosse Unwahrheiten und eitle Fabeln in ihren Talmud zu finden seyn.

Das 6. Capitl.

Was die Christen von Erschaffung der Welt glauben.

Von

בינ״יהו וכו׳. דז איז וואן ר׳ ישמעאל דר זון ר׳ יוסי
אונ׳ ר׳ אליעזר דער זון ר׳ שמעון זיין צו זמין
קומין איזט צווישן איהנן דורך גנגן איין פאר
אוקסן אונטר איהרן בויך אונ׳ האט ניכט אן
איהנן אנגרירט. זא גאר דיא חכמים וועלכי דיא
גמרא צו זמין מעתיק גוועזין האבן אן איהרן
עה״ב גצווייפלט. עיין במסכת ברכות דף כ״ח.

11 י״א וואן דיא נוצרים דיזיש אליש בטרכטן
וואש דיא רבנים גיטאן אונ׳ ער דאכט האבן
מוזין זיא אורט״ילן דז דיא נבואה של ירמי׳
הנביא מ״ט איזט ערפיליט װארדן. אבדה עצה
מבנים נסרחה חכמתם. דז איז דער ראט איז
פרלאהרן פון דיא קינדר איזט פר שטונקן איר
קלוגהייט. אלש וועלכש אויך אין דער גמרא
זעלבשטן צו זעהן איזט במסכת סנהדרין דף
צ״ז ע״א וז״ל תניא ר׳ יהודא אמר דור שבן דוד בא
בו בית הוועד יהיה לזונות וכו׳. דז איז רי״ זאגט
אין דעם דור דז משיח ווירט קומין ווירט דז
בית המדרש ווערין צו בית הזונות אונ׳ דיא
סנהדרין ווערין הירום גין פון איין שטאט וצ

der Sohn R. Josi und R. Eliezer der Sohn R. Schimon seyn zu sammen kommen giengen unter ihren Bäuchen ein par Ochsen durch / und hatten nicht an ihnen angestossen. So gar die Gelehrte welche Urheber des Talmuds waren / haben von ihrer Seeligkeit verzweiffelt / wie im Berochos fol. 28. zu sehen.

12. Wann die Christen dieses alles / was die Talmudische Rabbiner gethan / und erdacht haben / betrachten / müssen sie urtheilen / daß die Prophezeyung des Jeremiæ c. 49. erfüllet worden: Der Rath ist von denen Kindern verlohren / ihre Klugheit hat gestuncken. Welches auch im Talmud selbsten in Sanhedrin fol. 97. col. 1. zu sehen ist: R. Jehuda saget in der Geburth da Messias kommen wird / wird die hohe Schul zu einem Huren-Haus werden / und die Räthe von hohen Synedrio werden von einer Statt zur andern gehen / und

wird

וויא אויך צו זעהן איזט בשאר הרבה מקומות דער ג׳׳ייכן דברים מכוערים קענן וועדר דז ווארט איינש עהרליכן מאן פיל וועניגר דבר ה׳ זיין.

10. י׳ אויך קענן דיא נוצרים דיא גמרא אונ׳ משניות ניכט פר דז דבר ה׳ הלטן וויילן דיא פאר נעמשטי חכמים וועלכי. דיא גמרא אונ׳ משניות גמאכט האבן רשעים גוועזן. וויא צו זעהן איז בגמרא ע״ז דף י״ז ע״א וז״ל: אמרו עליו על רבי אליעזר בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה וכו׳. דז איז זיא האבן גיזאגט אויף ר׳ אליעזר דען זון דורדיא דז ער ניכט גלאזין האט איין זונה אויף דיזם עולם וואז ער ניכט בשלאפין האט. איך גשווייגי פון דיא רבנים דיא גוועזן זיין זוללאים וסובאים. עיין במסכת ברכות דף מ״ד ע״א. גם במסכת סנהדרין דף צ״ד ע״ב. פסחים דף פ״ו ע״ב בבבא מציעא דף פ״ד שטיט בזה הלשון כי הוי מיקלעי ר׳ ישמאל בר יוסי ור׳ אליעזר בר שמעון בהדי הדדי הוו עייל בקרא דתורא ביניהו

Von Balaam im Talmud Sanhedrin 105. 1. wie auch dergleichen unreine Schnacken zu sehen in viel andern Oerthern/ welche weder können das Wort eines Ehrlichen Manns / weniger GOttes Wort seyn.

10. Auch können die Christen den Talmud nicht für Gottes Wort halten/ weilen die vornehmste Gelehrte welche den Talmud gemacht / seyn böse Leüth gewesen/ wie selbsten im Talmud Avodah Zorah fol. 17. col. 1 zu sehen ist: Der R. Eliezer der Sohn Tordi hat keine S. V. Hur auff dieser Welt gelassen, welche er nicht beschlaffen hat. Ich geschweige die Rabbiner welche seyn Fresser und Sauffer gewesen. Wie zusehen im Talmud Berochos fol. 44. 1. und im Talmud Sanhedrin fol. 94 col. 2. und im Talmud Pesachim 86. col. 2. &c. Und wiederum im Talmud Bava metzia fol. 84. col. 1. stehet geschrieben: Wann R. Ismaël

der

8 ח״ אויך קאן דיא גמרא ניכט דבר ה׳ זיין
ווייל גרושי שקרים אונ׳ פאביל דרינן זיין. עיין
במס׳ סנהדרין דף ל״ח ע״ב ר׳ מאיר אומר אדם
הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו וגו׳.
דז איזט ר׳ מאיר זאגט אדם הראשון פון דער
גאנצי וועלט איז זיין אשן צו זמן גנומן ווארדן.
ווידרום שם זאגט דער רבי אושעיא פון רב
וועגן אדם ראשון זיין לייב פון בבל אונ׳ זיין
קאפף פון ארץ ישראל אונ׳ זיינה גלידר אויז
אנדרי לענדר זיין ערשאפין ווארדן.

9 ט״ איך וויל פרשווייגן דיא גרושי דברים
מכוערים וואז דיא גמרא ברענגט פון זנות אונ׳
פון צוארה דאן פון דיזי דברים מכוערים צו
שרייבן שעמט זיך דיא פעדר. אלז פון דוד אונ׳
אבישי אין מסכת סנהדרין צו זעהן איזט בדף
כ״ב ע״א. פון סיסרא אונ׳ יעל במסכת נזיר דף
קג״ ע״ב. פון זמרי אונ׳ מדינית אין סנהדרין בדף
פב׳ ע״ב. פון שמשון הגבור במסכת סוטה דף
י׳ ע״א. פון פרעה אין מסכת מועד קטן דף י״ח
ע״א. פון בלעם אין סנהדרין בדף ק״ה ע״א. אונ׳

8. Auch kan die Gemorah das Wort Gottes nicht seyn / weilen grobe Lugen und Fabeln darinnen begrieffen. Also stehet im Talmud Sanhedrin fol. 38. col. 2. &c. R. Mejir saget: Zu dem Leib des ersten Menschen ist von der gantzen Welt der Aschen zu sammen getragen und genommen worden. Wiederum ibidem saget der Rabbi Oschia wegen des Ravs: Des ersten Menschen sein Leib ist von Babel / der Kopff vom Land Israel / seine Glieder seyn aus andern Ländern erschaffen worden.

9. Ich will andere Zotten und Possen / welche im Talmud stehē / verschweigen; dann dergleichen Sacheu zu schreiben schämet sich die Feder / als von David und Abisai im Talmud Sanhedrin fol. 22. col. 1. Von Sisara und Jahel im Talmud Nozir fol. 23. col. 2. Von Samri und den Madianiten im Talmud Sanhedrin fol. 82. col. 2. Von Samson im Talmud Sota fol. 10. col. 1. Von Pharao im Talmud Moëd kotan fol. 18. 1

von

דער מענש אַיזט שולדיג זיך שיכור אַן צו
טרינקן אַן פורים ביז ער ניט ווייז בין ארור המן
לברוך מרדכי. גם במסכת חגיגה דף ט"ז ע"א
ובמסכת קדושין דף מ' ע"א א"ר אילעאי הזקן
אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו וכו'. דז איז
דער ר' אילעאי הזקן זאגט וואן דיא ביזי נטאור
אודר זינדליכר לוסט דעש מענשן אים איבר
וועלטיגט זא זאל ער גין למקום שאין מכירין
אותו אונ' ציהי שוואַרצי קליידר אן אונ' זאל
זיך בדעקין מיט שוואַרצי קליידר אונ' זאל
טאן נאך בליבונג זיינש הערצן ואל יחלל שם
שמים בפרהסיא. ווידרום אין מסכת
סנהדרין דף ע"ד ע"א וז"ל כל עבירות שבתורה
אם אומרים לאדם וכו'. דז איז טייטש אלי דיא
עבירות שבתורה וואן מן וויל איינם אום
ברענגן ער זאל דיא גיזאַץ איבר טרעטן זאל
ער זיא איבר טרעטין אונ' זאל זיך ניכט לאזין
אום ברענגן. אויז גנומין אב געטרייא זנות
רציחה זאל ער זיך לאזין אום ברענגן אונ' דיא
גיזאַץ ניט איבר טרעטן. אלי דיזי למודים זיין
יוא אויז טריקלך ווידר תורה שבכתב. ח"

Fest Purim also voll zu trincken/ bis daß er nicht weiß den Unterschied zwischen dem Fluch Amans, und der Benedeyung des Mardochæi. Auch im Talmud Chagigah fol. 61. col. 1. und im Talmud Kiduschim fol. 40. col. 1. Der alte Rabbiner Iloi saget: Wann die böse Natur des Menschen ihn überwältiget/ so gehe er an einen Orth/ wo man ihn nicht kenne/ und ziehe schwartze Kleider an/ und thue nach Belieben seines Hertzens/ und verschwäche nicht offentlich den Nahmen Gottes. Wiederum im Talmud Sanhedrin fol. 74. col. 1. Wann man einen mit dem Tod drohet/ daß er soll das Gesatz Moysis übertretten/ ehender daß er sich laß umbringen/ kan er das Gesatz ubertretten/ außgenommen das Gesatz von der Abgötterey/ Hurerey/ und Mordschlag nicht. Alle diese Lehr ist ja ausdrücklich wider das geschriebene Gesatz Gottes.

שפעטליך זא גאר חרופים וגדופים נגד הקב״ה זיין וויא איך אין אנדרן פרק ער וויזן האב.

ז״ וידרום אין דר גמרא זיין פיל למודים וועלכי אויז טריקלך נגד תורה שבכתב זיינן אלז במסכת שבת דף נ״ה ע״ב א״ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה. דז איז עש זאגט ר״ש בר נחמני פון ר״י וועגן איין יעדר דער דא זאגט דיא קינדר עלי האבן גזינדיגט דער איריט זיך. וידרום שם א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה. דז איז עש זאגט רשב״ן פון ר״י וועגן איין יעדרר דער דא זאגט דוד האט הוטא גוועזין דער איריט זיך. ועיין שם דף נ״ו ע״ב א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה. דז איז דער דא זאגט שלמה האט חוטא גוועזין דער איריט זיך דאן נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא הלך. במסכת מגילה דף ז׳ ע״ב וז״ל אמר רבא מיחייב אינש לבסומי בפוריא וגו׳. דז איז דער רבה זאגט

ner eitle Meynung und Ausspruch.

6. Und wie kan noch darüber die Gemorah das Wort Gottes seyn/ weilen in derselben solche Sachen stehen/ welche wider Gott spöttlich und verächtlich / ja lästerlich seyn/ wie ich im andern Capitl in 3ten und folgenden Numeris erwiesen habe.

7. Wiederum in der Gemorah seyn: viel Lehrē/welche außdrücklich wider das schrifftliche Gesatz Gottes seyn; als im Talmud Schabbath fol. 55. col. 1. Es saget R. Samuel. der Sohn Nachmeni von des R. Jonathan wegen: Ein jeder der da saget die Kinder Heli haben gesündiget/der irret sich. Und ibidem: Ein jeder der da sagt David habe gesündiget/ der irret sich. Und ibid. fol. 56. col. 2. Ein jeder der da saget Salomon habe gesündiget/ der irret sich / dann die Weiber haben sein Hertz zur Abgötterey geneiget / aber er ist keiner Abgötterey nachgangen. Wiederum im Talmud Megilla fol. 7. col. 2. Der Rabbi saget/ der Mensch ist schuldig sich im

Fest

איך קלאהר ער ווייזי דאן וואז ב״ה גשפראכן
האט איזט דז דבר ה״ גוועזין וויא דיא גמרא
ביצייגיט. נון בש״ האבן גלויקנט וואז ב״ה אויז
גשפרכן האבן זא איז דער שמאי איין אפקורס
גוועזין וייל ער דז דבר ה״ גלויקנט האט. אונ׳
ווידרום האט ב״ה גלויקנט וואז בש״ האבן
אויז גשפראכן זא וואר הילל איין אפיקורס
ווילן דז שמאי זיין אויז שפרוך זאל דז ווארט
גאטש גוועזין זיין. ווארן אלזאביידי בתי
מדרשים דערן שמאי והילל אויף וועלכן דיא
משנה צון מיישטן אירן יסוד האט אפקורסים
גוועזן. דערא וועגקענן דיא נוצרים דיא לעהר
דערן אפקורסים פר דבר ה״ ניכט צולאזין.

ה״ דיא גמרא קאן אויך ניכט זיין דיא תורה
שבע״פ פון משה רבינו אהער ווילן דיא זעלבי
אין לויטר מחלוקת בשטיט אונ׳ ניכטש
אנדרשט איזט אלז דערן שטרייטינדן רבנים
אייטלי מיינונג אונ׳ אויז שפרוך.

ו״ אונ׳ וויא קאן דיא גמרא דז דבר ה״ זיין
ווילן אין דער זעלבן פיל זאכין שטין וועלכי

Rabbiner Schamai und Hillel mit allen ihren Schulen haben müssen Ketzer seyn. Welches ich klar erweise; dann was Hillel gesprochen/ war das Wort Gottes/ (wie der Talmud bezeiget;) nun Schamai hat gelaugnet/ was Hillel gesprochen/ so ist der Schamai ein Ketzer gewesen; weilen er das Wort Gottes gelaugnet. Und wiederum hat Hillel gelaugnet was Schamai ausgesprochen/ so war Hillel ein Ketzer; weil des Schamai Ausspruch solte auch das Wort Gottes seyn. Waren also beyde Schulen Schamai und Hillel/ auff welchen der Talmud ammeisten gedründet/ Ketzer; können derowegen die Christen die Lehr deren Ketzern für Gottes Wort nicht zu lassen.

5. Der andere Theil des Talmuds welcher Gemorah genennet wird/ kan auch nicht das mündliche Gesatz Gottes von Moyse her seyn; weilen dieselbe in lauter Strittigkeiten der Rabbiner bestehet/ und ist nichts anders als der streitenden Rabbiner

אונ׳ אלש בש״ גזאגט האבן דיא הלכה געהט נאך אונז אונ׳ ב״ה גזאגט האבן דיא הלכה געהט נאך אונז יצא בת קול מן השמים ואמר אלו ואלו דברי אלהים חיים.

4 ד״ אבר דיזר ר׳ אבא ער ווייזט עש ניכט אונ׳ איזט יא אי׳ אפשר׳ דז צווייא ווידר ווערטיגי לעהר הן ולאו צו גלייך אמת אונ׳ פאלגענדליך דבר ה״ קאנן זיין. אונ׳ וואן דיזי ווידר ווערטיגי לעהר גאטש ווארט זיין זא מוזיא משה רבינו דיא זעלבי לנג צו פאר לכל ישראל פר קינדיגט האבן. אונ׳ זאגין מוזין דזביידי לעהר וועלכי לעתיד שמאי אונ׳ הילל לערין ווערדן וואהר זיין. זא מיסין עש אויך דיא יהודים שון פון משה רבינו העהר גיוואושט האבן וועלכש דאך פון קיינם קאן ער ווידן ווערדן זונדרן עש איזט אי׳ אפשר דז שני למורים וועלכי אין מחלוקת בשטירהן צו גלייך וואהר זיין. יא איך שליסי אויז דיזם דז ביידי שמאי אונ׳ הילל מיט אללי איהרה תלמידים מוזן אפקורסים גוועזין זיין וועלכש

Haus (Schul) Hillel mit einander strittig gewesen und als diese gesagt haben: der Bescheid gehet nach uns/und jene gesaget: der Bescheid gehet nach uns / ist ein Stimm vom Himmel herunter kommen / und hat gesprochen: Es ist be des was der Schamai und Hillel lehret/ Gottes Wort.

4. Aber dieser R. Abbo erweiset es nicht/ und ist ja unmöglich / daß zwey widerwärtige Lehren/ Ja und Nein zugleich wahr und folgendlich Gotees Wort seyn können. Und wann diese widerwärtige Lehr das Wort Gottes ist / so muß ja Moyses dieselbe allen Israelitten zuvor verkündiget haben / und sagen müssen/ daß beyde Lehr/ welche ins künfftig Schamai und Hillel lehren werden/ wahr seyn. So müssen es auch die Juden schon von Moyse her gewust haben/ welches doch von keinem kan erwiesen werden / sondern unmöglich ist / beyde widerwärtige Lehren zugleich wahr zu seyn. Ja ich schlüsse aus diesen / daß beyde

Rabbi-

צו דז דיא משנה אונ׳ דיא גמרא וויא זיא יעצט בייא דענן יהודים איזט קענן דבר ה״ זיין דאן דיא משנה איז צור צייט דעז אנטונינוס קיסר פון רבי יהודא הקדוש אויז אלרלייא בריפן אונ׳ שריפטן אבזונדרליך דערן צווייא בתי מדרשים] שמאי אונ׳ הילל וועלכי מחלוקת מיט נאנדר גיהבט האבן צו זמין גטראגן וואררן. נון וויא איזט עש צו גלויבן דז איינר ניכטש אנדרש אויף גשריבן האבי אלז וואש משה רבינו האט מינדלך גלעהרט אין דעמי מיר ווישן דז דיא יהודים נאך בייא לעבן משה רבינו אן איהמי מורד גוועזין. אונ׳ וואן דיא משנה איז תורה שבע״פ ווארום איזט דען דארינן צו זעהן ווידר ווערטיגי לעהר דערן שני בתי מדרשים שמאי אונ׳ הילל.

ג״ עש שפריכט צוואהר ר׳ אבא אין מסכת ערובין דף י״ג ע״ב וז״ל אמר שמואל שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הילל וכו׳. דז איז טייטש שמואל זאגט שלשה שנים זיינר בית שמאי ובית הילל מיט אננדר מוחלק גוועזין

jetzt bey den Juden ist/ könne Gottes Wort seyn. Dann der vornehmste Theil des Talmuds/ welcher Mischnah geneñet wird/ ist zur Zeit des Kaysers Antonini von dem Rabbi Jehuda, den die Juden den Heiligen nennen/ aus allerley Briefen und Schrifften/ welche bey einem jeglichen Privat-Juden gefunden/ absonderlich den berühmten widerigen Schulen Schamai und Hillel, zusammen getragen worden. Nun wie ist es zu glauben/ daß ein Privat-Jud nichts anders auffgeschrieben habe/ als was Moyses mündlich gelehret hat/ indeme wir wissen/ daß die Juden noch bey seinem Leben ihme widersprochen. Und wann die Mischnah das mündliche Gesatz Gottes ist/ warum ist darinnẽ widerwärtige Lehr deren 2. Schulen Schamai und Hillel zu sehen?

3. Es spricht zwar R. Abbo im Talmud Eruvim fol. 13. col. 2. Es saget der R. Abbo, daß der Samuel gesaget habe: 3. Jahr seyn die vom Haus (Schul) Schamai, und vom

ומשכח כל התורה שנאמר לפתח חטאת רובץ. דז איז זא לאנג אז דז קינד אין מוטר לייב איזט לערנט מן אים דיא גנצי תורה וויא דא גזאגט ווירט אונ׳ ער לעהריט מיך אונ׳ שפראך צו מיר לאז דיין הערץ מיינה ווארט אויף נעמין אלז עש אבר אין דיזם עולם קומט קומט איין מלאך אונ׳ שלאגט דז קינד אויף דז מויל אונ׳ דז זעלבי פר געזט דיא גנצי תורה אז וויא גיזאגט ווירד פר דער טיר טוט דיא זינד רואין.

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

פרק ה״

וואז דיא נוצרים ופון משניות אונ׳ גמרא הלטן.

א׳ איך וויש דז דיא יהודים דיא ששהסדרים פון דער משנה אונ׳ פון דער גמרא פר תורה שבעל פה הלטן וועלכי הקב״ה אויף דעם הר סיני צו משה רבינו בתוך ארבעים יום זאל איבר געבן האבן. אונ׳ דיא יהודים זאגן דז תורה שבכתב נגד התורה שבע״פ איז גלייך אלז וואזר קיגן וויין. עיין במסכת סופרים דף יג׳ עב׳.

ב״ אבר דיא נוצרים לאזין אויף קיינה וויש

Wort auffnehmen / wann aber das Kind soll auff diese Welt kommen / kommet ein Engel und schlaget das Kind auff das Maul / und dasselbe vergisset das gantze Gesatz / wie gesaget wird: so ruhet die Sünde vor der Thür.

Das 5. Capitl.

Was die Christen von Mischnajos, und Gemarah das ist vom Talmud halten?

1 ICh weiß / daß die Juden die 6. Ordnungen des Talmuds vor das mündliche Gesatz Gottes halten / welches Gott auff den Berg Sinai durch 40. Täge dem Moysi soll gegeben haben. Und daß bey den Juden das geschriebene Gesatz gegen dem Talmud seye gleich wie das Wasser gegen den Wein. Vide Talmud Sopherim fol. 13. col. 2.

2. Aber die Christen lassen auff keine Weiß zu / daß der Talmud (Mischnah und Gemarah) wie er

jetzt

הכמים זל אונ׳ דער נאך איז ער קומין צו
ישראל דז זיא זאלן דיא תורה מקבל זיין.

ז״ ז׳ ווערר לאזין דיא נוצרים צו דז הקב״ה
דיא ישראל דז זיא דיא תורה זאלטן מקבל
זיין כופה גוועזן העטי. אלשוויא צו זעהן
איזט במסכת ע״ז דף ב״ ע״ב וז״ל א״ר דימי בר
חמא מלמד שכפה הקב״ה הר כגיגת על
ישראל וגו׳. דז איזט עש זאגט רב דימי בר חמא
עש לערנט אונז דז הקב״ה האט ישראל כופה
גוועזן דאז זיא זאלן דיא תורה מקבל זיין מיט
דעם הר כגיגית. אונ׳ הקב״ה האט צו ישראל
גזאגט וואלט איהר דיא תורה מקבל זיין
איזט גוט וואו ניכט זא ווערט דארטן אייער
קבר זיין.

ח״ ח׳ אויך הלטן דיא נוצרים פר איין נארישי
פאביל וואש אין ילקוט שמעוני דף י״ ע״ד
מסורה לח״ שטיט וז״ל עד שהולד במעי אמו
מלמדין אותו כל התורה כולה שנאמר
ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך וגו׳. וכיון
שיצא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו

ומשכח

aber sie haben es nicht wollen annehmen. Endlich seye er zu Israel kommen / damit sie das Gesatz sollen empfangen.

7. Weder lassen die Christen zu / daß Gott die Israeliten zu dem Gesatz gezwungen habe / wie zu sehen in Talmud Avodah Sorah fol. 2. col. 2. Es saget der Rav Dimi der Sohn Mamah: Es lehret uns / daß Gott den Berg wie ein Zuber über Israel auffgehoben / und zu ihnen gesaget / wolt ihr das Gesatz annehmen / so ist es gut / wo nicht / so wird darunter euer Grab seyn.

8. Auch halten die Christen vor eine narrische Fabl / was in Jalkut Schimoni fol. 10. col. 4. num. 38. stehet: So lang das Kind in Mutter-Leib ist / lehret mann ihm das gantze Gesatz / wie gesaget: und er lehret mich und sprach zu mir / lasse dein Hertz meine

Wort

מיט דער תורה איין עצה גהלטן האט אב ער
זאל דעם עולם בשאפן ווילן קודם בריאת
עולם ניכטש אלש הקב״ה לבד גוועזין איזט.
ה׳ עש זאגן צוואהר עטליכי יהודים דז
דער מחזור רידט פון דער תורה וויא זיא אין
דער מחשבה של הקב״ה איזט אונ׳ הקב״ה
זעלבשטן איזט. אבר דיא יהודים זאלן ווישן
דז דיא תורה וועלכי במחשבה של הקב״ה
איזט ניכט נור ב׳ אלפים שנה קודם בריאת
עולם זונדרן פון עוויגקייט אונ׳ גאט זעלבשטן
גוועזין דען וואש אין הקב״ה איז דז איזט גאט
זעלבשטן אונ׳ איזט עוויג.
ו׳ ווערדר לאזין דיא נוצרים צו וואש דא אין
ספר צרור המור דף קס״א ע״ב שטיט וז״ל ידוע
כי השם הלך אל כל האומות שיקבלו
התורה ולא רצו לקבלה כמאמרם ז״ל
ואחר כך בא לישראל שיקבלוהו וגו׳. דז איז
עש איזט ווישיגלך דז הקב״ה איז גנגן צו אלי
דיא אומות זיא זאלן דיא תורה מקבל זיין אונ׳
זיא האבן זיא ניט וואלן מקבל זיין כמאמר
חכמים

2000. Jahr vor der Erschaffung der Welt wäre ehender erschaffen worden / und daß Gott sich mit der Torah berathschlaget hat / ob er soll die Welt erschaffen. Weilen vor Erschaffung der Welt / nichts als Gott allein gewesen.

5. Es sagen zwar etliche Juden / daß die Rede in Machsor seye von der Torah, wie sie in den Gedancken Gottes ist. Aber die Juden sollen wissen das die Torah, welche in den Gedancken Gottes ist / nicht nur zwey tausend Jahr vor Erschaffung der Welt / sondern von Ewigkeit / und Gott selbsten gewesen / dann was in Gott ist / das ist Gott selbsten / das ist ewig.

6. Weder lassen die Christen zu / was in Buch Zeror hammor fol. 161. col. 2. stehet: **Es ist bekant daß Gott zu allen Völckern gegangen / damit sie die Torah (das Gesatz) solten empfangen /**

aber

אין כתובים און׳ מגילות בגריפן איזט דז רעכטי דבר ה״ איזט •

ב״ יא דיא נוצרים לאזין נאך מעהר יודישי ספרים צו דז זיא דבר ה״ זיין אלז דיא יהודים זעלבשטן. נעמלך ספר יודיט ספר טוביה ספר בן סירא און׳ דיא ספרים מכביאור וועלכי ספרים דיא יהודים ווערדר אין איהרן לשון האבן •

ג״ וואש אבר פר מצות אויז דער תורה דיא נוצרים הלטן ווערדי איך אין חלק שלישי ער קלערן. אונטר דעסן זאלן דיא יהודים ווישן דז דיא נוצרים אלי מצות אויז דער תורה הלטן וועלכי מצות אין טעגן משיח זאלן גהלטן ווערדן. און׳ דיא יעניגי מצות האלטן זיא ניכט וועלכי אין טעגן משיח זאלן ניכט גיהלטן ווערדן •

ד״ דאך לאזין דיא נוצרים פון דער תורה ניכטז צו וואש אין מחזור חלק שני שטיט נעמבלך דז דיא תורה ווער ערשאפין ב״ אלפים שנה קודם בריאת עולם און׳ דז הקב״ה

מיט

Heil. Schrifft begriffen ist/ das rechte Wort Gottes seye/

2. Ja die Christen lassen in alten Testament noch mehr Jüdische Bücher zu/ das in ihnen das Wort Gottes seye / nehmlich das Buch der Weißheit/das Buch Judith, das Buch Tobiæ, das Buch des Sirachs/ und die Bücher deren Machabäern/ welche Bücher weder die Juden in ihrer Sprach haben.

3. Was aber für Gebothe die Christen aus den Mosaischen Gesatz halten/ will ich im 3ten Theil erklären; unterdessen können die Juden wissen/daß die Christen alle Geboth aus dem Mosaischen Gesatz halten/ welche Geboth in den Tägen Messiæ sollen gehalten werden/ und die jenige Geboth aus dem Mosaischen Gesatz halten sie nicht / welche in den Tägen Messiæ sollen nicht gehalten werden.

4. Doch lassen die Christen nicht zu/ was von dem Gesatz Moysis im Machsor parte 2. in Schevuos stehet: daß die Torah (das Gesatz Moysis)

אויש דעם פסוק אין דער גאטהייט איין הפרש
זייא. דז דיזר הפרש ניכט קאן זיין אין דער
סובשטאנץ אונ׳ אין דער נטאור. זא פאלגט דז
דער הפרש אין דענן פרשאנן זייא וועלכש
גאט האט דיא אבות אונ׳ נביאים מגלה גוועזין
אונ׳ דיא נוצרים גלויבן עש. דאהערא בכל יום
ערב ובוקר זאגן מיר שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳
אחד. הער ישראל גאט אונזר גאט איז
איינציג קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות. הייליג
הייליג הייליג איז גאט צבאות נעמבלך אין
דרייא פרשונן אונ׳ אין איינר נטואר אונ׳
וועזינהייט.

פרק ד׳

וואש דיא נוצרים פון תורת משה גלויבן

א׳ דיא נוצרים גלויבן דז תורת משה איז
אמת אונ׳ דז דיא תורה פון הקב״ה דורך משה
רבינו דען אויש ער וועלטין פאלק ישראל
גיגעבן ווארדן. זיא גלויבן דז אלז וואז אין
דעם חומש אין נביאים ראשונים ואחרונים

und dieser Unterschied nicht in der Substantz und Natur seyn kan/ so folget/ daß der Unterschied in den Personen seye: welches Gott erstens den Patriarchen und Propheten geoffenbahret/ und hernach durch seinen Sohn JEsum den Messiam den Christen zu glauben vorgestellet. Dahero alle Tag fruh und spath sollen wir sagen: Höre Israel: Gott/ unser Gott/ Gott ist einzig: Heilig/ Heilig/ Heilig ist Gott Sabaoth; nehmlich in 3. Personen/ und in einer Natur und Wesenheit.

Das 4. Capitl.

Was die Christen von dem Mosaischen Gesatz glauben.

1. DIe Christen glauben / daß das Gesatz Moysis wahr seye/ und daß es von Gott durch Moyses dem auserwählten Volck Israel gegeben worden. Sie glauben/ daß alles / was in den 5. Büchern Moysis, in den ersten und andern Propheten/ und sonstē in der Heil-

אדר ניכט. איזט גאר קיין הפרש ווארוםווירט
אין זא פיל מקומורת גאט אונ׳ הייליג דריא
מאל גשריבן. איזט איין הפרש זא קאן דער
זעלבי ניבט זיין אין דער סובשטאנץ אונ׳
נטאור וויילן נור איין איינציגר אלה אין דער
נטאור אדר וועזינהייט זיין קאן. איזט אלזא
דער הפרש נור אין דענן פרשאנן וויא גאט
דענן אבות אונ׳ נביאים האט מגלה גוועזין
אונ׳ דיא נוצרים גלויבן עש פעסטיגלך.

יא״ ענדליך וואן איך וואלטי קאנטי איך על
דרך הקבלה דיזן סוד דער הייליגן דריא
פלטיקייט אויז דעם ערשטן פסוק דעש חומש
ערווייזן. בראשית ברא אלהים אין אן פנג האט
גאט ערשאפין הימל אונ׳ ערדן. דען דזווארט
ברא איזט אין ראשי תיבות על דרך הקבלה
בן רוח אב. דז איז זון גייסט פאטר. אבר אבשון
פיל זאכן וועגין אנדרי אורזכן וואר זיין זא
איזט דאך דער לימוד של הקבלה אייטל אונ׳
אין לעהריךווערטרין גגרינדיט.

יב״ ומיר איז גינוק דען אמת צו ער ווייזן דז

in so vielen Orthen Gott / und Heilig dreymal widerhollet / ist ein Unterschied / so kan derselbe nicht seyn in der Substantz und Natur / weilen nur ein einziger Gott in der Natur oder Wesenheit seyn kan. Ist also wie Gott geoffenbahret / nnd die Christen glauben / der Unterschied nur in den Personen.

11. Endlich wann ich wolte/ könte ich Cabalisticè dieses Geheimnus der Heil. Dreyfaltigkeit aus dem allerersten Vers Gen. 1. erweisen: Im Anfang hat Gott ברא Bara erschaffen Himmel und Erden: dann das Wort ברא Bara machet auff Cabalistische Weiß בן Ben ein Sohn/ רוח Ruach ein Geist/ אב Av ein Vatter. Aber obschon viel sachen wegen anderer Ursachen wahr seyn/ so ist doch die Lehr und der Cabalistische Beweiß eitl / und in lähren Wörtern gegründet.

12. Mir ist genug die Wahrheit zu erweisen das Gemeß der Schrifft in der Gottheit ein Unterschied sey/ und

ערדן ערשאפן . רבי בחיי שפריכט דף ד"ב בפ'
בראשית בזה הלשון ועל דרך הקבלה השם
הזה שתי מלות אל הם. דז איז אונ' על דרך
קבלה איז דער נאמן אלהים פון צוויא
ווערטרן צו זמין גיזעצט וועלכש זא פיל הייזט
אלש זיא זיין גאט . ווידרומב אין פ' בראשית
נעשה אדם בצלמנו . דז איז מיר וואלין איינם
מענשן בשאפין נאך אונזרן פארים. ווידרומב
אין תהלים לג' בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו
כל צבאם. דז איז אין דעם ווארט גאטש זיין
דיא הימל גימאכט ווארדן אונ' אין גייסט זיינש
מונדש אלי אירה הערשארין .

10 י' יעצט פראג איך דיא יהודים ווארום ווירט
אלהים (געטיר) אונ' ניכט אלה גיזעצט אונ'
ווארום שטיט נעשה אדם בצלמנו אונ' ניכט
אעשה אדם בצלמי . אונ' ווידרומב איז דען דז
דבר ה' עטוואש אנדרשט אלש ה'. איזט דען
דער רוח פיו וואש אנדרשט אלש ה'. ווידרומב
פראג איך איזט דען איין הפרש אין דיא
ווערטר ה' אלהינו ה' אונ' קדוש קדוש קדוש
אדר

ches so viel heisset als sie seyn Gott. Wiederum Gen. 26. stehet geschrieben: Wir wollen einen Menschen erschaffen nach unserer Form. Wiederum im 33. (Vulg. 32.) Psalm stehet: Im Wort Gottes seyn die Himmel gemacht worden/ und in dem Geist seines Munds alle ihre Herrschaaren.

10. Jetzt frage ich die Juden/ warum wird Elohim (Götter) und nicht Eloah (Gott) gesetzet/ und warum stehet: Wir wollen erschaffen : : in unserer Form; und warum nicht/ Ich will erschaffen : : in meiner Form? Wiederum ist dann das Wort Gottes etwas anders als Gott ist dann der Geist seines Munds etwas anders als Gott und als das Wort Gottes? Wiederum frage ich/ ist dann ein Unterschied in den Wörtern Gott/ unser Gott/ Gott/ und Heilig Heilig/ Heilig/ oder ist keiner? ist gar kein Unterschied/ warum wird

in

משה רבינו אין חומש פ״ ואתחנן שמע ישראל
ה״ אלהינו ה״ אחד. דז איז העֶר ישראל גאט
אונזר גאט איזט איין איינציגר גאט. וויא אויך
דוד המלך שפריכט אין תהלים נ״ אל אלהים ה״
דבר ויקרא ארץ. דז איז גאט גאט האט
גירעט אונ׳ האט ברופין דיא ערד. אונ׳
ווידרום ס״ז יברכנו אלהים אלהינו יברכנו
אלהים. דז איז זאל אונז בענשן גאט אונזר גאט
זאל אונז בענשן גאט. אונ׳ ווירט אן אנדרן
אורט דעז גמעלטין פסוק אבזונדרליך גזעצט
אלהינו אונזר גאט ווילן דיא אנדרי פרשון
אונזרי מענשליכי נטאור אן גנומין וויא איך
אין פרק יד״ ער וויזן ווערדי. ווידרום ישעי׳
ו״ שפריכט קדוש קדוש קדוש ה״ צבאות. דז איז
הייליג הייליג הייליג גאט דער הערשארין.

ט״ אויז דיזן פסוקים וויא אויך אויז פאלגענדן
קאנן דיא יהודים ניכט לויגנן דז נעבן דער
איניקייט גאטיש איין הפרש זייא דאן דיא
פסוקים זיין קלאהר בראשית ברא אלהים
אין אן פנג האט אלהים געטירן דיא הימל אונ׳

Gott/ Gott ist einzig. Wie auch David am 50. Psalm (in Vulg.) 49. spricht: Gott Gott Gott hat geredet und hat die Erden beruffen. Und wiederum in 67. (Vulg. 66. v. 8.) Psalm: Es segne uns Gott/ unser Gott/ Gott seegne uns. Und wird am andern Orth absonderlich gesetzet unser Gott; weilen die andere Person unsere menschliche Natur angenommen. Wie ich im 14. Capitl erweisen werde. Wiederum Isaias der Prophet spricht am 6. Capitl. Heilig Heilig Heilig Gott der Herschaaren.

9. Aus diesen Versen/ wie auch aus folgenden/ können die Juden nicht laugnen/ daß neben der Einigkeit Gottes in Gott ein Unterschied seye; dann die Versen seyn klar Gen. 1. v. 1. Im Anfang hat Elohim (Götter) Himmel und Erden Erschaffen. Uber dieses spricht R. Bechai fol. 4. Das Wort Elohim ist von zwey Wörtern zusammen gesetzet / welches

ישראל קיינה מעלדונג גיטאן פון תחיית
המתים אונ׳ עולם הבא. אונ׳ דז איינפעלטיגי
פאלק ישראל וועלכש זונשטן צון ע״ז גינייגט
וואר העטי זיך קענן לייכט טועה זיין אונ׳ פר
מיינן דאז דרייא פרשאנן דרייא געטליכי
נטאורן האבן אונ׳ אלזא דרייא געטר זיין.

י״ז זונדרן הקב״ה האט דיזס סוד אליין דענן
אבות אונ׳ נביאים וועלכי אבזונדרליך פון
גאט ערלייכט ווארן מגלה גוועזין. וועלכס
אויך אויז פיל פסוקים איין למדן קאן אבנעמין.
ובפרט אויז דען חומש אין אן פנג פ׳ וירא בזה
הלשון וירא אליו ה׳ וגו׳. דז איז גאט יהוה האט
זיך בוויזן צו אברהם אין ממרא אונ׳ דא ער
זיינה אויגן אויף היבטי זיינן שלשה אנשים פר
אים גשטנדן. איבר וועלכש דער אבן עזרא
שפריכט בזה הלשון הנה קצת אמרו כי השם ג״
אנשים הוא אחד והוא ג׳ ולא יתפרדו. דז איז
יהוה זיין דרייא מעניר אבר דאך נור איינר
אונ׳ קענן ניכט גטרעניט ווערדן.

י״ח עבין דיזן דרייא פעכטיגן גאט רייטיט אן

gethan. Und in gegenwärtigen Casu von Göttlichen Personen/ das einfältige Volck Israel welches sonsten zur Abgötterey geneyget war/ hätte sich können leicht irren/ und vermeynen daß 3. Personen 3. Göttliche Natur haben/ und folglich 3. Götter seyn.

6. Sondern Gott hat dieses Geheimnus allein den Patriarchen und Propheten geoffenbahret. Welches auch aus viel Versen der Heil. Schrifft ein Gelehrter abnehmen kan. Absonderlich Gen. 18. v. 1. Gott Jehova ist den Abraham erschienen in mambre- und da er seine Augen auffgehoben stunden 3. Männer vor ihm. Uber welches der Rabbi Even Esra spricht Ichova Gott seyn 3. Männer aber doch nur einer/ und können nicht getrennet werden.

8. Eben diesen 3. fächtigen Gott deütet an Moyses Dev. 6. v. 4. sprechend; Höre Israel Gott / unser Gott/

ד״. וויא אבר דיזש זיין קאן דז איין איינציגי געטליכי נטאור אין דרייא פרשאנן בשטיהט איז פריילך אונמעגליך דעם מענשליכן פר שטנד וועלכר איין סוף האט אונ׳ זיך ניכט וייט ער שטרעקין קאן צו בגרייפן וועלכר וועדר דיא בריאות דיא דאך איין סוף האבן ער גרינדן קאן פיל וויניגר ווירט ער ערגרינדן וואש דער אונענדליכי גאט זייא אונ׳ ווארום דער וואונדר באהרי גאט אלזא זייא.

ה״. איזט דערא וועגן גינוק דז הקב״ה זיך האט דורך זיינה נביאים אונ׳ גרושי ניסים ונפלאות מגלה גוועזין וואז ער זייאי וויא איך מיט פאלגענדין פונקטין ער וויזי.

ו״. דען גרושין סוד דער הייליגן דרייא פלטיקייט האט צוואר הקב״ה דען גימיינן אונ׳ איינפעלטיגן פאלק ישראל ניכט זא קלאהר דורך משה רבינו פאר גשטעלט ווילן בפעם רהוא דיא ישראל זיין גאר שטארק איין גוואורצלט גוועזין אין תענוגי עה״ז. דא הערא האט אויך משה רבינו דורך דז גנצי חומש דיא ישראל

Personen bestehet / ist freylich unmöglich den menschlichen Verstand / welcher endlich ist / und sich nicht weit erstrecken kan / zu begreiffen / welcher weder die irrdische Creaturen die doch ein End haben / ergründen kan: Viel weniger wird er ergründen / was der unendliche Gott seye / und warum der wunderbare Gott also seye.

5. Derentwegen ist es genug / daß Gott durch seine Propheten und durch grosse Wunderwerck geoffenbahret hat was er seye. Wie ich mit folgenden Puncten erweise.

6. Das grosse Geheimnus der Heil. Dreyfaltigkeit hat zwar Gott dem gemeinen und einfältigen Volck Israel nicht so klar durch Moysem vorgestellet / weilen die Israeliten dazumal in zeitlichen Sachen gar zu starck eingewurtzlet waren. Dahero hat auch Moyses durch alle seine 5. Bücher den Israeliten weder von der Aufferstehung der Todten / weder vom künfftigen Leben einige Meldung gethan

נאט וועלכר הימל אונ׳ ערדן ער שאפין האט.

ג״; דיזר סוד איזט בייא קיינר בריה צו פינדן
דאן צון עקסעמפל בייא דענן בני אדם דרייא
פרשונן האבן ניכט איין איינציגי נטאור זונדרן
דרייא פרשונן האבן דרייא נטאור. אלז וויא
אברהם יצחק אונ׳ יעקב זיין דרייא פרשאנן אונ׳
האבן ניכט איין איינציגי זונדרן דרייא
מענשליכי נטאורן דען אברהם אבינו האט
איין מענשליכי נטאור, דער זון יצחק האט
איין אנדרי מענשליכי נטאור אלש אברהם
דער יעקב האט ווידרומב איין אנדרי
מענשליכי נטאור אלז אברהם אונ׳ יצחק. דא
הערא דיזי דרייא פרשונן ניכט איין איינציגר
מענש זונדרן וועגן דרייא פאכיר נטאור דרייא
מענשן זיין. הערנקיגן אין דער גאטהייט זיין
צוואהר דרייא פרשאנן אבר אין דיזן דרייא
פרשאנן איז נור איין איינציגי געטליכי נטאור.
דא הערא ווייל ניכט דרייא געטליכי נטאורן
זונדרן איין איינציגי איזט זיין אויך ניכט דרייא
געטיר זונדרן איין איינציגר גאט.

ד״.

3. Dieses Geheimnus ist bey keiner Creatur zufinden: dann zum Exempel bey den Menschen 3. Personen haben nicht eine einzige Natur/ sondern 3. Personen haben 3. Naturen; also Abraham, Isaac, und Jacob, seyn 3. Personen/ und haben nicht eine einzige / sondern drey Menschliche Naturen. Dann Abraham unser Vatter hat eine menschliche Natur/ der Sohn Isaac hat ein andere menschliche Natur als Abraham, der Jacob hat wiederum eine andere menschliche Natur als Abraham und Isaac. Dahero diese 3. Personen seyn nicht ein einziger Mensch/ sondern wegen 3. facher Natur 3. Menschen. Herentgegen in der Gottheit seyn zwar 3. Personen/ aber in diesen 3. Personen ist nur ein einzige Göttliche Natur. Folgsam weilen nicht 3. Göttliche Naturen/ sondern ein einzige ist/ also seyn auch nicht 3. Götter / sondern ein einziger Gott.

4. Wie aber dieses seyn kan/ daß ein einzige Göttliche Natur in 3. Per=

אונ׳ דז מיר ישוע הנוצרי דער איין מענש איזט
פאר איינן גאט אן בעטן.

ב״ אבר דיא יהודים זיינן זיך אין דיזם פונקט
גאר שטארק טועה אונ׳ וואלין דען גרושן סוד
דער הייליגן דרייא פלטיגקייט ניכט פרשטין
וועלכר סוד אין דיזם בשטעהיט נעמבליך דז
גאט זייא איין יחיד אין דער געטליכן נטאור
אונ׳ דרייא פעלטיג אין פרשאנן. דיא ערשטי
פרשאן ווירד בייא אונז דער פאטר גינעניט
ווילן ער דער אורשפרונג איזט אונ׳ האט דיא
איינציגי געטליכי נטאור אין זיך. דיא אנדרטי
פרשאן וועלכי בייא אונז דער זון גינענט ווירד
האט עבן דיזי איינציגי געטליכי נטאור וועלכי
דער פאטר האט. דיא דריטי פרשאן וועלכי
בייא אונז דער הייליגי גייסט גינעניט ווירט
האט עבן דיזי איינציגי געטליכי נטאור וועלכי
דער פאטר אונ׳ דער זון האט. אונ׳ אלזא זיין
ניכט דרייא געטליכי נטאורן זונדרן דרייא
פרשאנן אונ׳ איין איינציגי געטליכי נטאור.
דא הערא דיא דרייא פרשונן זיין איין איינציגר

von Nazareth der ein Mensch ist für einen Gott anbethen.

2. Aber die Juden irren sich in diesem Punct gar starck/ und wollen das grosse Geheimnus der Heil. Dreyfaltigkeit nicht verstehen. Welches Geheimnus in diesem bestehet/ daß nehmlich GOtt einzig seye in der Göttlichen Natur und dreyfaltig in Personen. Die erste Person wird bey uns der Vatter genennet/ weilen er der Ursprung ist/ und hat die einzige Göttliche Natur in sich. Die andere Person welche bey uns der Sohn genennet wird / hat eben diese einzige Göttliche Natur/ welche der Vatter hat. Die 3te Person/ welche bey uns der Heil. Geist genennet wird/ hat eben diese einzige Göttliche Natur / welche der Vatter und der Sohn hat. Und also seyn nicht 3. Göttliche Naturen/ sondern 3. Personen und ein einzige Göttliche Natur. Dahero die 3. Personen seyn ein einziger GOtt/ welcher Himmel und Erden erschaffen hat.

אלש וועלכי דיא געטליכי פאלקומנהייט
ערקלעהרין און צום לוב גאטש גירייכן.
הערנטגיגן זינדיגן ווינן טאנצן תפילין בעטן
און טלית ליגן שטודירן און אין פלפול פון
דיא רבנים מנוצח ווארדין זיין לויטר
אונפאלקומנהייטין און קענן קיינה פאל
קומנהייט גאטשו ערקלעהרן.

10. י״ אויז דיזס אלין קאן מן וואהל קלאר אב
נעהמין דז דיא נוצרים לנג בעשר הקב״ה
ערקענין און אן אים גלויבן אלש דיא יהודים
וועלכי בזמן הזה דען שקר לימוד של גמרא
נאך פאלגין.

פרק ג״

אב דיא נוצרים דרייא געטיר גלויבן און אן בעטן.

1. א״ דיא יעציגי יהודים ווערפין אונז פאר
דז מיר נוצרים ניכט אן איינן אל יחיד ומיוחד
זונדרן אן דרייא געטיר גלויבן נעמבליך אן
גאט פאטר גאט זון און גאט הייליגן גייסט

klären / und zum Lob Gottes gerechen. Herentgegen: Sündigen / weinen / tantzen / bethen / Gebeth-Riemen legen / studiren / und im disputiren von den Rabbinern überwunden werden / seyn lauter Unvollkommenheiten / und können keine Vollkommenheit Gottes erklären.

10. Aus diesen allen kan man wohl klar abnehmen / daß die Christen weit besser GOTT erkennen / und an ihn glauben / als die jetzige Juden / welche der falschen Lehr des Talmuds nachfolgen.

Das 3. Capitl.

Ob die Christen 3. Götter glauben und anbethen?

1. DIe jetzige Juden werffen uns vor / daß wir Christen nicht an einen einzigen GOtt / sondern an 3. Götter glauben: nehmlich an Gott Vatter / an Gott Sohn / an Gott heil. Geist. Und daß wir den JEsum von

את אחיך בלבבך ואני שנאתיה ׃ ולפיכך אני
ראוי לפייסה . דז איז טייטש הקב״ה זאגט איך
האב אן גשריבן אין מיינר תורה דוא זאלשט
דיין ברודר ניכט פיינד האבן אין הערצן אונ׳
איך האב ישראל פיינד גהאבט דרום איז בילך
דז איך ישראל איבר בעטן זאל . וויא
אויך אין טייטשן חומש פ״ פ׳ וירא דף י״ב ע״ב
צו ליינן איזט דז הקב״ה שקר גיזאגט האט דא
מיט צווישן אברהם אונ׳ שרה קיין אונאייניקייט
זיין זאלטי . פון הינן לערנן דיא חכמים פון
שלום וועגין מאג מן וואל שקר זאגן ע״כ .

ט״ אלי׳ דיא יעצט גמעלטי לימודים פר
ווערפין דיא נוצרים אונ׳ זאגין דז דער
יעניגי קיין גאט זיין קאן וועלכר זאלכי
אונפאל קומנהייטן האט . דיא נוצרים לויגנן
צוואהר ניכט דז הקב״ה אב שון ער איין בוהרר
רוהני איזט קאן דאך דורך גלייכנוש פאר
גישטעלט ווערדן . וויא אויז דען חומש אונ׳
אויך אויז נביאים קלאהר אב צו נעמין איזט .
אבר דיא נוצרים לאזן קיין אנדרי גלייכנוש צו
אלוי

schrieben in meiner Torah (im Gesatz Levit 19. v. 7.) Du solst deinen Bruder nicht Feind haben im Hertzen/ und ich habe Israël Feind gehabt. Darum ist es billig/ das ich sie besänfftige. Wie auch im Buch Zeenne veerenne fol. 12. col. 2. zu lesen: Daß GOtt die Unwahrheit geredet/ damit zwischen Abraham und Sara kein Uneinigkeit entstunde. Daraus lehren die Rabbiner/ daß man wegen den Friden wohl möge Lugen sagen.

9. Alle jetzt gemeldte Lehren verwerffen die Christen/ und sagen/ daß der jenige kein GOTT kan seyn/ welcher solche Unvollkommenheiten hat. Sie laugnen zwar nicht/ daß GOtt obschon er ein purer Geist ist/ doch durch Gleichnussen könne vorgestellet werden: wie auß vielen Orthen der heiligen Schrifft deütlich abzunehmen ist. Aber sie lassen keine andere Gleichnussen zu/ als welche die Göttliche Vollkommenheit erklä-

תפילין ליגט ווײלן עש איז גזאגט אין פסוק
עש האט גשוואהרן הקב״ה אן זיין רעכטי הנד
אונ׳ אן דער מאכט זיינר שטערק. אן זיין רעכטי
הנד דז איז דיא תורה. אונ׳ אן דר מאכט זיינר
שטארק דז זיין דיא תפילין. וואש אבר אין
דיא תפילין וועלכי הקב״ה ליגט גשריבן שטיט
עיין במדרש ילקוט שמעוני על ישעי׳ דף נח״ע״א
וז״ל א״ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין
תפילין דמרא עלמא מה כתיב בהו מי כעמך
ישראל גוי אחד בארץ. דז איז טייטש דער רב
נחמן בר יצחק זאגט צו רבי חייא בר אבין אין
דיא תפילין וואש הקב״ה ליגט דהיינו אין בית
של תפילין וואש שטיט דרינן גשריבן ווער
איז אז דיין פאלק ישראל איין איינציגיש פאלק
אויף ערדן.

8. ח״ דיא נוצרים הלטן אויך פר דיא גרעשטי
חרופים וגדופים דז הקב״ה העט חוטא גוועזן
ווידר דיא תורה. עיין בילקוט שמעוני על
קינורת ירמיה דף קס״ח ע״ב נומרא טויזנד פינף
אונ׳ צוואנציג וז״ל כתבתי בתורתי לא תשנא
את

der Gebethrimen anlege? Dahero weilen (Isai 62. 8.) gesaget worden: GOtt hat bey seiner rechten Hand geschworen / und bey dem Arm seiner Macht. Bey seiner rechten Hand ist die Torah (das Gesatz:) wie gesaget wird / von seiner rechten Hand ist ein feůriges Gesatz zu ihm: und bey dem Arm seiner Macht / das seyn die (Tephillin) Gebeth Rimen. Was aber in den Tephillin (Gebeth-Riemen) geschrieben / zeiget Jalkut Schimoni super Isaiã fol. 58. col. 1. Es saget R. Nachman der Sohn Isaacs zum R. Mija dem Sohn Abbin: Was stehet in den Tephillin des Herrn der Welt geschrieben? Antwort: Wer ist wie dein Volck Israël? ein eintziges Volck auff der Erden.

8. Die Christen halten auch für die gröste Lästerung / daß Gott wider das Gesatz gesündiget hätte Was Jalkut Schimoni super Threnos fol. 168. col. 2. n. 1025. erzehlet: Gott saget / ich hab ange-

schrie-

אלדהינו זה קוינו לו. דז איזט טייטש לעתיד
ווירט הקבה טנצין מיט דענן צדיקים אונ׳ דיא
צדיקים ווערדן אויף הקבה דייטן מיט איהרן
פינגרן אונ׳ ווערדן זאגן דז איז אונזר גאט דז
מיר אויף אים גיהאפיט האבן.

ז׳ אויך הלטין דיא נוצרים פר איין חירוף
וגידוף דז גאט מתפלל איז. עיין במסכת
ברכות דף ז׳ ע״א וז״ל א״ר יוחנן משום ר׳ יוסי מנין
שהקב״ה מתפלל שנאמר והבאותים וגו׳. דז איז
טייטש רבי יוחנן זאגט פון ר׳ יוסי. ווען פון
וואנין האב איך הער דז גאט תפלה טוט ווילן
עש איז גיזאגט אין פסוק איך וויל זיא ברענגן
אויף מיין הייליגן בערג אונ׳ וויל זיא ער פרייאן
אין הויז מיינז גיבעטש. עש ווערט ניכט גיזאגט
אירש גיבעטש זונדרן זיינש גיבעטש. פון
דאנין איז גדרונגין דאז גאט מתפלל איזט.
אויך שם בגמרא ברכות דף ו׳ ע״א א״ר אבין בר
אדא א״ר יצחק מנין שהקבה מניח תפילין וגו׳. דז
איז טייטש עש זאגט ר׳ אבין דער זון אדא פון ר׳
יצחק ווען פון וואנין האב איך הער דז הקבה
תפילין

Medrasch Thillim fol. 29. col. 2. Ins künfftig wird GOtt tantzen mit den Gerechten / und die Gerechte werden auff ihn mit dem Finger deuten / und werden sagen : das ist unser Gott / daß wir auff ihn gehoffet haben.

7. Auch halten die Christen für lästerlich / daß GOTT bethet / wie zu sehen im Talmud Berochos fol. 7. Rabbi Jochanan sagt wegen Rabbi Jose: Woher habe ich daß GOTT bethet: Weilen gesaget wird (Isai. 56. 7.) Dieselbe will ich auff meinen heiligen Berg bringen und will sie erfreuen in dem Haus meines Gebeths. Es wird nicht gesagt : ihres Gebeths; sondern: meines Gebeths : aus diesen wird erwiesen / daß Gott bethe ꝛc. und fol. 6. col. 1. stehet: Der R. Isaac. saget / woher habe ich / daß GOtt die Tephillin. oder

ה״ דען לימוד אויז דער גמרא ברכות דף ג״ ע״א הלטן דיא נוצרים פר חירוף וגידוף. וזה לשונו שלש משמרות הוי הלילה וגו׳ עש״. דז איז טייטש דרייא משמרות זיין אין דער נכט ועל כל משמר ומשמר יושב הקב״ה אונ׳ שרייאט אלש וויא איין ליב אונ׳ זאגט אוי לי שהחרבתי את ביתי אונ׳ האב פר טריבן מיינה קינדר צווישן דיא אומות העולם. גם שם דף נ״ט ע״א בשעה שהקב״ה זוכר את בניו ששרוים בצער וגו׳. דז איז טייטש אין דער שטונד דז הקב״ה גידענקט זיינה קינדר דז זיא רואין אין צער צווישן דיא אומות עולם טוט ער צוויא טרעהנין לאזין אין ים הגדול אונ׳ איהרה קולות ווערדן גיהערט מסוף עולם עד סופו אונ׳ דיזש איזט דיא ערד ציטרנז עכ״.

ו״ אויך הלטין דיא נוצרים פר איין חירוף וגידוף דז גאט טנצין ווירט. עיין במדרש תהלים דף קט״ עב״ בזה הלשון עתיד הקב״ה לעשות חילה לצדיקים והקב״ה חל עמהן והן מראין לו באצבע שנאמר הנה

5. Folgende Lehr aus dem Talmud Berochos fol. 3. col. 1. halten die Christen für eine Lästerung: Drey Wachten hat die Nacht, und auff einer jeden Wacht sitzet Gott / und schreyet als wie ein Löw / und saget / Wehe mir! daß ich habe den Tempel verwüstet / und habe meine Kinder vertrieben zwischen die Völcker der Welt. Und ibidem fol. 59. col. 1. In der Stund in welcher GOTT gedencket seiner Kinder / daß sie mit Leid zwischen den Völckern der Welt wohnen / lasset er zwey Thränen in das grosse Meer fallen / und ihre Stimm wird gehöret von einem End der Welt bis zum andern End. Und dieses ist das Erdbeben.

6. Auch halten die Christen für lästerlich / daß GOtt tantzen wird. Also lieset man im Me-

קיגן שליסן זיא פון גאט אויז אלי
אונפאלקמנהייטן.

ג״ דא הערא דיא נוצרים גרולדן אויף קיינה
וויש ניכט רען לימוד פון דער גמרא ע״ז דף ג״
ע״ב בזה הלשון אמר רבי יהודא אמר רב
שתים עשרה שעות הוה היום וגו׳. דז איזט
טייטש רבי יהודא זאגט פון רב וועגן דער
טאג האט י״ב שעות אין דיא ערשטן ג״ שעות
יושב הקב״ה ולומד תורה. דיא אנדרן ג״ שעות
זיצט ער אונ׳ ריכט דיא גנצי וועלט. דיא דריטן
ג״ שעות יושב הקב״ה וזן את כל העולם דיא
פירדן ג״ שעות יושב הקב״ה ומשחק עם לויתן.

ד״ ווערד גרולדן דיא נוצרים דז הקב״ה
בשמים מיט דיא מלאכים אונ׳ צדיקים אויף
דער ישיבה של מעלה געהן אונ׳ שטודירן, עיין
במסכת חגיגה דף ט״ו ע״ב ועיין במסכת בבא
מציעא דף פ״ו ע״א. וויניגר גרולדין דיא נוצרים
דז הקב״ה פון דיא רבנן אין פלפול ווארד
מנוצח ווארדן. עיין במסכת בבא מציעא
דף נ״ט ע״א

und allmächtig seye. Mit einem Wort: Die Christen schreiben Gott alle mögliche Vollkommenheit zu/ und herentgegen schlüssen sie auß von Gott alle Unvollkommenheit.

3. Dahero gedulden die Christen die Lehr aus dem Talmud avoda Zorah fol. 3. col. 2. nicht: der R. Jehudah sagt wegen der Ravs: Der Tag hat 12. Stunden. In den ersten 3. Stunden sitzet Gott und lernet die Torah (das Gesatz) In den andern 3. Stunden sitzet er und richtet die Welt. In dritten 3. Stunden sitzet er und ernähret die gantze Welt. In vierten 3. Stunden sitzet er und spielet mit den Fisch Leviathan.

4. Weder glauben die Christen daß Gott im Himel mit den Engeln und Gerechten hohe Schul halte und studire. Von diesen siehe man den Talmud Chagigah fol. 15. col. 2. den Talmud Bava metzia fol. 86. c. 1. Weniger gedulden die Christen/daß Gott im disputiren von den Rabbinern sey überwunden worden. Dieses sehe man in Bava metzia fol. 59. col. 1.

עובדי ע"ז זיינן איז צו ווישן דז זיא אן קיין אנדרן
גאט גלויבן אלז אן דעם איינציגן גאט וועלכר
שמים וארץ אונ' אליש וואש דרינן איזט בששה
ימים ער שאפין וביום השביעי שבת. וועלכר
דיא זינדיגי וועלט מיט דעם מבול גשטראפט
אונ' נור אליין דעם נח מיט זיינה קינדר
ערעטיט. וועלכר דען אברהם אבינו האט
מציל גוועזין פון אור כשדים אים אונ' זיין
זאמין גבענשט אונ' ישראל בוחר גוועזין מכל
האומות. וועלכר דעם זעלבן אויף דעם הר
סיני דיא תורה ע"י משה רבינו גגעבן אונ'
דורך דיא נביאים דען משיח אמת מזרע דוד
פר שפראכן האט. אן דיזם גאט אליין אונ'
אן קיין אל אחר גלויבן דיא נוצרים.

ב" דיא נוצרים גלויבן דז דיזר אל אחד איין
בוהריר גייסט אהני בשר ודם זייא הייליג אהני
אלי זינד אונ' אהני אלי אונפולקמנהייט דז ער
עוויג אין סוף בעל היכולת בכל מקום
זייא. מיט איינם ווארט דיא נוצרים שרייבן
גאט אלי מעגליכי פאל קמנהייטן צו אונ' דר

ZU mehreren Beweiß daß die Christen keine Abgötter seyn/ ist zuwissen/ daß sie an keinen andern Gott glauben/als an den einzigen GOtt/ welcher Himmel und Erden/und alles was drinnen/durch 6. Tage erschaffen hat/ und in dem siebenden Tag geruhet. Welcher die sündige Welt mit dem Sündfluß gestraffet/ und nur allein den Noë mit den seinigen errettet. Welcher unsern Vatter Abraham hat aus Ur der Chaldäer geführet/ ihn und seinen Saamen gesegnet/ und die Israeliten von allen Völckern auserwählet: welcher denselben auf dem Berg Sinai das Gesatz durch Moysem gegeben/ und durch die Propheten den wahren Messias auß dem Saamē Davids versprochen hat In diesen Gott allein/ und in keinen andern glauben die Christen.

2. Die Christen glauben/daß dieser einzige Gott ein purer Geist ohne Fleisch und Blut seye/ heilig ohne alle Sünd und Unvollkommenheit/ daß er ewig/unendlich/in allē Orthē

und

בנימין גווען צון אמונת הנוצרים גבראבט
ווארדן.

ט׳ דז דיא נשמה של עשו זאל זיין מגולגל
ווארדן אין ישוע הנוצרי איזט איין שקר גדול
אויף דעם פלשין גמטריא גגרינדיט. ווערכר
גימטריא איין אויגן שיינליכן פעליר אין זיך
בגרייפט וויילן ישוע מיט איינה יוד׳ עשו אבר
אין דעם גנצין חומש ניא מאהלין מיט איין יוד׳
גשריבן ווירט. אויך זונשטן וואלין דיא יהודים
אין דער גמרא ובשאר ספרים דען נאמין
ישוע ניכט צו לאזין זונדרן נענין אים ישו אהני
ע׳ וועלכר נאמי ישו ווידרומב מיט עשו ניכט
איבר איין שטימט, איז אלזא דער לימוד של
אברבנאל שקר וכזב. אונ׳ זאלן דיא יהודים
וואן זיא קיין עולה טון וואלין פון דענן נוצרים
אנדרי מחשבות אין זיך נעמין.

פרק ב׳

וואש דיא נוצרים פר איינן גאט גלויבן.

א׳ צו מערהין בווייז דז דיא נוצרים קיינה
עובדי

matria (Buchstaben-Verwechslung) gegründet. Welche augenscheinlich zwey Fehler in sich begreiffet, weilen ישוע Jeschua mit einem Jod, der עשו Esau aber in dem gantzen Gesatz Moysis niemahlen mit einem Jod geschrieben wird. Auch sonsten wollen die Juden im Talmud, und andern Büchern den Nahmen ישוע Jeschua Christo nicht zulassen, sondern nennen ihn ישו Jeschu ohne ע ajin, welcher Nahm ישו Jeschu wiederum mit עשו Esau in Buchstaben nicht übereinstimmet. Ist also des Abarbanel Lehr falsch und eitl. Wann dann die Juden nicht irren und Unrecht thuen wollen, sollen sie von den Christen andere Gedancken schöpffen.

Das 2. Capitl.

Was die Christen für einen Gott glauben?

Zu

רבינו ווערדיר איין אנדרר צריק האט׳ טון קענן. אב שון זיא זערהר אונ׳ פיל ווידר דיא ע״ז גשטריטן. יא זיא האבן ווערדר דיא יהודים אין דר מדבר אונ׳ אין לנד ישראל פון דער ע״ז קענין אפ ווענדין. נאך דערצו האבן דיא נוצרים פיל ליבר הרבה עינוים קשים ומיתות חמורות אויז גשטנדן אלש זיא ע״ז דינן וואלין. אב שון דיא מלכים של גוים איהנן גנץ עולם הזה פר שפראכן.

8 ח״ נאך וויניגר זיין דיא נוצרים אדום אונ׳ עמלק דאן דיא אדומים וועלכי אין ארץ ישראל פון יהושע ניכט זיין פר טילגט ווארדן זיין דר נאך פון הירקנוס איבר וואונדין ווארדן אונ׳ איבר פיר טויזנד גיפאנגן ווילכי אלי ווי׳א דער יוסיפון ביציייגיט זיך מל זיין לאזן אונ׳ בשטענדיג. אויך בזמן אספיינוס קיסר אונ׳ טיטוס יהודים גבליבן זיין. אונ׳ זיינד דיא רומיים ניכט פון איינם כומר אדומי זונדרן פון שמעון פעטרא אונ׳ פוילי ווילכי ביידי גבאהרני יודן אונ׳ דער לעצטרי אויש דעם גשלעכט

S. Laurentii, 14. Auxiliatorum &c.) Obschon die Heydnische Könige ihnen alles zeitliches Glück versprochen.

8. Noch weniger seyn die Christen Edom und Amalek, dann die Edomiter welche im Land Israel nicht seyn von Josue vertilget worden / waren hernach von Hircano überwunden / und über 4. tausend gefangen / welche alle wie Josephus Flavius lib. 13. Antiq. c. 17. bezeiget / sich beschneiden lassen / und beständig auch zur Zeit des Kaysers Vespasiani und Titi Juden geblieben. Und seyn die Römer nicht von einem Edomitischen Priester / sondern von Simone Petro, und Paulo, welche beyde gebohrne Juden waren / und der letztere aus dem Geschlecht Benjamin gewesen / zum Christlichen Glauben gebracht worden.

9. Daß die Seel Esau, soll in JEsum den Nazarener übersetzet seyn worden / ist auch eine grosse Unwahrheit auff die falsche Gema-

פאר נעמשט׳ נוצרים אלי יהודים גוועזין זיין
אונ׳ אידהר הויפט ישוע הנוצרי ממשפחת
יהודא דהער קומין איזט וויא דיא יהודים
ועלבשטן מורה זיין: עש איזט אויך אמונת
ישוע הנוצרי צון ערשטן דענן בני ישראל
אונ׳ קיין אנדרן פאלק פר קינדיגט ווארדן. אונ׳
אב שון נאך הרבה שנים פיל גוים אמונת ישוע
הנוצרי האבן אן גנומין זא זיינן זיא דאך ניכט
מעהר גוים גבליבן זאנדרן זיא אונ׳ אירה נאך
קימלינג אויש גוים נוצרים ווארדן. גלייך וויא
איין גוי וואן ער זיך מגייר איזט ניכט מעהרש
גוי זונדרן איין יהודי איזט אונ׳ אלי זיינה נאך
קימלינג פר יהודים אונ׳ ניכט פר גוים ער
קעניט ווערדין.

ז׳ ז״ ווייניגר זיין דיא נוצרים עובדי ע״ז וויילן זיא
ניכט נור אליין אן איינציגן גאט שעפפיר
שמים וארץ גלויבן וויא איך אין פאלגענדן
פרק ער ווייזן ווירדי זונדרן דיא נוצרים האבן
אויך בכל ארצות וואו זיא זיין נור הין קומין
דיא ע״ז מבטל גוועזין וועלכש ווערדר משה

ist / und alle seine Nachkömm-
lingen für Juden / und nicht
für Heyden erkennet werden.

7. Weniger seyn die Christen
Abgötterer / weilen sie nicht nur
allein in den einzigen GOTT
Schöpffern Himmels und der Er-
den glauben / wie ich in folgen-
dem Capitel erweisen werde;
sondern sie haben auch in allen
Ohrten / in allen vier Theilen
der Welt / wo sie hinkamen /
die Abgötter ausgerottet und
vertilget, Welches weder der
Moyses, weder ein anderer Israe-
lit thuen können / obschon sie
sehr und viel wider die Abgöt-
terey gestritten. Ja sie haben
weder die Juden in der Wüsten/
und im Land Israel von der Ab-
götterey können abwenden. Noch
darzu haben die Christen
lieber unerhörte Pein und den
grausamsten Tod außgestanden /
als den Abgöttern dienen
wollen; (Enarrentur SS. Mar-
tyrum tormenta, exempli gratiâ

S.

נוצרים איינה גרושי התנגדות ווייلן דיא יהודים אלי דיא קללות הכתובים בתורת משה וגם בנביאים וועלכי פרצייטן נגד אדום ועמלק זיין ער גנגן אינש קינפטיג אויף דיא נוצרים אויז ליגן אונ׳ דענן זעלבן איין ערשרעקליכן אונטר גאנג ווינשין. עיין בספרים הנ״ל.

ה״ מיט דיזן אונ׳ אנדרן דער גלייכן שמורת רעים ווערדן דיא נוצרים גלייך הענן ילדים קטנים של ישראל פאר גימאהלט אונ׳ פר שמעהט דאמיט דיא ילדים קטנים פון אירה יוגנד אן איינה גרושי שנאה ווידר דיא נוצרים בקומין. איך האב עש ווירקליך אין שני נערים קטנים פון ניין אונ׳ זיבן יאר ערפאהרן וועלכי דזגנצי לעסטר ביכליין תולדות ישו אונ׳ דיא קללות ווידר אדום בעשר אלש דז חומש בעל פה גיקענט האבן.

ו״ אבר שורש הדבר פון דיזם אלין בפינדט זיך איין אמת גנץ אנדרשט דאן דיא נוצרים ניכט גוים אומות עולם זיין ווייلן דיא ערשטי

besser als das Gesatz Moysis außwendig erzehlten.

6. Aber die Haubtsach von allen diesen befindet sich in der Wahrheit gantz anderst / dann die Christen nicht Gojim (Heiden) und Völcker der Welt seyn: weilen die erste nnd vornehmste Christen alle Juden gewesen / Und ihr Haubt Jeschua Notzri aus dem Geschlecht Juda entsprossen / wie die Juden selbsten bekennen. Es ist auch der Glauben JEsu des Nazareners zum ersten den Juden und keinem andern Volck verkündiget worden. Und obschon nach vielen Jahren viel Heyden den Christlichen Glauben haben angenommen / so seyn sie doch nicht mehr Heyden geblieben / sondern sie und ihre Nachkömmlingen aus Heyden Christen worden. Gleich wie ein Goi, wann er den Jüdischen Glauben annihmt / nicht mehr ein Heyd sondern ein Jud ist /

אונ׳ דערנט וועגן איז ער אימר גוועזין אין דער
מדבר איין איש שדה אונ׳ איז איין קריגש מאן
גוועזן קיגן דיא חכמי הפרושים. אונ׳ פיל לייכט
דערנט וועגן איז זיין נאמין גרופין וואררדן ישוע
דאן דיא אותיות ישוע זיין אותיות עשו וואן
מיר עשיו מיט דער יו״ד שרייבט אונ׳ דערנט
וועגן אלי דיא ייעניגי דא זיין מחזיק דרתו
ואמונתו אונ׳ דינן דעם ישוע זיינן בילך דז מן
זיא זאל נענין בני אדום דאן ויילן. ישוע איזט
עשו אונ׳ עשו איזט אדום. דער רמב״ן אונ׳ רד״ק
גיבן איין אנדרי׳ אורזך ווארום דיא נוצרים
אדום גיהיישן וירדן ויילן דיא אדומים צום
ערשטן דת ישוע הנוצרי אן גנומין האבן אונ׳
דער נאך דיא רומיים פון איינם כומר אדומי
צו דיזא אמונת של ישוע הנוצרי גיבראכט זיין
וואררדן אבר וויא דער אברבנאל על ישעי׳ דף
מד׳ ע״א שפריכט בזה הלשון לא נתנו טענה
ולא ראי׳ לדבריהם דז איז טייטש זיא געבן קיין
טענה אונ׳ קיין ראיה צון אירה ריד.

ד״ דיזי צו נאמין אדום עשו עמלק זיינן דענן

נוצרים.

4. Diese Zunahmen Edom, Esau, und Amalek seyn den Christen in höchsten Grad præjudicirlich / weilen die Juden alle Flüche / welche vorzeiten in der heiligen Schrifft wider Edom und Amalek seyn ergangen / künfftig auff die Christen außlegen; und denselben einen schröcklichen Untergang wünschen. Man sehe die angezogene Jüdische Bücher.

5. Mit diesen und auch andern abgöttischen Spitznahmen werden die Christen gleich Anfangs den kleinen Kindern Israel vorgemahlet / und verschmähet / damit die Kinder von Jugend an einen Abscheu und Haß wider die Christen bekommen. Ich habe es würcklich in zweyen Jüdischen Knaben / einem von neun / und dem andern von sieben Jahren erfahren / welche das gantze Läster-Büchlein Toledos Jischu und die Flüche wider Edom bes-

עיין בספר יד חזקה חלק שני דף קעה ועיין בספר נצחון דף דח נומרא מו ועיין בספר משמיע ישועה דף נט עא ובשאר הרבה מקומות. פון דעם נאמין עמלק עיין אין מחזור דפוס ויניציאה דף עה עא.

ועיין בספר שבט יהודא דף עה עא ועיין בספר צרור המור דף קכה עג וגם בדף קמו עב ועיין בבחיי דף פה עג.

ג' דיא אורזך ווארום זיא אדום גינעניט ווערדן גיבט אברבנאל הנל דף יט עד בזה הלשון חכמי האמת קבלו שנפש עשו נתגלגלה בישוע הנוצרי ולכן היה במדברות איש שדה והיה איש ריב ומדין לחכמי הפרושים ואולי שעל זה נקרא ישוע שאותיותיו הם אותיות שם עשו במלואו ומפני זה כל המחזיקים בדתו ואמונתו ועובדים אותו היה ראוי שיקראו בני אדום כיון שישוע הוא עשו ועשו הוא אדום. דז איז טייטש דיא חכמי האמת האבן בקבלה דז דיא נשמה פון עשו איזט מגולגל ווארדן אין ישוע הנוצרי

Abarbanel fol. 19. col. Die gelehrte der Wahrheit haben empfangen / daß die Seel von Esau ist (per metempsychosim) übersetzet worden in Jeschua dem Nazarener / und darum war er in der Wüsten ein Feldmann / und hat sich gezancket mit den Schrifftgelehrten / und vieleicht derentwegen hat er Jeschua geheisen / dann die Buchstaben jeschua (Cabalisticè) seyn die Buchstaben Esau und derentwegen alle die jenige / die an ihm glauben / und ihm dienen / seyn würdig daß man sie nennen soll Kinder Edom: weilen Jeschua ist Esau, und Esau ist Edom. Der Rabbi Mosche bar Nachman und der Rabbi Kimchi geben eine andere Ursach / warum die Christen Edom genennet werden: dieweilen die Edomiter zum ersten haben an JEsum den Nazarener geglaubet und hernach die Römer von einen Edomitischen Pfaffen zu dem Glauben JEsu des Nazareners seyn bekehret worden. Aber wie der Abarbanel in der Außlegung Isaiæ fol. 44. col. 1. spricht: Sie geben keinen Bescheid zu ihrer Rede.

4. Die

דער ע״ז . אבר דיא נוצרים זיינן דינר דער ע״ז .
אוֹנ ווידרומב אין גימעלטן ספר כלבו דף ק״ח
ע״ד וז״ל הנוצרים עובדי עבודה זרה הם . ויום
ראשון יום אידם . דז איז טייטש דיא נוצרים
זיינן דינר דער ע״ז אוֹנ יום א׳ איזט איר חגה .

ב״ : דאהערא גיבן דיא יהודים דענן נוצרים
דער גלייכן נאמין ווועלכי פר צייטן דענן דינרן
דער ע״ז זיין גיגעבן ווארדן . נעמבליך עכו״ם
כותים אוֹנ אבזונדרליך נענין זיא דיא נוצרים
אדום עשו אוֹנ עמלק . אלזוא שפריכט דער
אברבנאל אין ספר משמיע ישועה דף י״ט ע״ב
בזה הלשון כל הנוצרים המאמינים בדת
ישוע הנוצרי הם בלי ספק בני אדום בני עשו .
דז איזט טייטש אלי דיא נוצרים דיא דא מאמין
זיין אן דת ישוע הנוצרי דיא זיין אהני איינגן
ספק בני אדום בני עשו . אוֹנ ווידרומב דער
אברבנאל אין ספר משמיע ישועה דף ל״ו ע״ד
שפריכט בזה הלשון הנוצרים הם הרומיים
בני אדום . דז איז טייטש דיא נוצרים זיין דיא
רומיים דיא קינדר אדום . דער גלייכן נאמין

עיין

und der erste Tag (nach dem Sabbath) ist ihr Feyertag.

2. Dahero geben die Juden den Christen dergleichen Nahmen / welche vorzeiten den Abgöttern gegeben waren / als da seyn Acom, Kusim, und absonderlich nennen sie die Christen Edom, Esau, und Amalek. Also spricht der Abarbanel in dem Buch Maschmia Jeschua fol. 19. col. 4. Alle die Christen welche an das Gesatz Jesu des Nazareners glauben / seyn ohne einigen Zweiffel Kinder Edom und Kinder Esau. Und wiederum fol. 36. col. 4. Die Christen seynd die Römer / die Kinder Edom. Von dergleichen Nahmen sehe man im Buch Jad Chasaka part. 2. fol. 175. &c. im Buch Nitzachon pag. 28. n. 46. Im Buch Maschmia Jeschua fol. 59. col. 1. und vielen Orthen. Von dem Nahmen Amalek ist zu sehen in Venetianischen Machsor, fol. 75. col. 1. Im Buch Schevet Jehuda fol. 75. col. 1. Im Buch Zeror Hammor fol. 125. col. 2. und fol. 146. col. 2. R. Bechai fol. 85. c. 3.

3. Die Ursach warum die Christen Edom genennet werden / giebt gemeldter Abar-

פרק א׳

פר וואז דיא נוצרים בייא דענן יהודים גהלטן
אונ׳ וויא זיא פון איהנן גינעניט ווערדן.

א׳ דיא נוצרים האבן בייא דענן יהודים איין
שלעכטן כבוד דאן דיא נוצרים ניכט נור
אליין פון דענן יהודים גוים אומות עולם
גינעניט ווערדין זונדרן זיא ווערדן בייא דענן
יהודים גהלטן פר מינים עובדי ע״ז אונ׳ רשעים
דיזיש אלישווירט אויז הספרים של היהודים
קלאהר ער וויזן. איך ברופי מיך אויף דען ספר
ר׳ ליפמן נצחון דף ז׳ נומרא ד׳ אויך שם דף מ״ו
נומרא ע״ו. אויך אויף דען ספר מדרש תהלים
דף ד׳ ע״ג. אויך אויף דז ספר תולדת אדם וחוה
הלק ראשון דף נ׳ ע״א אויך אויף דען ספר
שבט יהודא דף ע״ז ע״א. אונ׳ אויך אויף
אנדרן ספרים שאין להם מספר.

אונ׳ איז דיזש קורץ אין ספר כל בו דף קד׳ ע״ג
צופינדן בזה הלשון והישמעאלים אינם
עובדים ע״ז הם הנוצרים עובדי עבודה זרה הם.
דז איז טייטש דיא ישמעאלים זיינן קיינה דינר

דער

Das erste Capitel.

Für was die Christen bey den Juden gehalten / und wie sie von ihnen genennet werden.

1. Die Christen haben bey den Juden ein schlechtes Renomé / dann sie nicht nur allein Gojim (Heiden) und Umos olom (Völcker der Welt) von ihnen genennet / sondern auch für Kötzer / Abgötterer / und Böszwichter gehalten werden. Dieses wird aus den Jüdischen Büchern klar erwiesen. Ich beruffe mich auff des Rabbi Lipmans Nitzachon pag. 7. n. 4. & pag. 46. n. 76. &c. auff Medrasch Tillim fol. 4. col. 3. Auff das Buch Toledos adam vechava part. I. fol. 50. c. 1. Auff Schevet Jehuda fol. 77. col. 1. &c. und unzahlbare andere Bücher. Und ist dieses kurtz in dem Jüdischen Buch Colbo fol. 104. col. 3. mit folgenden Wörtern zufinden: Die Ismaëliten (Türcken) seynd keine Diener der Abgötterey / aber die Notzerim (Christen) seyn Diener der Abgötterey. Und wiederum in gemeldtem Buch fol. 108. col. 4. Christen seyn diener der Abgötterey /

und

מדרשים מדרש רבה רבי בחיי ילקוט שמעוני ילקוט ראובני ילקוט חדש כל בו צרור המור צאנה וראנה פרקי ר׳ אליעזר אבן עזרא רש״י ורד״ק רלב״ג שבט יהודא צמח דוד תשבי שני לוחות הברית משמיע ישועה עמק המלך. אונ׳ ציטירי איך אויז דענן ספרים בלשון עברי כל אות ואות מלה במלה אלש וויא שם גשריבן איזט דא מיט איך ניכט בייא דענן יהודים זאל אין חשד זיין דז איך זאלטי עטוואש אויש דענן ספרי הנוצרים ווידר דיא יהודים אן גצוגין האבן וואש ניכט בספרי היהודים צו פינדן ווערי.

ח״ הקבה ער לייכטי מיינש לעזירש זיין פר שטנד דאמיט ער דען אמת ער קעני אונ׳ ענצינדי אין אים זיין הערץ דא מיט דז ער דאש גוטי וואש ער ערקענט האט אין דיא מעשים ערפילי.

פרק

die Juden angezogen haben / was nicht in Jüdischen Büchern zufinden. Und ist zu mercken / daß ich die Texten der Heil. Schrifft nicht secundùm Vulgatã, cui soli plenariam Authoritatem Verbi Dei scripti juxta Concilium Tridentinum humillimè attribuo: sondern nach der Hebraischen Edition / welche allein als das Wort Gottes die Juden zulassen / von Wort zu Wort citire / damit sie mit eigenen Waffen geschlagen und überwunden werden.

8. Der Barmhertzige Gott erleichte meines Lesers Verstand zur Erkantnuß der Wahrheit / und entzünde das Hertz zur Erfüllung des Guttens / was er erkannt hat. Zu welchem auch der Christ-eüfrige Leser mir seine Hülff leisten wird / und die Christliche Lehr / welche ich absonderlich den einfältigen Juden ad captum gar schlecht Teutsch vortragen muß / ipse ad hominem, es mag ein gelehrter oder Idiot seyn / wissen zu accomodiren / und die vorfallende Zweiffel zuerleütern. Dieses erinnere ich allein / daß respectu hominis terreni, & ad veritates æternas obtusi, prout plerumque genus est Judæorum, je einfältiger der stylus, desto nutzlicher die Lehr seye. Quia Judæi non modò scientiis altioribus, sed etiam ingenuis artibus potissimùm destituuntur.

Das

הנוצרים דרוקן לאזן דאמיט דער יהודי זיין
ספקגלייך פארטראגן אונ׳ דער נוצרי אימי
דען זעלבן לייכטר ער לייטרן קאן.

ו״ עש ווערין מיר אויך דיא ליבי יהודים ניכט
איבל אויף נעמין דז איך דיא יודישי גלויבנש
פונקטן נגד אמונת הנוצרים זעצי אונ׳ איינגר
מאסין קונטבאהר מאכי ווינטימאל אלי יודישי
למודים פון מעהר אלש הונדרט מחברי
ספרים טיילש אין לאטיינישר טיילש אין
טייטשר שפראך דען נוצרים ענטפלעקט
ווארדן איזט. אונ׳ זאל יא קיין בן אדם פר
דריסליך זיין וואן זיין אמונה לאור היום קומט.
אב זונדרליך וויא עש אלהיר אהני שימפף אונ׳
שפאט גשיכט.

7 ז״ איך האבי מיך אבר ניכט גשטייפט אויף
דיא מחברי ספרים וועלכי נוצרים גוועזן זיין
אונ׳ גאר פיל פון אמונת היהודים גשריבן
זונדרן איך האב דיא יודישי ארגינאל אונ׳
פונדימענטאל ביכר דורך זוכיט אלש
נעמבלך תורת משה נביאים אונ׳ כתובים
משניות אונ׳ גמרות אונ׳ דיא פאר נעמי

kuntbar mache; sintemal alle Jüdische Lehr mehr als hundert Authores, theils in Lateinischer/ theils in teůtscher Sprach der Christenwelt entdecket haben. Und soll ja kein Mensch verdrůßlich seyn/ wann seine Glaubens sachen an das Taglicht kommen/ absonderlich wann es/ wie allhir/ ohne Schimpff und Spott geschicht.

7. Ich habe mich aber nicht gesteiffet auff die Christliche Authores/ welche gar viel von dem Juden-thum geschrieben; sondern ich habe die Jůdische Original-und fundamental-Bůcher durchsuchet/ als da seyn: die Torah (das Gesatz) Moysis, die Propheten/ und Hebraische Schrifft/ die Mischnaios und Gemorah, das ist der Talmud, die vornehme Rabbinische Bůcher/ Medrasch Rabba, R. Bechai, Jalkut Schimoni, Jalkut Rubbeni, Jalkut Chadasch, Colbo, Zeror Hammor, Zeenne Veerenne Pirke R. Eliezer, Even Ezra, Raschi, Radak, Ralbak, Schevet Jehuda, Zemach David, Tisbi, Schene Luchos haberis, Maschmia Jeschua, Emek Hammelech, &c. und citire ich aus den Rabbinern die Hebräische Wörter selbsten/ damit ich bey den Juden nicht verdacht seye/ daß ich solte etwas aus den Christlichen Authoribus wider

die

אב ער איין כהן גוועזין. פ׳ יח״ אב ישוע איין מלך וואר. פ׳ יט״ אב ער וואר איין ג׳זאץ געביר. פ׳ ך״ אב ער איבר דיא גוים האט מושל גוועזין. פ׳ ך״א אב ישוע הנוצרי האט דיא יהודים ער ליזיט. פ׳ ך״ב פון דעז לײדן אונ׳ שטרבן ישוע. פ׳ ך״ג וואש נאך דעם טוט מיט דעם לײב ישוע גשעהן. פ׳ ך״ד אב דיא נשמה של ישוע אין דיא העל אב גשטיגן. פ׳ ך״ה אב ישוע תחיית המתים אויף גשטנדן איזט. פ׳ ך״ו אב ער עלה לשמים גוועזין. פ׳ ך״ז אב ער פון דאנין ווידרום קומין ווירט צון לעצטן גריכט. פ׳ ך״ח וואש דיא נוצרים פון דעם רוח הקדש גלויבן. פ׳ ך״ט פון דען קהל הנוצרים. פ׳ ל״ פון גימײנשאפט דערן הײליגן. פ׳ ל״א פון פר געבונג דער זינדן. פ׳ ל״ב פון תחיית המתים. פ׳ ל״ג פון עולם הבא אודר עוויגן לעבן. אונ׳ ענטליך זעצי איך אין פרק ל״ד דיא י״ב עקרים דער אמונת הנוצרים.

ה״ וויילן אבר אין אזוא איינם ספר קטן אלי ספיקות וועלכי דענן יהודים איין פאלין ניכט קאנין פאר גיטראגן אונ׳ ערלײטרט ווערדן האב איך אלידיזי למודים בלשון טײטש של

הנוצרים

Sterben Jesu. c. 32. Was nach dem Tod mit dem Leib Jesu geschehen. c. 24. Ob die Seel Jesu in die Höll abgestiegen. c. 25. Ob Jesus wiederum von Todten aufferstanden. c. 26. Ob er auffgefahren in den Himmel. c. 27. Ob er von dannen wiederum kommen wird zum letzten Gericht. c. 28. Was die Christen von dem Heil. Geist glauben. c. 29. Von der allgemeinen Versammlung der Christen. c. 30. Von Gemeinschafft der Heiligen. c. 31. Von Vergebung der Sünden. c. 32. Von Aufferstehung der Todten. c. 33. Vom ewigen Leben. Und endlich setze Ich c. 34. Die 12. articul. des Christlichen Glaubens.

5. Weilen aber in einem so kleinen Büchlein alle Zweiffel/ welche den Juden einfallen/ nicht können vorgetragen/ und erleitert werden/ habe ich alle diese Lehr zugleich auch in Christ-teutscher Sprach drucken lassen/ damit der Jud seinen Zweiffel gleich vortragen/ und der Christ ihn leichter erleitern kan.

6. Es werden mir auch die liebe Juden nicht übel deuten/ daß ich die Jüdische Glaubens-Puncten den Christlichen entgegen setze/ und einiger massen

kunt-

ד״ אונ׳ בראשון וואש דיא נוצרים מאמין 4
אונ׳ ניכט מאמין זיין וויל איך אין ל״ד פרקים
ער קלעהרין. נעמבליך פרק ראשון פאר וואש
דיא נוצרים בייא דענן יהודים גהלטן אונ׳ וויא
זיא פון איהנן גינעניט ווערדן. פ״ב וואש דיא
נוצרים פר איינם גאט גלויבן. פ״ג אב דיא
נוצרים דרייא געטר גלויבן אונ׳ אן בעטן.
פ״ד וואש דיא נוצרים פון דער תורת משה
גלויבן. פ״ה וואש דיא נוצרים פון דער גמרא
הלטן. פ״ו וואש זיא פון בריאת עולם גלויבן.
פ״ז וואש זיא פון דענן מלאכים אונ׳ שדים
גלויבן. פ״ח וואש זיא פון בריאת אדם ראשון.
פ״ט וואש זיא גלויבן פון דיא נשמות של בני
אדם. פ״י וואש זיא אינש גמיין פון דעם משיח
גלויבן. פ״יא אב דער משיח שון קומין זייא.
פ״יב אב דער ישוע הנוצרי דער פר שפראכני
משיח מזרע דוד זייא. פ״יג וויא ישוע הנוצרי
איז עמפפנגן אונ׳ גבאהרן ווארדן. פ״יד אב
ישוע נוצרי גאט אונ׳ מענש צו גלייך גוועזין
איזט. פ״טו אב ישוע הנוצרי איין נביא וואהר.
פ״יו אב ער נסים ונפלאות גיטאן האט. פ״יז
אב

pia affectione, für was die Christen bey
den Juden gehalten / und wie sie von ih-
nen genennet werden. c. 2. Was die
Christen für einen Gott glauben. c. 3.
Ob die Christen 3. Götter glauben / und
anbethen. c. 4. Was die Christen von
dem Gesatz Moysis glauben. c. 5. Was
sie von dem Talmud halten. c. 6. Was
sie von der Erschaffung der Welt glauben.
c. 7. Was von Engeln / und Teüffeln. c. 8.
Was von Erschaffung des ersten Men-
schens. c. 9. Was sie glauben von den
Menschlichen Seelen. c. 10. Was die
Christen ins gemein von dem Messia glau-
ben. c. 11. Ob der Messias schon kommen
seye. c. 12. Ob JESUS Nazarenus / der aus
dem Stam̃en und Saamẽ Davids verspro-
chene Messias seye. c. 13. Wie JESUS Na-
zarenus empfangen / und gebohren. c. 14.
Ob JESUS Nazarenus zugleich Gott und
Mensch gewesen. c. 15. Ob JEsus ein
Prophet war? c. 16. Ob er Mirackl ge-
würcket. c. 17. Ob er ein Priester ge-
wesen. c. 18. Ob Jesus ein König war.
c. 19. Ob er ein Gesatzgeber war. c. 20.
Ob JESUS Nazarenus über die Heyden
geherschet. c. 21. Ob er die Juden erlö-
set hat? c. 22. Von dem Leyden / und
Ster-

הקדמה

1 א״ אב שון דיא יהודים איבר ששה עשרה
מאות שנים אונטר דענן נוצרים וואהנין זא
זיין זיא אעפ״כ ניכט יודע אין שורש דען אמת
של אמונת הנוצרים. זונדרן בילדן זיך דען
אמונת הנוצרים גנץ אנדרשט איין אלש אין
דער זאך איזט וויא איך זעלבשטן פון דענן
יהודים אונ׳ אויז איהרן ספרים קלאהר אפ
גנומין.

2 ב״ הטעם למה דז היהודים בזמן הזה דען
שורש ואמת של אמונת הנוצרים ניכט יודע
זיין. ווײלן דיא מיינשטי יהודים אוב שון זיא
אויך וואלטין קורא זיין בספרים של הנוצרים
דיא זעלבין ספרים ניכט לייאנן קאנן. אונ׳
ווירט איהנן מנעוריהם גאר ווייניג גוטש פון
דיא נוצרים פאר גטראגן.

3 ג״ דאהערא דאמיט דער אמת שטאט האבי
זא וויל איך אויף יודיש טייטש דאמיט עש
אויך דיא איין פעלטיגי לייט פרשטעהין זאלן
איין גרינדליכן בריכט פון דער אמונת
הנוצרים פאר ברענגן.

Vorrede.

1. Obschon die Juden über 16. hundert Jahr unter den Christen wohnen/so wissen sie doch in der Wahrheit nicht das Fundament des Christlichen Glaubens; sondern bilden es ihnen gantz anderst ein/wie ich von ihnen selbsten/und aus ihren Büchern klar abgenommen.

2. Die Ursach dieser Jüdischen Unwissenheit ist: weilen die meiste Juden die Christliche Bücher / wan sie auch wolten / nicht lesen können. Und auch wird ihnen sonsten von Kindheit auff gar wenig gutes von Christen vorgetragen.

3. Dahero / damit die Wahrheit statt habe / will ich den Juden auff Jüdisch-Teutsch/ damit es auch die einfältige verstehen / ein gründlichen Bericht von dem Christenthum erstatten.

4. Und zum ersten / was die Christen glauben/ und nicht glauben/ in 34. Capiteln erklären. Nehmlich c. 1. pro conciliāda

pia

גרינדליכר בריכט פון דער

אמונת הנוצרים

Gründlicher Bericht

Von dem

Christenthum

חלק ראשון

וואש דיא נוצרים גלויבן אונ׳ ניכט גלויבן
לכל בני ישראל דאמיט זיא זאלין דען אמת
ער קֶענן פאר גטראגן

Erster Theil.

Was die Christen glauben/
Und nicht glauben.
Allen Kindern Israel
Zur Erkantnus der Wahrheit
vorgetragen

Von

P. FRANCISCO HASELBAUER è Societ. JESU
in Universitate Carolo-Ferdinandæa Pragensi Sacræ Linguæ Professore Regio Publico ac Ordinario.

Secunda Editio.
Cum licentia Superiorum.

Prag Gedruckt in der Car. Ferd. Buchdruck. bey St. Clem. 1739.

BSB Bayerische StaatsBibliothek

MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Haselbauer, Franz, 1677-1756

Gründlicher Bericht von dem Christenthum Allen Kindern Israel zur Erkanntnus der Wahrheit vorgetragen

Bd.: 1

Prag 1739

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/Theol.syst.273(1/2
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11117931-2
VD18 80269222-001